

ŽELEZAR

JESENICE, DNE 25. FEBRUARJA 1982

ŠTEVILKA: 8 • LETO: XXXI

Naš kovinar, svobodni glasnik, glasnik KID je kot predhodnik Železarnja začel izhajati 20. januarja 1957. Železarnja izhaja od 1. decembra 1951 kot mesečna revija od 15. aprila 1959 kot štirinajstodnevnik in od 1. januarja 1962 kot tednik. Glasilo je ob 25-letnici predsednik Tito odlikoval s častnim znakom za narod s srebrno zvezdo. Glavni in odgovorni urednik: Joža Vrti — Naslov: Uredništvo Železarnja, SŽ — Železarna Jesenice. Številke internih telefonov: urednik 2618, administracija 2619 in 2621. Tisk: TK Gorenjski tisk, Kranj. Oprosti: Pomena dela po pristojnem mnenju. (Nadaljevanje na 2. strani)

GOSPODARNO IZKORIŠČANJE STROJEV IN NAPRAV

V pogojih zrele in ekonomsko smiselne proizvodnje se že načrtovanci trudijo, da bi z uporabo raznih praktičnih in matematičnih načinov in tudi z uporabo računalnikov postavili in predvideli gospodarno tehnologijo in organizacijo proizvodnje s takim številom zaposlenih, da se bo proces in pot proizvodnje lahko obvladovala in še dajala ekonomsko upravičene rezultate in kvalitetne izdelke.

ČE BODO JEKLARJI PREJEMALI DOBRE OSEBNE DOHODKE, JIH BOMO VSI

Zadnja dva meseca med nekaterimi delavci temeljnih organizacij združenega dela in delovnih skupnosti naše železarnje buri duhove že več kot pol leta uveden sistem premiranja jeklarjev, ki se še posebno izrazito kaže v SM jeklarni, ki se je zaradi boljše stimulacije delavcev že zadnje mesece lanskega leta močno približala planskim obvezam, v letošnjih prvih dveh mesecih pa jih je celo močno presežala (januar za 8,2%, februar po oceni 20%), kar se seveda pomembno odraža tudi v njihovih osebnih dohodkih. To pa je povsem razumljivo v naših socialističnih družbenoekonomskih odnosih, v katerih smo si opredelili načelo delitve dohodka in osebnih dohodkov po delu in rezultatih dela in še posebno v zaostrenih gospodarskih razmerah, v katerih bijemo bitko za sleher-tono jekla.

Vzroke za razburjanja in posamezne negativne reakcije lahko iščemo med nevoščljivci, oportunisti, zagovorniki uravnilovke, nepoznavalci težkih pogojev dela v jeklarni in ne nazadnje v nezadostni informiranosti in politični aktivnosti. Med posredne vzroke pa vsekakor lahko prištejemo še nedograjene ekonomske odnose med delavci oziroma med temeljnimi organizacijami združenega dela pri pridobivanju, razporejanju, združevanju in skupni uporabi dohodka in administrativnem urejanju ter parcialnem reševanju teh odnosov. To pa ne bi smelo biti povod za take negativne reakcije na rezultate premiranja v jeklarni, ki se izredno očitno kažejo v številnih pozitivnih premikih, predvsem v SM jeklarni.

Razmere v jeklarni so se v zadnjih dvajsetih letih očitno slabšale, kar se je odražalo v veliki fluktuaciji, bolezenski in neupravičeni odsotnosti, slabi delovni in tehnološki disciplini, kar je imelo posledice v slabih količinskih in kvaliteta rezultatih, predvsem pa v zadnjih štirih letih trajnem zaostajanju za planskimi cilji. To se je negativno odražalo v celotni predelovalni verigi naše železarnje ob splošnem pomanjkanju surovega jekla in ob dejstvu, da smo odvisni tudi od izven železarnje kupljenega jekla in drugih polizdelkov, kar pa je vedno zaostajalo ali kasnilo za planiranimi okvirji. Take razmere so zahtevale ukrepe v pogledu stimulatивnejšega nagrajevanja jeklarjev, da bi izdelali več jekla in premostitev dolgoletne prisotnosti tovarniške uravnilovke, ki je zasledovala, da posamezne temeljne organizacije »zaradi ljubelega mira« ne bi preveč odstopale druga od druge, čeprav so jeklarji že pred drugo svetovno vojno zaradi pomembnosti in težine dela z osebnimi dohodki, oziroma plačami precej odstopali od ostalih delavcev. Takrat so delavci zavestno sprejemali dejstvo, »da dokler bodo martinariji nosili za malico slanino in belo kavo, bodo tudi predelovalci nosili fižolovo solato in črno kavo, ko pa martinari ne bo imel za slanino, tudi predelovalci ne bodo imeli za fižol«.

Lanskega junija na delavskem svetu TOZD Jeklarna sprejeti sistem dodatnega premiranja večje proizvodnje v jeklarni, s čimer naj bi se postopno tudi ustalil kader v jeklarni in premostile številne subjektivne slabosti, prve štiri mesece ni prinesel bistvenih izboljšav, kar delavci še niso občutili njegove velike prednosti, oziroma možnosti z boljšim in odgovornejšim delom doseči višje osebnih dohodke. Pomembnejši rezultati v večji količini izdelanega jekla so se pokazali v zadnjih treh mesecih lanskega in prvih dveh mesecih letošnjega leta. Izboljšala se je tudi delovna in tehnološka disciplina, zmanjšala bolezenska odsotnost in neopravičeno izostajanje, manj je bilo poškodb pri delu, nedvomno pa se bo postopno zmanjšala tudi fluktuacija in stabilizirala zaposlenost kadra, kar se bo odražalo tudi v kvalitetnejšem delu. Zabeležili pa so tudi druge pozitivne rezultate. Samo v januarju so pri energiji zaradi boljšega tempa dela prihranili 4.750.000 din, kar je znatno več, kot so znašale premije oziroma stimulacija za delo.

Z ustaljevanjem kadra, k čemur bo nedvomno prispevalo premiranje večje proizvodnje, pa se bo izboljševala tudi kvaliteta izdelanega jekla. Ob tem naj zaradi nekaterih očitkov pripomnimo, da kvaliteta veliko večje količine izdelanega jekla ni nič slabša, kot je bila prej, ko so izdelali po nekaj tisoč ton manj jekla.

Vsi tisti, ki dvomijo v upravičenost premiranja večje proizvodnje v jeklarni ali s takimi ali drugačnimi besedami izražajo nevoščljivost ob višjih osebnih dohodkih jeklarjev, naj stopijo v jeklarno k čistilcu preboda, ko ga peče od spredaj in od zadaj in ko preliva potoke potu pod debelo azbestno bluzo ali h kateremukoli drugemu pomočniku pri peči, ki dnevno s samokolnico prevozi tudi do 5.000 kg legur in jih najmanj dvakrat preloži; pa k pomočniku v livni jami, ko ga žge v podplate in skače po kokilah kot kak cirkuški akrobat; pa k ponvičarju in žerjavovodji, ki naj z vso odgovornostjo za milijonsko vrednost jekla in osnovnih sredstev opravljata svoj poklic, pa bo prav gotovo spremenil svoje mnenje. Sicer pa so dobrim delavcem k tem delom in opravičilo na široko odprta vrata.

VARSTVO PRI DELU IN VARSTVO OKOLJA V LETU 1981

V lanskem letu se je v temeljnih organizacijah združenega dela in delovnih skupnostih naše železarnje poškodovalo pri delu 592 sodelavcev ali 9,28% vseh zaposlenih, kar je 23 sodelavcev ali 0,19% manj kot v letu 1980. Poškodovanci so zaradi tega lanske leto izostali z dela 10.001 dan, oziroma 331 dni manj kot leto poprej. To pomeni, da je bil v poprečju vsak poškodovanec lanske leto zaradi poškodbe pri delu skoraj 17 dni bolezensko odsoten.

Kljub delnemu izboljšanju je število poškodb še vedno visoko, posebno pa to velja za nekatere TOZD. Najbolj boleča ugotovitev pa je, da so se lanske leto trije sodelavci smrtno poškodovali, kar se v

Železarni ni pripetilo od leta 1963. Na poti na delo oziroma z dela je bilo lanske leto zabeleženih 46 poškodb, med temi ena s smrtnim izidom, kar je 11 poškodb več kot (Nadaljevanje na 3. strani)

Doseči idealno zvezo vseh faktorjev od izbire delovnih naprav, porabe energije, časa in materiala do pravega števila zaposlenih je praktično nemogoče in tega tudi nihče ne pričakuje. Vsekakor se pa izplača v tej smeri zavestno kar najbolj potruditi.

Kadar proizvodnja že teče, se še vedno rado zgodi, da se tudi tako, skoraj idealno načrtovano stanje, zaradi raznih vzrokov izrodi v neko realno praktično stanje, za katerega se ne glede na optimalno izkoriščenost vprašujemo le, če je v danih pogojih upravičeno, to je, ali daje presežno vrednost, oziroma vsaj minimalno akumulacijo.

Za večino starejših obratov v naši železarni smo se morali sprijazniti z nekim zatečenim stanjem, ki ga tudi zaradi prostorskih pogojev in investicijskih potreb ne moremo bistveno spremeniti.

(Nadaljevanje na 2. strani)

V martinari (Foto I. Kučina)

ZDružEVANJE DELA IN SREDSTEV MED SOZD SLOVENSKE ŽELEZARNE IN RMK ZENICA

Na zadnji seji delavskega sveta Železarnje 16. februarja so delegati poleg drugega obravnavali predlog samoupravnega sporazuma o združevanju dela in sredstev za realizacijo programa razvoja rudarsko metalurške proizvodnje v rudarsko metalurškem kombinatu Zenica, ki ga bosta po predhodnem soglasju delovnih organizacij, oziroma prizadetih TOZD, sklenila navedeni kombinat in SOZD Slovenske železarnje.

Samoupravni sporazum je osnova za združevanje dela in sredstev za posamezne objekte v okviru programa razvoja RMK Zenica za obdobje 1981–1985, v njem pa se določajo tudi medsebojni odnosi za produkcijsko in dohodkovno povezovanje. Sporazum konkretno pomeni osnovo za skupno vlaganje v program razvoja pridobivanja železov rude, izdelovanje železa in jekla v RMK Zenica in program razvoja črne metalurgije v SOZD Slovenske

železarnje, ki je opredeljen s srednje-ročnimi načrti razvoja obeh podpisnic za obdobje 1981–1985 in usklajen v planskih dokumentih SR Bosne in Hercegovine in SR Slovenije za isto obdobje.

Združevanje dela in sredstev po tem sporazumu se izvaja s ciljem uresničevanja skupnih interesov obeh podpisnic pri uresničevanju razvojnih programov podpisnic v okviru načrtov ožjih in širših družbeno-političnih skupnosti, še posebej pa z

namenom boljšega izkoriščanja lastnih kapacitet podpisnic, povečanja produktivnosti in boljše ekonomičnosti dela in sredstev, ustvarjanja enotnih pogojev za usklajen razvoj pridobivanja železove rude in izdelave železa in jekla v Jugoslaviji, povečanja dohodka in razvijanje drugih oblik posamezne in skupne ekonomije dela in sredstev družbene reprodukcije.

Po tem sporazumu naj bi podpisnici združili delo in sredstva za izgradnjo rudnika »Omarska« pri Prijedoru in objektov predvidenih za zaključitev izgradnje zmogljivosti za primarno proizvodnjo do 2.650.000 ton surovega železa letno v železarni Zenica, in sicer objektov v TOZD Plavži in TOZD Jeklarna 2 po potrebnih investicijskih programih, sprejetih s strani RMK Zenica.

Predračunska vrednost za navedene objekte je predvidena v višini 20.060 milij. din, k čemur naj bi SOZD Slovenske železarnje prispevale iz združenih lastnih sredstev 500 milij. din, iz združenih sredstev na osnovi obveznosti do stalnih sredstev v federaciji pa 1500 milij. din. Znesek 1500 milij. din bo SOZD Slovenske železarnje zagotovila na osnovi lastnih obveznosti do stalnih sredstev sklada federacije za kreditiranje hitrejšega razvoja gospodarsko manj razvitih republik in avtonomnih pokrajin za obdobje

(Nadaljevanje na 2. strani)

POSLOVNI REZULTAT, DOSEŽEN V LETU 1981

Celotni prihodek, ki smo ga dosegli v letu 1981, je znašal 15.949 milijonov dinarjev, kar je 43,4% več kot v letu 1980, vendar pa je 4,3% nižji, kot smo načrtovali. Od planiranih 431.310 ton proizvodov osnovne dejavnosti smo prodali 413.134 ton, kar je 18.176 ton ali 4,2% manj. S tem smo dosegli 11.355 milijonov dinarjev eksterne realizacije, kar je v primerjavi z načrtovano 723 milijonov dinarjev ali 6% manj. V letu 1980 pa smo prodali 400.409 ton v vrednosti 7.850 milijonov dinarjev.

Materialni stroški skupaj z amortizacijo in drugimi poslovnimi stroški so znašali 12.993 milijonov dinarjev in so v primerjavi z letom 1980 bolj porasli kot celotni prihodek. Povečali so se za 44,3%, dočim se je prihodek za 43,4%. Na tolikšen porast stroškov je v veliki meri vplivalo zvišanje cen na domačem trgu, kakor tudi večji stroški uvoza. V letu 1981 smo dali za surovine, polproizvode, energijo in ostale materiale 508 milijonov dinarjev, več, kot smo predvidevali. Ob primerjavi stroškov nastalih v letu 1981 s tisti-

mi iz leta 1980, moramo upoštevati, da smo v tem letu pokrivali kot strošek tudi 62,9 milijonov dinarjev prispevka za razvoj elektrogospodarstva, kar smo v preteklih letih združevali iz akumulacije oziroma lastnih sredstev. V letu 1981 je bil namreč ta del sredstev, namenjen za naložbe v elektro gospodarstvu, vključen v ceno energije in s tem seveda v naše materialne stroške. Sprememba je bila tudi pri pokrivanju stroškov toplega obroka, ki smo jih že nekaj let krili iz sredstev

(Nadaljevanje na 3. strani)

PRIČETEK ŠIROKE JAVNE RAZPRAVE O KONGRESNIH DOKUMENTIH

Čeprav so nekatere organizacije zveze komunistov že doslej v predkongresnih pripravah analizirale svoje delovanje, pa je izid osnutkov dokumentov za deveti kongres Zveze komunistov Slovenije pričetek organizirane široke javne razprave o teh dokumentih v vseh okolišjih, kjer komunisti delajo in živijo.

Osnutki dokumentov za deveti kongres Zveze komunistov Slovenije, ki se bo pričel 15. aprila v Ljubljani, so bili v preteklem tednu objavljeni v posebni prilogi Komunističnega glasila Zveze komunistov Slovenije in Zveze komunistov Slovenije. Dokumenti vsebujejo:

- predlog poročila centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije med osmim in devetim kongresom Zveze komunistov Slovenije, ki obravnava: uresničevanje socialističnih samoupravnih družbenoekonomskih odnosov in razvoj proizvodnih sil, uresničevanje političnega sistema socialističnega samoupravljanja, idejna, organizacijska in ka-

drovska krepitev Zveze komunistov Slovenije in delovanje Zveze komunistov Slovenije na področju mednarodnih odnosov, podružbljanje in samoupravno organiziranje zunanje politike SFR Jugoslavije in mednarodno sodelovanje zveze komunistov;

- osnutek resolucije devetega kongresa Zveze komunistov Slovenije, ki zajema: naloge zveze komunistov pri nadaljnjem družbenoekonomskem razvoju, naloge Zveze komunistov Slovenije pri nadaljnjem razvoju političnega sistema socialističnega samoupravljanja, splošno ljudsko obrambo in družbe-

(Nadaljevanje na 6. strani)

FEBRUAR DOSLEJ ZELO USPEŠEN

Po 22 dneh februarja delovni rezultati kažejo, da bomo februar v Železarni uspešno zaključili. Po podatkih statistične službe so do vključno 22. februarja delavci v proizvodnih delovnih organizacijah izdelali 97.628,2 tone skupne proizvodnje ali 80,3% v odnosu na družbeni načrt, oziroma 84,4% v odnosu na mesečni program. V tem času je znašala prodaja 26.615,3 tone, kar je 77% načrtovane z družbenim planom, oziroma 77,6% programirane.

Plavžarji so v 22 dneh februarja izdelali 10.242,1 tone grodlja, oziroma 83,3% družbenega plana, ki je enak mesečnemu programu. Delavci v TOZD Jeklarna pa so v tem času izdelali 33.508 ton surovega jekla, oziroma 87,6% v odnosu na družbeni načrt in 91,8% v odnosu na mesečni program.

Podatki so dokaj spodbudni, kar kaže, da bo skupni mesečni načrt Železarnje presežen.

ZDRUŽEVANJE DELA IN SREDSTEV MED SOZD SLOVENSKE ŽELEZARNE IN RMK ZENICA

(Nadaljevanje s 1. strani)

1981–1985, kot tudi na osnovi obveznosti drugih organizacij združenega dela iz SR Slovenije do sklada federacije, s katerimi bo SOZD Slovenske železarnice uredila odnose v smislu zakona o zagotavljanju sredstev in izpolnjevanju obveznosti SR Slovenije za pospeševanje razvoja gospodarsko manj razvitih republik in SAP Kosovo. Sredstva se bodo nakazovala po opredeljeni dinamiki v letih 1982–1985.

V sporazumu je poudarjen osnovni interes obeh podpisnic, zaradi katerega združujeta delo in sredstva in sicer dolgoročno in zanesljivo medsebojne oskrbe z reprodukcijskimi materiali. Ta interes se bo usklajeval s plani proizvodnje in medsebojnih dobav. RMK Zenica bo SOZD Slovenske železarnice po tem sporazumu dobavljala naslednje proizvode:

- 10.000 ton vlačene žice letno od 1981 do konca leta 1995,
- 40.000 ton valjane žice letno od 1982 do konca leta 1995,
- 40.000 ton belega surovega železa v letu 1982 in 80.000 ton belega surovega železa od 1983 do vključno 1986 in naprej, v kolikor bi železarna RMK Zenica tudi po tem obdobju imela presežek železa,
- 160.000 ton železove rude, od tega 100.000 ton siderita letno od 1981 do vključno 1985.

SOZD Slovenske železarnice pa bodo po sporazumu RMK Zenica dobavljala naslednje proizvode:

- 10.000 ton pločevine letno od 1981 dalje do vključno 1995,
- 10.000 ton hladno in toplo valjanih trakov letno od 1981 dalje do vključno 1995,
- 10.000 ton jekla v palicah, pločevine ali trakov letno od 1981 dalje do 1995. leta.

Navedene medsebojne dobave se bodo izvajale ne glede na dinamiko porabe sredstev s strani RMK Zenica, ki jih po tem sporazumu združuje SOZD Slovenske železarnice.

Sporazum tudi obvezuje obe podpisnici, da bosta pred iztekom tega sporazuma skupaj proučili nadaljnje sodelovanje v mesebojnih dobavah, posebno v pogledu železove rude, kot tudi o morebitnem na-

daljnem povezovanju dela in sredstev z namenom izvajanja skupnega dohodka.

Sporazum tudi natančno opredeljuje pogoje in roke vračanja sredstev, kakor tudi, da bosta v primeru poslovanja z izgubo temeljnih organizacij, ki bodo koristile združena sredstva, pokrivali solidarno izgubo, ki je nastala brez krivde koristnic združenih sredstev sorazmerno z vloženimi sredstvi.

Po sporazumu bo oblikovan skupni organ – koordinacijski odbor, ki bo spremljal izvrševanje sporazuma in reševal eventuelne spore. V primeru pa, da spora ne bo mogoče rešiti v okviru tega odbora, bosta podpisnici prepustili odločitev o sporu stalni arbitraži pri Gospodarski zbornici Jugoslavije.

Priprave za remont plavža 1, ki se bo pričel v ponedeljek 1. marca (Foto I. Kučina)

V PONEDELJEK PRIČETEK REMONTA PLAVŽA 1

V ponedeljek, 1. marca, bomo začeli z izvajanjem generalnega remonta PLAVŽA 1, ki bo trajal predvidoma do 10. aprila. Delovno mesto bo v okolici plavža 1 in pred delavnico vzdrževanja plavžev. Zaradi nevarnih del je dostop na delovno mesto prepovedan vsem osebam, ki pri remontu ne sodelujejo. Delovno mesto bo označeno z opozorilnimi napisi in znaki prepovedi. Za delavce, ki ne bodo zaposleni na delovnem mestu, sta dovoljena naslednja prehodna:

- prihod in odhod z dela za delavce jeseniških temeljnih organizacij je dovoljen samo mimo ogrevalcev zraka in stavbe kadrovskega sektorja.

- za delavce plavža – aglomeracije in raziskovalnega oddelka je dovoljen prehod v kantino ali postajo prve pomoči po cesti med Savo in plavži, vendar po predhodnem sporazumu s signalistom – zapenjalcem avtodvigala.

Prosimo in pozivamo sodelavce, da obvestijo upoštevajo in se izogibajo označenega delovišča.

Vodstvo remonta plavža 1

PREDNOST JESENIŠKI JEKLARNI 2

Pod tem naslovom smo v dnevnem časopisu prebrali sporočilo iz seje izvršnega sveta skupščine SR Slovenije, ki je med drugim obravnavala informacijo o prednostnih naložbah za objekte bazične industrije, ki jo je za naložbe na področju črne in barvaste metalurgije pripravilo splošno združenje za to področje združenega dela.

Izvršni svet je soglašal z mnenji republiškega komiteja za energetiko, industrijo in gradbeništvo, da je potrebno za naložbo jeklarne 2 v jeseniški železarni, ki so jo v črni metalurgiji določili za prednostno, pospešiti aktivnosti pri zagotavljanju sredstev za naložbo, in sicer pri porabnikih jekla, bankah in drugih zainteresiranih subjektih. Hkrati, je bilo rečeno na seji izvršnega sveta, da je treba pospešiti dogovarjanje za dolgoročno oskrbo slovenske industrije iz ostalih železarn v Jugoslaviji, da ne bi tudi v prihodnje prihajalo do motenj v proizvodnji.

GOSPODARNO IZKORIŠČANJE STROJEV IN NAPRAV

(Nadaljevanje s 1. strani)

Tudi novi obrati imajo v tem pogledu vrsto pomanjkljivosti ravno zaradi tega, ker smo jih vgrajevali v star kompleks. To se vidi predvsem na raztrganem in obsežnem transportu.

Logično je in tudi po izkušnjah sodeči ima to dokaj neugodne posledice za obremenitve strojev in naprav, ki so pri neplanirani, oziroma slučajni uporabi bistveno hujše obremenjene kakor v urejeni, predvideni in pravilno organizirani proizvodnji.

Proizvodnja v takih razmerah, kot so pri nas, gotovo zahteva od upravljalcev večjo skrb in čut do strojev in vseh sredstev za delo. Vsak dan znova dokazujemo, da temu ni tako. Ponavljajo se okvare, ki so značilna posledica brezbržnosti, neznanja in malomarnosti. Glede tega zlasti prednjačijo jeklarna in valjarna Bela z valjarno žice.

Mislím, da bi prav v zastarelih in težkih obratih še bolj morali stremeti za smiselnim izkoriščanjem strojev in naprav, ne nazadnje, tudi zaradi varnosti.

Danes so v svetu in tudi pri nas že poznani razni normativi in kazalci, ki nam hitro povedo, če je v našem odnosu do strojev kaj hudo narobe. Predvsem obseg zastojev in poraba vzdrževalnih ur ter rezervnih delov so dokaj realna merila.

Brez nadaljnega razglabljanja lahko trdim, da v naši železarni k tem vprašanjem pristopamo popolnoma neenotno, nenačrtno in slučajno. Saj nam nobeden od gornjih kriterijev ni znan, oziroma jih niti ne iščemo, ker se s tem tudi za novo načrtovano proizvodnjo komaj kdo ukvarja, čeprav je vsaj glede lokacij bilo nekaj poskusov, kjer pa zopet rezultatov ni nihče upošteval.

Zato trdim, da bi v takih pogojih, kot so pri nas, vsi upravljalci strojev in naprav morali imeti do sredstev za delo bistveno drugačen odnos, skrb in smisel za delo.

Pod drugačnim odnosom razumem predvsem interes uporabnikov in upravljalcev strojev in naprav ter orodja za doseganje proizvodnje ob čimmanjšem obremenjevanju in namenskem uporabljanju s predpisano skrbjo glede mazanja, čiščenja in pregledovanja.

Ta odnos je pri nas iz desetletja v desetletje opazno slabši, za kar po mojem mnenju vso odgovornost nosijo vodilni delavci proizvodnih obratov, ki odgovornosti in dolžnosti ter razmejitve dela med njimi in vzdrževalci pravzaprav sploh več ne poznajo. Mislím, da je ravno to izpuhtela tista toliko slavljena jeseniška tradicija. Včasih je proizvajalec in delavec za strojem vedel, da je stroj njegov in njemu zaupan.

Osebnost sem prepričan, da je taka izrojenost nastala zaradi kratkoročnih interesov in zaslužkarstva zaposlenih, ki na ta račun brezobzirno

izkoriščajo naprave. Zadnje čase je to še posebej očitno.

Za take trditve ni treba iskati posebnih dokazov. Dovolj je pogledati stanje naše opreme in naprav in vrste popravil, kakršnih vzdrževalci včasih sploh niso poznali. Kaj naj rečemo o žerjavovodju, ki je vsak dan opazoval zrahljan vijak ležajnega ohišja pri vходу v kabino toliko časa, da mu je del ohišja padel na glavo? Drug je zopet tak izpadel vijak samo opazoval, ne da bi ga vsaj shranil. Da bi ga privil, mu še v sanjah ne pride na misel, saj »hvala delovodju!«, tudi ključa nima. Ali naj rečem tistemu, ki se prav po otroško veseli iskrice na zavori brez ferd, piroman ali bedak, ali kaj hujšega? Ko sem vodjo nekega oddelka proizvodnje opozoril na preobremenjevanje, me je prav sumničavo postrani ogledoval, če morda nimam kakšnih interesov za čimmanjšo proizvodnjo. Takih primerov je vsak dan, kolikor jih hočete. Postale so že naš način življenja, dela in razmišljanja.

Bistveno drugače je 1000 ton prestatiti 40 krat z žerjavom nosilnosti 50 ton, to je naenkrat 25 ton, če nam to dopušča hitrost pretoka blaga v toku proizvodnje, kot pa to opraviti 15 krat po 66,6 ton zato, da bodo posluževalci imeli 60 % več časa za, milo rečeno, plačan počitek.

Ta primer ni izmišljen, ampak običajen način dela v naših obratih, ki ni samovolja posameznikov, ampak planiran in utečen sistem z vednostjo vseh vodij. Vsaj mislim, da je tako. Sicer ne bi moglo priti do stalnih in rednih preobremenjevanj enih in istih agregatov, katerih naštevaje bi nam vzelo vsaj celo stran Železarja.

Tako značilno obnašanje v naši železarni prav gotovo ni brez posledic, ki so tudi opazne že na vsakem koraku. K takemu odnosu do naprav verjetno precej prispeva tudi sestav zaposlenih, ki bi radi v čim krajšem času čimveč zaslužili, ne glede na način in posledice za bodočnost. Zanimci nam bodo lahko finansirali upravičeno očitati.

Tudi tisti, ki se takega stanja zavedamo, nosimo svoj del odgovornosti, ker ničesar bistvenega ne ukrenemo za spremembo, oziroma bolj pametno izrabo osnovnih sredstev in opreme. To je način najmanjšega odpora. Res je, da so taka prizadevanja več ali manj obsojena na neuspeh, ker so veliko bolj cenjeni enkratni in kratkoročni uspehi v proizvodnji ne glede, da si praktično pred očmi uničujemo sredstva za proizvodnjo.

Prepričan sem, da se bodo našli posamezniki in predvsem prizadeti, ki mi ne bodo dali prav. Moja razmišljanja bodo ocenili najmanj za pretiravanje. Vse tiste z veseljem povabim na ogled po obratih. Ne bo se treba posebno truditi z iskanjem nepravilne uporabe in preobremenjevanja strojev.

J. F.

PREDSTAVLJAMO VAM PREDSEDNIKE SAMOUPRAVNIH ORGANOV

Predsednik odbora samoupravne delavske kontrole v TOZD Valjarna bluming-štel je BORIS LAZAR. Dela kot programer polproizvodov za potisno peč in valjarno debele pločevine v adjustaži bluminga. V Železarni dela že od 1952. leta. Najprej je pol leta delal na prometu, potem pa je začel delati v valjarni I na Javorniku na lahki progi. Tu je opravljal vsa dela od tekača do valjavca. Po vrnitvi iz vojske se je spet znašel v istem obratu. Vpisal se je na delovodsko šolo in jo 1960. leta končal, čez nekaj časa pa je bil premeščen na oddelke obratne priprave dela. Na Belo je prišel 1966. leta in začel delati kot izmenski delovodja. Na sedanjem delovnem mestu je od 1974. leta dalje.

Težave, s katerimi se na svojem delovnem mestu srečuje, so predvsem posledica površnega dela posameznih delavcev v adjustaži bluminga. Če ti polproizvode slabo očistijo, tudi končni izdelki v drugih obratih ne morejo biti kvalitetni.

Polproizvode, ki pridejo z bluminga, pregledajo vizuelno, boljše kvalitete pa tudi z ultrazvočno aparatur. Vse ugotovljene napake se očistijo in polproizvod se pripravi za nadaljnjo obdelavo v valjarni žice, valjarni debele pločevine ali pa v hladni valjarni na Beli.

Kadrovskega sektorja zastopavlja naš obrat. Najbrž tam menijo, da je za delo na površinski obdelavi dober vsak delavec. Razumemo, da pri manjkajočih dobrih kadra, toda tudi pri nas potrebujemo vestne delavce. Dosti je sicer takih, ki so pri nas deset in več let, ki tvorijo hrbenico kolektiva, veliko pa je tudi takih, ki slabo delajo. Pesti nas velika fluktuacija, veliko je bolezenskih in drugih izostankov z dela. Vzroki za to so le delno v težkih pogojih dela, ljudje pa tudi nimajo delovnih navad. Adjustaža je obrat, ki mora polizdelke čistiti, obdelati in posredovati drugih obratom. Če imamo tukaj neodgovorne ljudi, tudi planskih nalog ne moremo izpolnjevati.

Ko sem sam prišel delat v Železarno, sem moral najprej nekaj časa delati na prometu s krampom in lopato, šele potem sem lahko prišel v obrat. To je bil po mojem dober test, da se je ugotovilo, koliko delovnih navad kdo ima, saj z delavci, ki teh navad nimajo, v obratu nimamo kaj početi.

V DVEH TOZD USPEL, V ENI TOZD NEUSPEL REFERENDUM

Zaradi neuspelega referenduma v treh TOZD naše železarnice pri sprejemanju treh samoupravnih listin so le-tega v petek, 19. februarja v zakonitem roku ponovili, in sicer v TOZD Plavž, Vzdrževanje in Energetika sprejem predloga samoupravnega sporazuma o skupnih osnovah in merilih za delitev osebnega dohodka in dela sklada skupne porabe v delovni organizaciji Železarna Jesenice, v TOZD Plavž pa poleg tega še sprejem sprememb statuta delovne organizacije Železarna Jesenice v zvezi z reorganizacijo nabavnega sektorja v komercialni sektor in sprememb samoupravnega sporazuma o združitvi TOZD v delovno organizacijo Železarna Jesenice v zvezi z reorganizacijo nabavnega in prodajnega sektorja v komercialni sektor.

V TOZD Plavž se je glasovanja udeležilo 189 delavcev ali 86,7 % upravičencev, za predlog samoupravnega sporazuma je glasovalo 144 delavcev ali 66,1 %, za spremembe statuta 145 delavcev ali 66,5 %, za spremembe samoupravnega sporazuma pa 150 delavcev ali 68,8 %.

V TOZD Vzdrževanje se je glasovanja udeležilo 488 delavcev ali 87,3 %, za predlog samoupravnega sporazuma pa je glasovalo 311 delavcev, oziroma 55,6 %.

V TOZD Energetika se je glasovanja udeležilo 230 delavcev ali 94,3 %, za predlog sporazuma pa je glasovalo le 121 delavcev ali 49,6 %. To pomeni, da samoupravni sporazum ni bil sprejet in bodo v treh mesecih morali referendum ponoviti. (Po podatkih volilne komisije.)

DOPISUJTE
V ŽELEZARJA

VARSTVO PRI DELU IN VARSTVO OKOLJA V LETU 1981

(Nadaljevanje s 1. strani)

leto poprej, ko smo prav tako imeli eno s smrtnim izidom. Zaradi tega je bilo 955 dni bolezenske odsotnosti, kar je 161 dni več kot v letu 1980.

Podatki kažejo, da je večji porast poškodb pri delu v naslednjih temeljnih organizacijah združenega dela: Plavž (11,74 % v odnosu na povprečni stalež), Jeklarna (20,50 %), Valjarna bluming-štel (12,53 %), Valjarna žice in profilov (17,22 %), Hladna valjarna Bela (11,68 %), Hladna valjarna Jesenice (17,05 %), Žičarna (18,11 %), Profilaria (12,99 %) in Vzdrževanje (10,56 %), vse ostale TOZD pa imajo izpod deset odstotkov poškodb pri delu v odnosu na povprečni stalež zaposlenih.

Najvišjo pogostost poškodb so v lanskem letu imeli v TOZD Jeklarna, kjer se je poškodovalo 20,5 % delavcev (1980 - 18,52 %), zaradi česar so izgubili 2.794 delovnih dni. To hkrati pomeni, da se je poškodoval vsak peti zaposlen delavec v TOZD Jeklarna.

Pomembno znižanje poškodb pri delu pa v lanskem letu zasledimo v naslednjih TOZD: Valjarna debele pločevine (od 10,64 % v letu 1980 na 6,59 % v letu 1981), Hladna valjarna Jesenice (od 19,56 % na 17,05 %), Strojne delavnice (od 9,26 % na 6,56 %), Vzdrževanje (od 14,50 na 10,56 %), Družbena prehrana (od 10,80 na 7,47 %) itd.

Analize poškodb kažejo, da se še vedno najbolj pogosto poškodujejo mladi in neizkušeni delavci. Najbolj pogosti vzroki poškodb v delovnem okolju so v utesenosti in zatrapanosti, oziroma v neurejenih delovnih prostorih, kar je mnogokrat pogojeno z naravo dela in zastarelostjo postopkov, v nekaterih primerih pa je tako stanje posledica malomarnosti tistih, ki delo izvajajo, kakor tudi tistih, ki to dopuščajo. Nepravilen način dela namreč v takem okolju nevarnost za poškodbe samo še poveča.

SMRTNE POŠKODBE PRI DELU

V letu 1981 so se trije naši sodelavci smrtno poškodovali:

BAJRAM BERISHA - TOZD Hladna valjarna Jesenice, se je 3. aprila 1981 smrtno ponesrečil pri stroju za navijanje odpadkov. Do poškodbe je prišlo predvsem zaradi nepravilnega načina dela, ki pa je bil pogojen tudi s tem, da je bil delavec mlad in neizkušen, stroj pa zaradi tehnološke zastarelosti brez ustreznih zaščit.

RIFET SMAJLOVIČ - TOZD Transport, se je 25. avgusta 1981 smrtno poškodoval pri razkladanju manganove rude iz vagonov. Pri zapiranju vagona ga je dvigalo stisnilo ob vagon tako hudo, da je na kraju dogodka podlegel poškodbi. Vzrok je v neustreznem dvigalu za razkladanje vagonov in nepravilnem načinu dela, oziroma slabem medsebojnem sporazumevanju voznika in poškodovanca.

RADO MARCOLA - TOZD Vzdrževanje, se je 14. novembra 1981 smrtno poškodoval na žerjavu v TOZD Žičarna. Kot električar je odpravil napako na mostu žerjava. Po opravljenem delu je žičar zapeljal žerjav (upravlja se s tal) z namenom, da ugotovi, če je napaka odpravljena. Pri premiku žerjava je bil poškodovan na mostu premalo sklonjen, zaradi česar mu je stisnilo glavo med betonski stropni nosilec in ograjo mostu žerjava.

Poleg treh smrtnih poškodb pri delu se je na poti na delo v prometni nesreči smrtno ponesrečil delavec TOZD Energetika **JANKO PLE-MELJ**.

V lanskem letu se je pri delu huje poškodovalo šest delavcev, ki bodo verjetno imeli po zaključenem zdravljenju trajne posledice, oziroma zmanjšano delovno sposobnost. Hujše poškodbe so se pripetile v naslednjih TOZD: Plavž (1), Jeklarna (2), Valjarna žice in profilov (1), Valjarna debele pločevine (1) in Hladna valjarna Jesenice (1).

Zaradi velikega števila poškodb pri delu in posebno treh smrtnih poškodb ter številnih potencialnih nevarnosti in nevarnih dogodkov, ki se pri delu dogajajo, je delavski svet Železarne v mesecu novembru lanskega leta obravnaval problematiko varstva pri delu v Železarni in sprejel ustrezne ukrepe za izboljšanje varstva pri delu. Na osnovi teh sklepov je oddelek za varstvo pri delu in varstvo okolja pripravil problematiko, ki so jo decembra lanskega leta obravnavali delavski sveti in samoupravne delovne skupine v TOZD in delovnih skupnostih. Da bi izboljšali razmere na tem področju, je bil organiziran tudi razgovor članov poslovnega odbora, vodij TOZD in sektorjev z delavci republiškega inšpektorata za delo.

ZA IZBOLJŠANJE IN VARSTVO DELOVNEGA TER ŠIRŠEGA OKOLJA

V prizadevanjih za izboljšanje in varstvo delovnega ter širšega okolja je bilo lansko leto doseženih več uspehov. Začela je obratovati odpravevalna naprava v jeklarni, ki zagotavlja odpravevanje treh elektroobločnih peči, s čimer so se delovni pogoji v jeklarni bistveno izboljšali, pomembno pa se je izboljšala tudi zadržanost širšega bivalnega okolja. Konkretne rezultate bodo pokazale meritve v letošnjem letu.

Pomembna pridobitev za izboljšanje delovnih pogojev je tudi odpravevalna naprava na valjavniškem ogradiju štel v TOZD Valjarna bluming-štel. Obratovanje le-te in uporaba zemeljskega plina sta močno izboljšala ekološke razmere v hali valjarne bluming-štel. Za zaščito bivalnega okolja pred občasnim prekomernim hrupom iz kisikarne Sava je bilo zasajeno drevje, oziroma tako imenovani zeleni pas.

Za organizacijo smotnejšega ravnanja z odpadnimi materiali je bil izveden popis posebnih odpadkov, odpadnih olj in izvorov onesnaženja zraka in vode.

Sodelavci oddelka za varstvo pri delu in varstvo okolja redno kontrolirajo pitno vodo, delovanje čistilnih naprav za odplake in onesnaženost iztokov iz Železarne. Pri tem ugotavljajo nekoliko boljše stanje kot v preteklih letih, kljub temu pa so vsa prizadevanja usmerjena v to, da se še bolj učinkovito zmanjšuje onesnaženost.

Lansko leto je bila, kot običajno, izvedena spomladanska in jesenska deratizacija po vsej Železarni.

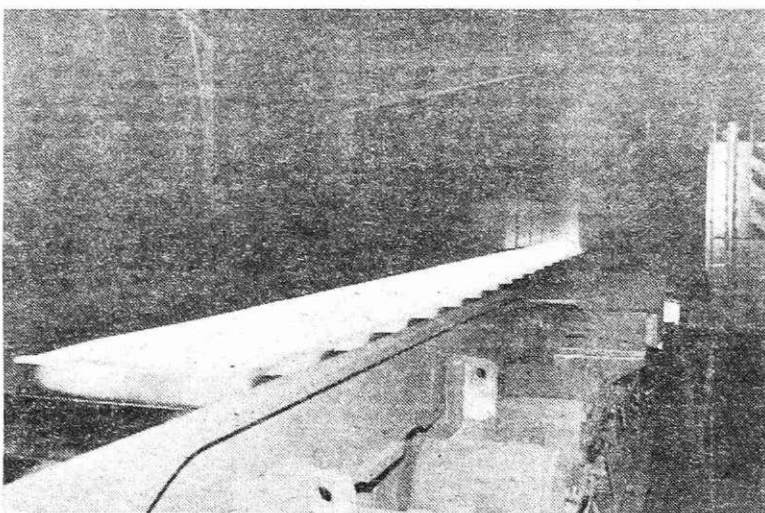
Delavci oddelka so izvedli vrsto meritev ekoloških parametrov v delovnem okolju in izdelali poročila z ocenami ter predlogi za odpravo zdravju škodljivih vplivov hrupa, plinov, prahu, neugodnih mikroklimatskih razmer in razsvetljave.

V svojem letnem poročilu delavci oddelka za varstvo pri delu in varstvo okolja na kadrovske sektorje ugotavljajo, da so v skladu s planom naredili vse naloge, ali pa so v izvajanju in bodo zaključene v letošnjem letu. Ob tem pa poudarjajo, da bomo lahko še z večjim sodelovanjem z odgovornimi po temeljnih organizacijah združenega dela in rednim obravnavanjem te problematike v samoupravnih organih na tem področju dela v prihodnje še uspešnejši.

JUBILANTNI 50-LETNIKI

V mesecu marcu bodo praznovali petdeset let življenja naslednji sodelavci: **EMA MEZNAREC**, Valjarna žice in profilov - 4. marca, **IVAN RUPNIK**, Remontne delavnice - 14. marca, **JOŽE DOLINAR**, Vzdrževanje - 15. marca, **STANI-SLAVA ŠMID**, Strojne delavnice - 20. marca, **SLAVKO TARMAN**, OTK - 21. marca, **FRANC KRISTAN**, Strojne delavnice - 22. marca in **RUDI PINTARIČ**, Transport - 24. marca.

Vsem sodelavcem iskreno čestitamo!

Valjarna Bluming

POSLOVNI REZULTAT, DOSEŽEN V LETU 1981

(Nadaljevanje s 1. strani)

sklada skupne porabe. Z novim zakonom, ki ureja področje razporejanja celotnega prihodka, pa smo morali izdatke za prehrano delavcev v materialni proizvodnji pokriti s celotnim prihodkom kot materialne stroške, kar je v letu 1981 znašalo 57 milijonov dinarjev. Tako so, glede na vsebino zajetja, materialni stroški večji za 119,9 milijonov dinarjev v primerjavi z letom poprej.

Amortizacija, obračunana po minimalnih stopnjah, je v primerjavi z letom 1980 porasla za 35,6 %, ostali poslovni stroški pa so se zmanjšali za več kot polovico.

Dohodek je znašal 2.887,8 milijonov dinarjev, kar je 39,5 % več od doseženega dohodka v letu 1980. Rast dohodka je, ob že omenjenem precejšnjem povečanju stroškov, počasnija od rasti celotnega prihodka. Še dosti manjša je rast čistega dohodka ki se je v primerjavi z letom poprej povečal za 26,4 % in je znašal 1.599 milijonov dinarjev.

Kljub relativno dobremu celotnemu prihodku in zadovoljivemu dohodku, čisti dohodek ni dosegel take višine, ki bi omogočala ugodno delitev. Ob zadovoljivi rasti dohodka je rast vseh obveznosti iz dohodka prevelika, da bi lahko ustvarili čisti dohodek, ki bi poleg razporeditve sredstev na osebne dohodke, sredstva rezerv in sredstva skupne porabe zadoščal za oblikovanje normalne akumulacije.

Skupno so se obveznosti, ki jih moramo pokriti z dohodkom, povečale za 60 %. Prispevki samoupravnim interesnim skupnostim so se povečali za 216 %, davek republiki za 78 %, dosti višje (za 73 %) pa so tudi obresti od posojil. Med prispevki so najbolj porasle obveznosti za financiranje skupne potrošnje v SIS družbenih

dejavnosti (izobraževanje, raziskovanje) in prispevek za zdravstvo. Večje kot lani in večje, kot smo planirali, so tudi obresti od posojil in to predvsem od tujih dolgoročnih kreditov. Višja, kot smo računali, je bila obrestna mera, precejšnje pa so bile tudi tečajne razlike.

Od 1.599 milijonov dinarjev doseženega čistega dohodka smo 1.282,6 milijonov dinarjev sredstev razporedili za osebne dohodke, 53,9 milijonov dinarjev za sredstva rezerv, 150 milijonov dinarjev za sredstva skupne porabe in 134 milijonov dinarjev za poslovni sklad. Povečanje poslovnega sklada je v primerjavi z letom 1980 precejšnje (244), vendar smo v letu 1980 na poslovni sklad razporedili zelo malo sredstev, kar se zdaleč ni zadoščalo za financiranje družbene produkcije na področju infrastrukture, kaj šele za lastno razširitev.

Tudi sredstva, ki smo jih letos ob delitvi čistega dohodka namenili za poslovni sklad, ne dosegajo take višine, ki bi nam omogočala povečanje fonda lastnih sredstev za razvoj Železarne. Od 134 milijonov dinarjev, kolikor smo jih razporedili za povečanje poslovnega sklada, moramo izločiti 98 milijonov dinarjev za posojilo skladu federacije za kreditiranje hitrejšega razvoja manj razvitih. To posojilo je v primerjavi s posojilom iz leta 1980, ko je znašalo 52 milijonov dinarjev, večje kar za 88 %. Manj kot leto poprej pa smo namenili za sklad skupne porabe.

Vse temeljne organizacije razen TOZD Jeklarna so ustvarile dovolj čistega dohodka za razporeditev na osebne dohodke, sredstva rezerv, poslovni sklad in sklad skupne porabe. Temeljna organizacija Jeklarna je leto 1981 zaključila z 21,8 milijoni dinarjev izgube.

OBVESTILA KOLEKTIVU - OBVESTILA KOLEK

RAZPORED DEŽURNIH ŽELEZARNE OD 1. DO 7. MARCA

1. marca, **JERNEJ HOČEVAR**, vodja prodajnega sektorja, Jesenice, Kejžarjeva 38, štev. tel. 82-118;
 2. marca, **TONE VARL**, član PO, Jesenice, Titova 82, štev. tel. 82-576;
 3. marca, **FRANC GASSER**, vodja TOZD Profilaria, Žirovnica, Moste 22/b;
 4. marca, **SREČO MEŽNAR**, vodja TOZD Vratni podboji, Mojstrana, Dovje št. 107 A;
 5. marca, **EMIL AŽMAN**, vodja sektorja novogradenj, Jesenice, Titova 3, štev. tel. 82-262;
 6. marca, **VITO GRIČAR**, vodja TOZD Valj. debele pločevine, Jesenice, Titova 2, štev. tel. 81-279;
 7. marca, **JANEZ TUŠAR**, vodja kadrovskega sektorja, Blejska Dobrava 16/b, štev. tel. 83-082.
- Dežurstvo je vsak delovni dan od 14. do 7. ure naslednjega dne zjutraj, in sicer tako, da je dežurni v tem času dosegljiv doma. Ob sobotah, nedeljah in praznikih traja dežurstvo od 7. ure do 7. ure naslednjega dne. V času dežurstva mora dežurni opraviti en obhod po železarni, svoja opažanja vpisati v dežurno knjigo ter o tem tudi poročati naslednjega dne ob 7. uri članu poslovnega odbora tov. Božu Bartelju.

DEŽURNI ZA VZDRŽEVANJE V ŽELEZARNI

DATUM:	DNEVNI:	NOČNI:
PONEDELJEK - 1. 3.	MIROSLAV ZUPAN	JOŽE RAVNIK
TOREK - 2. 3.	SAŠO DOLINAR	ANTON SITAR
SREDA - 3. 3.	VLADO REPE	MIRKO ZUPAN
ČETRTEK - 4. 3.	AHMED TELALLOVIČ	ANTON BURJA, ml.
PETEK - 5. 3.	IGOR MEŽEK	FRANC CERKOVNIK
SOBOTA - 6. 3.	FRANC ARNEŽ	EDO KAVČIČ
NEDELJA - 7. 3.	JANEZ FALETIČ	PRIMOŽ ŽVAB

SLUŽBA OBRATNE AMBULANTE

V dneh od 1. do 6. marca bodo delale naslednje obratne ambulante:
dopoldne: II. obratna ambulanta - dr. Janez Resman in III. obratna ambulanta - dr. Zelimir Cesarec;
popoldne: I. obratna ambulanta - dr. Nada Jensterle in IV. obratna ambulanta - dr. Marija Može-Kovačič.
V soboto, 6. marca, samo dopoldne: I. obratna ambulanta - dr. Nada Jensterle in IV. obratna ambulanta - dr. Marija Može-Kovačič.
Dispanzer za borce: IV. obratna ambulanta - dr. Marija Može-Kovačič.
ZOBNE AMBULANTE:
dopoldne: I. zobna ambulanta - v. dent. Viktor Stražišar in III. zobna ambulanta - dr. Bela Gazafi;
popoldne: II. zobna ambulanta - dr. Alojz Smolej.
Za borce: II. zobna ambulanta - dr. Alojz Smolej v četrtek, 4. marca, dopoldne.
V soboto, 6. marca, samo dopoldne: II. zobna ambulanta - dr. Alojz Smolej.

VABILO NA PREDAVANJE

Zveza inženirjev in tehnikov občine Jesenice vabi na predavanje **Jozeta Arha** in **Stanka Čopa** z naslovom: **TEHNOLOGIJA IZDELAVE JEKLA V NOVI JEKLARNI**. Predavanje bo 3. marca ob 18. uri v spodnjih prostorih restavracije Kazina.

Po sklepu 10. redne seje odbora za delovna razmerja TOZD Remontne delavnice z dne 16. 2. 1982 dajemo

OBJAVO

za proste delovne naloge

VODJA RTA, šifra 8887, U-5 19. kat. 1 oseba

- Pogoji za opravljanje delovnih nalog:
- visokošolska izobrazba elektrotehniške smeri
- 5 let prakse v merilni, regulacijski in krmilni tehniki

Kandidati naj pošljejo prijave z dokazili o izpolnjevanju pogojev v 15 dneh po objavi na kadrovske sektor Železarna Jesenice z oznako »za TOZD Remontne delavnice«.

Posebne prijavnice dobite pri kadroviku ali v sprejemni pisarni kadrovskega sektorja.

Po sklepu 10. redne seje odbora za delovna razmerja TOZD Remontne delavnice z dne 16. 2. 1982 dajemo

OBJAVO

za proste delovne naloge

2. VARILEC, šifra 8657, -D-3 8. ktg. 3 osebe

- Pogoji za opravljanje delovnih nalog:
- poklicna šola - ključavničar varilec
- oziroma ustrezen tečaj in eno leto delovnih izkušenj

Kandidati naj pošljejo prijave z dokazili o izpolnjevanju pogojev v 15 dneh po objavi na kadrovske sektor Železarna Jesenice z oznako »za TOZD Remontne delavnice«.

Posebne prijavnice dobite pri kadroviku ali v sprejemni pisarni kadrovskega sektorja.

Po sklepu odbora za delovna razmerja TOZD Energetika z dne 17. februarja 1982 in v skladu s pravilnikom o delovnih razmerjih

OBJAVLJAMO

prosta dela in naloge

3335 vodja procesa vodikarne Jesenice 9. ktg. 1 oseba

POGOJI:

- poklicna šola kovinarske stroke
- izpit za strojnika kompresorjev in črpalk, ter polnilca tlačnih posod
- Kandidatu, ki bo izbran, bomo omogočili brezplačno opravljanje ustreznega tečaja in izpita.
- Kandidati naj pošljejo prijave z dokazili o izpolnjevanju pogojev v roku 15 dni po objavi na kadrovske sektor Železarna Jesenice z oznako »za TOZD Energetika«.
- Posebne prijavnice dobite v sprejemni pisarni kadrovskega sektorja ali pri kadrovikih.

SAMOUPRAVNI ORGANI V PRETEKLEM TEDNU

TOZD Remontne delavnice

10. SEJA ODBORA ZA DELOVNA RAZMERJA

Predsednik odbora za delovna razmerja pri delavskem svetu TOZD Remontne delavnice Bernard Bratina je sklical 10. redno sejo 6. februarja. Pri pregledu izvajanja sklepov so ugotovili, da so izvedeni, sklep v zvezi z odpovedjo delovnega razmerja vodje obrata RTA a je v postopku.

Na novo so bili sprejeti trije delavci, in sicer na opravljanje del in nalog četrti navijalec elektro motorjev za določen čas, za nedoločen čas pa na dela instrumentalec-specialist, tretji ključavničar in tretji instalater.

Za nedoločen čas je napredovalo deset delavcev, in sicer:

- trije iz 3. v 2. ključavničarja,
- dva iz 2. v 1. dežurnega ključavničarja za žerjave,
- dva iz 1. ključavničarja v ključavničarja-specialista in
- po eden iz 4. v 3. ključavničarja iz 1. varilca v varilca-specialista.

Plastičar iz gradbeno remontne delavnice je za dobo šestih mesecev premeščen v delovno skupnost KO-FI na opravljanje del in nalog eklamnega razstavljalca.

Trem delavcem iz obratov SRD in SRD je odbor odobril sporazumno prekinitev delovnega razmerja s tem, da predhodno poravnajo vse obveznosti do Železarne oziroma TOZD.

Odbor je obravnaval tudi vloge za redno plačano odsotnost in jih dobil naslednjim delavcem:

- Marjanu Megliču za sodelovanje na svetovnem prvenstvu v ankanju - pet dni,
- Ladu Sodja za sodelovanje na vropskem prvenstvu v kegljanju na dnu - tri dni,
- Branku Rabiču za sodelovanje a evropskem in svetovnem prvenstvu v akrobatskem smučanju - sedem dni,
- Franciju Tušarju, Alojzu Noaku, Stanetu Žaklju po dva dni ter oju Skoku in Janezu Stojanu po dan za sodelovanje pri organizaciji pohoda na Stol.

Na prejšnji seji je odbor obravnaval vlogo organizacijskega komiteja a pokal Vitranc za odobritev izdno plačane odsotnosti trem delavcem remontnih delavnic in jim dobil po en dan plačane odsotnosti. Nakladno je odločil, da za stalo zaproseno odsotnost lahko oristijo neplačan dopust.

Ker v TOZD trenutno zelo primanjkuje varilcev, je odbor odločil, da za poizkusno dobo treh mesecev sprejme v delovno razmerje delavca

z opravljenim tečajem za varjenje. Vodja SRD mora do naslednje seje pripraviti predlog tričlanske komisije za preverjanje znanja.

Na predlog vodstva TOZD je odbor sklenil, da se objavi prosta dela in naloge za varilca in vodja obrata RTA s pogoji, določenimi v popisu del in nalog.

Obravnavali so samoupravni sporazum o usklajevanju letnih načrtov zaposlovanja v občini Jesenice za leto 1982 in z njim soglašali. Za podpis sporazuma je odbor pooblastil Bernarda Bratina.

ZK

TOZD Valjarna bluming štekel

9. SEJA ODBORA ZA DELOVNA RAZMERJA

V četrtek, 8. februarja, je namestnik predsednika odbora Bogdan Brezigar sklical deveto redno sejo odbora za delovna razmerja TOZD Hladna valjarna Jesenice. Člani odbora so po pregledu sklepov prejšnje seje ugotovili, da so izvršeni, oziroma so še v izvajanju.

Prisotni so bili seznanjeni z gibanjem zaposlenosti v mesecu januarju 1982. Potrdili so tudi razporeditev štirih delavcev v TOZD (del. naloge kalkulanta - pripravnik, II. rezalca krožnih škarij, del. naloge na odpremi HVJ in I. valjavca V. Demag) in dvema delavcema odobrili prekinitev delovnega razmerja.

Člani odbora so sejo sklenili s potrditvijo naslednjih potreb po novih delavcih:

- lužilec nerjaveče žice - 1 oseba,
- razkladalec - 1 oseba,
- I. valj. V. Müller - 2 osebi,
- II. rez. kr. škarij - 2 osebi,
- žerjavovodja skl. sur. - 1 oseba,
- II. pripravljalec vložka - 2 osebi,
- navijalec odpadkov - 1 oseba,
- voznik viličarja - 2 osebi.

SK

DOBRA VZGOJA IN PREVENTIVNA DEJAVNOST MANJŠATA ŠTEVILO POŽAROV

Pri poklicni gasilski in reševalni četki železarne Jesenice posvečajo izobraževanju in izpopolnjevanju veliko pozornost. Redno se izpopolnjujejo in sproti seznanjajo z novostmi v gasilstvu in napakami, ki se doma in po svetu dogajajo ob raznih intervencijah pri požarih ali drugih nesrečah. Novi gasilci se najprej vzgajajo doma, nato pa v šolah in tečajih, ki jih pripravlja v glavnem republiška gasilska zveza. Kdor ima željo in voljo do učenja, mu je tudi v tej službi omogočeno napredovanje.

Poleg lastnega usposabljanja pa gasilci in reševalci skrbijo, da se iz preventivnih pa tudi intervencijskih razlogov in potreb vzgaja čim več delavcev in vseh občanov. Zato v sodelovanju z občinsko gasilsko zvezo, občinskim štabom civilne zaštite in drugimi izvajajo številne tečaje, na katerih so, poleg drugih, gasilci predavatelji in instruktorji pri praktičnem delu in nastopih. Poleg programiranih seminarjev in

tečajev ter posebnih ur v tečajih za druge poklice gasilci in reševalci za to koristijo razne skupne vaje, demonstracije in podobno.

Se posebno razsežnost v pogledu vzgoje in preventive dosežejo v tednu požarne varnosti. Lani so, na primer, pripravili posebno razstavo v izloženem oknu Supermarketa Murka na Jesenicah, poskrbeli so za ustrezno publikacijo in za mlade pripravili vrsto izobraževalnih oblik. Lani si je v tem tednu ogledalo opremo te gasilske enote nad 1300 šolarjev. V različne oblike izobraževanja je bilo preteklo leto vključenih nad šest tisoč oseb, kar je ena petina vseh občanov. Pri tem so sodelovali tudi pripadniki JLA, za katere so posebej pripravili vajo, in sicer v obliki namišljenega požara na obmejni karavli v Javorniškem rovtu. Na tem, težko dostopnem področju, so se v gašenje vključili tudi pripadniki JLA.

Nad šeststo preventivnih pregledov v lanskem letu priča, da posvečajo preventivni dejavnosti posebno pozornost. Te preglede so opravili znotraj železarne in v drugih krajih občine. Z inšpektorjem za požarno varnost v občini so sodelovali pri temeljitih pregledih kmečkih in drugih gospodarskih poslopij. Pri tem so odgovorne zadolžili, da nepravilnosti odpravijo.

Vsa ta številna in vzgojna preventivna prizadevanja prispevajo, da se število požarov in škoda v jeseniški občini počasi a vztrajno manjša, boj s požari pa je vedno bolj strokoven in zato uspešnejši.

B. B.

Pripravljenost je vedno boljša kakor golo pričakovanje...

Tito

ŽIVALI — ZNANILCI POTRESOV

Štiri ali pet ur pred potresom je prvi začel zavijati pes Dingo. Za njim je takoj povzel pes Bernardinec. Pridružilo se jima je deset drugih živali. Prestrašeni nilski konj je skočil iz vode in preskočil sto sedemdeset centimetrov visok zid. Slon je žalostno vpil, hijena je glasno zavijala, tiger, lev in leopard pa so bili nemirni. Tudi ptice in drugi prebivalci vrta so bili nemirni.

Pazniki so skušali na različne načine pomiriti vznemirjene živali, a brez uspeha. Čez nekaj časa so živali kot na ukaz umolkile in se skrile na dno kletk, se potuhnile v temi in se obnašale, kot bi nekaj pričakovale. Ob peti uri in sedemnajst minut 26. julija 1963. leta se je prvič strahotno zatreslo, nato drugič... Skopje se je spremenilo v kup ruševin.

AŠHABADSKI POTRES SE JE »NAPOVEDAL«

Ugotovili so še dosti drugega o veliki občutljivosti živali za prihajanje podzemse ujme. V konjušnicah ašhabadske kobilarne (v Sovjetski zvezi), na primer, so konji dve uri pred potresom devete stopnje začeli tolči s kopiti ob tla, glasno rezgetati, nato so se strgali s povodcev, a so jih na vratih polovili in odpeljali na njihova mesta. Petnajst minut pred katastrofalnim potresom so konji razbili vrata in se razbežali. Konjarji so jih začeli loviti, v tistem trenutku pa se je zamajala zemlja in kobilarne se je sesula.

Ljubov Gric, sodelavka ašhabadskega kombinata stekla, je tisto noč opisala takole:

»Tisto noč sem spala na terasi. Eno uro pred katastrofo se je moj pes ovčar vznemiril in stekel k dvorišni ograji. Zbudila sem se in ga poklicala. Pes se je zavlekel pod posteljo in cvilil. Nato je prišel iz skrivališča in me začel lizati. Potem me je zgrabil za obleko in skušal potegniti s postelje. Pomislila sem, da gre mogoče kdo mimo lese v ograji. Vstala sem in odprla vrata. Pes se je izmuznil na ulico. Vendar se je takoj vrnil, me zgrabil za obleko in vlekel stran od hiše. Stopila sem na pločnik. Takrat pa je zemlja zadrhtela...«

Učiteljica Violeta Tomilina iz Ašhabada je opozorila na zelo zanimivo stvar: množično preseljevanje mravelj pred ponovnimi potresi. Žuželke so, noseč ličinke, začele zapuščati svoja podzemna bivališča uro ali pol ure pred potresom.

Dan ali dva pred ašhabadsko katastrofo so prišli k odgovornemu uredniku Komsomolske pravde turkmenski starci: »Potres bo«. »Kako pa to veste?« »Kače in kuščarji so prišli iz lukenj...« Čez dva dni je bil potres.

In še ena pretresljiva zgodba prebivalca Ašhabada: »Z ženo sem delal v Ašhabadu. Pozno ponoči sva se vrnila domov. Nisva takoj legla. Brskal sem po dokumentih, žena pa je brala. Hčerka je spala v otroškem vozičku. Kar naenkrat — to se prej ni nikoli zgodilo — je pes skočil, zgrabil deklico za srajčko in jo začel vleči proti vratom. Prvo, kar sem pomislil je bilo, da je pobesnel. Zgrabil sem puško. Sli smo ven in... za nami se je vse sesulo. Vse mesto se je sesulo pred našimi očmi...«

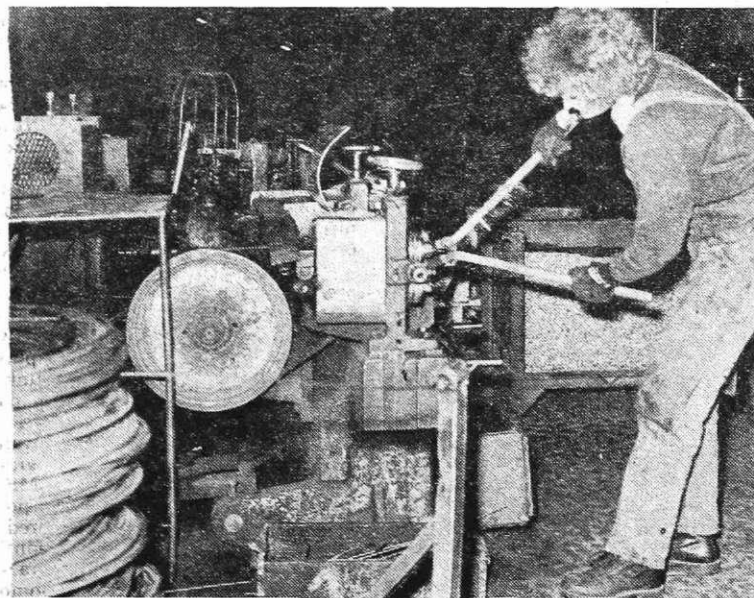
KOBILICA ZELO OBCUTLJIV »SEIZMOGRAF«

Lahko bi našli še dosti primerov, ki pričajo, da je med živalmi dosti izvornih, zelo občutljivih napovedovalcev potresa. A ljudje se nanje spominjajo šele po strašnih katastrofah. Kolikor vemo, še noben pripadnik civilne zaštite ni resno poskrbel za opazovalno službo v živalskih vrtovih, da bi tako ljudi pravočasno opozorili na bližanje uničujočega potresa.

Izredno občutljiv seizmograf je majhna koblica iz družine Tetragonilidae. Čuti že najmanjše premike zemljišča, ki jih posredujejo rastline, na katerih živi. Raziskave so pokazale, da je sposobna reagirati že na nihanje, katerih amplituda je enaka polovici premera vodikovega atoma. To bi pomenilo, da koblice na Norveškem lahko čutijo potres v Carigradu. Mar to ne vabi, da bi spoznali »konstrukcije« vseh teh več kot občutljivih »seizmografov«, ki jih je ustvarila narava in jih izdelali iz kovine ter z njimi opremlili seizmografe in organe civilne zaštite?

Nove metode in sredstva za napovedovanje potresov pospešeno iščejo japonski znanstveniki. Ti menijo, da se dajo na podlagi proučevanja manjših sprememb v zemeljski skorji napovedati močni potresi. Vprašanje napovedovanja potresov skušajo rešiti tudi ameriški znanstveniki; izdelali so napravo, ki ima za osnovo laser. Naprava se namesti v zid na potresnem območju. Njen »kazalec« je pet kilometrov dolg laserski žarek. Če se tla premaknejo samo za tisočinko milimetra, se žarek že opazno premakne.

(SE NADALJUJE)

Modelavka v TOZD Elektrode (Foto I. Kučina)

PREGLED SESTANKOV SDS

Minuli teden je bila bera zapisnikov s sestankov moupavnih delovnih skupin bolj skromna: prešli smo jih od tnatjstih delovnih skupin iz dveh TOZD in ene delovne skupnosti.

V TOZD VZDRŽEVANJE so SDS v okviru priprav na referendum o samoupravnem sporazumu o skupnih osnovah in erilih za delitev sredstev za osebne dohodka in dela sklada upne porabe — bil je v petek, 19. februarja — obravnavale izalizo o gibanju osebnih dohodkov v TOZD Vzdrževanje in lojni organizaciji ZJ, v TOZD TRANSPORT je bil na htevo članov sklican izreden sestanek treh delovnih skupin o emijskem nagrajevanju, v DELOVNI SKUPNOSTI ZA ADOVRSKE IN SPLOŠNE ZADEVE TER INFORMI- ANJE pa sta dve SDS obravnavali osnutek pravilnika o likovanju cen. Na sestankih je bilo postavljeno tudi nekaj rašanj v zvezi z ožjo delovno problematiko.

Iz TOZD VZDRŽEVANJE smo prejeli zapisnike SDS dstvo TOZD, vzdrževanje jeklarne 1 in 2 ter drževanje Bela 1, 2, 3, 4 in 5. SDS vodstvo TOZD je v viru razprave o gibanju osebnih dohodkov postavila tudi rašanje, kdo je odgovoren, da ležijo na Beli nekvalitetni sarži ena), jeklarna pa prikazuje (količinsko) preseganje plana. DS meni, da bi k večjemu finančnemu uspehu prispevala edvsem večja proizvodnja bolj kvalitetnega jekla. Pod razno i SDS vprašuje, kdaj in kako bo oblikovana poravnava OD za to 1981. SDS vzdrževanje jeklarne 1 in 2 sta pod razno raz-

pravljali o remontu Lectromelt peči ter o vprašanju beneficirane delovne dobe. SDS vzdrževanje Javornik 1 in 2 sta, v zvezi z analizo o gibanju osebnih dohodkov, prišli do zaključka, »da je z uvedbo dodatnih premij v nekaterih TOZD-porušen celoten sistem nagrajevanja v Železarni«. »Če so se premije pokazale uspešne za povečanje proizvodnje«, pravijo, »naj se uvedejo tudi po ostalih TOZD«. Pod razno so se seznanili tudi s planom večjih remontov, ki jih bodo s presledki izvajali vse do 15. maja. Delati bodo morali tudi na proste sobote, ker pomoči s strani Remontnih delavnic ne bo. SDS vzdrževanje Bela 1 je pod razno zahtevala, da pristojne službe ugotovijo možnosti za uvedbo beneficiranega staža za nekatera dela in naloge, ki ga opravljajo vzdrževalci na področju, ki ga pokriva vzdrževanje Bela. SDS vzdrževanje Bela 2 in 5 pa sta zahtevali od delavskega sveta, da naj pripravi dodatno tolmačenje o beneficirani delovni dobi. SDS vzdrževanje Bela 4 je dobila vsa potrebna pojasnila v zvezi s sporazumom, ki so ga sprejemali na referendumu. Odprto je ostalo le vprašanje beneficirane delovne dobe, ki pa naj bi se reševalo ločeno, ker v uvodu omenjeni samoupravni sporazum tega ne določa. Pod razno so razpravljali o poškodbah na delu in o načinu javljanja poškodb neposrednemu vodji dela.

SDS lokomotivna delavnica, vozovna delavnica ter vzdrževanje proge (TOZD TRANSPORT) so se sestale na izrednem sestanku na zahtevo članov omenjenih SDS. Zahtevali so določena pojasnila v zvezi s premijskim načinom nagrajevanja. Sestanka so se udeležili tudi vodja TOZD Jože Košir, član poslovnega odbora ZJ Tone Varl, predsednik IO OOS TOZD Transport Marjan Škubic, sekretar OO ZK Rado Cvetkovič in predstavnik sindikata železarne Stane Repovž.

Člane SDS so zanimale premije izplačane v martinarni in tudi nekaterim delavcem TOZD Transport. Menili so, da so tudi vzdrževalci, ki vzdržujejo transportna sredstva, ki jih rabi jeklarna, upravičeni do določenega dela premij, ki jih deli

jeklarna in drugi. Dalje: Ali rezultati dela krijejo vsoto, ki je bila izplačana s premijami? Ali je realno, da nekdo dobi premijo, ki je večja od rednega osebnega dohodka precejšnjega števila članov iz omenjenih SDS? Zakaj so morale biti postavljene tako visoke premije, da so se pokazali pozitivni rezultati v delu jeklarne.

Član poslovnega odbora Tone Varl je nato z analizami dokazal, da takšen premijski sistem zaenkrat pomeni pravilno usmeritev za večjo uspešnost dela in povedal, da so določene službe zadolžene, da napravijo podrobnejšo analizo premijskega sistema nagrajevanja, pri čemer naj bi se zaostri tudi kriteriji. Pojasnil je tudi, da v tej verigi premiranja druge TOZD, razen tistih, ki so že zajete, ne pridejo v poštev ter predlagal, da naj bi čimprej prišlo do uresničevanja novega pravilnika o nagrajevanju.

V DELOVNI SKUPNOSTI ZA KADROVSKE IN SPLOŠNE ZADEVE TER INFORMIRANJE pa sta SDS sekretariat in PGRČ obravnavali osnutek pravilnika o oblikovanju cen. SDS sekretariat je imela na pravilnik dve pripombi: »da bi morali doseči takšno stopnjo zajemanja vseh stroškov, da bi končno lahko tekoče spremljali in ugotavljali višino stroškov za vsak posamezni proizvod« ter, da »so zahodnoevropske cene lahko le za primerjavo, ob kateri lahko ugotavljamo stopnjo svoje produktivnosti in upravičenosti oziroma neupravičenosti materialnih stroškov v posameznem proizvodu«. SDS PGRČ pa meni, da se morajo v oblikovanje cen vključiti tudi oni s svojimi storitvami. Pravijo, da je nekaj cen sicer znanih, da pa glede na razne podražitve niso več realne. V nadaljevanju so navedene storitve, ki jih opravljajo v Železarni in v občini. Omenjajo tudi, da v Železarni ne zaračunavajo nobenih uslug, navzven pa zaenkrat zaračunavajo le usluge oziroma material, ker jih financira tudi SIS za požarno varnost.

Center za proučevanje samoupravljanja in informiranje — Božidar Lakota

ŽELEZAR

PREDSTAVLJAMO VAM NAJBOLJŠE MLADE DELAVCE — SAMOUPRAVLJALCE

VEJSIL HOROZOVIC, rojen 16. februarja 1955 v Sankem Mostu — SR BiH, je prišel na Jesenice leta 1974. Po poklicu je šofer, zaposlen pa je v TOZD Transport. Opravlja naslednje funkcije: je predsednik OO ZSMS TOZD Transport, predsednik konference mladih delavcev pri OK ZSMS Jesenice, član predsedstva koordinacijskega sveta ZSMS Železarne, član predsedstva OK ZSMS Jesenice, vodja idejno-političnega usposabljanja pri osnovni organizaciji ZK in delegat v delavskem svetu TOZD in izvršnem odboru osnovne organizacije sindikata.

Imaš veliko zadolžitev. Ali ti pri tem ostane kaj prostega časa?

Tudi tega najdem, vendar ga izkoristim za učenje. Obiskujem namreč prometno tehnično šolo v Ljubljani. Poleg tega sem sedaj tudi eden od organizatorjev za oživitve dela kulturnega kluba Jutro, ki goji narodno glasbo drugih narodov in narodnosti.

KLUBOM OZN NA ŠOLAH

Ob tednu mladinske solidarnosti, ki poteka od 21. do 28. marca, razpisuje občinska organizacija klubov OZN Jesenice nagradni likovni in literarni natečaj. Solidarnost poteka predvsem z narodom Namibije, Južne Afrike, gibanjem POLISARIO v Zahodni Sahari, narodom Palestine, gibanjem v Latinski Ameriki, posebno z narodom Čila in Salvadorja ter žrtvami imperialistične agresije.

Natečaja se lahko udeležijo vsi klubi OZN, vse OO ZSMS in posamezniki.

Natečaj traja do 17. marca. Izdelke pošljite na naslov OK ZSMS Jesenice, Titova 86 (za OOK OZN Jesenice).

Izdelke bo pregledala in ocenila posebna komisija, ki jo bo sestavljala OOK OZN Jesenice. Najboljša literarna dela bodo objavljena v mladinskem glasilu HORIZONT, likovni izdelki pa bodo razstavljeni.

Za mir in enakopravno sodelovanje med narodi!

KRATKI NOVICI

V jeseniški občini so za letošnje mladinske delovne akcije doslej evidentirali 40 brigadirjev. Tudi letos bodo mladi sodelovali na treh delovnih akcijah: pionirji skupaj z radovljiškimi na Krasu, mladinci na republiški akciji Goričko in na eni zvezni, za katero pa še ne vedo, kje bo.

Tudi mladi iz jeseniške občine se bodo v nedeljo, 28. februarja, udeležili četrtega tradicionalnega zimskega pohoda na Arihovo peč na avstrijskem Koroškem. Poseben avtobus bo odpeljal v nedeljo ob 7. uri izpred zdravstvenega doma na Jesenicah. Mladi se bodo udeležili pohoda od Polanca mimo partizanskega bunkerja do planinske postojanke — kjer nad Arihovo pečjo in po drugi smeri nazaj mimo Resmanove lovske koče do Polanca. Poleg tega bodo udeleženci lahko pomerili svoje moči v tekih na 3,6 ali 12 km. Pohodniki naj ne pozabijo na primerno zimsko opremo.

Rk

Kaj meniš kot predsednik OO ZSMS TOZD Transport o delu svoje organizacije?

Lansko leto se je pri nas menjalo predsedstvo in takrat smo začeli praktično iz nič, kajti pred tem niso bili aktivni. Do sedaj smo napravili viden premik, čeprav še s tem nisem zadovoljen, kajti vse premalo je res tistih samostojnih aktivnosti in vse preveč tistih, ki samo čakajo, da jim bo nekdo dal delo, oziroma idejo za izpeljavo kakšne akcije (mislim za članstvo). Aktivnih je pri nas v TOZD okrog ene tretjine mladih od skupno 90 mladih. Zaradi specifičnosti našega dela bo potrebno našo organizacijo spremeniti. Tako smo na oddelkih, kjer je večinsko delo, organizirali aktivne ZSMS. Upamo, da bomo tako več mladih vključili v delo mladinske organizacije.

Kakšno je sodelovanje z vodstvom TOZD in ostalimi družbenopolitičnimi organizacijami?

Mladinske organizacije še zmerom ne jemljejo dovolj resno oziroma enakopravno. Vodstvo TOZD in ostale družbenopolitične organizacije so bile navajene, da mladina ni bila aktivna. Sedanja aktivnost, ki je praktično nastopila čez noč, je zanje nekaj novega. Niso navajeni, da mladi rešujejo svoje probleme in zato velikokrat slišimo pripombe: »Ja, kaj pa ta mladina spet hoče.« Hočemo samo to, da nas vsi ostali upoštevajo in da so naši predlogi enakopravno obravnavani.

Glede sindikata lahko rečem, da se je skupno delovanje izboljšalo in da je novi predsednik osnovne or-

ganizacije sindikata pokazal še večji interes za skupno delovanje. Glede osnovne organizacije zveze komunistov moram spregovoriti kritično. Organizaciji smo namreč predlagali mlade kandidate za sprejem v zvezo komunistov, vendar jih doslej niso obravnavali, ker se osnovna organizacija zveze komunistov v treh mesecih ni sestala.

Kako se mladi vključujejo v delegatski sistem?

Zastopnost mladih v samoupravnih organih, delegacijah in podobno je ustrezna, vendar so večkrat le fizično prisotni, pa to ne velja samo za mlade ampak tudi za ostale. Dogaja se, da je vodja kakšnega sestanka edini diskutant, ostali pa navadno največ povejo po sestanku.

Kako teče akcija najboljši mladi delavec — samoupravljalec pri vas?

Lansko leto smo začeli prvič voditi akcijo najboljši mladi delavec — samoupravljalec, zato imamo tudi začetne težave pri ocenjevanju. Ker je TOZD zelo razvejana, je ocenjevanje oteženo. Problemi so, kako sestaviti komisijo, ki bo najbolj realno ocenila vse mlade delavce, kajti nekateri delovodje so v prejšnjem letu pristransko ocenjevali. Zato smo to letos nekoliko drugače zastavili.

Mladi so akcijo v večini vzeli dovolj resno. Tudi vodstvo TOZD in sindikat kažeta zanimanje za akcijo, kar je spodbudno za mlade. Sindikat je tudi prispeval sredstva, da smo osem najboljših nagradili s knjižnimi nagradami.

Kaj ti pomeni priznanje?

To je nagrada za dosedanje delo, obenem pa spodbuda in obveza za naprej, zato se bom trudil, da naša osnovna organizacija ZSMS postane še boljša.

ZK

PROBLEMSKA KONFERENCA MLADIH DELAVCEV

Na minuli problemski seji konference mladih delavcev, ki jo je OK ZSMS Radovljica organizirala 17. februarja v Verigi, so mladi odkrito in konkretno spregovorili o družbenoekonomskem položaju, pripravi na skupščinske volitve in o vlogi mladih v samoupravnem sistemu v združenem delu.

Delegati OO ZSMS so opozorili na neskladje pri nagrajevanju po delu, saj se delo v proizvodnji in še posebej tisto v težkih pogojih, v primerjavi z delom v strokovnih službah, ne vrednoti po rezultatih in prispevku k dohodku OZD. Prav to tudi v veliki meri vpliva na odločitve mladih za bodoče poklice, ki se izražajo kot velik priliv kadrov s sificitarnimi poklici.

V eni od TOZD Verige je kljub specifičnim pogojem dela poprečni dohodek le okrog 10.000 din. Kljub urejeni »kadrovske politiki« in stipendiranju imajo še možnosti za zaposlitev. Po drugi strani bo prek 20 stipendistov Murke verjetno ostalo brez možnosti zaposlitve v trgovini, ker planirana naložba ne bo realizirana. Taka nasprotja so še

en dokaz, da zgolj uvajanje usmerjenega izobraževanja brez odločne akcije pri uresničevanju dohodkovnih odnosov in smiselne delitve sredstev za osebne dohodke ne bo preusmerilo mlade generacije v proizvodne poklice.

V nadaljevanju je ob oceni priprave na skupščinske volitve tekla razprava o samoupravljanju in angažiranju OO ZSMS v tistih okoliščinah, kjer poslovodne strukture s pozicij tehnokratizma izigravajo odločitve delavskega sveta ali zbora delavcev. Borba za samoupravljanje in konkretna akcija takrat, ko posamezniki pozabljajo na interese in zahteve delavcev, bo hkrati tudi krepi vlogo OO ZSMS in nenazadnje najbolj učinkovito zaokrožila priprave na XI. kongres ZSMS.

Ob zaključku konference je vodja centra za mladinske delovne akcije pri OK ZSMS seznanil delegate s programom mladinskega prostovoljnega dela za leto 1982, postopkom evidentiranja za MDA in večimi lokalnimi mladinskimi delovnimi akcijami.

Brane Grohar

PROBLEMSKA KONFERENCA O PIONIRSKI ORGANIZACIJI

V priprave na problemsko konferenco na temo VLOGA ZVEZE PIONIRJEV V RAZVOJU SAMOUPRAVNE SOCIALISTIČNE DRUŽBE, ki jo pripravlja RK ZSMS v začetku marca 1982 v Ljubljani, se je aktivno vključila tudi OK ZSMS Jesenice. Po uvodnih razpravah v posameznih interesnih skupinah je kot vrh teh priprav v občini Jesenice predstavljala problemska konferenca na to temo, ki je bila 16. februarja.

Na problemsko konferenco so bili vabljeni mentorji pionirskih odredov na šolah, vodstva osnovnih šol, VIZ, družbenopolitične in družbene organizacije ter društva, ki vključujejo pionirje ter predsedniki svetov krajevnih skupnosti in predsedniki pionirskih odredov po šolah. Skupaj je bilo vabljenih več kot petdeset predstavnikov, vendar se je problemske konference, če izvajamo člane ZSMS in pionirskih odredov, udeležilo le 16 tovarišic in tovarišev, predvsem pa smo pogrešali predstavnike občinskih organov ZSS, SZDL, ZZZ NOV in predstavnike svetov krajevnih skupnosti, ki bi s svojo prisotnostjo pomembno obogatili razpravo. Tako smo dobili vtis, da se je celotna razprava odvijala preveč enostransko, saj je bila večina prisotnih aktivnih pedagogov, ki so problematiko pionirske organizacije gledali s svojega zornega kota (kar pa jim ne moremo zameriti).

V dveurni bogati razpravi, ki je bila v nekaterih primerih tudi protislovna, so prisotni odprli vrsto problemov in skušali nanje tudi odgovoriti. Enotna ocena vseh prisotnih je bila, da o nadaljnjem raz-

voju pionirske organizacije ne morejo odločiti samo pedagogi oz. mentorji pionirske organizacije, temveč vse družbene strukture, predvsem pa družbenopolitične organizacije, ki morajo biti gosilke progresivnega razvoja naše samoupravne socialistične družbene, torej tudi pionirske organizacije.

V nadaljevanju omenjam samo nekaj najbolj izstopajočih problemov:

Pionirji delujejo na različnih področjih: znanost, kultura, tehnika, telesna kultura, življenje v naravi, splošna ljudska obramba in družbena samozaščita in drugo. To zahteva tudi določeno število mentorjev, ki morajo biti primerno usposobljeni. KDO NAJ ZAGOTOVI MENTORJE? Odgovora ni bilo, izpostavljeni pa sta bili dve med seboj nasprotujoči si trditvi. Pedagogi očitajo, da družbene organizacije in društva ne vključujejo svojih članov v delo šole, društva pa trdijo ravno nasprotno, da se šole zapirajo vase. Morda je izjema samo planinsko društvo.

V občini Jesenice je sorazmerno dobro razvita celodnevna osnovna šola. Premalo se zavedamo, da lahko celodnevna osnovna šola izpolni svoje poslanstvo le v soddvisnosti in sočasnem razvijanju novih vsebin, oblik in metod dela v pionirski in mladinski organizaciji. To pa zahteva usposobljene mentorje, vendar nam ni poznana nobena oblika usposabljanja teh mentorjev. Prepriščeni so sami sebi in svoji iznajdljivosti, zato v prepričanju, da dobro delajo, lahko nehoti tudi grešijo. Če je bila splošna ugotovitev, da je delovanje pionirske organizacije

V Podbojarni (Foto S. Kokalj)

cije v danih pogojih znotraj šolske skupnosti sorazmerno zadovoljivo, pa pionirske organizacije v krajevnih skupnostih in soseskah ni čutili. O tej problematiki je zelo objektivno razpravljal Jože Resman, ki je med drugim dejal, da mora biti nosilec povezave med osnovno šolo in krajevno skupnostjo KK SZDL, znotraj nje pa posamezne družbenopolitične organizacije glede na vlogo, ki jo imajo v socialističnem samoupravnem sistemu. Pomembno vlogo pri delu pionirske organizacije bi morale prevzeti krajevne sindikalne konference, ki bi bile nosilke uveljavljanja proizvodnega dela in tehnične kulture in povezave med proizvodnimi delovnimi organizacijami in šolo.

Zal ni bilo prisotnega nobenega predstavnika s tega področja, ki bi lahko razložil vzroke oz. negiral ugotovitve.

Razpravljalci so posvetili dosti časa tudi drugim vzporednim problemom, ki zavirajo nadaljnji razvoj pionirske organizacije. Izpostavljen je bil problem visokih cen pionirskega in mladinskega periodičnega tiska, ki ovira nadaljnje širjenje tovrstne literature, ki pa je zelo brana in kvalitetna.

Tudi informiranje o delu pionirske organizacije v sredstvih javnega obveščanja ni zadovoljivo, saj se informacije objavljajo predvsem v šolskih glasilih, kar pa je premalo.

Izpostavljena je bila tudi teza, da ni dobre in kvalitetne vzgoje mladega človeka, če ta vzgoja ni kontinuirana, za to pa bi morala

poskrbeti prav ZSMS preko svojih OO ZSMS v osnovnih šolah.

Problemska konferenca je poudarila potrebo, da moramo bolj kolidno vso pozornost posvetiti oblikovanju etičnih, kulturnih in drugih vrednot in sposobnosti pionirjev, bodočih graditeljev samoupravne socialistične domovine. Z usklajenim programom morajo na tem področju delovati vsi, ki se kakorkoli ukvarjajo z vzgojo pionirjev.

Udeleženci razprave so izrekli bojazen, da ne bi ostalo samo pri problemski konferenci in izmenjavi misli, temveč se mora začeti akcija nadaljevati, da bi prišlo do resničnega premika v organiziranosti in vsebini dela pionirske organizacije. Zato bo v okviru OK ZSMS Jesenice delovala posebna delovna skupina, sestavljena iz predstavnikov družbenopolitičnih organizacij, družbenih organizacij in društev mentorjev pionirskih odredov in DPM, ki bo analizirala vsa gradiva in razprave o delovanju pionirskih organizacij in predlagala ustrezn usmeritve. O delu te skupine bomo sredstvih javnega obveščanja in drugih oblikah informiranja tudi poročali.

Za premisek: Na konferenci so bili tudi pionirji, ki pa se niso oglašili, čeprav je bila obravnavana njihova organizacija. Ali je to nezainteresiranost, apatičnost, odnos učitelja — učenec, ki je še vedno zelo prisoten (učitelj to negirajo) ali NEPRAVILNA VZGOJA, ki ne daje tiste samostojnosti, ki bi jo pionir od svojega znanja in sposobnosti moral imeti.

D.K.

PRIPRAVE NA XI. KONGRES ZSMS

Leto 1982 je leto pomembnih obletnic, ki so vezane z narodnoosvobodilnim gibanjem jugoslovanskih narodov in narodnosti in povojno graditvijo samoupravnega socialističnega sistema. V letošnjem letu mineva 90 let od rojstva velike naše revolucije tovariša Tita. Njegova dela bodo večna in v duhu Titovih del in predlogov bodo potekali tudi letošnji kongresi: zveze komunistov, sindikata in mladine.

Zveza socialistične mladine Slovenije se je odločila, da bo njen kongres v mesecu oktobru v Novem mestu. Pripravljalni odbor za pripravo XI. kongresa ZSMS je imel dve seji, na katerih je obravnaval osnutke dokumentov za XI. kongres ZSMS.

Na posvetu predsednikov in sekretarjev OK ZSMS je bila izrečena na predlagano gradivo vrsta pripomb, čeprav je gradivo dovolj skrbno pripravljeno in daje celotno podobo o delu in vlogi mladinske organizacije v sedanjem času, premalo pa ocenjuje njen razvoj in delo med kongresoma.

Predstavniki OK ZSMS smo dobili v razpravo tudi nov statut ZSMS. Osutek predloga se bistveno raz-

likuje od sedanjega tako po organiziranosti ZSMS kot vsebini dela mladinske organizacije.

Gradivo je zelo obsežno (preko 150 tiskanih strani) in se bo s časom še dopolnjevalo, zato je bila v Novi Gorici izpostavljena dilema, kako vse OO ZSMS in njene člane pravčasno in kvalitetno informirati. Dogovorili smo se, da bo način informiranja o pripravah na kongres prepuščen posameznim OK ZSMS.

Predstavniki OK ZSMS so bili proti diferenciranemu številu delegatov iz posameznih OK ZSMS, zato so sprejeli sklep, da bo vsaka OK ZSMS delegirala štiri delegate, plus predsednik OK ZSMS, ki je po funkciji član odbora za pripravo na XI. kongres ZSMS.

Na Jesenicah homo posredovali vsem osnovnim organizacijam gradivo za pripravo XI. kongresa ZSMS. V kakšni širini (v celoti, ali posamezne izlečke), bo odločilo predsedstvo OK ZSMS na prvi naslednji seji. Pričakujemo bogato javno razpravo, o njeni vsebini pa bomo mlade sproti informirali v sredstvih javnega obveščanja in mladinskem periodičnem tisku.

D.K.

SEJA PREDSEDSTVA OO ZSMS TOZD ELEKTRODE

V sredo, 17. februarja, je bila prva seja predsedstva OO ZSMS TOZD Elektrode, katere se je udeležilo osem mladincev, predstavnik OO ZKS, sekretar KS ZSMS Železarne Zvone Kovačič in član predsedstva Srečo Kavčič.

Predsednik Bojan Birk je predlagal akcijski program za mesec februar in marec, katerega smo z majhnimi dopolnili tudi sprejeli. Na osnovi začrtanih nalog smo tudi sprejeli konkretne zadolžitve.

Ustanovili smo komisijo za izbor najboljšega mladega delavca samoupravljalca. Komisija se bo sestajala mesečno, o svojem delu pa bo poročala na vsakem setanku osnovne organizacije. Ker ta akcija dosedaj še ni dobila prave vloge, smo jo zastavili bolj široko in zaprosili za pomoč tudi delovodje, ki bodo ocenjevali proizvodno delo mladincev. K akciji smo pristopili vestno in odgovorno, zahtevamo pa tudi odgovornost drugih družbenopolitičnih organizacij, ki akcijo še vedno obravnavajo kot izključno mladinsko.

S.B.

SEKTOR ZA SPLOŠNE ZADEVE V LANSKEM LETU

Problemi, ki se nanašajo na celotno delovno organizacijo in niso vidni pri delu splošnega sektorja ter jih rešujemo s premalo poguma, bi lahko strnili v naslednji vprašanji. Prvo je vprašanje družbene samozaščite oziroma odnosov med delavci znotraj TOZD in med TOZD. Sprejeti ukrepi na seji delavskega sveta z 21. maja 1981 počasi vodenijo, vse preveč je predčasnih izhodov, stopnja odsotnosti z dela zaradi subjektivnih okoliščin je še vedno prevelika, še vedno se najdejo nezaklenjene in nezaprte proizvodne hale, ko se ne dela ter razsvetljeno tam, kjer ni potrebno. Drugo vprašanje se nanaša na spoštovanje sprejetih samoupravnih aktov, saj samoupravni organi mnogokrat odločajo mimo njih ali si jemljejo pravice, ki grejo izključno delavcem ali določenemu samoupravnemu organu.

Posamezni oddelki sektorja za splošne zadeve so v letu 1981 opravljali naslednje naloge:

PRAVNI ODDELEK

Na samoupravnem področju so delavci pravnega oddelka sodelovali pri spremembah samoupravnega sporazuma o združevanju delavcev v TOZD, samoupravnega sporazuma o skupnih osnovah in merilih za delitev sredstev za OD in dela sklada skupne porabe v delovni organizaciji, samoupravnega sporazuma in pravilnika o urejanju stanovanjskih vprašanj, pri oblikovanju pravilnika o inovacijah, pravilnika o knjigovodstvu in pravilnika o varstvu pri delu.

Z gospodarskega področja je bilo vloženih 17 mandatnih tožb v skupnem znesku 18 mio dinarjev. V 11 primerih je bilo potrebno vložiti izvršilne predloge s skupnim zneskom 14 mio dinarjev. Zoper Železarnice so bile vložene štiri mandatne tožbe v skupni vrednosti 0,3 mio dinarjev. V enem primeru pa nastopa Železarna kot stranski intervenient.

V letu 1981 je bilo vloženih 39 odškodninskih zahtevkov delavcev zaradi nesreče pri delu v skupni vsoti 3,7 mio dinarjev. Izvencodna poravnava je bila dosežena v 13 primerih v skupnem znesku 0,9 mio dinarjev. Ostali zahtevki se rešujejo pred sodiščem združenega dela. Končan je bil spor W.R. Resch s sodno poravnavo, pri kateri smo s tretjino odškodnine 17.000 dolarji poravnali svoje obveznosti. V zadevi Antonio Antonini je Železarna dala pooblastilo odvetniški pisarni v ZDA.

Zoper TOZD je bilo vloženih 35 zahtevkov regionalne zdravstvene skupnosti zaradi povrnitve stroškov zdravljenja v zvezi z nesrečami pri delu v skupnem znesku 0,7 mio dinarjev. Po izvencodni poti je bilo rešenih 18 primerov, ostali se še rešujejo.

S področja delovnih razmerij so bili pred sodiščem združenega dela začeti spori v 14 primerih — šest zaradi prenehanja delovnega razmerja, dva zaradi izreka disciplinskega ukrepa, predlogi v zvezi z nepravilno izbiro delo oziroma nalog, predlogi v zvezi z dopustom in glede neprimernih delovnih pogojev. Železarna je vložila 15 zahtevkov za povrnitev štipendije naših delavcev ter za tiste štipendiste, ki niso v delovnem razmerju. Pred sodiščem združenega dela je bilo vloženih 10 zahtevkov v skupni vrednosti 36 tisoč dinarjev proti delavcem, ki so z nepravilnim ravnanjem TOZD povzročili škodo.

Samoupravna stanovanjska skupnost Jesenice je vložila 24 tožb za izpraznitev stanovanj, dodeljenih iz naslova solidarnosti. Pred rednim sodiščem so bile vložene štiri tožbe zaradi odpovedi stanovanjske pogodbe, trije predlogi so bili vloženi pred sodiščem združenega dela, dva delavca pa sta začela postopek v zvezi z dodelitvijo stanovanja.

Na kazenskem področju je bilo evidentirano 112 kazenskih zadev, v 13 primerih je bilo potrebno pristopiti h kazenskemu postopku.

Pred zveznim senatom za prekrške je bil končan postopek zaradi kršenja predpisov o izpolnjevanju pogodb s tujimi partnerji. Železarni

in dvema odgovornima osebama je bil izrečen ukrep denarne kazni.

Pred sodnikom za prekrške je bil začel postopek zoper Železarno in odgovorno pravno osebo zaradi opustitve varnostnih ukrepov. Pri tem se je zgodila smrtna nesreča.

Za pridobitev zemljišča za jeklar- na 2 so bile sklenjene pogodbe, ki nadomeščajo razlastitev, v treh primerih pa je bil voden razlastitveni postopek. Začet je bil tudi postopek za pridobitev zemljišča v kamnolomu Trebež. Pravni oddelki je nudil tudi pomoč pri prenosu zemljišča s komunalne skupnosti na stanovanjsko združbo Železar.

Delavci pravnega oddelka so sodelovali tudi v komisiji za projekt jeklarne 2 in v vseh ostalih razpisnih komisijah za nabavo investicijske opreme ter pri sklepanju pogodb v zvezi z gradnjo jeklarne 2.

SPLOŠNA VARNOSTNA SLUŽBA

Delavci splošne varnostne službe so kot redne naloge opravljali spremstva pri prevozu denarja (iz TOZD Družbena prehrana v blagajno, iz Železarnice v banko, iz banke v Železarno) ter spremstva in varovanje posameznih oseb in skupin pri obisku Železarnice. Poostrena kontrola v Železarni je bila tudi ob zaostrenih dogodkih. V letu 1981 so se začeli tudi tedenski statistični pregledi izhodov s privatnimi in službenimi propustnicami izhodov, vpisanih v knjige pri vratarjih ter zamudnih blokov. Ugotovili so 121 primerov predčasnih in nedovoljenih izhodov, 32 primerov kraje raznega materiala, več primerov nedovoljenega vstopa v podjetje, prenosa alkohola, prepirov z nadzorniki, vinjenosti na delovnem mestu, ponarejanja dokumentov, spanja na delovnem mestu, fizičnega napada ipd.

POKLICNA GASILSKA IN REŠEVALNA ČETA

Poklicna gasilska in reševalna četa je sodelovala pri gašenju 56 požarov v Železarni in 37 v občini s skupno ocenjeno škodo 3,3 mio dinarjev, pri šestih prometnih nesrečah na cesti ter železniški nesreči, pri črpanju vode v 46 primerih. Opravili so 202 spremstva na plavžih in plinovodih, v 439 primerih so opravili merjenje CO plina, pregledali in opravili remont na treh CO₂ avtomatskih napravah. Registriran je bil nov rešilni avto ter IMV kombi za servisno službo. Sodelovali so tudi na raznih prireditvah in tekmovanjih.

Pomembna oblika dela poklicne in gasilske čete je preventivna dejavnost. V ta namen je bilo opravljeno 562 preventivnih pregledov v Železarni in občini, pri katerih je sodeloval tudi medobčinski inšpektor za požarno varnost. V novem računskem centru je inštalirana sodobna avtomatska naprava za gašenje požara Halon, ki pa zaradi pomanjkanja nekaterih delov še ne deluje.

V Železarni so imeli 29 predavanj ter izvedli 41 rednih vaj; v občini pa 49 predavanj za občane ter 51 predavanj civilne zaščite. Na vseh karavlah JLA, komandi JLA in na postaji milice so opravili predavanja o gasilski tehniki in taktiki ter prikazali praktično delo z ročnimi aparati.

ODDELEK SPLOŠNE ADMINISTRACIJE

Oddelek splošne administracije je v letu 1981 za odposiljanje pisemskih pošilk, atestov za odposlano blago, faktur, brzojav in teleksa porabil 0,8 mio dinarjev, to je 26 % več kot v lanskem letu.

Za razmnoževanje in fotokopiranje je bilo porabljen 1,9 mio dinarjev, stroški v zvezi s telefonskim in teleprinterskim prometom pa so znašali 3,3 mio dinarjev, to je 26 % več kot v predhodnem letu.

Delavci oddelka splošne administracije so skrbeli za lepo urejeno okolje Železarnice, za fotografiranje pomembnih dogodkov ter arhiviranje in hranjenje dokumentacije.

Za privatne telefonske pogovore, razmnoževanje in kopiranje so prejeli 80 tisoč dinarjev, za čiščenje prostorov obratne ambulante Železarnice in LB poslovalnice Jesenice pa 0,2 mio dinarjev. Z rednim izločanjem arhivskega gradiva je bil Dinusu oddan odpadni papir v vrednosti 155 tisoč dinarjev.

TEHNIŠKI MUZEJ

V Kosovi graščini na Plavžu je bila dva meseca odprta razstava »Leto 1941 — leto vstajev«. Na 39 panojih je bilo preko 250 dokumentarnih fotografij in dokumentov, v desetih vitrinah pa preko 50 eksponatov. Razstavo si je ogledalo več kot 2.000 obiskovalcev.

Na mednarodni mineraloški razstavi v Trzinu je muzej sodeloval z razstavo »okamenelo življenje v jeseniškem prostoru«.

Urejeni sta obe maketi Pantzove žičnice na Begunjsko. Nadaljevalo se je delo na geološko-paleontološkem kartiranju Julijskih alp in je zaključena IV. faza. Veliko nalog je bilo opravljenih s sodelovanjem z drugimi muzejskimi in družbenopolitičnimi organizacijami.

Stalno razstavo tehniškega muzeja si je v letu 1981 ogledalo 1.347 obiskovalcev, od tega 117 tujih.

ODDELEK ZA LJUDSKO OBRAMBO IN DRUŽBENO SAMOZAŠČITO

S področja civilne zaščite je bilo nabavljeno precej opreme — uniforme, osebni dozimetri, termoluminescenčni čitalec dozimetrom, geofona. Nekaj članov štaba je obiskalo dvodnevni seminar za vodje CZ v Kranju, člani specializiranih enot so opravili predpisano dopolnilno usposabljanje, večje število članov je sodelovalo v akciji NNNP ter pri sanitetnem zavarovanju srečanja borcev iz delovnih organizacij SOZD Slovenske železarnice.

Ob izvajanju akcije NNNP je bila izvedena mobilizacija enot narodne zaščite v vseh TOZD in delovnih skupnostih, člani narodne zaščite so sodelovali pri zavarovanju srečanja borcev SOZD SZ; delavci Železarnice so si ogledali tudi razstavo o varnosti in družbeni samozaščiti v Kranju.

Izdelan je bil načrt civilne zaščite za štab in specializirane enote, načrti v večini TOZD in delovnih skupnostih, izdelan je bil načrt za gradnjo zaklonišča. Imenovan je bil nov odbor za SLO in štab CZ, v vseh TOZD in delovnih skupnostih so formirane splošne enote CZ in imenovani poveljniki enot, pregledana in izločena je bila zastarela dokumentacija. Izvršen je bil tudi inšpekcijski pregled obrambnih priprav v vseh TOZD in delovnih skupnostih.

PRIČETEK ŠIROKE JAVNE RAZPRAVE O KONGRESNIH DOKUMENTIH

(Nadaljevanje s 1. strani)

no samozaščito, naloge v zvezi z vključevanjem SR Slovenije in Zveze komunistov Slovenije v mednarodne odnose pri podružbljanju in samoupravnem odločanju ter samoupravnem organiziranju na tem področju in naloge za idejnopolično usposobitev in delovanje zveze komunistov;

— osnutek sprememb in dopolnitev statuta Zveze komunistov Slovenije, ki zelo pregledno navaja novosti in spremembe ter izpuščeno besedilo iz dosedanjega statuta.

Izredno obsežno gradivo, ki se ga bodo nekje lotili v celoti, drugje pa v posameznih delih, pri čemer bodo seveda upoštevali tudi usmeritev iz referata na 12. seji centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije in razprave.

V obrazložitvi predloga, oziroma osnutkov kongresnih listin na 12. seji centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije je referent Alojz Briški med drugim poudaril:

Odbor za stanovanjska vprašanja pri delavskem svetu Železarnice Jesenice je podaljšal

INFORMATIVNI RAZPIS ZA GRADBENA POSOJILA DO 9. 3. 1982

Vsi tisti delavci Železarnice Jesenice, ki so zamudili razpisani rok informativnega razpisa za gradbena posojila v letu 1982, ki je trajal od 12. 11. do 21. 12. 1981, se lahko naknadno prijavijo za:

- gradnjo stanovanjske hiše
- nadomestno gradnjo stanovanjske hiše s predhodnim rušenjem
- prigraditev ali dograditev stanovanjske hiše v velikosti ustreznega stanovanja
- nakup stanovanjske hiše
- nakup stanovanja v zasebni lasti
- nakup etažnega stanovanja v družbeni gradnji in
- rekonstrukcijo zasebne stanovanjske hiše ali zasebnega stanovanja s pogojem, da se z rekonstrukcijo izboljša stanovanje v skladu s stanovanjskimi standardi.

Gradbeno posojilo so upravičeni dobiti delavci TOZD in delovnih skupnosti, ki izpolnjujejo naslednje pogoje:

1. Želijo zgraditi lastno hišo ali na drug način pridobiti lastno stanovanje na območju občin Jesenice in Radovljica ali na območju drugih krajev, od koder je mogoče priti dnevno na delo in z dela z rednimi prevoznimi sredstvi ali pa z organiziranim prevozom Železarnice.

2. Namensko varčujejo za gradnjo, nakup ali za rekonstrukcijo stanovanja. Privarčevano morajo imeti: za nakup etažnega stanovanja v družbeni gradnji najmanj 20 % predračunske vrednosti stanovanja, pri novogradnji ali pri rekonstrukciji pa morajo imeti privarčevano najmanj 40 % predračunske vrednosti del in materiala.

Pri novogradnji se šteje za dokaz lastne udeležbe zgrajena hiša do druge gradbene faze in že plačan material za tretjo gradbeno fazo brez družbenih kreditov.

3. Da združuje delo v TOZD ali delovnih skupnostih Železarnice Jesenice ali da je upokojenec Železarnice Jesenice.

Prosilci gradbenega posojila morajo dokazati, da s sredstvi posojila rešujejo svoje stanovanjsko vprašanje.

4. Da bodo izpraznili družbeno stanovanje v štirih letih od dneva dodelitve gradbenega posojila, če so nosilci stanovanjske pravice v takem stanovanju.

KDOR NE MORE IZPOLNITI TEGA POGOJA, NE MORE DOBITI GRADBENEGA POSOJILA.

5. Nosilci stanovanjske pravice v stanovanjih, ki so last Železarnice, morajo stanovanje vrniti Železarni do določenega roka v pogodbi. V primeru, da stanovanje ne bo izpraznjeno do roka, bo moral nosilec stanovanjske pravice plačevati pogodbeno kazen 800,00 din mesečno do izpraznitve.

6. Prosilci, ki so v preteklih letih prejeli posojilo do limita za posamezno leto, niso upravičeni do novega posojila.

7. Prosilci, ki v preteklih letih niso prejeli posojila do višine limita, so upravičeni do razlike za tisto leto, ko jim je bil prvič odobren kredit.

8. Višino gradbenega posojila za leto 1982 bo določil delavski svet Železarnice v odvisnosti od razpoložljivih sredstev.

9. Rok vračanja gradbenega posojila je odvisen od višine posojila.

10. Prvi obrok gradbenega posojila zapade v plačilo po treh letih od dneva, ko je bilo posojilo odobreno. Nadaljnje odplačevanje bo urejeno s pogodbo.

11. Posojiljemalec se mora s posojilno pogodbo obvezati, da bo vrnil celotni znesek neodplačanega posojila, dogovorjene obresti in nastale stroške v enkratnem znesku v primeru prekinitve združevanja dela v TOZD ali delovnih skupnostih Železarnice.

12. Prosilci gradbenega posojila, ki gradijo stanovanjsko hišo, morajo predložiti:

- a) izpolnjen obrazec »prijava na razpis za gradbeno posojilo«, ki ga dobijo pri vratarju kadrovskega sektorja, informacije pa na oddelku za družbeni standard, soba št. 11, telefon 3113 in 3209,
- b) zemljiškoknjižni izpisek, ki mora biti originalen in ne sme biti starejši od šestih mesecev. Prosilci ga dobijo na oddelku zemljiške knjige pristojnega sodišča,
- c) odločbo o odobreni lokaciji,
- d) gradbeno dovoljenje,
- e) potrjen gradbeni načrt s predračunom,
- f) dokaz o lastni finančni udeležbi.

13. Prosilci gradbenega posojila, ki adaptirajo stanovanje ali stanovanjsko hišo, morajo predložiti:

- a) isto kot pod 12 a), b), f),
- b) gradbeno dovoljenje, če je adaptacija taka, da posega v zunanji videz ali v nosilne stene,
- c) predračun del in materiala, ki so potrebni za adaptacijo.

14. Prosilci, ki kupujejo stanovanje, morajo predložiti kupoprodajno pogodbo.

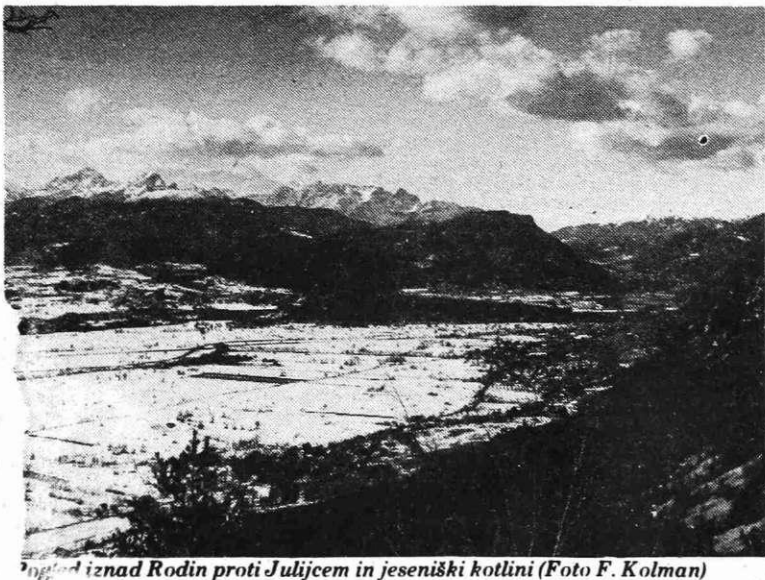
Prijave prosilcev, ki ne bodo imele priloženih potrebnih dokumentov in ne bodo vsebovale zahtevanih podatkov, ne bodo obravnavane.

Prosilci morajo oddati prijavo za posojilo in predložiti potrebno dokumentacijo do 9. 3. 1982 v kadrovskem sektorju, oddelku za družbeni standard, soba št. 11.

Upravičenost do posojila za nakupe, novogradnje in rekonstrukcije stanovanj oz. stanovanjskih hiš bo ugotavljala posebna komisija na terenu. Na osnovi predložene prijave in dokumentacije ter poročila komisije bo samoupravni organ sklepal o odobritvi posojil.

Sklepi o odobritvi posojil posameznim prosilcem bodo objavljeni v tedniku ŽELEZAR.

Oddelek za družbeni standard
Železarnice Jesenice

View from Rodin towards Julijcem in the Jesenice valley (Photo F. Kolman)

NOVICE IZ SINDIKALNIH ORGANIZACIJ

TOZD VZDRŽEVANJE

Občnega zbora osnovne organizacije sindikata TOZD Vzdrževanje, ki je bil 21. januarja v restavraciji Kazina, se je od 58 voljenih delegatov udeležilo 54 ali 93 %.

Najprej so izvolili organe občnega zbora: predsednika in dva člana delovnega predsedstva, verifikacijsko komisijo, zapisnikarja, overovatelja zapisnika in ker je bila po občnem zboru še kandidacijska konferenca še predsedstvo za to konferenco.

O delu osnovne organizacije sindikata je poročal predsednik izvršnega odbora. Izvršni odbor se je sestajal skoraj vsak mesec, najpomembnejše razprave pa so organizirali v širšem krogu razpravljalcev zaradi večje racionalnosti in povezanosti med družbenopolitičnimi organizacijami. Na teh sestankih so razpravljali o zaključnem računu, o kvartalnih poročilih, predvsem pa o samoupravnem sporazumu o delitvi dohodka in sklada skupne porabe. Potrudili so se, da so bili delavci dobro seznanjeni, zato so vzroki za neuspeli referendum širšega značaja — nezadovoljstvo, saj osebni dohodki v storitvenih temeljnih organizacijah postopno zaostajajo za dohodki delavcev v nekaterih proizvodnih temeljnih organizacijah. V sindikatu so delovali tudi na drugih področjih: na področju rekreativne dejavnosti so predvsem po zaslugi referenta za šport dosegli zavidljive uspehe tako v množičnosti kakor tudi v kvaliteti. Tudi komisija za izlete in oddih je pripravila zelo pester spored, ki so ga v zadovoljstvo vseh udeležencev v celoti realizirali. Aktivna je bila tudi komisija za prošnje in pritožbe, ki je nudila pomoč ne samo dalj časa bolnim sodelavcem, ampak tudi takim, katerih gmotni položaj je zaradi nizkih osebnih dohodkov kritičen. Lažje pa bodo delali, ko bo pripravljen enoten predlog za Železarno o dodeljevanju podpor, ker bo delitev pravičnejša. Na področju kulture niso dosegli vidnejših uspehov. Opozoril je, da je kultura v Železarni še stalno pastorka, saj iz več kot 6.000 zaposlenih ne moremo sestaviti niti okteta, kaj šele pevski zbor.

Predsednik izvršnega odbora je opozoril tudi na pomembne naloge sindikalne organizacije v prihodnje. Poročal je tudi blagajnik izvršnega odbora in hkrati podal tudi finančni plan za leto 1982, ki so ga potrdili.

Nadzorni odbor je poročal, da je izvršni odbor OOS TOZD Vzdrževanje v pretekli mandatni dobi opravljal naloge, ki so temeljele na sklepah zadnjega kongresa samoupravljalcev in kongresa Zveze sindikatov Slovenije. Tudi vpisi računov v blagajniško knjigo se ujemajo z blagajniško dokumentacijo, zato je predlagal zboru, da potrdi razrešnico dosedanjemu izvršnemu in nadzornemu odboru.

Po poročilu vodje temeljne organizacije in obširni razpravi so izvolili nov izvršni odbor in novega predsednika, podpredsednika, blagajnika in tajnika izvršnega odbora ter nadzorni odbor. Izvolili so tudi pet delegatov za tovarniško konferenco sindikata.

Nato so brez pripomb potrdili poslovnik temeljne kandidacijske konference in izvolili delegate za delegacije za zbor združenega dela in za samoupravne interesne skupnosti: za vzgojo in izobraževanje, za

zdravstvo, za kulturo, za raziskovalno dejavnost, za socialno skrbstvo, za otroško varstvo, za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, za zaposlovanje, za stanovanjsko gospodarstvo, za telesno kulturo. Delegati niso imeli pripomb, ko so obravnavali predlog kandidatov za družbenopolitični zbor skupščine občine Jesenice in nosilcev družbenih funkcij. Pripomnili pa so, da iz gradiva ni razvidno, kdo je predlagan za predsednika izvršnega sveta skupščine občine Jesenice.

Upokojenim sodelavcem so izročili spominska darila, s simboličnimi darili pa so se zahvalili tudi zaslužnim članom izvršnega odbora za prizadevanje delo.

Imenovali so tričlansko komisijo, ki bo iz zapisnika občnega zbora sestavila sklepe, ki jih je sprejel občni zbor in jih posredovala samoupravnim delovnim skupinam.

Konstituantna seja izvršnega odbora osnovne organizacije TOZD Vzdrževanje je bila 29. januarja.

Pogovorili so se o bodočem delu in imenovali sestavo posameznih komisij pri izvršnem odboru. Delovali bodo v naslednjih komisijah: za odlikovanja, za šport in rekreacijo, za izlete in oddih, za prošnje in pritožbe, za kulturo in za ljudski odpor in družbeno zmožnost.

TOZD JEKLARNA

Na občnem zboru osnovne organizacije sindikata TOZD Jeklarna, ki je bil 29. januarja so najprej sprejeli poslovnik o delu občnega zbora in izvolili organe občnega zbora.

V poročilu o delu osnovne organizacije sindikata je predsednik izvršnega odbora navedel, da so se v l. 1981 aktivno vključili v evidentiranje in volitve delegatov v samoupravne organe temeljne in delovne organizacije, prav tako zahtevno pa je bilo evidentiranje kandidatov za volitve delegatov za samoupravne interesne skupnosti v letu 1982. Zelo dobro so sodelovali na področju ljudske obrambe in družbene samozasčite. Ob 30-letnici samoupravljanja so predlagali 50 delavcev za podelitev priznanj z značko »Josip Broz-Tito — 30 let samoupravljanja«, devet delavcev so predlagali za podelitev plakete z listino »Josip Broz-Tito — 30 let samoupravljanja« in dva za državno odlikovanje. Podal je tudi nekaj predlogov za bodoče delo: sproti naj bi spremljali rezultate gospodarjenja, še posebno ob periodičnih in zaključnem računu, da ne bi vse breme stabilizacije padlo na osebne dohodke delavcev; vzpodbujali naj bi delavce za doseganje boljših rezultatov dela; zaostri odgovornost vodij SDS na področju informiranja samoupravnih delovnih skupin; pozorno bodo morali spremljati delo vseh delegatov v delegacijah; aktivno se bodo vključili v priprave na kongrese Zveze sindikatov, Zveze komunistov in Zveze socialistične mladine. Morali bodo pospešiti, dokončati in sprejeti razvite del in nalog in njihovo vrednotenje, da bi dosegli pravilnejšo vrednost vloženega dela in pravilnejše nagrajevanje. Zaradi težkih pogojev dela in nehomogenosti temeljne organizacije morajo večjo pozornost nameniti tudi družbeni samozasčiti in pripravam na SLO. Še tesneje bodo skušali sodelovati z vsemi družbenopolitičnimi organizacijami, samoupravnimi organi in krajevno skupnostjo.

Podrobno so o delu posameznih komisij (za oddih in izlete, za šport, za kulturo) poročali njihovi predsedniki.

Nadzorni odbor pri pregledu blagajniških knjig ni ugotovil nobenih napak. Predlagal je, da se denar, namenjen za izlete, ki ga nekateri SDS niso koristile, prenese v leto 1982.

Verifikacijska komisija je poročala, da se je občnega zbora udeležilo 127 članov osnovne organizacije sindikata TOZD Jeklarna, od 64 voljenih delegatov pa 60 ali 93,5 %.

V razpravi na poročila so najprej mladinci spregovorili o delu mladinske organizacije. Spregovoril je tudi vodja temeljne organizacije in predvsem poudaril, da so proizvodni rezultati iz meseca v mesec boljši in naj bi s takim zavzetim delom tudi nadaljevali.

Brez pripomb so sprejeli pravila oziroma spremembe in dopolnitve pravil o organiziranosti in delovanju osnovne organizacije zveze sindikatov. Potrdili so tudi finančni načrt za leto 1982.

Z občnim zborom so združili tudi kandidacijsko konferenco in brez pripomb potrdili predlagane kandidate za nosilce družbenih funkcij za skupščino občine Jesenice in samoupravne interesne skupnosti ter kandidate za funkcije v republikah in federaciji. Izvolili so delegate za skupščine samoupravnih interesnih skupnosti.

Razrešili so dosedajni izvršni in nadzorni odbor in izvolili nova odbora. Potrdili so tudi šest predlaganih kandidatov za delegate za konferenco sindikata Železarne.

TOZD PLAVŽ

Osnovna organizacija sindikata TOZD Plavž je imela svoj občni zbor 30. januarja v restavraciji Kazina.

Po pozdravu predsednika izvršnega odbora osnovne organizacije sindikata TOZD Plavž in izvolitvi predsednika delovnega predsedstva občnega zbora so sprejeli poslovnik in izvolili organe občnega zbora.

O delu osnovne organizacije je poročal predsednik izvršnega odbora. Da bi bilo delo v bodoče še uspešnejše, je pripravil tudi program dela, v katerem so zajete vse naloge osnovne organizacije oziroma izvršnega odbora:

- dopolnjevanje samoupravnih aktov, izdelava kataloga del in nalog, ki mora sloneti na stališčih sindikatov: plačilo po vloženem delu in rezultatih dela,

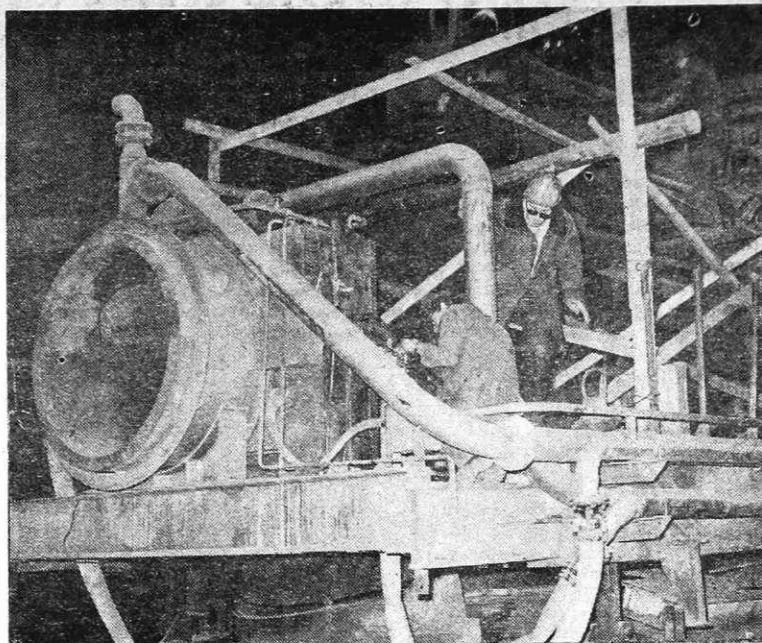
- večja pozornost pripravam na referendume, predvsem točnemu in jasnemu informiranju,

- poživiti aktivnost samoupravnih organov, delovanje delegacij in delegatov v zboru združenega dela skupščine občine Jesenice in v vseh samoupravnih interesnih skupnostih,

- preko delegatov in delegacij se bo temeljna organizacija bolj povezala s krajevno skupnostjo,

- višjo produktivnost dela in višji osebni dohodek bodo dosegli lahko s koriščenjem notranjih rezerv: uporaba znanja in inovacij delavcev,

- povečati napore in odgovornost za uresničevanje stabilizacijske politike; z boljšo organizacijo dela, z večjo tehnološko in delovno disciplino

Remont na Lectromelt električni peči (Foto I. Kučina)

plino ter boljšimi medsebojnimi odnosi izboljšati produktivnost dela.

- nadaljevati zastavljeno delo pri organiziranosti in aktivnostih ljudske obrambe in družbene samozasčite: usposobiti enote za akcije v primerih sovražne agresije in za pomoč ob elementarnih nesrečah,

- skrbeti za izboljšanje življenjskih in delovnih razmer: izboljšati pogoje dela in s tem večjo varnost pri delu,

- posvečati večjo pozornost množičnosti v sistematičnih in organiziranih oblikah telesnokulturne aktivnosti.

Po razpravi o poročilih je verifikacijska komisija ugotovila, da je občni zbor sklepčen, zato so potrdili finančni načrt za leto 1982.

Ker so hkrati z občnim zborom imeli tudi temeljno kandidacijsko konferenco, so sprejeli tudi poslovnik te konference in potrdili vse predlagane kandidate za delegate zbora združenega dela in za samoupravne interesne skupnosti. Potrdili so tudi kandidate za vodilne funkcije v občini, republikah, federaciji in pokrajini. Izvolili so tudi delegata za občinsko temeljno kandidacijsko konferenco.

Ker v finančnem poslovanju osnovne organizacije ni bilo nepravilnosti, je nadzorni odbor predlagal, da se poročila sprejmejo in da se stari izvršni odbor razreši.

Izvolili so nov izvršni in nadzorni odbor in delegate za tovarniško konferenco sindikata.

Sprejeli so tudi program dela, ki ga je podal predsednik izvršnega odbora, ki bo to funkcijo opravljal še eno mandatno obdobje.

Novi izvršni odbor so zadolžili, da formira sklepe za bodoče delo. Zahvalili so se prizadevnim članom starega izvršnega odbora in se hkrati poslovili od upokojenih sodelavcev, ki so jim izročili skromna spominska darila.

Novi izvršni odbor osnovne organizacije sindikata TOZD Plavž se je na konstituantni seji zbral 17. februarja.

Posamezne članke izvršnega odbora so zadolžili za delo v komisijah. Ob izvedbi ponovnega referenduma bo celoten izvršni odbor pomagal volilni komisiji pri izvedbi referenduma.

Predsednika, namestnika predsednika in blagajnika so zadolžili za organizacijo praznovanja ob dnevu žena.

DELOVNA SKUPNOST ZA EK-2TKR-2NG

Konstituantna seja izvršnega odbora osnovne organizacije sindikata delovne skupnosti za ekonomiko, tehnično kontrolo, raziskave in novogradnje je bila 29. januarja.

Novoizvoljene članke odbora so zadolžili za delo v komisijah za: kulturo, socialno skrbstvo, šport in rekreacijo, samoupravljanje, oddihe in izlete, odlikovanja, v nadzornem odboru in komiteju za splošni ljudski odpor in družbeno samozasčito.

Obravnavali so finančni plan komisije za šport in rekreacijo za leto 1982 in ga sprejeli. Pripravili morajo tudi predlog o nakupu dresov iz nerazporejenih sredstev sklada skupne porabe.

Člane komisij izvršnega odbora so zadolžili, da do prihodnje seje izvršnega odbora pripravijo programe svojega dela.

DOBRA UDELEŽBA NA IZREDNI KRVODAJALSKI AKCIJI

Občinski odbor Rdečega križa Jesenice je organiziral na poziv Zavoda za transfuzijo krvi v Ljubljani izredno krvodajalsko akcijo, ki je bila 15. februarja v Ljubljani.

Iz jeseniške občine se je akcije udeležilo 110 krvodajalcev, iz Železarne pa kar 75 ali 68 %. Med železarji so bili delavci iz devetnajstih TOZD, najboljša udeležba pa je bila iz TOZD Strojne delavnice (14) in TOZD Remontne delavnice (11).

Tudi v tem primeru smo železarji zopet dokazali, da smo se kljub težkim delovnim pogojem vedno pripravljeni odzvati humanim akcijam. I. Z.

TEHNIČNI FELJTON — TEHNIČNI FELJTON — TEHNIČNI FELJTON — TEHNIČNI FELJTON — TEHNIČNI FELJTON — TEHNIČNI

V SOVJETSKI ZVEZI VEDNO VEČ POUDARKA NA ZEMELJSKEM PLINU IN JEDRSKI ENERGIJI

V energetske politiki Sovjetske zveze bo že v tekočem petletnem načrtu 1981—1985 izvedena bistvena strukturna sprememba. Večji pomen bosta dobila zemeljski plin in jedrska energija, medtem ko se bo proizvodnja nafte in premoga znižala. Zato bo prišlo do določenih sprememb tudi pri njenem izvozu tako v okviru dežel SEV kakor tudi na Zahod. Izvoz nafte bo zmanjšan, zemeljskega plina pa postopno povečan. K temu bo znatno pripomogel več kot 5000 km dolg plinovod, ki ga gradijo, da bo povezal zahodno sibirsko nahajališče zemeljskega plina z zahodno Evropo. Strokovnjaki menijo, da bi bilo še nadaljnje bistveno povečanje proizvodnje nafte predrago, ker je izkoriščanje toplotno enakovredne količine zemeljskega plina za polovico do dve tretjini cenejše.

V strukturi sovjetskih primarnih nosilcev energije bo v tekoči petletki prišlo do precejšnjih sprememb. Delež zemeljskega plina se bo povečal s 26 % v letu 1980 na 32 % v letu 1985 in vzporedno s tem se bo zmanjšal delež nafte s 44 % na 39 %. Tudi delež premoga bo nazadoval s 24 % na 21 % medtem, ko se bo poraba jedrske energije povečala s 4 % na 6 %. Preostala 2 % bosta odpadla na ostale energetske vire. Sovjetski strokovnjaki v zvezi z energijo poudarjajo, da je Sovjetska zveza edina država na svetu, ki lahko krije celotne energetske potrebe iz lastnih virov, poleg tega pa jo lahko še del izvozi.

Vendar postaja v zadnjem času vedno bolj jasno, da so pri izvozu nafte postavljene določene meje, čeprav je Sovjetska zveza največji proizvajalec nafte na svetu. Petletni načrt pred-

videva povečanje proizvodnje nafte s 603 milij. ton leta 1980 na 630 milij. ton v letu 1985. To ustreza letni rasti proizvodnje za 0,9 %, oziroma za 4,5 % v celotnem petletnem obdobju. Tudi pri premogu je predvideno v tekoči petletki povečanje proizvodnje za 8,2 % ali povprečno letno za 1,6 % oziroma v količini od 716 na 775 milij. ton.

Pri zemeljskem plinu je situacija dosti ugodnejša, kajti povečanje letne proizvodnje je predvideno s 435 na 630 milijard kub. metrov. To ustreza skupni rasti proizvodnje za 44,8 %, oziroma 7,7 % letno. Nekateri sovjetski strokovnjaki celo predvidevajo, da se bo do leta 1990 povečala proizvodnja zemeljskega plina na bilijon kub. m letno, kar ustreza približno milijardi ton nafte.

Pri jedrski energiji bi naj v tekoči petletki dosegli povečanje proizvodnje s 63 milijard kWh na 230 milijard kWh. To ustreza skupnemu povečanju za 365 %. Proizvodnja primarne energije naj bi bila v obdobju 1981—1985 povečana za 300 milij. ton enot črnega premoga in bi s tem dosegla skupno 2300 milij. ton.

Da bi te cilje lahko dosegli, bodo v tekoči petletki povečali naložbe na področju energije za 1,5 krat in dosegli skupno vsoto 132 milijard rubljev. To so seveda ogromna finančna sredstva. Že samo vzdrževanje obstoječih proizvodnih zmogljivosti je zelo drago. Tako je potrebno, na primer, za črpanje nafte v te namene povečati 95 % predvidene vsote za naložbe. Pri črpanju zemeljskega plina bodo porabili več kot 70 % naložb za gradnjo plinovodov. Samo leta 1982 bo pričelo obratovati v Sovjetski zvezi 7500 km novih plinovodov z 52 črpalnimi postajami. Skupno dosega danes dolžina vseh cevovodov v tej državi že 136.000 km.

Ker so energetske viri v evropskem delu Sovjetske zveze že precej izčrpani, bi naj del potreb krila jedrska energija in s tem omogočila zmanjšanje transporta primarne energije s področij na drugi strani Urala. Kajti prav premeščanje proizvodnje

energetskih virov v Sibirijo je povzročilo izredne podražitve. Vzroka za to sta zelo neugodni klimatski pogoji in pomanjkanje, oziroma potreba gradnje infrastrukturnih naprav.

V letošnjem letu bodo, na primer, na zahodnosibirskem področju Tjumen povečali proizvodnjo zemeljskega plina s 33,5 milijarde kub. m na 209,5 milijarde kub. metrov. S tega področja zahodne Sibirie bo po načrtovanem plinovodu potekala tudi preskrba zahodne Evrope. Skupno bo dosegla leta 1982 proizvodnja zemeljskega plina v Sovjetski zvezi 492 milijarde kub. metrov.

Tudi pri črpanju nafte se bo povečal pomen zahodne Sibirie. Leta 1985 bi naj od skupne predvidene količine 630 milij. ton na tem področju načrpali 395 milij. ton, oziroma 112 milij. ton več kot leta 1980. Pri zemeljskem plinu bo ta delež že 395 milijard kub. m od 630 milijard kub. m., oziroma 201 milijardo več kot leta 1980. Seveda bo ustrezno manjša proizvodnja v evropskem delu Sovjetske zveze.

Jedrske energije Sovjetska zveza ne bo uporabljala samo za pridobivanje električnega toka, temveč tudi v velikih toplarnah za ogrevanje tople vode. Takšne naprave že gradijo na področjih mest Gorki in Voronež. Razen tega pospešeno razvijajo tudi izkoriščanje sončne, geotermične in energije vetra ter biomase.

Kljub ameriškim restrikcijam pri dobavi strojev in naprav za načrtovani plinovod iz Urengoja v zahodno Evropo upajo na uresničitev tega projekta v vrednosti 11 do 15 milijard dolarjev. Seveda bo zaradi ameriških ukrepov prišlo do določenih zakasnitve pričetka obratovanja plinovoda. Po zadnjih podatkih so že pričeli s pripravljalnimi deli za gradnjo dela plinovoda od Urengoja do Ušgarda na sovjetsko-čehoslovski meji, od koder bo prek čehoslovškega ozemlja vodil dalje v zahodno Evropo.

PREDLOG DOPOLNILA K SAMOUPRAVNEMU SPORAZUMU O TEMELJIH PLANA OBČINSKE ZDRAVSTVENE SKUPNOSTI ZA OBDOBJE 1981-1985 ZA LETO 1982

Zbor uporabnikov in zbor izvajalcev skupščine občinske zdravstvene skupnosti Jesenice sta ob obravnavi dodatka k samoupravnemu sporazumu o temeljih plana občinske zdravstvene skupnosti Jesenice za leto 1982 ugotovljala, da z načrtovano višino sredstev 323 milijonov 525.000 dinarjev ne bo mogoče v tekočem letu zagotoviti izvajanja zdravstvenega varstva v enakem obsegu kot lani. Delegati so zadolžili izvršilni odbor, da posreduje združenemu delu predlog za povečanje dogovorjene vsote v letu 1982 takoj, ko bodo znani rezultati poslovanja zdravstvene skupnosti v letu 1981.

Problematika izvajanja zdravstvenega varstva v občini je bila v letu 1981 v skupščini občinske zdravstvene skupnosti, kot tudi v zborih občinske skupščine nekajkrat obravnavana. Sprejete odločitve in ukrepi niso prinesli zadovoljivih rezultatov, saj je občinska zdravstvena skupnost zaključila leto 1981 z negativnim finančnim rezultatom. Prihodki znašajo 274.702.000 dinarjev, odhodki pa 283.067.000 dinarjev, primanjkljaj torej znaša 8.365.000 din. K odhodkom je potrebno pristeti še odloženo obveznost do republiške solidarnosti za zagotovljeni program za leto 1981 v višini 6.239.000 din, tako da znaša dejanska negativna razlika 14.604.000 din, ki pa se še poveča, če upoštevamo prenos obveznosti za SLO in družbeno samoznašitvo.

Negativni finančni rezultat je predvsem posledica nerealiziranega prihodka glede na samoupravno dogovorjeno višino sredstev, saj znaša pri prispevkih združenega dela izpad prihodkov 10.632.000 din in pri kmetih 146.000 din. Finančno poslovanje je v letu 1981 poslabšalo tudi to, da je morala zdravstvena skupnost pokrivati nekatere neplačane dodatne obveznosti, in sicer:

- stroške za nadomestila osebnega dohodka za nesreče pri delu, za katere je bilo dogovorjeno finančno

pokritje s posebnim sporazumom, pa vse do konca ni bilo realizirano, zaradi zabrane izplačil s strani službe družbenega knjigovodstva.

— združevanje sredstev za izvozne stimulacije, o čemer pri sprejetju finančnega načrta nismo nič vedeli.

Obveznosti do republiške solidarnosti zdravstvena skupnost vse do konca leta ni mogla in je tudi še sedaj ne more izpolniti.

Ceprav so samoupravni organi zdravstvene skupnosti skupaj z izvršnim svetom in zbori občinske skupščine ter družbenopolitičnimi organizacijami iskali rešitve v povečanju dogovorjenih sredstev in doslednem uresničevanju stabilizacijskih programov, problemov ni bilo možno v celoti rešiti. Dogovorjeno povečanje sredstev med letom za 7,99 % (valorizacija programa) za pokrivanje stroškov v zvezi z neresolucijskim gibanjem cen in za druge prvotno neplanirane obveznosti je bilo prenizko, pa tudi ni bilo v celoti realizirano.

Odhodki, ki so se povečali manj, kot je bilo splošno naraščanje cen in so ostali blizu okvira finančnega načrta, so bili vseeno večji od prihodkov.

Gibanje nekaterih pomembnih odhodkov glede na realizacijo 1980 in glede na finančni plan je naslednje:

Vrsta odhodka	Indeks	real. 81 real. 80	Indeks	real. 81 fin. načrt
Nadomestila OD za bolezen nad 30 dni, povečan stavež iz 4,80 % na 5,10 % reg. 4,33 %	123,4		102,6	
Neposredno zdravstveno varstvo	134,4		100,4	
Od tega bolnišnično zdravljenje	131,1		97,2	
zdravila	153,6		103,9	
Skupni program SRS	119,8		100,0	
Skupni program regije	91,0		100,0	

V skupnem programu je bil do skrajnosti znižan prispevek v regionalni investicijski fond.

Spremenjeni zakon o zdravstvenem varstvu in na osnovi tega sprejetih več samoupravnih sporazumov so leta 1981 povzročili izredno visoko naraščanje cen za zdravila, sirjenje pravic določenim kategorijam uporabnikov, zmanjšanje participacije in rast stroškov v zvezi z vključevanjem investicij v cene pri izven regijskih zdravstvenih organizacijah. Vse to je vplivalo na rast finančnih obveznosti zdravstvene skupnosti in presegalo razpoložljiva sredstva. Vrsta samoupravno sprejetih obveznosti je zaradi tega odložena na leto 1982 (SLO, informativni sistem, zdravstvena vzgoja, republiška solidarnost), medtem ko smo nekatere oblike porabe pretirano skrbili (investicijski program in kadrovske razvoje), kar se že negativno odraža na pogojih izvajanja zdravstvene dejavnosti.

Ocene poslovanja izvajalskih organizacij kažejo, da zdravstvene skupnosti v okviru dogovorjenih sredstev finančno niso bile zmožne zagotoviti nemotenega poslovanja zdravstvenim organizacijam v regiji. Ob tem, da osebni dohodki zdravstvenih delavcev v nekaterih organizacijah že pomembno zaostajajo

za delavci v materialni proizvodnji (približno 15 %), v večini organizacij ne bo dosežen načrtovani sklad

	Realiz. višina dogovor. sredstev v l. 81 povprečno na zavarovanca	Za neposr. zdravstveno varstvo	Poraba na uporabnika od I - VI 1981 za nadomestila
Jesenice	16.958	3.395	459
Kranj	16.124	3.049	399
Radovljica	17.820	3.249	345
Škofja Loka	15.211	2.832	303
Trzin	15.847	2.894	329
Regija	16.353	3.088	376

Dogovorjena sredstva za izvajanja zdravstvenega varstva za leto 1982, povečana za 22.200.000 din, bi tako znašala 345.725.000 din in pomenijo 10,65 % planiranega osebnega dohodka. Sredstva naj bi delavci združevali po enakih stopnjah tako iz dohodka kakor iz osebnega dohodka (1,16 iz bruto osebnega dohodka in 9,49 iz dohodka od 1. aprila dalje). Realizacija sklepa zbora združenega dela, da bi organizacije združevale sredstva po različni prispevni stopnji iz dohodka glede na odstotek odsotnosti z dela, ni smotrna, ker jo je finančno tehnično nemogoče realizirati, po drugi strani pa bi porušila solidarnost med delavci posameznih organizacij združ-

skupne porabe za leto 1981, ki je znašal za delavca le 10.390 din. TOZD Zdravstveni dom Jesenice že drugo leto zapored ni oblikoval sredstev za skupno porabo. Prav tako nekatere organizacije ne bodo mogle oblikovati dela sklada skupne porabe za stanovanjsko izgradnjo.

Na osnovi dogovorjenih sredstev, ki niso zadoščala za normalno funkcioniranje programa zdravstvenega varstva, zagotovljenega uporabnikom in zdravstveni skupnosti za leto 1981, so bila v skladu z resolucijo in ocenjenim dohodkom načrtovana sredstva za izvajanje programa v letu 1982. Že prvi preračuni po metodologiji zavoda za plan, ki niso izhajali iz dejanskih materialnih stroškov in ne iz dejanskega povečanja amortizacije, pa tudi ne iz upoštevanja povečanih zakonskih obveznosti za leto 1982, so pokazali, da bo manjkalo 11.100.000 din. Sredstva za zdravstveno varstvo po resoluciji se povečujejo le za 15,7 %, največ odhodkov se povečuje za 20-22 %, nadomestila osebnega dohodka za bolezen za 37,7 %, solidarnost SRS za zagotovljeni program za leto 1982 znaša 7.669.000 din, informacijski sistem 1.488.000 din, pa tudi samo razvijanje dejavnosti v občini (Splošna bolnica Jesenice) prinaša nove stroške.

Uresničevanje predvidenih ukrepov v načrtu aktivnosti za leto 1982 ne bo prineslo toliko prihrankov, da bi mogli uskladiti porabo z dogovorjenimi sredstvi (povečanimi za 15,7 %), zlasti še, ker ostajajo še nerešeni problemi iz leta 1981. Večjih prihrankov tudi ne prinaša sicer zelo težko izvedljivo zmanjšanje pravic v dodatnem programu in povečanje že sicer najvišje participacije v SR Sloveniji (kar bi pomenilo po lanskem oceni le približno 1.000.000 mesečno). Razlike med dogovorjenimi sredstvi za leto 1982 in med dejansko potrebnimi sredstvi za ohranitev nujnega obsega zdravstvenega varstva brez kakršnihkoli širitve (kadri, pravice) so tolikšne, da jih ni mogoče pokriti brez povečanja sredstev.

Utemeljenost predloga za povečanje dogovorjenih sredstev in s tem povečane prispevka delavcev združenega dela v občini Jesenice kažejo naslednji podatki, med prispevki in potrošnjo za zdravstveno varstvo:

	Realiz. višina dogovor. sredstev v l. 81 povprečno na zavarovanca	Za neposr. zdravstveno varstvo	Poraba na uporabnika od I - VI 1981 za nadomestila
Jesenice	16.958	3.395	459
Kranj	16.124	3.049	399
Radovljica	17.820	3.249	345
Škofja Loka	15.211	2.832	303
Trzin	15.847	2.894	329
Regija	16.353	3.088	376

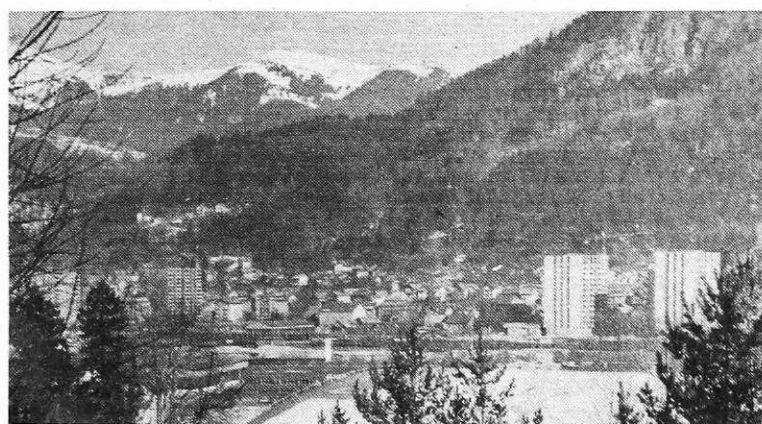
nega dela (tako različno stopnjo smo imeli že pred leti, vendar bi danes težko govorili o morebitnem uspehu ali neuspehu pri znižanju bolezenske odsotnosti).

V nadaljevanju navajam približne prihodke in odhodke zdravstvene skupnosti Jesenice v letu 1981:

Železarski globus

ŠPANJA

Španska vlada je odobrila projekt za proizvodnjo in oplemenitenje železove rude, pri katerem so poleg domačih investitorjev udeleženi tudi zahodnonemški. Projekt predvideva v provincah Bajados in Huelva letni izkop 3 milij. ton železove rude ne najboljše kvalitete, proizvodnjo 1,2 milij. ton peletov in 770.000-ton železove gobe. Kot reductant za izdelavo železove gobe bodo uporabljali zemeljski plin, katerega zalogo so pred nekaj leti odkrili v zalivu Cadiz.

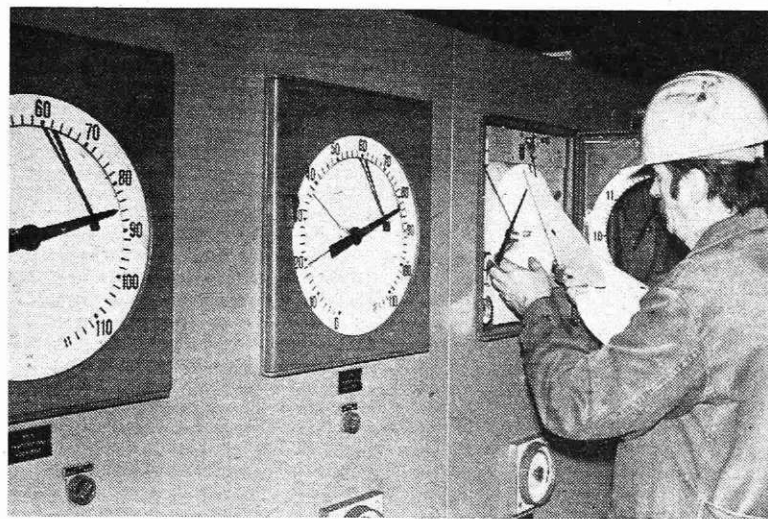

Panorama (Foto I. Kučina)

Finančni načrt	Realizacija	Indeks	Realiz. FN
I. Prihodki — skupaj v občini	283.715.000	274.702.000	96,8
Od tega prispevek združ. dela	279.745.000	269.113.000	96,2
II. ODHODKI			
Neposredno zdrav. varstvo	222.077.000	222.948.000	100,4
Nadomes. OD in povračila	29.530.000	33.697.000	114,1
Od tega nesreče pri delu	—	3.365.000	—
Materialni in drugi odhodki	1.228.000	1.078.000	87,8
Združevanje sredstev	30.880.000	25.344.000	82,1
Od tega:			
solidarnost SRS zagotov. progr.	—	—	—
solidarnost v regiji	—	—	—
skupni program SRS	3.881.000	3.881.000	100,0
skupni program regije	16.019.000	16.017.000	100,0
pospeševanje izvoza	5.445.000	5.446.000	100,0
nepredvideni riziki	5.535.000	—	—
Skupni odhodki	283.715.000	283.067.000	99,8
Finančni rezultat	—	8.365.000	—
Potrebna sredstva za solidarnost SRS za '81	—	6.239.000	—
Skupaj zmanjka za leto 1981	—	14.604.000	—

Ta vsota pa bo verjetno še nekoliko višja po dokončnem obračunu vseh odhodkov.

Stane Torkar

Instrumenti v hladni valjarni Bela (Foto I. Kučina)

IZPLAČANE POKOJNINE V OBČINI V MESECU JANUARJU 1982

Na območju občine Jesenice živi 5054 oseb, ki so na seznamu prejemnikov denarnih sredstev iz naslova invalidsko-pokojninskega zavarovanja. Razdeljeni so v tri grupe, in sicer: najmočnejša je grupa starostnih upokojencev, ki skupno šteje 2350 upokojencev. V tej grupi so tisti, ki imajo zadostno število delovnih let ali pa so dosegli predpisano starost, vendar pa število delovnih let ne zadošča za polno pokojnino. Če se sprehodimo skozi spisek januarskih izplačanih starostnih pokojnin, lahko ugotovimo, da je prejel:

štev. starostnih upok.	višina pokojnine — din
89	manj kot 5.000
106	od 5.000 — 6.000
186	od 6.000 — 7.000
237	od 7.000 — 8.000
260	od 8.000 — 9.000
417	od 9.000 — 10.000
254	od 10.000 — 11.000
117	od 11.000 — 12.000
62	od 12.000 — 13.000
47	od 13.000 — 14.000
27	od 14.000 — 15.000
15	od 15.000 — 16.000
7	od 16.000 — 17.000
5	od 17.000 — 18.000
4	od 18.000 — 19.000
7	od 19.000 — 20.000
6	od 20.000 — 21.000
3	od 21.000 — 22.000
1	od 22.000 — 23.000
1	od 23.000 — 24.000
1	od 25.000 — 26.000
1	od 26.000 — 27.000

Drugo grupo sestavljajo družinski upokojenci, ki jih je v občini Jesenice skupno 1454, po višini pokojnin pa je stanje naslednje:

štev. upok.	januarska pokojnina — din
178	pod 5.000
228	od 5.000 — 6.000
415	od 6.000 — 7.000
397	od 7.000 — 8.000
135	od 8.000 — 9.000
53	od 9.000 — 10.000
23	od 10.000 — 11.000
17	od 11.000 — 12.000
7	od 12.000 — 13.000
1	od 13.000 — 14.000
1	od 18.000 — 19.000

V tej grupi je tudi 173 otrok, ki prejemajo pokojnino po enem od staršev.

Tretjo grupo sestavljajo invalidski upokojenci, ki so številčno najšibkejši. Skupno je v tej grupi 1.252 ljudi, ki prejemajo iz naslova invalidskega zavarovanja celo ali pa samo del pokojnine na račun invalidnosti. Zato je v tej grupi kar 296 oseb, ki prejemajo manj kot 5.000 dinarjev. To je seveda razumljivo, saj so med njimi tudi taki, ki še vedno združujejo delo v delovnih organizacijah, prejemajo pa samo del nadomestila, ki je odvisno od stopnje invalidnosti. Razdeljeni so po naslednjih grupah:

štev. inv. upokoj.	v januarju prejeli
122	od 5.000 — 6.000
150	od 6.000 — 7.000
141	od 7.000 — 8.000
127	od 8.000 — 9.000
121	od 9.000 — 10.000
73	od 10.000 — 11.000
153	od 11.000 — 12.000
18	od 12.000 — 13.000
16	od 13.000 — 14.000
7	od 14.000 — 15.000
4	od 15.000 — 16.000
4	od 16.000 — 17.000
2	od 17.000 — 18.000
2	od 18.000 — 19.000
1	od 19.000 — 20.000
1	od 23.000 — 24.000

V prejemke, ki jih prejemajo upokojenci, so pristeti še zneski, katere dobijo kot dodatek. Če bi odsteli od pokojnin, ni bila preglednica drugačna in bi jih bilo več v spodnjem delu.

Med starostnimi upokojenci prejema dodatke 278 oseb, in sicer: 45 prejema varnostni dodatek, 130 prejema invalidski dodatek, 55 prejema dodatek za pomoč, 2 prejema priznavalnino.

Med družinskimi upokojenci prejema razne dodatke 273 oseb, in sicer:

129 prejema varstveni dodatek, 11 prejema invalidski dodatek, 77 dodatek za pomoč, 2 prejema priznavalnino.

Med invalidskimi upokojenci prejema dodatke kar 314 oseb, in sicer: 71 prejema varstveni dodatek, 243 prejema k pokojnini še invalidski dodatek.

190 delavcev pa poleg osebnega dohodka prejema še dodatek za invalidnost.

Starostno pokojnino iz naslova kmečkega zavarovanja prejema v občini Jesenice 70 kmetov, 17 kmetov pa prejema družinsko pokojnino, večina polno, to je 2.500,00 din, le nekaj jih prejema 1.275,00 dinarjev.

Stane Torkar

SKLEPI OBČINSKE KONFERENCE SZDL JESENICE

Na seji občinske konference SZDL Jesenice so v sredo, 17. februarja, sprejeli poročilo občinskih vodstev družbenopolitičnih organizacij o opravljenih kandidacijskih postopkih za možne kandidate za delegate v družbenopolitični zbor skupščine občine Jesenice. Skupno je bilo evidentiranih 37 delegatov, za volitve pa so osvojili predlog zaprte liste, v katerem je 21 kandidatov, in sicer:

za SZDL: Franc Globočnik, Slavko Humerca, Dante Jasnič, Franc Merljak in Mirko Rabič;

za ZKS: Alojz Kalan, Franjo Kragolnik, Branko Stare, Romana Radič in Vera Pintar;

za SINDIKAT: Stanislava Biček, Janez Jamar, Slavko Pem, Sašo Piber in Štefan Šerbič;

za ZSMS: Pavla Klinar, Danilo Klinar in Vitomir Pretnar;

za ZZB NOV: Karel Bohinc, Jelena Blažič in Milan Dornik.

V nadaljevanju seje so sprejeli predlog možnih kandidatov za delegate v družbenopolitičnem zboru skupščine Slovenije. Z našega področja sta med njimi Marija Vičar in Slavko Osredkar.

Namesto obolelega Staneta Rižnarja, člana predsedstva občinske konference SZDL, so na njegovo mesto izbrali Dantega Jasniča.

B. R.

IZENAČEVANJE POGOJEV ZA STAROSTNO UPOKOJEVANJE ŽENSK IN MOŠKIH

Za pet let zgodnejše upokojevanje žensk kot moških so tako družbeni razlogi (hitrejša zaposlovanje šolanih kadrov) kot socialni razlogi (varstvo žensk — mater). Republike in pokrajini določajo različne pogoje za prenehanje delovnega razmerja po zakonu zaradi starostne upokojitve. Le v SR Sloveniji je vprašanje upokojitve prepuščeno dogovoru med delavcem in organizacijo, kjer dela. Ustavno sodišče Jugoslavije meni, da pravice delavca do pokojnine ne bi vedno smeli spremeniti v obvezno prenehanje delovnega razmerja, ne glede na sposobnosti in želje posameznika, da še naprej dela. Prenehanje delovnega razmerja proti volji delavca ni v neskladju z ustavo, vendar samo pod pogoji, določenimi z zakonom, ki pa so lahko različni za posamezna dela in naloge.

Skladno s sklepi zveznega zbora skupščine SFRJ, sprejetimi 28. oktobra 1981, je zvezni izvršni svet pripravil in poslal v obravnavo delegatom skupščine SFRJ analizo o obveznem prenehanju delovnega razmerja žensk — delavk zaradi starostne upokojitve v zveznem, republiških in pokrajinskih zakonih.

Pobudo za pripravo te analize, je dalo ustavno sodišče Jugoslavije, ko je začelo postopek za ocenjevanje ustavnosti in spremembo 390. člena zakona o temeljnih sistema državne uprave, o zveznem izvršnem svetu ter zveznih upravnih organih. Ustavno sodišče je namreč menilo, da bi ženski — delavki prepustili odločitev, če bo delala toliko let zavarovalne dobe in do starosti, ki je predpisana za moškega — delavca. Po sedanjih zakonskih predpisih se mora ženska obvezno upokojiti pet let prej kot moški, tako da glede tega z njim ni enakopravna.

STALIŠČE USTAVNEGA SODIŠČA JUGOSLAVIJE

Ustavna sodišča vseh republik in pokrajin so že leta 1979 na skupnem sestanku obravnavala vprašanja prenehanja delovnega razmerja proti volji delavca. Med drugim je bilo zastavljeno tudi vprašanje, kakaj delavkam, ob uživanju posebnega varstva, ki ga zagotavljajo ustave in zakoni ne bi omogočili, če to same želijo, da bi delale toliko let kot moški. To velja tako za dolžino delovne dobe kot za njihovo starost. Odprto je ostalo vprašanje, če je v skladu s položajem delavca v našem sistemu dovoljeno, da mu proti njegovi volji preneha delovno razmerje po zakonu, ko izpolni pogoje za osebo pokojnino.

Po tej začetni razpravi je ustavno sodišče Jugoslavije predlagalo skupščini SFRJ naj prouči ustrezne določbe v zveznih zakonih oziroma, skladno s svojimi pravicami in dolžnostmi, sproži te postopke za proučitev določb v republiških in pokrajinskih zakonih.

Ustavno sodišče Jugoslavije meni, da ni v nasprotju z ustavo, če bi zakonske določbe dovolile organizacijam združenega dela in delavcem da jim skladno z obojestranskim interesom ne preneha delovno razmerje. Razlog je, da pridobitev pravice do pokojnine ne bi smela biti vedno pogoj za prenehanje delovnega razmerja po zakonu. Tako stališče izhaja iz 163. člena ustave, ki pravi, med drugim sebi zagotavlja materialno in socialno varnost, ko ne bo več v delovnem razmerju. Ta pravica pa se po mnenju sodišča ne bi smela spremeniti v temeljno obveznost za prenehanje dela, neodvisno od njegove sposobnosti in volje, da dela še naprej.

Iz analize je videti da ustavno sodišče prav tako meni, da sta pravica do dela in pravica do socialnega zavarovanja dve različni pravici, ki sta v medsebojni zvezi le toliko, da se v primeru prenehanja delovne sposobnosti, starosti ali dopolnitve določenega delovnega staža, s pravico do socialnega zavarovanja zagotavlja materialna in socialna varnost delavca. Vendar pa to ne pomeni, da mora s pridobitvijo pravice prenehati delo tudi kadar je delavec še sposoben za delo in kadar gre za korist delavca in organizacije v kateri je zaposlen. Na podlagi tega, je treba tudi ženski-delavki omogočiti, da uresničujejo svoje pravice do dela v odvisnosti od njenega interesa, pod enakimi pogoji kot moški.

V analizi je nadalje poudarjeno, da je to vprašanje obravnavalo tudi predsedstvo konference za vprašanja družbenega položaja žensk Jugoslavije in sklenilo, da bi morali zaustaviti upokojevanje žensk proti njihovi volji in po sili zakona pet let prej kot moške, dokler ne bodo ustrezne zakonske določbe usklajene z ustavnimi načeli o enakosti pri pravicah do dela. Tudi v ustreznih telesnih skupščine SFRJ je potekala razprava o teh vprašanjih. Pristojni odbor za delo, zdravstvo in socialno politiko je sklenil, da ženske, ki izpolnijo pogoj za upokojevanje, lahko ostanejo v delovnem razmerju, če tako želijo, toda najdlje do meje, ko je za prenehanje delovnega razmerja določena za moške.

NEENAKOPRAVEN POLOŽAJ ŽENSK

Če zakona o združenem delu, o temeljnih sistema državne uprave in ustrezne republiške ter pokrajinske zakone obravnavamo z vidika enakopravnosti zaposlenih žensk in moških, lahko sklepamo, da avtomatično prenehanje delovnega razmerja ob različnem trajanju delovne dobe za uresničevanje poravnice do pokojnine vpliva na neenakopraven položaj žensk v primerjavi z moškimi. Ženskam namreč delovno razmerje preneha pet let prej kot moškim, poudarja analiza.

Ko se je sprejemal zakon o združenem delu, je prevladalo prepričanje, da morajo biti različni ukrepi za hitrejša zaposlovanje nezaposlenih ljudi zapisani tudi v zakonskih rešitvah. Osebam, ki izpolnijo pogoje za starostno pokojnino, namreč preneha delovno razmerje po zakonu, če zakoni republik in pokrajin drugače ne določijo. Taka rešitev je vplivala tudi na vsebino zakona o temeljnih sistema državne uprave, o zveznem izvršnem svetu in zveznih upravnih organih ter na določbe ustreznih republiških in pokrajinskih zakonov.

Vendar pa so take določbe, ki dejansko želijo reševati vprašanje nezaposlenosti ter hkrati posebej socialno zavarovati ženske, povzročile neenakopravnost moških in žensk, poudarja analiza.

REPUBLIŠKI IN POKRAJINSKI ZAKONI O DELOVNIH RAZMERJIH

Različni položaj v republikah in pokrajinah glede nezaposlenosti in pomanjkanja kadrov je bil temeljni razlog, da med njimi ni bilo doseženo soglasje glede določanja temeljnih meril za prenehanje delovnega razmerja. Zaradi tega republiški in pokrajinski zakoni vsebujejo različne določbe pri predpisovanju pogojev za prenehanje delovnega razmerja. Ponekod lahko delavci, ki izpolnijo pogoje za starostno pokojnino pod določenimi pogoji še naprej delajo, drugje so reševanje tega vprašanja prepustili dogovarjanju med prizadetim delavcem in organizacijo, kjer je zaposlen (kot to na primer ureja zakon o delovnih razmerjih v SR Sloveniji).

Vsi republiški in pokrajinski zakoni, razen zakon, ki velja v SR Sloveniji, predpisujejo, da moškemu preneha delovno razmerje po zakonu, ko dopolni 40 let, ženski pa, ko dopolni 35 let zavarovalne dobe. Po zakonih o delovnih razmerjih, sprejetih po uveljavitvi zakona o združenem delu (SR Srbija, SR Hrvatska, SR Makedonija in SAP Vojvodina), delovno razmerje po zakonu preneha tudi, ko moški dopolni 65 let starosti in 30 let delovne dobe, oziroma ženska 60 let starosti in 25 let pokojninske dobe. V SR Bosni in Hercegovini in SAP Kosovo zakona prinašata enake rešitve. Razlika je le ta, da moškemu ni treba imeti 30, temveč je dovolj 25 let zavarovalne dobe, podobno kot velja za ženske.

Zakon o delovnih razmerjih SR Črne gore določa, da moškemu preneha delovno razmerje po zakonu, ko dopolni 65 let in ima 20 let zavarovalne dobe, ženski pa s 60 leti in 15 leti pokojninske dobe.

Vendar pa v vseh republikah in pokrajinah poteka spreminjanje in dopolnjevanje teh zakonov, predvsem tistih določb, ki urejajo prenehanje delovnega razmerja po zakonu.

V SAP Vojvodini so to delo že opravili. Tako zakon te pokrajine predpisuje, da preneha delovno razmerje po zakonu tako ženskam kot moškim, če pisмено izjavijo, da si to želijo.

V SR Sloveniji, kjer se te določbe zakona o delovnih razmerjih najbolj razlikujejo od večinskih rešitev, bodo spremenjeni samo predpisi o pokojninskem zavarovanju. Ukinili naj bi možnost, da bi ženske, ki delajo dalj kot 35 let, za vsako nadaljnje delovno leto dobivale po 1 odstotek višje pokojninske prejeme.

V SR Srbiji, SR Hrvatski in SR Črni gori se zavzemajo, da bi ženskam, če to žele, omogočili uresničevanje pravice do dela pod enakimi pogoji kot veljajo za moške.

Nasprotno pa v SR Makedoniji, SR Bosni in Hercegovini in v SAP Kosovo menijo, da veljavnih določb svojih zakonov o prenehanju delovnega razmerja po zakonu ni treba spreminjati.

DELOVNA RAZMERJA V ZAKONIH O DRŽAVNI UPRAVI

Upokojevanje delavca v organih državne uprave oziroma prenehanje delovnega razmerja po zakonu zaradi upokojitve urejajo zakon o temeljnih sistema državne uprave, o zveznem izvršnem svetu in zveznih upravnih organih ter ustreznih republiških in pokrajinskih zakonih o državni upravi. Splošni pogoji za upokojevanje so prav tako različno urejeni glede na dolžino potrebne pokojninske dobe, ki jo morajo izpolnjevati moški oziroma ženske.

Zvezni zakon o sistemu državne uprave določa, da moškemu preneha delovno razmerje po zakonu, ko dopolni 40 let pokojninske dobe in starost 60 let (ali največ 65 let). Za ženske je pokojninska doba omejena na 35 let, starost pa na 55 let ali največ 60 let ob minimalnih 15 letih pokojninske dobe v primeru predčasne upokojitve.

Republiški in pokrajinski zakoni prav tako različno urejajo to vprašanje. Zakoni o državni upravi SR Slovenije, SR Hrvatske in SR Makedonije vsebujejo samo napotilo na določbo za uporabo republiških zakonov o delovnih razmerjih. Določbe zakonov o delovnih razmerjih ter republik so glede vprašanja prenehanja delovnega razmerja po zakonu zaradi upokojitve, enake glede dolžine zavarovalne dobe oziroma starosti rešitvam zakonov o državni upravi tistih republik in pokrajin, ki so to vprašanje uredile s svojimi zakoni o državni upravi.

Le zakon o državni upravi SAP Vojvodine prinaša novelacijo določb, ki urejajo upokojevanje po zakonu. Izenačuje namreč pravice žensk s pravicami moških. Vse druge republike in SAP Kosovo, v primerjavi z zakonom o temeljnih sistema državne uprave, o zveznem izvršnem svetu in zveznih upravnih organih, to vprašanje različno rešujejo. Še posebej so razlike pri možnostih, da delavec ostane v delovnem razmerju tudi potem, ko izpolni pogoje za starostno upokojevanje. V tem primeru se posebej predpisuje določen postopek, ko delavec lahko ostane v delovnem razmerju še največ tri leta po izpolnitvi pogojev za starostno upokojevanje. Tako rešitev vsebujejo zakoni SR Srbije, SR Bosne in Hercegovine in SAP Kosovo. Velja pa le, če za opravljanje določenih del in nalog ni mogoče zaposliti novega delavca na podlagi razpisa, objave ali z razporeditvijo delavca v skladu s samoupravnim splošnim aktom. Ob tem pa zakona SR Srbije in SAP Kosovo še dodajata, da mora pristojni organ vsakih 12 mesecev objaviti potrebo za delavca, ki bi opravljal ta dela in naloge.

Analiza trdi, da določbe, kakršne vsebuje zakon o temeljnih sistema državne uprave, o zveznem izvršnem svetu in zveznih upravnih organih, ne omogočajo enakopravnosti žensk z moškimi v delovnem razmerju. Družbeni in socialni razlogi so zahtevali sedanje reševanje tega vprašanja ne samo v omenjenem zakonu, temveč tudi v republiških in pokrajinskih zakonih o državni upravi in delovnih razmerjih.

Ustava dovoljuje omejevanje dela, tako da delavcu lahko preneha delovno razmerje proti njegovi volji, vendar samo na način in pod pogoji, ki jih določa zakon. To pa ne pomeni, da se morajo s tem istim zakonom predpisati enaki pogoji za vse kategorije delavcev oziroma za opravljanje vseh del in nalog.

Na koncu analiza poudarja, da je bilo v Jugoslaviji prenehanje delovnega razmerja žensk po zakonu zaradi upokojitve vedno urejeno tako, da je za ženske veljala krajša delovna doba in nižja starost kot za moške. Ob upoštevanju mnenj različnih institucij, organov in delovnih teles skupščine SFRJ pa bi morali delavki omogočiti, da je lahko v delovnem razmerju toliko delovnih let in do starosti, kot sta predpisani za delavce. Zaradi tega bi bilo treba spremeniti ustrezne zakonske predpise. Gradivo tudi priporoča republiškim in pokrajinskim skupščinam, naj začnejo postopek za proučitev ustreznih določb svojih zakonov, ki urejajo to vprašanje.

(Poročevalec skupščine SRS in SFRJ za delegacije in delegate štev. 3/VIII)

OSNUTEK STATUTA OBČINE V JAVNI RAZPRAVI (2)

V osnutku statuta je na področju dela družbenoekonomske ureditve predvsem upoštevana temeljna zvezna in republiška zakonodaja. Pri tem gre za spremenjene določbe navedene v osnutku statuta, pri čemer pa so upoštevane predvsem naloge pri samoupravnem sporazumevanju in dogovarjanju. Novo besedilo to področje le še bolj dograjuje in izostruje. Jasneje je poudarjen samoupravno dograjen značaj družbenega planiranja in temeljni namen povezovanja v okviru priprave in sprejemanja plan-skih dokumentov. Osnupek statuta obravnava reševanje aktualnih razprav in pri tem razčiščevanje nekaterih dilem pri statutarnem opredeljevanju zakonskih določb. Širše je izražena sočasnost in kontinuiranost planiranja, hkrati pa poudarja dohodkovno naravnost pri planiranju.

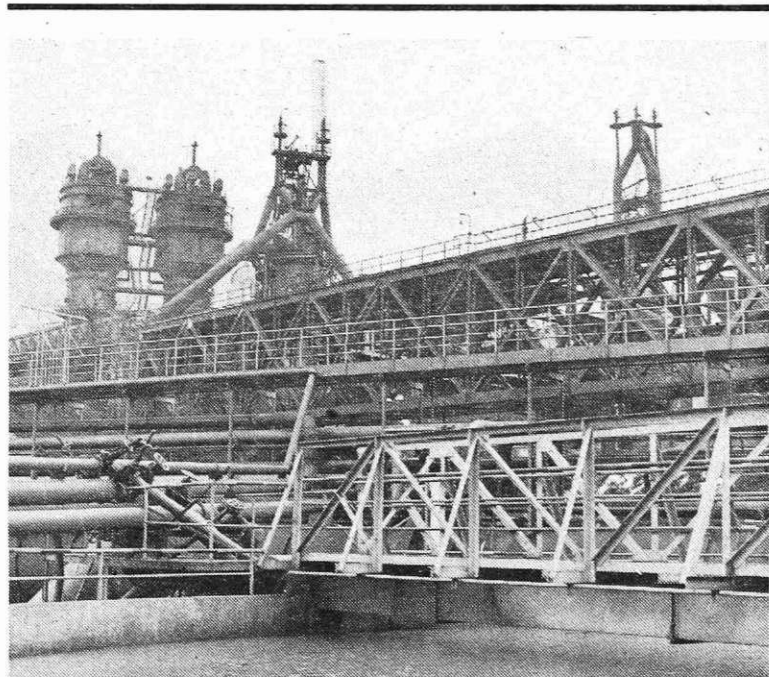
Doslej statutarno opredeljen drog nalog pri urejanju skupnih vprašanj v občini je usklajen z dejanskim stanjem oziroma temeljnim načelom, povezanim z vsebinskim vidikom dosedanjih dela in odgovornosti na posameznih področjih, še posebej, ko gre za posamezne vsebinske vidike, povezane z omejenimi oblikami samoupravne organiziranosti, ali pa skozi oblike zagotavljanja delovanja in uresničevanja skupnih vprašanj. Poleg tega je v statutu dano posebno mesto varstvu in izboljšanju človekovega okolja.

Prav temu področju smo v občini Jesenice posvečali precejšnjo pozornost in praksa kaže aktiven odnos OZD, predvsem Železarne in delovnih ljudi ter občanov do varstva in izboljševanja naravnih in z delom pridobljenih vrednot okolja.

V skladu s poudarjenim, samoupravnim dogovorjenim in zasnovanim značajem urejanja splošne ljudske obrambe in družbene samozastite je to poglavje v osnutku statuta povsem urejeno. Statutarna

opredelitev, doslej sicer že uporabljena v praksi, ima pomemben značaj za urejanje tega področja v TOZD in krajevnih skupnostih, še posebej v okviru občine. Usklajena je opredelitev pristojnosti, ki temeljijo na dosedanjih predpisih, uporabljajo pa tudi izhodišča, prisotna pri sestavljanju nove zakonodaje s področja ljudske obrambe in družbene samozastite. Zato so v statutu posebej navedene pristojnosti predsedstva občinske skupščine v vojni, izvršnega sveta, sveta za ljudsko obrambo, varnost in družbeno samozastito, komiteja za splošno ljudsko obrambo in družbeno samozastito in upravnih organov. Opredeljena je tudi narodna zaščita, civilna zaščita in teritorialna obramba s tem, da za ta področja statutarno določilo daje smer dela in konkretnije opredelitve v TOZD in krajevnih skupnostih.

Spremenjeno in dopolnjeno je tudi poglavje o krajevnih skupnostih. Bistveno je, da je krajevna skupnost opredeljena kot skupnost, v kateri se uresničujejo skupni interesi in potrebe delovnih ljudi in občanov, organiziranih v njej v vseh oblikah povezovanja in dela. Navedena je določba, kaj in v čem delovni ljudje in občani odločajo v krajevni skupnosti povezano z vlogo planiranja in razvoja teh skupnosti. Pomembno vlogo ima seveda materialna podlaga krajevne skupnosti, ki temelji na samoupravnem sporazumevanju in družbenem dogovarjanju organizacij združenega dela, samoupravnih interesnih skupnosti, delovnih ljudi in občanov v krajevni skupnosti in v občini. Zato je v statutu opredeljena osnova financiranja dela krajevne skupnosti. Statut opredeljuje tudi, kako krajevna skupnost oblikuje svoj statut, kaj v njem opredeli in posebej poudarja njeno samostojnost pri opredeljevanju teh nalog in seveda s tem tudi odgovornost za izvajanje nalog in medsebojno povezanost.

Jeklene pajčevine (Foto I. Kučina)

V SOBOTO SKUPŠČINE ZZB NOV OBČINE JESENICE

V soboto, 27. februarja bo dopoldan v sejni dvorani skupščine občine Jesenice volilna skupščina ZZB NOV občine Jesenice. Na skupščini bodo obravnavali poročilo občinskega odbora ZZB NOV občine Jesenice, ki so ga vsi vabljeni prejeli že z vabilom, overovali pa bodo tudi izvoljene člane v krajevnih organizacijah v občinski odbor ZZB NOV.

Poročilo občinskega odbora ZZB NOV občine Jesenice zajema čas od maja 1977 do konca februarja 1982 in vsebuje vsa področja delovanja borčevske organizacije v tem obdobju. Iz poročila je razvidno, da v občini Jesenice deluje enajst krajevnih organizacij ZZB NOV in tri krajevne organizacije vojaških vojni invalidov, ki združujejo 1.952 borcev in aktivistov NOV, med katerimi je 749 tovariš. Dvojno delovno dobo ima priznanih 928 borcev, ostali pa so člani organizacije zaradi svoje pripadnosti in sodelovanja v narodnoosvobodilnem gibanju. Med člani je šest nosilcev partizanske spomenice in en udeleženec španske državljanske vojne.

V obravnavanem obdobju je tudi zaradi naporov med narodnoosvobodilno borbo, trpljenja v zaporih in koncentracijskih taboriščih umrlo 107 borcev, med njimi osem vojaških vojni invalidov in 29 bork NOV.

V okviru občinskega odbora ZZB NOV Jesenice, ki je štel 40 članov,

od tega jih je delovalo 17 v predsedstvu, je program dela izvajalo devet komisij, poleg nadzornega odbora, domicilnega odbora, pododborov in odborov aktivov borcev v organizacijah združenega dela.

Letošnja skupščina ZZB NOV občine ima še posebno obležje, saj smo neposredno pred tretjimi delegatskimi volitvami in kongresi zveze komunistov, zveze sindikatov in zveze socialistične mladine, borci NOV pa še posebno pred VI. skupščino ZZB NOV Slovenije in IX. kongresom ZZB NOV Jugoslavije. Slavno obležje letošnji skupščini pa daje tudi 35-letnica ustanovitve in uspešnega delovanja borčevske organizacije Jugoslavije.

Na letošnji skupščini bo poleg gostov sodelovalo 69 delegatov krajevnih organizacij in aktivov ZZB NOV jeseniške občine.

Od tod so jih partulje odpeljale z nevarnega prizišča in jih oddale v oskrbo zanesljivim ljudem.

Od tod, s hriba Nagat v dolini Črne, se je hudo prizadeti in zmanjšani Kamniški bataljon s preostalim odrednim štabom spet odpravil v Tuhinjsko dolino in se ustavil na Mali Lašni. Tja je prišlo 106 borcev, med njimi tudi nekaj ranjenec. Zaradi tega nepričakovane poraza, zaradi ujetih in ubitih tovarišev so borci potlačeno žalovali. Poleg tega so bili nekateri ob nahrbtnike z opremo, ki so jih v naglici pustili po skednjih v Kališču.

Ta katastrofa ni bila le posledica nemške premoči in zimskih razmer, temveč predvsem izdajstva. Domačinu-izdajalcu so to omogočile prevelika partizanska dobrot, navičnost in premajhna budnost. Strazariji in dežurni ne bi bili smeli pustiti iz vasi nikogar, najmanj pa Gregca Sušnika, ki se je izgovarjal s potrebo po nekakšnem zdravniku ali zdravilih, namesto tega pa je pripeljal Nemce.

Izgube v Kališču so bile še večje kot na Kostanjski planini. Padlo je kar 22 borcev, 18 pa so jih Nemci ujeli. To so bili neoboroženi in neizkušeni novinci. Se pravi, da je bataljon izgubil kar 40 tovarišev. V Kališču je Kamniški bataljon doživel najbolj krvav dan svojega obstoja. Udarce je bil še toliko hujši, ker je tod Kamniško-kokrški odred le slab mesec za komandantom izgubil še politkomisarja, preizkušnega, predanega tovariša in tedaj na Gorenjskem enega najbolj zgrajenih borcev Antona Štefeta-Kostjo. Padel je že po preboju nemške zapore, in sicer na serpentinah pod Sovino pečjo pri Črnelcu, star 32 let (rojen 1910). Tedaj je padel tudi komaj dobro postavljeni politkomisar Kamniškega bataljona Lado Kunovar-Slavko in še vrsta starih borcev: Franc Preloušek-Miha, Franc Poljanšek-Marjan, Karel Logar-Bolte, Rudi Maselj-Rajko, Javor, Peter Rakovec in eden izmed novincev. (Dosele je v raznih poročilih in sestavi pisalo, da se je tedaj politkomisar Kamniškega bataljona pisal Slavko Kovač, zdaj pa je ugotovljeno, da je bil to Lado Kunovar-Slavko z Ježice pri Ljubljani. Tudi njegov brat France je kot partizan padel nekeje na Gorenjskem. Podatke je zbral in posredoval Franc Štefe-Miško, Ljubljana. Natančnejši podatkov o padlih v Kališču 19.1.1943 ni bilo mogoče zbrati. Zbiranje podatkov o padlih borcih ostane še naloga predvsem krajevnih organizacij ZZB.)

Poleg padlih in ujetih so partizani imeli tedaj kar 14 ranjenih, med katerimi jih je 8 imelo hude poškodbe. Ti začasno niso bili sposobni za boj. Ranjence so potem razposlali v oskrbo aktivistom na terenu. Tako je Kamniški bataljon v nekaj urah izgubil čez 50 borcev. S padlimi tovariši je souvažnik dobil v roke tudi precej orožja, ki ga je zaradi naraščanja števila borcev (novincev) že tako zelo primanjkovalo. Nemci so poleg opreme zaplenili kar

14 pušk in 1 strojnico z večjo količino municije. Nemci, ki so jim tudi ob tej priložnosti kazali poti partizanski dezerterji in raztrganci-domačini, so ta uspeh dosegli z minimalnimi žrtvami. V večernem obdobju so imeli le enega mrtvega in enega ranjenega. Za uspehe, dosežene v Kališču, je napadalce pohvalil poveljnik redarstvene policije »Alpenland«, ker so ubili 22 banditov, 18 pa ujeli; zaplenili orožje, municijo, opremne predmete in pisano gradivo. Izrečeno je bilo »priznanje oficirjem, podoficirjem in moštva za njihovo hrabro zadržanje«.

Nemci pa so Kamniški bataljon zasledovali še kar naprej. Niso mu dali oddiha. Izkoriščali so njegovo utrujenost in zimo ter ga spet odkrili in napadli le dva dni po napadu na Kališču, 21. januarja 1943.

Tudi tokrat so v boj proti njemu poslali skoraj toliko policistov in orožnikov, kakor pred mesecem dni na Kostanjski planini. Tudi iste enote so bile angažirane v tem napadu, in sicer 2. in 3. bataljon 19. policijskega polka in orožniška rezervna motorizirana četa »Alpenland«.

Vendar pa Nemci na Mali Lašni niso dosegli presenečenja kot pred dvema dnevi v Kališču, kajti partizani so se začeli premeščati, še preden so Nemci uspeli organizirati napad. Do krajskega spopada je prišlo šele med partizanskim umikom. Pri tem so padli štirje tovariši, med njimi trije stari borci, dva novincev pa sta bila ujeta. Trije padli stari borci so bili: Ivan Pogačar-Savo, Miha Močnik-Miško in Franc Lekan-Slavko. (Imena četrtega padlega, ki je bil še novinec, ni bilo mogoče ugotoviti. Prav tako nista ugotovljeni imeni dveh ujetih). Borci so spet izgubili nekaj opreme in dve puški. Nemci pa niso imeli nobenih žrtev.

Spričo velike nemške premoči je bilo pri tem napadu poglavito, da se je bataljon izvil iz nevarnosti brez večjih izgub. Borci so bili zaradi skoraj celomesečnih hajk do konca izčrpani in prezebljeni, in bilo jih je vedno manj. Številca čez 140 se je bataljon zaradi vseh teh dogodkov skrčil na 89 borcev, zato je čimprej moral poiskati kak mirnejši kraj. V prihodnjih dneh se bo neke moral odpočiti, opomoči in urediti, sicer je preti nevarnost, da ga bodo zasledujoči Nemci prej ali slej izmučili in razbili.

Kakšne težave so tedaj pretresale bataljon, pove že podatek, da je bilo v 2. četi, kjer je bil komandir Tone Poljanšek-Branko, politkomisar pa Franc Podstudenšek-Rok, le še okoli 30 kolikor toliko zdravih in nepričakovanih borcev. Vsi drugi so bili ranjeni, ozeblji ali bolni.

To je imelo na umu poveljstvo, ko se je odločilo, da bodo krenili proti zahodu, v povsem neobičajno smer. Se pravi: ne globlje v Tuhinjsko dolino ali proti hribom, temveč v ravnino. Tako se je bataljon odpravil proti Dobnemu nad Črnučami. Kamniško Bistrico je ponoči prebrel pri Homcu, nato krenil v Mengeški hrib, zjutraj pa si je

izbral taborišče v dobenskih gozdovih.

Tu so borci poskrbeli za konspiracijo, si oddahnili, si zdravili rane in ozebljine, manjše skupine pa so potihoma odhajale v razne akcije, med katerimi so bile pomembne tudi likvidacije nemških zaupnikov in vohunov. Kajti prav ti so v zadnjih mesecih povzročili bataljonu največ žrtev in naporov.

Namesto padlega bataljonskega politkomisarja Lada Kunovarja-Slavka je bil za politkomisarja Kamniškega bataljona spet imenovan prvi politkomisar Jakob Molek-Mohor. (O nadaljnjem potu Kamniškega bataljona glej podatke v kroniki dr. Miroslava Stuplovskega Šlandrova brigada, knjižnica NOV in POS, Ljubljana-Maribor, 1971, str. 31 do 38.)

V mesecu januarju 1943 je bila v vsej slovenski partizanski vojski izvedena reorganizacija. Prišlo je tudi do ukinitve Kokrškega oziroma Kamniško-kokrškega in nazadnje Kamniško-savinjskega odreda, s čimer je ta del kronike tudi zaključen.

OCENE IN ZNAČILNOSTI PRVEGA KOKRŠKEGA ODREDA

Na koncu poti prvega Kokrškega oziroma Kamniško-kokrškega odreda nam ostanejo še puzetki in poglavite ocene njegovega delovanja. Te so v kratkem naslednje:

Čprav je prvi Kokrški odred živel in deloval le dobrih šest mesecev (od junija do konca decembra 1942), je s svojo dejavnostjo velikokrat močnejšemu in vojaško neprimerno sposobnejšemu okupatorju zadal občutne žrtev. Še več pa mu je povzročil skrbi, hkrati pa v prebivalstvu vzbujal upanje na osvoboditev.

Mladi in maloštevilni odred je deloval na občutljivem karavanskem območju, kjer je imel okupator nepogrešljive prehode v Avstrijo. Zaradi tega in drugega je moral delovati izključno po načelih partizanske taktike: po bataljoni, četah in celo po skupinah. V primerih, ko enote niso spoštovale partizanskega načina bojevanja, so doživljale hude udarce, kajti okupator je bil močan, izdajalci nevarni, partizanstvo pa še mlado.

Odred je bil ustanovljen v času najhujšega okupatorjevega nasilja. V tem obdobju je okupator v vsem vojnem času pobil na Gorenjskem največ talcev, največ je aretirani ljudi, jih mučil in izganjal v taborišča smrti, požgal je tudi največ vasi in naselij, to pa običajno v zaledju Kokrškega odreda.

V takih okoliščinah so imele enote Kokrškega odreda in organizacije KP in OF na terenu številne žrtev. Okupator si je zelo prizadeval, da bi na tem ozemlju zaustavil in zatrl narodnoosvobodilno gibanje, posebno še njegovo oboroženo partizansko pest. Na to spominjajo spopadi v Karavankah, v Udinem borštu, razne hajke in boji v času prehajanja 2. grupe odredov prek Karavank na Stajersko, posegi na Koroško in številni boji ter akcije na kamniškem območju.

Kokrški odred je izgubil veliko ljudi, zlasti se vodilnega kadra. Če se uprašamo, ali so bili njegovi organizatorji in poveljniki odreda morda zanesenjaki ali pa z zavestjo prežeti borci, moramo odgovoriti, da so bili to zreli ljudje.

Da visoki mož more biti tako hudoben! Nikdar še ni koga tako pretepel. Cenija pa je tudi poznal. Smilil se mu je. Tudi Zdravku se je zdelo, da se razsaja veličina nad šolarjem zaradi nečesa drugega in ne zaradi otroških besedi. Tokrat se je Zdravkov odnos do rektorja spremenil v čisto nasprotje od dosedanjega.

Ko se je orogrudenlajtar nemara zadosti razdivjal, je porinil Cenija skozi vrata in se zadril: Jutri ob sedmih je mati pri meni v pisarni!

Milka, Boris in Zdravko so stali na Žagovnikovem prostoru, kjer so se ponavadi razhajali. Heribert tisti dan ni imel pouka. Pri sebi je imel dva tovariša iz trga. Govorili so samo nemško.

Danes so bili na paši! Krave so hodile po vseh pašnikih vzdolž ceste, kajti les ni lilo. Heribert in tovariša pa so se igrali vojno. Da bi prišlo do zaželenega uspeha, so rabili Nemce in sovražnike. Vsi pa so hoteli le biti Nemci, zakaj ti povsod zmagojujejo. Nasprotnik pa ni nihče maral biti...

V tistih dneh se je od nekod vzela tuja popotna ženska s krasnimi črnimi lasmi, ki jih je v debelih kitah imela ovite okrog glave, da je izgledalo, kakor bi nosila lepo kučmo. S seboj je imela hčerko, morda starih ali petih let. Ta je bila izredno ljubka in črnolasa kot mati. Pravo čudo temnih barv ji je bleščalo iz oči, las in obleke. Z materjo sta se pomikali od hiše do hiše. Samo prenočišča sta iskali pod streho, drugače pa sta se zadrževali v bližini poslopij na prostem. Čeprav sta bili izredno pojavi lepote, je bilo videti, kakor da ju mrzi vsak človek. Najbrž sta ciganki! so ugovarjali domačini. Resnice pa ni nihče vedel.

Ta dan sta bili v Skotlju ob Žagovnikovem prostoru. Sedeli sta na griču poleg razpadajočega čebelnjaka.

Milka, Boris in Zdravko so ju opazovali čisto od blizu. Sedli so in ju motrili pa spletili razne domneve o nevsakdanji ženski z lepim otrokom. Zrli so ju z začudenjem. Mikalo jih je, da bi storili ženski ali vsaj ljubkemu otroku kaj prijetnega.

Tedajci so se za Skotljevim hlevom pojavili Heribert in tovariša...

— Glejta, to ciganko bomo napadli, to je naš pravi sovražnik, marš, marš! je zavikal Heribert.

Eden od zlikavcev ga je zadržal: Pazi, prej je treba narediti napadalni načrt kakor na firer!

Potem so pripravili kamenje, pregledali frače, okrepili loke in ošinili fičfaje — pa pregledali municijo za puško na zračni pritisk.

— Najbrž to je kaka preoblečena špijonka. Saj sem že čul take reči. Tudi v kinu jih kažejo! je lagal Horst.

— Ali pa je kaka banditka iz prejšnje Jugoslavije. Ali bandit, ki je v žensko preoblečen? Doli so menda taki, se je preveč izdajal

VALENTIN POLANŠEK

14

ROMAN

KRIŽ S KRIŽI

Heribert, kajti iz gostilniških razgovorov doma je slišal vsemogoče novice.

Bivši higarji dopustniki so prvi javno pripovedovali o banditih. Potem se je dvignil prvi Heribert in začel napad. Nos je visoko zavihal. Tako je videl zmagojuče nemške oficirje v »bohenšau«.

Milka, ki je vse opazovala z onstran ceste, je pritisnila desnico na srčno stran. Zdravko je naglo pogoltnil nekaj žgocnega, Boris pa je pritiskal ustne dolgo drugo od drugo, kot bi grizel nekaj zoprnega.

— Pokažimo, da smo Nemci in da ne trpimo ne ciganov ne špijonov ne banditov na nemških tleh! so kričali zlikavci vsevpred.

Prvi kamen je zletel skozi zrak in vsekali na trhlo ulnjakovo streho.

Tuja ženska se je počasi ozrla, kot bi jo nekdo motil v molitvi.

Priletel je drugi kamen in obležal nad otrokovimi nožicami.

Mati je črnilasko pritisnila tesneje na prsi. Zdjaj pa je sulo, frčalo in žvižgalo.

Prvi je metal kamenje, drugi sekal s fračami, tretji pa s fičfajem.

Oni trije so pobledeli in niso spoznali, kaj se dogaja.

Heribert je segel po zračni puški...

Milka je zavpila, kakor bi planila iz groznih sanj. Heribert se ozre na prod.

Tujka je začela mrzlično iskati po svojih culah. Kamni so ji padali po hrbtu in na glavo. Puščice so švigale mimo njenega prestrašenega obraza. Z životom je skrila svojega otroka.

Kot bi strelil, je švignila z desnico v zrak!

Držala je v desnici križ! Velik mahdrav križ!

Križ pa je bil kljukasti križ!

In počez čez kljukasti križ je visel bogec!

Ženska je začela kričati.

Grozno kričati!

(se nadaljuje)

JOŠT ROLC

RODOS – OTOK SONCA IN CVETJA

5

(PRVOMAJSKI LETALSKI IZLET)

Osvajalskim Turkom je otok kajpak močno dišal, zato so ga na vsak način hoteli imeti. Po šestmesečnem obleganju, se je osmanskim nasakovalcem pod poveljstvom sultana Sulejmana Velikanstvenega 1522. leta posrečilo premagati odpor viteških branilcev. Sulejman je vzpostavil oblast turškega cesarstva, ki je trajala skoraj štiristo let. Preživelim vitevom, ki jih je ujel na okopih, je dovolil, da zapuste Rodos. Na ladjah so odpuli na Malto, kjer so ustanovili red malteških viteзов. Med njimi so že na Rodosu veljala izredno trda pravila. Od vsakega vojvodka, ki se je izkazal v boju in zvestosti krščanstvu, če je želel postati vitez, so zahtevali dokaze o njegovem poreklu za štiri kolena nazaj, od Nemcev pa celo za osem kolen.

Turki so iz trdnjavskega zavetja izgnali vse Grke, vendar so ti kmalu izven zidov osnovali svojo naselbino — novi Rodos.

PO STARINSKIH ULICAH NAZAJ V ZGODOVINO

Iz gneče turistov, ki se kar naprej veča, se prerinemo v staromestne ozke ulice. Tesno strnjene kamnite hiše, domovanja meščanov še srednjeveških stanovanskih standardov, so čez ulice povezane s kamnitimi lokii. Zlizano okroglo kamenje, s katerim so tlakovani vijugasti ozki prehodi, ni primerno za hojo. Ženske z visokimi petami morajo dobro gledati pod noge, zlasti zvečer, ko ni razsvetljeno. Tu najdejo zatočišče osamljeni zaljubljeni parčki, ki jim godi samota in kakšen tavajoči vinski prijatelj, ki mu ni mar, kaj se godi okoli njega.

Vse te ulice, če imaš srečo, te pripeljejo na osrednji mestni trg na vzpetini. Lahko pa tudi tavaš kot v labirintu, dokler se ne znajdeš čisto na drugem koncu mesta, kjer si najmanj pričal.

koval. V tem primeru je še najbolj pametno izbrati smer navzdol proti pristanišču.

Na glavnem trgu, imenuje se Stari trg, je velik vodnjak, kjer posedajo upokojenci in drugi brezdelneži, med njimi so obvezno tudi hipiji. Z odsotnimi dolgočasnimi pogledi opazujejo golobe, ki frfotajo okoli, ne meneč se za množice turistov. Skupine turistov si ogledujejo katedralo Mitropolis, čudovito stavbo prefektore v gotsko-beneškem slogu, kamnito mestno hišo in dragoceno arhitekturo palače narodnega gledališča. Tu so na kupu domala vse najpomembnejše zgodovinske zgradbe iz turških časov. Rdeča džamija spominja na prelito kri pravovernih Alahovih sinov za slavo in čast osmanskega imperija in mogočni dvorec je omenjenega osvajalskega paše Sulejmana, najslavnejšega poveljnika napadalnih turških čet na Rodos, ki je v boju z vitezi za vse čase sklenil njihovo vladavino na otoku. Za vitezi je ostala kot trajna zapuščina velika bolnica, ki je še danes edina v starem mestu.

Mešani občutki, ko ne veš, ali bi pritrdjeval zagnanemu pripovedovanju vodičke, za katero je vse okoli nas božansko in pravilčno, ali pa bi se vdajal domišljiji previharjenih časov turškega nasilja, kot so mi jih vcepili v spomin moji učitelji zgodovine, me ne minejo niti potem, ko se podamo v najbližjo staro restavracijo na osvežujoče pivo. Za malimi nepogrnjenimi mizicami se sprva izgubimo med Nemci, Švedi in Angleži, ki s svojimi družicami in otroci upehani srebajo hladno pijačo, v večini tisto bedasto Coca-Colo, čajke in kisló vodo — stiskači. V zadovoljstvo vitkega temnopoltega krčmarja, ki kot pravi baletnik prinaša za naše mizice polne pladnje pivskih steklenic, smo v hipu »ta glavni«. »You Yugoslavs are the best fellows« kar naprej hvali našo nepotešeno željo skupino.

Razen grščine večina domačinov, vsaj tistih, ki se ukvarjajo s turizmom in trgovino, dobro obvlada angleščino, mlajši pa tudi nemščino. Angleščina je bila od 1943. leta do osvoboditve otoka pod britansko upravo uradni jezik, nemški in avstrijski turisti, ki jih je v zadnjih letih vse več, pa so jih sčasoma prisilili, da so se začeli učiti tudi nemško. Po 1912. letu, ko so otok okupirali Italijani, je bila italijanščina obvezen učni predmet in uradni jezik, zato starejšim — otočanom ne dela nobenih težav. Resnici na ljubo moram reči, da Italijanov kljub nedvomnim zaslugam, ki jih imajo na Rodosu za gradnje palač, hotelov, cest in zlasti za obnavljanje antičnih in srednjeveških spomenikov, nimajo v najlepšem spominu. Mussolinijevi fašisti so vse, kar so storili, počeli v trdnem prepričanju, da bodo večno ostali na otoku. Z Grki niso ravnali nič bolje kot z drugimi podjarmjenimi narodi, zato so komaj čakali, da so se jih znebili.

NOVICE IZ RADOVLJIŠKE OBČINE

Izvršni svet OS Radovljica je na 180. seji 16. februarja obravnaval predlog zavoda SRS za družbeno planiranje o delu na rebalansu srednjeročnih planskih dokumentov za obdobje 1981 do 1985 in v zvezi s tem določil naloge na občinski ravni. Potrdil je pogodbo za tisk načrtov nove izmere naselja Kropa, ki ga bo opravil Inštitut za geodezijo v Ljubljani za ceno 77.176 din. Na seji so bili člani izvršnega sveta seznanjeni s poročilom občinske volilne komisije o poteku priprav na volitve, ki bodo 11. in 14. marca 1982. Komite za družbeno planiranje in gospodarstvo pa je posredoval v razpravo seznam strokovnih gradiv dolgoročnega plana občine za obdobje 1986–2000.

V veliki sejni dvorani skupščine občine je 18. februarja zasedala na redni seji občinska konferenca SZDL Radovljica. Delegati in vabljeni predstavniki DPO so najprej poslušali poročilo predsedstva o opravljenih kandidacijskih postopkih za možne kandidate za delegate družbenopolitičnega zbora občinske skupščine, nato pa so obravnavali mnenja temeljnih kandidacijskih konferenc o možnih kandidatih in o sprejemu liste kandidatov za družbenopolitični zbor občinske skupščine ter mnenj o možnih kandidatih za delegacije družbenopolitičnega zbora skupščine SRS.

Na 30. seji komiteja občinske konference ZK Radovljica 16. februarja so v okviru priprav na programsko-volilno konferenco razpravljali o poročilu o uresničevanju nalog ZK v razdobju april 1981–februar 1982, o predlogu programskih usmeritev za naslednje obdobje in o spremembi statutarne sklepa in poslovnika OK ZK. Spregovorili so o predlogih kadrovskega zaseda za občinske in regijske organe ZK ter organe CK ZKS in ZKJ ter za delegate obeh partijskih kongresov. Dosegli so tudi o tehničnih pripravah za izvedbo programsko-volilne konference, ki bo 25. februarja na Bledu in potrdili poročilo o finančni realizaciji in razporeditvi dohodka za leto 1981 in sprejeli finančni načrt za leto 1982.

V začetku februarja so v skladu z rokovnikom volilnih priprav, ki jih je sprejela OK SZDL Radovljica, sklicali 147 temeljnih kandidacijskih konferenc. Od teh je bilo v krajevnih skupnostih 20, v OZD in delovnih skupnostih pa 127 temeljnih kandidacijskih konferenc. Letos so v občini evidentirali 6.587 možnih kandidatov za skupščino družbenopolitičnih skupnosti in skupščine samoupravnih interesnih skupnosti. Z nekaterimi pripombami na predlagane sestave zlasti delegatov v družbenopolitični zbor so na vseh kandidacijskih konferencah potrdili predlagane liste kandidatov. Prva občinska temeljna kandidacijska konferenca je bila 22. februarja.

Ko je predsedstvo občinskega odbora ZZB NOV Radovljica presojalo na februarjski seji potek predvolilnih priprav z vidika vključevanja svojega članstva, je lahko z zadovoljstvom ugotovilo, da so dale krajevne organizacije ZZB NOV pomemben prispevek. Od skupnega števila 3.203 članov jih je bilo evidentirano 532, kar je 17 % vsega članstva ali 8,1 % vseh evidentiranih možnih kandidatov v občini.

Predsedstvo občinske konference ZSMS Radovljica je za možne kandidate delegatov ZSMS v družbenopolitični zbor skupščine občine Radovljica, ki bodo izvoljeni v marcu, na osnovi predhodnih postopkov evidentiranja oblikovala predlog delegacije v sestavi: Joža Dežman, Brane Grohar, Darko Kovač in Toni Smolej. Za člana predsedstva republiške konference ZSMS so evidencialni kot možnega kandidata Mitja Žagarja, študenta iz Radovljice.

Vsem OZD in interesnim skupnostim je občinski odbor ZZB NOV Radovljica v začetku februarja poslal v obravnavo in sprejetje samoupravni sporazum o združevanju in razporejanju sredstev za ureditev spominskega parka Goreljek na Pokljuki. Park bodo uredili do 12. decembra 1983, ko bodo počastili 40-letnico tragedije III. bataljona Prešernove brigade, ko so skoraj vsi borci žrtvovali svoja življenja. Po sporazumu bodo v letu 1982 in v letu 1983 samoupravne organizacije, skupnosti in OZD prispevale 1.530.041 din, v letu 1982 pa bo skupščina občine Radovljica prispevala 1 milijon din, občinski odbor ZZB NOV Radovljica pa 300.000 din. Skupno bodo po sporazumu združili v občini za ureditev parka 4.360.101 din.

Po sklepu vseh treh zborov občinske skupščine Radovljica, ki so jih sprejeli na ločenih sejah 9. in 10. februarja, se aneks k samoupravnemu sporazumu za financiranje krajevnih skupnosti v letu 1982 sprejme in predloži v obravnavo in sprejem delavcem v vseh OZD v občini.

Na pobudo uličnega odbora SZDL Linhartov trg v starem delu Radovljice je svet KS Radovljica pred dnevi sklical sestanek predstavnikov družbenopolitičnih, kulturnih, turističnih in delovnih organizacij ter obrtnikov iz Radovljice. Dogovorili so se o pripravah za poživitev poletnih prireditev in dejavnosti na Linhartovem trgu. Imenovali so posebni odbor, ki bo oblikoval program in določil nosilce nalog. Vsi zainteresirani predstavniki se bodo s tem programom seznanili še v mesecu marcu in takoj pristopili k pripravam za uresničitev posameznih prireditev, ki naj bi bile letos še razmeroma omejene, prihodnja leta pa bi se širile časovno in številčno.

Delovni organizaciji Klavnica in mesarija Bohinjska Bistrica je izvršni svet odobril za izplačilo kompenzacije za prodano sveže meso v novembru in decembru 1981 skupaj 10.045 din iz sredstev proračuna občine za leto 1981.

Radovljiško gospodarstvo je v letu 1981 izvozilo na tuje za 56.570.904 dolarjev svojih izdelkov, kar je za 17 % več kot v letu 1980. Izvoz na konvertibilno področje je predstavljal 75,3 % in se je povečal za 7 %, realizirano pa je bilo 92,9 % letnega plana izvoza na konvertibilno tržišče. Letni plan izvoza so industrijska podjetja v občini izpolnila 94 %.

V letu 1981 so bili blejski hoteli zasedeni v povprečju skupaj 59,1, bohinjski 51,4, radovljiški 60 in na Pokljuki 38,8 %. Poprčje celotne zasedenosti zmogljivosti vseh hotelov v radovljiški občini je znašalo 56,8 %. V zasebnih turističnih sobah pa so imeli kar za 7.500 manj prenočevanj kot leto poprej, zato je težko primerjati zasedenost zasebnih sob, saj ponekod znaša poprčje komaj nekaj dni na leto.

V Kemični tovarni Podnart so lani letni plan izvoza, ki je predvideval 58.600 dolarjev, uresnili v vrednosti 128.278 dolarjev, to je štirikrat več, kot so planirali. Plan izvoza na konvertibilni trg so izpolnili oz. presegli za 118,9 odstotkov.

Med najbolj obiskane turistične zanimivosti v radovljiški občini sodita muzeja na blejskem gradu in otoku. Lani je muzej na gradu obiskalo 185.168 domačin in tujih gostov, kar je približno enako številu kot leta 1980. Muzej na otoku je obiskalo 99.459 gostov, vendar za 9 odstotkov manj domačin in prav toliko več tujih gostov.

V krajevni skupnosti Srednja vas v Bohinju so lani porabili za vzdrževanje komunalnih objektov in naprav ter urejanje in asfaltiranje vaških poti 93.570 din. Za leto 1982 pa v tej krajevni skupnosti načrtujejo dela na ureditvi vaških poti skoraj v enaki vrednosti, razen tega pa tudi postavitev javne telefonske govornice v Česnjici, za kar je predvideno 100.000 din.

Izvršni svet OS Radovljica je na februarjski seji potrdil predlog finančnega načrta sklada skupnih občinskih rezerv za leto 1982, po katerem bodo znašala sredstva in prihodki sklada 41.791.000 din, predvideni odhodki 9.282.000 din ter razpoložljiva sredstva za naložbe in kredite 32.509.000 din.

V Radovljici so se na povabilo OK SZDL in občinske skupščine sešli 15. februarja na vsakoletni posvet duhovniki in predstavniki verskih skupnosti iz radovljiške občine. Posvet je pripravil koordinacijski odbor za urejanje odnosov med verskimi skupnostmi in samoupravno družbo v sodelovanju z versko komisijo pri OS Radovljica. Tudi tokrat so na posvetu ugotovili, da ni nobenih bistvenih razhajanj v medsebojnih odnosih, za kar ima brez dvoma zaslugu tudi koordinacijski odbor, ki opravlja svoje poslanstvo že 15 let.

V sindikalnem izobraževalnem centru v Radovljici je bil v četrtek, 25. in v petek 26. februarja, seminar o kulturi dela. O tehnologiji, organizaciji dela in kulturi dela je govoril Franc Šetinc, sekretar predsedstva CK ZKS, o kulturni estetski razsežnosti kulture dela pa Franc Šali, izvršni sekretar predsedstva CK ZKS. Tovariš Vinko Hafner, predsednik RK ZSS, je govoril o socialni politiki in kulturi dela. Na seminar so bili vabljeni predsedniki komisij in svetov za kulturo iz vseh slovenskih občinskih sindikalnih organizacij, medobčinskih svetov, republiškega ZSS, SZDL, ZSMS, kulturne skupnosti Slovenije, posebne izobraževalne skupnosti za kulturo, člani sveta RS ZSS za izobraževanje in kulturo ter predstavniki fakultete za sociologijo, politične vede in novinarstvo.

Po podatkih muzejsko-galerijskega odbora Kulturne skupnosti Radovljica je bilo od januarja do oktobra 1981 v galerijskih prostorih Šivčeve hiše v Radovljici 10 razstav in dva literarna večera. Sedem razstav je po planu organiziral muzejsko-galerijski odbor oz. Muzeji radovljiške občine. V decembru je bila še vsakoletna novoletna razstava. Po ugotovitvah organizatorjev razstav v Šivčevi hiši si je ogledalo vsako razstavo v povprečju okoli 700 obiskovalcev, kar je razmeroma zadovoljiva številka v primerjavi s podobnimi prireditvami v večjih krajih Slovenije.

Po programu kulturne akcije za delovne kolektive je v petek, 12. februarja, ob 19.30 uri gostovala gledališka skupina DPD Svoboda Rudi Jedretič Ribno s Potrčevo dramo Krefli v domu Joža Ažmana v Bohinjski Bistrici. V nedeljo, 14. februarja, je v kulturnem domu na Bohinjski Beli ob 19.30 uprizorila dramska skupina Kulturnega društva Brezje dramo Vladimirja Levstika Kastelka.

Muzej planšarstva in sirarstva z zbirko, ki jo je postavil pred leti Gorenjski muzej Kranj, upravlja krajevna skupnost Stara Fužina. Za ogled je ta zanimiv muzej odprt le v poletnih mesecih. Lani ga je v juliju in avgustu obiskalo 229 tujih turistov in 137 domačin, predvsem šolske mladine. To je vsekakor manj, kot bi bilo pričakovati. Verjetno bi se upravljalci morali bolj potruditi, da bi privabili več obiskovalcev.

V kulturnem domu Podnart je 13. februarja v okviru slovenskega kulturnega praznika DPD Svoboda organizirala koncert Prešernovih pesmi v različnih priredbah, ki sta ga izvedla pevska zbor domače Svobode in KUD Stane Žagar iz Kroke.

V organizaciji sindikata upravnih organov občine Tržič so bile v začetku februarja 19. zimsko športne igre delavcev upravnih organov vseh gorenjskih občin, vključno tudi Kamnik in Domžale. Tekmovali so v veleslalomu, tekih na smučeh in v sankanju. Moštveno so bili najuspešnejši tekmovalci in tekmovalke Radovljice, pred Skofjo Loko, Jesenicami, Kranjem Tržičem, Kamnikom in Domžalami.

OD KOD JE BILA DOMA NESREČNA PARTIZANKA JULKA JENSTERLE

Kako to, da je bila Julka Jensterle, prva padla partizanka v jeseniškem okrožju, rojena v Zenici? Iz katere občine so bili njeni starši?

V zaupnem poročilu je jeseniški župan Karel Luckmann zapisal (ko je opisoval hajko na partizane na Zabreški planini na Stol 20. februarja 1942. leta):

... »Največja koč, v kateri je bilo glavno taborišče, je nekoč pripadala klerikalni študentovski zvezi. V kupu zemlje, ki smo ga odkopali v domnevi, da je v njem strelivo, smo odkrili žensko truplo, ki še ni nič razpadlo. Vzrok smrti je bil revolverski strel v srce. V preprosti leseni krsti je ležala steklenica s sporočilom, da je Julijana Jensterle žrtev nemškega okupatorja. Bojevala se je za svobodo Slovenije in si pridobila velike zasluge za preskrbovanje partizanov z živili in poročili in to kljub zasledovanju nemških krvolokov in slovenskih izdajalcev; padla je 19. t. m. Listek je bil datiran z 20. t. m. ...

Mnogi partizani se dobro oblečeni in različno pokriti tudi podnevi združujejo v vaseh, verjetno tudi na Jesenicah. Nihče jih ne legitimira, naše akcijske sile in uradi jih ne poznajo, domačini jih ne izdajo. Julka Jensterle, katere truplo, kot sem že omenil, smo našli pod kupom zemlje poleg partizanskega taborišča, je bila samska služkinja, rojena 9. januarja 1915 v Zenici, pristojna v Sorico pri Škofji Loki; nazadnje je stanovala pri Janezu Smoleju na Koroški Beli. V moji občini je bila redno prijavljena od 16. januarja 1937 in je bila v zadnjem času na begu. Kot sem lahko pozneje ugotovil, jo je še 17. t. m., torej tri dni pred njeno smrtjo, med drugimi videla na železniški postaji na Javorniku »Volksdeutscherka« Doroteja Schiller. Schillerjeva najbrž ni vedela, da je Jensterleova na begu ...

Julijin oče Florjan je bil kovač v jeseniški železarni. Pred prvo svetovno vojno so ga preselili v Zenico. Tja ni šel prostovoljno, temveč

zaradi potrebe po tovrstnih delavcih. Z njim je šla tudi žena Uršula s tremi otroki. Prišla je vojna in Florjan je moral obleči informo in oditi na fronto. Januarja 1915. leta je prišel na dopust in takrat mu je žena rodila hčerko Julko. Julko Jensterle, ki jo v svojem poročilu omenja jeseniški župan.

Cez leto dni je Uršula dobila obvestilo, da je njen mož Florjan padel pri Doberdolu. Ostala je sama s tremi hčerkami in sinom Florjanom, ki je bil kot najstarejši star šele pet let. Zaradi očetove smrti se je družina vrnila v Davčo v Selški dolini, na očetov rojstni dom. Na domu, po domače pri Podmejaču, so še živeli očetovi bratje in sestre in so si bili drug drugemu v napoto. Za vse ni bilo dovolj hrane ne prostora. Zato se je Uršula z otroki čez nekaj let vrnila na Koroško Belo, kjer sta

najprej živela z možem. Zaposlila se je v Železarni. Julka je že zelo mlada odšla od doma. Za služkinjo je bila v Kranju, Tržiču in na Jesenicah. Njen brat Florjan je delal v martini na Jesenicah. Leta 1941 je zbral orožje, hrano in denar za prve borce. Maja 1942. leta so ga gestapovci aretirali, zaprli v begunjske zapore in 10. julija 1942 ustrelili v Goricih pri Golniku, kjer so partizani prejšnjega dne ustrelili domačino, izdajalca.

Julkina sestra Franciška se je pred vojno poročila s predvojnimi komunistom Janezom Šmidom, kasnejšim prvoborcem.

Vse te podatke navajam v knjigi Semenji v Bistrici in to v poglavju Pisma iz gozdov družini v taborišče. Franciško Šmid in njeno hčerko so Nemci izgnali v taborišče v Nemčijo, vendar sta si zakonce uspela dopisovati. Tako v pismu, ki je bilo napisano januarja 1943. leta, med drugim mož piše ženi:

»Vprašuješ me, če grem kaj na Julkin grob, a ti odkrito povem, da mi je bilo dano samo trikrat priti do nje, kajti vse poletje so nam bili ti psi za petami, tako da nisi bil varen

niti enega koraka. Zdaj je pa sneg, nam jih pa že spet obetajo. No, mislim, da bomo tudi to prestali, saj človek mora iti prek vseh nešteti ovir v svojem življenju ...

Marca 1943. leta so Nemci in raztrganci ujeli Janeza Šmida, člana jeseniškega okrožja. Tri dni potem je v zaporih jeseniškega gestapa napravil samomor.

Julko so gestapovci v njenem stanovanju na Koroški Beli iskali samo uro potem, ko je odšla v partizane. To je bilo 21. januarja 1942. leta, na dan, ko so v Dragi streljali jeseniške mladince.

Ob 40-letnici Juline smrti naj ponovim sicer že znano resnico, kako je prišlo do nesreče v Baragovi koči.

Jesenjski prvoborec Franc Benedičič je iz Selške doline prinesel pod

Stol prvo Nemcem zaplenjeno brzostrelko. Zvečer je šel na Jesenice, brzostrelko pa pred odhodom zaupal Albinu Zemvi-Izdorju, bratu svoje žene Eve. Zemva je brzostrelko lepo očistil, potem pa odšel v kuhinjo Baragove koč in za šalo nameril cev v Julkine prsi. Prepričan, da je cev prazna, je rekel: Ali naj te ustrelim? Julka je odvrnila: Figa mož si. Zemva je pritisnil na petelina in Julka se je s prestreljenim srcem zgrudila. Ker sploh ni znal uporabljati brzostrelke, ni vedel, da brzostrelka nima strelnega naboja pred streljanjem v cevi kot puška. Brzostrelka samodejno potiska naboje v cev iz okvira. Po nesreči je Izidor pokleknil poleg mrtve Julke in strehovito jokal, ker sta se imela zelo rada.

Jože Vidic

ODMEV NA ČLANEK »KOMAJ 16 LET STAR PADEL V BOJU ZA SEVERNO MEJO«

Po objavi članka v šesti številki Železarja 11. februarja pod gornjim naslovom se mi je oglašil tovariš Edo Zorko, tajnik občinskega odbora Zveze prostovoljcev borcev za severno mejo 1918/1919 iz Radovljice. Tudi on je bil eden izmed prostovoljcev, ki so se zelo mladi zavedali dolžnosti, da branijo komaj rojeno svobodno domovino, oziroma njeno severno mejo po končani prvi svetovni vojni.

Takole pravi: »Vse omenjene prostovoljce, ki so padli v januarju 1919 pri Področici, sem dobro poznal, še najbolj pa Ivana Štruklja, maturantra, ki je stanoval v šoli na Viču pri Ljubljani. Bila sva sošolca novomeške gimnazije. Njegov oče je bil šolski nadzornik, ki je bil med prvo svetovno vojno premeščen v Ljubljano na Vič za nadučitelja. Doma so bili iz Velikih Lašč na Dolenjskem.

Ivan je bil nedaleč od mene hudo ranjen, če se ne motim, za ušesom, kjer je krvavel. Odnegli so ga, mene pa so poslali v Ljubljano zaradi nabave. Namesto mene je odpotoval iz Ljubljane v Področico narednik Vinko Oblak. Jaz sem ostal nekaj časa v Ljubljani v štabu pisarne. Kasneje sem se ponovno vrnil na Koroško in tam tudi dočkal tisti nesrečni 4. maj 1919.

V Ljubljani sem srečal mamo padlega Ivana Štruklja, s katero sem se dobro poznal. Vprašala me je po Ivanu, a ji nisem povedal, kaj se je z njim zgodilo, le to, da sva bila skupaj. Naslednji dan je objavljena prišla k meni in mi povedala, da že ve, kaj se s sinom.

Dalje pravi Zorko, da je ime padlega Štruklja vklesano na spomeniku padlih »Kranjskih Janezov« na Žalah v Ljubljani. Tako smo po res dolgih letih le zvedeli, kdo je bil pravzaprav ta šestnajstletni dijak, ki je bil ranjen v Področici in je nato umrl v bolnici na Jesenicah.

Bohinjska Bistrica (Foto B. Čušin)

REDNA VOLILNA SKUPŠČINA KO ZRVS PLAVŽ

V torek, 16. februarja, je bila v osnovni šoli Tone Čufar na Plavžu redna volilna skupščina krajevne organizacije ZRVS Plavž, katere se je poleg članov udeležil tudi član predsedstva občinske konference ZRVS občine Jesenice Jože Urh.

Iz poročila, ki ga je podal predsednik organizacije Janez Žnidar, je bilo razvidno, da se je organizacija s svojim članstvom, kot sestavni del socialistične zveze, vključevala v skupna družbena prizadevanja, pri uresničevanju svojega programa dela pa se je povezovala tudi z drugimi družbenopolitičnimi organizacijami in nosilci obrambnih priprav na vseh področjih. Program splošno vojaškega usposabljanja in idejno-političnega izobraževanja so v celoti in dosledno uresničili. Pri družbenih dejavnostih s področja SLO in družbene samoblaščitve so sodelovali v vseh akcijah SZDL, zveze mladine in zveze borcev, to je v raznih tekmovanjih in pohodih, kjer so bili rezervni vojaški starešine organizatorji, mentorji ali udeleženci.

Z reorganizacijo krajevne skupnosti na Plavžu so se tudi rezervni vojaški starešine odločili za reorganizacijo KO ZRVS. V bodoče bodo na Plavžu delovali tri KO ZRVS in zato so RVS izvolili tri nova vodstva, ki bodo v bodoče usmerjala delo RVS.

Skupščino je v imenu občinske konference ZRVS občine Jesenice pozdravil član predsedstva OK ZRVS Jože Urh, ki je delo KO ZRVS Plavž zelo pozitivno ocenil in med drugim dejal: »Že iz poročila predsednika lahko sklepam, da je vaša organizacija v pretekli mandatni dobi dosegla pomembne rezultate na vseh področjih vašega dela. Vaše strokovno usposabljanje in idejno-politično izobraževanje ter sodelovanje z družbenopolitičnimi organizacijami pomeni velik prispevek podružbljanja SLO in družbene samoblaščitve v vaši krajevni skupnosti. Ko se danes odločate za reorganizacijo vaše KO ZRVS, sem prepričan, da ste izbrali pravilno odločitev in da bodo rezultati vašega dela v bodoče še boljši. Z novo organiziranostjo prevzemate nove naloge in veliko odgovornost, ki vam narekuje, da se v okviru svoje organizacije še aktivneje vključite v vse tokove družbenopolitičnega življenja v vaši krajevni skupnosti, OZD in še posebno na področju SLO in družbene samoblaščitve. RVS pa smo tudi poklicani, da se zoperstavimo vsem pojavom neodgovornega ravnanja posameznikov in skupin pri

PRIREDITVE OB 8. MARCU NA JESENICAH

Tudi letos naj bi mednarodni dan žensk – 8. marec proslavili delavci, predvsem v delovnih kolektivih in krajevnih skupnostih, kjer naj bi ocenili dejansko mesto in vlogo žensk, delavk samoupravljalok. Svet za spremenjanje družbenoekonomskega položaja žensk, ki deluje pri predsedstvu občinske konference SZDL Jesenice, bo ob tej priliki podelil priznanja sveta, ki jih podeljuje od leta 1977.

Svet pripravlja v soboto, 6. marca, ob 17. uri v dvorani amaterskega gledališča Tone Čufar na Jesenicah ogled monodrame. Njen avtor je Tone Partljič, naslov je Nekoč in danes – Domača naloga za enega igralca – izvaja pa jo znani gledališki igralci Dare Ulaga. Vstop bo prost, svet pa vabi na ogled čimveč obiskovalcev.

V soboto, 6. marca, bo po končani monodrami ob 18. uri v Delavskem domu na Jesenicah še otvoritev razstave tkanih izdelkov, ki jo pripravlja sekcija za ročna dela, ki deluje v okviru DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice. Po otvoritvi bo še podelitev priznanj sveta za spremenjanje družbenoekonomskega položaja žensk. Rk

FRANC ŠETINC PREDAVAL NA JESENICAH

Na pobudo in željo predsedstva občinske konference ZRVS in na povabilo občinske konference ZKS je v četrtek, 18. februarja, obiskal jeseniško občino sekretar predsedstva CK ZKS Franc Šetinc. V popoldanskih urah je Franc Šetinc v avli novega šolskega centra na Plavžu predaval rezervnim vojaškim starešinam in družbenopolitičnim delavcem o dogodkih na Poljskem in njihovih mednarodnih razsežnostih. Poslušalci so predavatelju zastavili v zvezi s tem tudi več vprašanj. U

izvajanju družbenih norm, dogovorjene stabilizacijske politike. Prišli smo do spoznanja, da je prišel čas, ko je treba hitreje spreminjati besede v dejanja.

Dvigniti bomo morali storilnost dela in usklajevati porabo z dejan-

Z volilne skupščine KO ZRVS Plavž (Foto J. Urh)

VSJAJ NA GLAVNIH PREHODIH ČEZ MAGISTRALNO CESTO ZAŠČITITI PEŠCE

V sredo, 17. februarja, se je spet zgodila prometna nesreča na prehodu za pešce pred železniškim kolodvorom na Jesenicah. Voznik avtomobila je pri prevozu prehoda povozil nekega pešca. Na tem prehodu je bilo že več prometnih nesreč z lažjimi in tudi težjimi posledicami. Pa tudi trčenj z vozili ni bilo malo. Če bi sešteli škodo, ki je pri teh nesrečah nastala na ljudeh in vozilih, bi vsote šle v precejšnje milijone.

Že pred leti je bilo v programu, da se pri prehodu za pešce pred kolodvorom namesti semafor. Isto je bilo predvideno tudi za prehod pri Čufarju na Plavžu. Semafor bi omogočil varen in neoviran prehod čez cesto na tej izredno prometni cesti.

Že dalj časa ne deluje semafor ob železniški postaji za odcep v podvoz za naselje Podmežaklja. Z malimi stroški bi ga lahko prenesli in namestili na prehodu čez cesto pred kolodvorom. S tem bi preprečili marsikatero nesrečo. Pešca je strah prečkati cesto, ker nikoli ni sigurni ali bo voznik avtomobila upošteval znak, da je tu prehod in je treba vožnjo oz. hitrost nekoliko zmanjšati.

Čas je že, da se nekaj naredi in pešce zavaruje pred divjanjem motornih vozil vseh vrst na tej tako prometni magistralni cesti. Koliko težav in gorja nam prometne nesreče povzročajo, saj ne zahtevajo samo velike denarne škode, marveč tudi človeška življenja.

Semaforizacija obeh omenjenih in najbolj frekventnih prehodov za pešce je bila, če se ne motim, v programu že v prvem delegatskem mandatnem obdobju, to se pravi pred več kot štirimi leti, ostalo pa je le pri programu. Prav bi bilo, da bi nam odgovorni pojasnili, zakaj ni bil program realiziran in kdaj bo.

J. R.

PRITOŽBA PRI USTAVNEM SODIŠČU ZARADI ŽITRAJSKEGA PRIMERA

Celovec, 15. feb. (SINDOK) – S primerom dvojezičnih napisov v notranjosti ljudske šole v Žitari vasi se bosta zdaj morala ukvarjati tudi avstrijsko ustavno in upravno sodišče. V imenu svojega pooblaščenca, ravnatelja Franca Kukovica, je dr. Franci Zwitter pri obeh sodiščih vložil pritožbo.

Pritožba pri ustavnem sodišču se nanaša na kršenje ustavno-pravno zajamčenih pravic, pri čemer se sklicuje na določila državne pogodbe in na pravno kršitev zaradi uporabe protustavnega zakona in protizakonite odredbe, torej zaradi uporabe sedmopoljske zakonodaje. Pritožba pred upravnim sodiščem izpodbija zakonitost upravnega akta, torej sklepa žitajskega občinskega odbora, da mora ravnatelj Kukovica odstraniti dvojezične napise.

Medtem so številne osebe in organizacije izrazile svojo solidarnost s Kukovico in protestirale proti sklepu občinskih mož. Poleg 135 koroških učiteljev obeh jezikov, ki se zavzemajo za svojega kolega, je protestirala študentska zveza celovški univerzi, kot tudi vseavstrijska visokošolska zveza na Dunaju. Na-

daljnji protesti prihajajo med drugim od društva za ogrožena ljudstva v Nemčiji, od socialistične zveze koroških študentov, od dunajske sekcije socialističnih študentov, od graške zveze avtorjev, vseavstrijskega združenja naprednih pesnikov in pisateljev ter od zveze demokratičnih učiteljev.

Podpredsednik federalistične unije evropskih narodnostnih skupnosti (FUENS) pa v pismu izraža mnenje, da je posebno diskriminacijsko dejstvo, da je nemškogovoreča večina v žitajskem občinskem odboru akceptirala, da tudi na zunanosti šole ne bodo namestili napisa, torej tudi ne v nemščini, samo da se ne bi pojavil slovenski. Meyer je mnenja, da v tem pri najboljši volji ni mogoče videti koncesije za slovensko manjšino, prej je to treba oceniti kot žalitev za Slovence.

Med predavanjem Franca Šetince na Jesenicah (Foto J. Urh)

DELO V TEHNIČNI KULTURI MORA SPODBUJATI MLADE IZUMITELJE

Brez tehničnega napredka ne gre. Danes že ne. Ena znanost prehitava drugo. Japonci na področju elektronike stopajo na čelu. Nemci in Američani jih komaj dohajajo. Japonci so že izdelali televizor v velikosti škatlice za vžigalice. Pred kakšnimi dvajsetimi leti si še v sanjah nismo mogli predstavljati, kaj nam bo tehnika prinesla v obdobju osemdesetih let. Kaj nam bo prineslo leto 2000? Bomo priča uresničitvi znanstveno fantastičnih zgodb, ali pa ne bo več planeta z imenom Zemlja? Vsi tisti z zdravno pametjo si želimo ono prvo. Žal pa gre vse več sredstev za oboroževanje; upajmo v zdrav razum in trezno razsodnost državnikov in diplomatov za okroglimi mizami.

Naša dežela je dežela v razvoju. Na nekaterih področjih smo v novi Jugoslaviji dosegli lepe uspehe. Naši inštituti so poznani v svetu. Tudi naše tovarne se s svojimi izdelki uspešno uveljavljajo na trgu razvite države. Toda odstotek vsega tega bi bil lahko mnogo večji, če bi uporabljali v naši industriji znanje naših ljudi, naših mladih strokovnjakov, ki pridejo polni znanja z velikim zanosom iz naših poklicnih, srednjih, višjih in visokih šol. Če mladim ne bomo omogočili razvoja v tovarnah, če jih ne bomo spodbujali k ustvarjalnemu delu in če jih ne bomo znali motivirati tako, da bo imela vsa skupnost nekaj od njih, potem bomo imeli na delovnih mestih armado spečih strokovnjakov, ki bo rutinsko opravljala svoje delo in čakala, kdaj bo sirena drugič zatulila. Žal je vse to v tem trenutku zaradi tehnokratskih in birokratskih vodstvenih struktur še vse preveč prisotno.

Toda prvi korak je že tu:

Zveza organizacij za tehnično kulturo na Jesenicah razpisuje ob 20-letnici delovanja in obstoja Društva izumiteljev in avtorjev tehničnih izboljšav – DIATI Jesenice – gradni natečaj med klubi, sekcijami in krožki mladih tehnikov občine Jesenice, in sicer:

1. Za prosti spis na teme (izumitelji in novatorji – pionirji napredka: razvoj tehnike in civilizacije: znanje in ustvarjalno delo).

2. Za najboljši in najbolj originalne izdelke, izdelane pri tehničnem pouku ali tehničnih krožkih v osnovnih šolah.

3. Za izbor najboljših klubov, sekcij in krožkov mladih tehnikov v občini Jesenice (kovinarski, lesni, tekstilni, elektro, foto, kino, radio, modelarski in drugi).

Najboljši avtorji bodo prejeli značke in lepe praktične nagrade, priznanja. Proste spise in opise aktivnosti klubov bo treba oddati do 17. aprila 1982, dneva tehnične kulture; za izročitev izdelkov pa je določen datum 28. april 1982. Za sodelovanje so se lahko prijavili do 15. februarja 1982. Te aktivnosti vodi osnovna šola Prežihov Voranc Jesenice.

Na razpis se je prijavilo kar šest klubov oz. organizacij.

Radioklub »Železar« razpisuje v okviru občinskega tekmovanja mladih tekmovanje v ARG ali v »lovu na lisico«. Tekmovanje bo posamično in ekipno. Tekmovanje v amaterskem radio gonimetranju je iskanje treh skritih radijskih postaj, ki oddajajo telegrafski signal. Ena od teh postaj je postaja na cilju, ki je odmaknjen od starta in za udeležence nepoznan. Postaje oddajajo telegrafski signal na frekvenci okrog 3,6 MHz. Minimalna razdalja postaj med seboj bo 500 m, maksimalna 1000 m. Razdalja za odkritje vseh treh postaj ne bo večja od 2500 m. Podrobna navodila glede časa, kraja in načina tekmovanja dobi vsak udeleženec pisno.

Ob tem naj omenim, da smo radioamaterji letos sodelovali že v dveh akcijah (kurirski smuk, pohod na Stol) z radiom Triglav. V programu imamo tako kot lani še tekmovanja izven občine (republiška, zvezna, mednarodna), kjer sodeluje ekipa osem do deset članov.

Tekmovanje v »lovu na lisico« bo v mesecu maju na Pristavi.

Foto krožek osnovne šole Karavanskih kurirjev NOB Koroška Bela bo izvedel tekmovanje predvidoma 7. in 8. maja v osnovni šoli. Tekmovanje bo trajalo dva dni, in sicer:

– vsaka šola lahko pošlje na tekmovanje eno dvočlansko ekipo,
– ekipe bodo fotografirale s fotografskim aparatom »Ljubitelj«,
– ekipa dobi za fotografiranje EFKA film 120, 12 posnetkov, 20 din.

– vsak član ekipe napravi šest posnetkov,

– obvezno je napraviti posnetek otroka, druge posnetke pa po prosti izbiri.

– v temnici bo ekipa razvila film v svoji dozi, ki jo prinese s seboj, – vsak član bo napravil kopijo dveh posnetkov itd.

Po končanem tekmovanju bodo dela, narejena na tekmovanju, razstavljena v šolski avli.

ZOTK Jesenice razpisuje tekmovanje avtomobilov na električni pogon. Tekmovanje bo posamično z neomejenim številom tekmovalec iz posamezne osnovne šole. Dva najbolje uvrščena tekmovalec se bosta uvrstila v občinsko ekipo za srečanje mladih tehnikov Slovenije v Kranju.

Opis avtomobila za tekmovanje: model mora biti izdelek tekmovalca, razen elektromotorja, baterije in koles. Dolžina modela ne sme presegati 500 mm, širina pa ne 250 mm.

Tekmovanje v cilju: z modeli avtomobilov se tekmuje v cilju. Prostor za tekmovanje je pravokotne oblike: širok 2,10 m in dolg 10 m.

Vsak tekmovalec ima pravico od tri do pet startov. Tekmovalec dobi še pet točk, če predloži skico tekmovalnega avtomobila. Tekmovanje bo v eni izmed sobot v maju.

ZOTK Jesenice, filmska skupina ODEON, v sodelovanju mladih tehnikov osnovne šole Karavanskih kurirjev NOB Koroška Bela.

Tema: filmi naj bodo posneti na temo »Mladi za kmetijstvo in energijo«, splošno filmsko znanje mladih kinoamaterjev.

Potek: najprej vsak tekmovalec posname kolut ali kaseto filma; po razvijanju ga zmontira, nato pa bo žirija ob gledanju filma ocenjevala še teoretično znanje. Za zaključek tekmovanja bo še revija filmov.

Pogoji: – pravico sodelovanja imajo vsi člani kino krožkov osnovnih in srednjih šol občine Jesenice, člani filmske skupine ODEON ter samostojni avtorji, ki niso starejši od 15 let za pionirski film in ne starejši od 27 let za mladinski film.

– tekmujejo lahko samo mladi avtorji, ki so avtorji ali soavtorji filma na predpisano temo.

– žirija bo ocenjevala filme skupaj s teoretičnim in praktičnim znanjem.

– vsak tekmovalec preskrbi kamero S8 ali N8, eno kaseto filma in možnost montaže. Predvajanje bo omogočil organizator.

Rok in dostava filmov: do 25. marca 1982 filmski skupini ODEON p.p. 46, 64270 JESENICE.

Kraj in čas tekmovanja: teoretični in praktični del tekmovanja bo v osnovni šoli Karavanskih kurirjev NOB, revija pa bo v kulturnem domu Julke in Albina Pišernik na Javorniku od 10. do 30. aprila 1982.

Nagrade in priznanja:

– nagrade bodo podeljene tekmovalcem, posebej pa še na reviji filmov v zvrsti: igranega, dokumentarnega in žanrskega filma,

– podeljena bodo tudi posebna priznanja za najboljšo kamero, scenarij, režijo in montažo.

ZOTK Jesenice, tekmovanja brogarskih modelov MČI.

Tekmovanje bo posamično z neomejenim številom tekmovalec iz posamezne osnovne šole. Dva najbolje uvrščena tekmovalec se bosta uvrstila v občinsko ekipo za srečanje mladih tehnikov Slovenije v Kranju.

Opis modela: model mora biti izdelek tekmovalca. Dolžina modela ne sme presegati 100 mm. Model mora imeti obliko obstoječih plovnihih objektov. Pogonska energija ne sme presegati 24 V.

Tekmovanje v cilju: tekmovalna proga 25 m. Tekmovalec ima pravico do dveh startov. V času vožnje modela od starta do cilja ne sme na smer vožnje vplivati ne tekmovalec ne druga oseba. Na startu ima tekmovalec lahko enega pomočnika itd.

Foto krožek osnovne šole Tone Čufar organizira občinsko pionirsko razstavo, posvečeno dnevu žensk – 8. marec.

– razstave se lahko udeleže foto krožki osnovnih šol in posamezniki mlajši od 15 let,

– tema je svobodna,

– vsak foto krožek lahko pošlje do 50 fotografij ali fotogramov, posameznik pa šest fotografij, velikost 18 x 24 cm itd.

Fotografije in fotograme pošljite na naslov Foto krožek OS Tone Čufar do 26. februarja 1982.

Tomaž Iskra
Fotografije in fotogrami bodo poslani tudi na republiško pionirsko razstavo PIONIRSKI FOTO 82. Običajno je to ob koncu meseca marca.

Tomaž Iskra

PRAZNOVANJE SLOVENSKEGA KULTURNEGA PRAZNIKA V COŠ TONE ČUFAR

France Prešeren ni samo naš največji pesnik, ampak tudi simbol slovenstva, simbol slovenske samozvesti, slovenske kulture in jezika. Slovenski kulturni praznik je za mnoge učence naše šole še posebej dragocen, saj ravno na ta dan prejmejo Finžgarjevo bralno značko, priznanje za trud in odločnost slediti Prešernovemu izročilu. Letos je bralno značko dobilo 495 učencev. Prireditev je obogatila pisateljica Branka Jurca, ki se je prijazno odzvala povabilu in se predstavila učencem.

Proslava ob slovenskem kulturnem prazniku je bila tokrat v petek, 19. februarja, saj so bile 8. februarja zimske počitnice. Učenci prvih in drugih razredov so imeli samostojno prireditev, primerno njihovi stopnji. Pristno in doživeto so predstavili pesmi Župančiča, Levstika in Prešerna. Program so popestrili z glasbenimi točkami.

Za vse ostale učence je bila proslava v večnamenskem prostoru, ki je bil za prireditev zares slavnostno in lepo urejen. Tako kot je ob tej priložnosti že običaj, se je prireditev začela s Prešernovo Zdravljico, ki jo je doživeto zapel mladinski pevski zbor. S svojim nastopom so se izkazali prav vsi nastopajoči. Recitatorji so ob Prešernovih pesmih predstavili še pesnike slovenske moderne. Učenci, ki obiskujejo tudi glasbeno šolo, so recital dopolnili s klavirskimi skladbami. Celotno prireditev je popestril Jeseniški kvartet trobil.

POPRAVEK

Očitek v »Osameljni svečki Prešernu v spomin« ni bil povsem upravičen. Mea culpa! Nisem vedel, da so v novejših izdajah: »Poezije dr. Franceta Prešerna« (založba Prešernove družbe) in »Pesnitve in pisma« (knjižnica Kondor, založba Mladinska knjiga) v originalu in prevodu nekatere Prešernove pesmi, ki jih je pisal v nemškem jeziku. Kupil sem si knjigi in prebral pesmi z vneto in zadovoljenjem. Vesel sem, da tokrat nisem imel prav! Prepričan sem, da se mi sedaj z onega svetadr. France Prešeren hudomušno nasmiha!

M. Nikolič

PROSLAVA OB SLOVENSKEM KULTURNEM PRAZNIKU V OŠ POLDE STRAŽIŠAR

V četrtek, 18. februarja, smo v osnovni šoli Polde Stražišar priredili proslavo v počastitev slovenskega kulturnega praznika. Na proslavi smo sodelovali učenci vseh razredov, na naše povabilo pa je prišel na proslavo tudi pesnik Benjamin Gracer iz Kranjske gore.

Že pred 10. uro smo se vsi učenci zbrali v 7. razredu in nestrpno pričakovali pesnika. Ko je vstopil, smo ga pozdravili s ploskanjem, tov. Marja pa mu je zaželela dobro počutje med nami.

Nato smo se najprej »predstavili« mi, in sicer smo deklamirali pesmi slovenskih pesnikov, učenka Senada pa je prebrala obnovo Cankarjeve črtice Desetice. Ko smo povedali vse pesnice, ki smo se jih naučili za proslavo, smo dali besedo pesniku.

Ni začel govoriti o sebi, pač pa nam je povedal, kako so nastale njegove otroške pesmi: Zima je, zime ni; Učeni ženi; Križ je z mojim očkom; Dolga šola; Razredna družina; Komentar Tjaž; Mavrica v razredu. Poudaril je, da te pesmi pravzaprav niso njegove, ker je snov zanje dobil iz pogovorov z otroki. Pesmico »Vrzmio dinar«, ki jo je napisal njegov sin z njegovo pomočjo pred odločitvijo za drugi samoprispevek, pa so deklamirali učenci iz 8. razreda in ga prosili, naj pove nekaj še o nastanku te pesmice.

Sledil je slovesen del proslave – podelitev Finžgarjevih bralnih značk – bronastih, srebrnih, zlatih in ene diamantne pridnim bralcem. Podelil jih je pesnik Benjamin Gracer, še prej pa smo mu morali povedati, zakaj tekmujemo za Finžgarjevo bralno značko, koliko knjig smo prebrali in katere. V zahvalo za podelitev značk in za obisk smo mu

proslava se je nadaljevala s podelitvijo Finžgarjevih plaket, ki jih dobijo učenci, ki od 3. do 8. razreda prebirajo za bralno značko. Letos sem jo dobila tudi jaz. V spodbudo za nadaljnje branje in zvestobo dobri knjigi smo dobili še knjižno nagrado, povest KO ZORIJO JAGODE s podpisom pisateljice Branke Jurca. Še posebej smo bili veseli, ker je bila ta dan tudi ona med nami. Pripovedovala nam je o dogodkih iz svojih mladih dni, o svojih

srečanjih s Tonetom Čufarjem, o začetkih svojega pisateljevanja, kje je dobila ideje in like za svoja številna knjižna dela. Nek učenec jo je poprosil, naj ugaane, iz katerega njenega dela je odlomek, ki ga bo prebral. Pisateljica Branka Jurca je brez oamahovanja povedala pravi naslov knjige. Učenci smo ji podarili še darilce, izdelek naših likovnikov, potem pa se je pisateljica poslovila od nas tako, da smo skupaj zapeli njeno himno iz šolskih klopi, ki smo se je takoj naučili.

Čeprav je bila prireditev nekoliko daljša, nas to ni motilo. Bilo je prijetno in lepo doživetje.

Nataša Kelvišar, novinarski krožek COŠ Tone Čufar Jesenice

HUDA URA

Pošiljamo vam prispevek Huda ura, ki je naše skupno delo. Pri uri slovenskega jezika smo se najprej pogovorili o hudi uri, jo primerjali z nevihto v naravi, razložili in zapisali njen pomen, nato nam je tovariš zastavil vprašanja. Odgovore smo oblikovali v takle sestavek.

HUDA URA

je družinska nevihta: iz divjih glasov je grmenje, v hudih besedah so strele, v očeh bliski ... Po njej posije sonce, če je v hiši ljubezen.

HUDA URA PRIDE

Kadar se očka napije, Kadar se jaz ne učim ali ne ubogam. Če gre ati v gostilno ... Kadar gre očka igrat tenis in reče: pridem ob šestih, pa pride ob sedmih. Ker se ne učim dobro. Zato, ker se kar naprej potepam. Kadar ati priganja otroke spat, mamica pa reče:

daj, pusti jih še malo! Ker mamice ni dolgo domov. Če otrok prinese domov eno. Kadar se očka vrne domov nataknen. Kadar ati hoče to, mamica pa tisto. Ker se ljudje sovražijo. Če očka ne mara več mamice. Kadar sta očka in mamica nervozna.

MED HUDO URO

Grem v svojo sobo in zaspim. Mi srce začne hitro biti in sem vsa potna. Se umaknem na dvorišče ali k sosedu. Me je strah, da se bosta očka in mamica ločila. Prižgem televizijo, da se zamotim. Poslušam, kakaj se pripravajo. Pridem k očku in mamici in jima rečem, da mi gre drug na drugega. Se obujem in grem k atu in mami. Mi je hudo pri srcu. Grem spat in se slabo počutim. Sem tiho, ne rečem niti besede.

HUDI URI UBEŽIM

Če se pridno učim in ubogam. Če posesam dnevno sobo, pomijem posodo in pometem kuhinjo. Kadar povem en vic in grem za mamico po mleko. Če pomagam pri delu. Če se pogovarjam z njimi, ko pridejo domov. Kadar sem priden, kolikor morem. Če skuham mamici in očku kavo. Če mamico odpeljem v sobo.

PO HUDI URI

Smo spet vsi skupaj. Sta mamica in ati srečna. Je mir in se nihče ne krega. Se pogovarjamo. Gremo na izlet v Italijo, Avstrijo ali pa na sprehod. Se s sestrico igrava. Mamici kaj dobrega naredim. Se imamo radi. Hodimo na sprehode, pozimi pa se smučamo. Kam gremo. Mamici dam poljubček.

Učenci 3. a razreda osnovne šole Jeseniško-bohinjski odred Kranjska gora

MENTORJU DAMJANU JENSTERLU

Že v četrtek, 18. februarja, sem zvedel na vasi, kako čedno ste me povzdignili v zadnji številki Železarja. Svojo številko Železarja sem dobil šele včeraj. Ob ponedeljkih nas poštar po novem samoupravnem sporazumu zasuje s četrtkovo številko Železarja, s sobotnim Delom s prilogo vred pa še s ponedeljkovim Delom.

Prebral sem vaš članek v Železarju (Še o »kritični anonimnosti«) Po tretjem branju res ne vem, kako naj bi vam odgovoril.

Morda je bilo med bralci Železarja nekaj takih, ki so ploskali Damjanu Jensterlu. Med mojimi nekdajnimi učenkami in učenci bi ga morali najbrž z lučjo iskati ...

Na nekaj ste pozabili, spoštovani tovariš Damjan Jensterle:

Za mano je trideset let učiteljevanja in mentorstva. Star sem. Zato smem gledati na svet, na življenje in na delo iz ptičje perspektive.

Nič nimam proti temu, da vi o mentorstvu mislite drugače kakor jaz. Bog pomaga: če bomo morali začeti misliti po šabloni – kam bomo pa prišli? Z vsemi štirimi sem za pluralizem mnenj. In v marsičem imate prav. Le z razločkom, da stoji vsak na svojem stopnišču. Vi na stopnišču v nebotičniku, jaz pa v navadnem dvonadstropnem bloku.

Pisal sem o mentorjih v osnovni šoli! Ne o srednješolcih. Ste, Damjan Jensterle, že kdaj poučevali slovenski jezik iz osnovni šoli? Še niste? Jaz sem ga trideset let ...

Glejte: Ko je moj sin pisal v jeseniški gimnazijski MOZAIK, sem njegove prispevke lahko prebiral šele potem, ko mi je MOZAIK prišel že razmnožen v roke. In kar je hčerka napisala kot srednješolka, sem videl vedno samo natiskano.

Ko človek dozori in zna napisati, kaj čuti, misli, kaj doživlja, kako nesrečno ali srečno je življenje, kaj se mu poraja v srcu ob ščebetanju ptic pod oknom – kaj boš, človek? Prste proč! In pusti dekliča, fanta, da bosta po svoje napisala, kaj ju žge, teži, ščegeta!

Praden pa ta fant in punčka prideta tako daleč, da znata vsa svoja čustva, misli, opise in orise izraziti v lepem slovenskem jeziku, sta pa morala skozi osnovno šolo!

Tam pa je resnica o mentorstvu takšna, kot sem jo zapisal. Zdrave misli je bilo treba oblikovati.

In pomagali smo jih jim oblikovati. Moje kolege in kolegi jim pri tem delu pomagajo še danes.

Janez Svoltšak

PO SPOMINSKIH STOPINJAH POD STOLOM

Konec prejšnjega tedna, od 19. do 21. februarja, je potekal 17. zimski spominski pohod na Stol v organizaciji in izvedbi posebnega odbora pri koordinacijskem odboru planinskih društev jeseniške občine in občinskem odboru ZZZB NOV Jesenice. Vreme je bilo prva dva dneva megleno, šele v nedeljo se je razjasnilo in pokazal se je mogočni Stol, najvišji vrh Karavank. Prav na njegovem strmem pobočju so se pred 40 leti borci Jeseniške čete, ki jo je takrat vodil Polde Stražišar, spopadli z enoto nemškega okupatorja. Borci so se uspešno umaknili nemškemu zasledovalcu prek Stola na Koroško, edina žrtve te bitke je bil partizan Jože Koder.

V spomin te junaške bitke se vsako leto po stopinjah, ki so jih prehodili borci pred štirimi desetletji, vzpenjajo udeleženci spominskega pohoda.

Prvi dan, v petek, so najprej na pot odšli učenci in dijaki osnovnih in srednjih šol iz jeseniške in radovljanske občine. Za okoli 300 mladih je bila to resnična »zgodovinska ura« v naravi, pod mogočnimi Karavankami. Ob zaključku pohoda je pred Valvasorjevim domom mladim opisal borbo Jeseniške čete 20. februarja leta 1942 takratni udeleženec Franc Konobelj-Slovenko iz Jesenice. Za kulturni program so poskrbeli učenci osnovne šole Gorenjski odred Zirovnica, po proslavi pa so vsi učenci in dijaki prejeli spominske značke.

MNOŽICE UDELEŽENCEV V MEGLENEM JUTRU

V soboto zjutraj je bil pri Valvasorjevem domu pravi vrvež je v ranih jutranjih urah. Po prvem vzponu iz Završnice ali Koroške Bele si je vsakdo želel oddahniti in se pogreji s toplim čajem. Preko zvočnika so se ves čas vrstila obvestila pohodnikom za varno pot. Tokrat je pohod potekal po planinah pod Stolum, ker vzpon na vrh ni bil mogoče zaradi preveč poldneve in neprimerne poti na nekaterih mestih na pobočjih Stola. Člani gorske reševalne postaje Jesenice in miličniki postaje milice Jesenice so že v četrtek odšli na Stol in pregledali razmere. V dolino so sporočili novice, da za takšno množico ljudi ni moč zagotoviti varnega vzpona in povratka z vrha v dolino.

Tako so pot pripravili in označili z zastavicami po planinah pod Stolum, in sicer prek Zirovnice, Završnice in Dolske planine ter nazaj do Valvasorjevega doma. Pot je udeležence vodila tudi mimo spominskega obeležja Julki Jensterle.

Od doline Završnice naprej do Valvasorjevega doma in potem po gazi po omenjenih planinah se je več ur vila nepretrgana kolona. Miličniki so sporočali, da je Zirovnica in okolica dobesedno preplavljena s številnimi osebnimi vozili in avtobusi, ki so pripeljali udeležence iz najrazličnejših krajev Slovenije in drugih republik. Člani organizacijskega odbora so komaj uspeli deliti kontrolne kupone, ki so jih kasneje udeleženci zamenjali v bližini lovskih koč. Člani GRS in miličniki so z zadovoljstvom ugotavljali, da so vsi udeleženci dobro opremljeni za takšno zimsko turo. To je vsekakor pohvalno in razveseljivo, da se ljudje zavedajo, da takšen vzpon, posebno v zimskem času, ni le sprehod.

Vso soboto so bile Karavanke s Stolum ovite v gosto meglo, ki bi jo lahko rezal, kot se temu reče. Celotna pot od Valvasorjevega doma in nazaj je bila dolga približno dve in pol uri, nekateri z boljšo kondicijo so pohiteli, tako da so se vrnili že prej kot po dveh urah.

Ko se je začela spominska proslava pred Valvasorjevim domom, se je za nekaj trenutkov razkladila megla in se je pokazalo tudi sonce. Številni udeleženci so najprej prisluhnili besedam slavnostnega govornika Joža Ulčarja, predsednika občinskega odbora ZZZB NOV Jesenice. Za prijetni kulturni program so poskrbeli še pevci vokalnega okteta DPD Svoboda Zirovnica – Breznica. Sledila je podelitev plaketa organizacijam za dolgoletno uspešno sodelovanje in pomoč pri izvedbi tega spominskega pohoda.

Plakete ob 40-letnici bitke na Stolu so prejeli: CGP DELO iz Ljubljane ter Ljubljanska banka – Temeljna banka za Gorenjsko Kranj, komanda vojne pošte Radovljica, karavla Karavankskih kurirjev NOB Javorniški rovt, Papirnica Vevče ter Tiskarna in knjigovodstva Radovljica. Predstavniki planinskega društva CGP »DELO« je odboru za pohod tudi podelil priznanje za sodelovanje. Na proslavi so podelili še plakete desetkratnim udeležencem pohoda. Po podatkih organizatorjev je bilo na ta sobotni megleni dan na pohodu več kot 3000 planincev. Na pohodu je bila letos tudi tradicionalna štafeta »bratstvo in enotnost«, ki so jo prinesli planinci iz občine Svilažina, ki je pobratena z občino Radovljica.

SONČNA NEDELJA V KARAVANKAH

V nedeljo, zadnji dan pohoda, je vreme pokazalo povsem drugačen obraz. Medtem ko so ponoči še naletavale snežinke, pa se je proti jutru razvedrilo in nedeljske pohodnike je že na poti iz doline pozdravilo sonce. Mogočn pobočje Karavank s Stolum se je iskrlilo in enkratni je bil pogled na vrh, ki tokrat zaradi različnih pasti ni bil dosegljiv. Marsikomu je bilo seveda žal,

da je moral na pot po spodnji utrjeni gazi, čeprav je vrh vabil kot magnet.

Že po tradiciji je bila slezbza v nedeljo skromnejša, saj je marsikdo menil, da je bolje, da se na pohod odpravi na prosto soboto in se v nedeljo odpoti. Poleg tega je bilo v nedeljo na našem območju tudi več drugih prireditev, med drugim množični tek treh dežel v Kranjski gori in pustna prireditev »avinjska glava« v Crnem vrhu.

Seveda je bilo morda marsikomu v nedeljo žal, da je bil na pohodu že dan prej, kajti vzdušje je bilo ob sončnem vremenu res enkratno. Tokrat za spremembo pred Valvasorjevim domom skorajda ni bilo gneče, posamezniki so se v manjših skupinah podali na pot, se na povratku za kratkeke čas ustavili pred Valvasorjevim domom, potem pa so se takoj vračali v dolino.

V nedeljo smo na pohodu srečali več znanih obrazov. Tukaj so bili Slovenci iz avstrijske Koroške, pa planinci iz Italije. V nedeljo se je pohoda udeležila tudi skupina planincev iz Zagreba. Pred Valvasorjevim domom smo srečali udeležence, ki sta Jozef Bernard iz Maruljke in Stane Škrabar iz Ljubljane. Med udeleženci je bila poleg Franca Konobelja-Slovenka tudi druga udeleženka februarске bitke na Stolu leta 1942 Ivanka Kozar.

Danes je živih še pet udeležencev omenjene bitke: poleg Franca Konobelja in Ivanke Kozar še Ivan Vovk-Zivan, Ciril Triller-Ciro in Anton Matoh-Stepel.

Na nedeljski proslavi je bil slavnostni govornik Darko Mlakar, sekretar občinske konference ZSMS Jesenice, v kulturnem programu so sodelovali člani pevске zbornice iz Podnarta in recitatorji iz Javornika. Tudi ta dan so podelili več plaketa desetkratnim udeležencem pohoda, skupaj ob dneva pa je bilo podeljenih 78 plaket planincem za zvestoto na tej spominski manifestaciji.

KLJUB PREPOVEDI »JUNAKI« PROTI VRHU

V nedeljo smo lahko od delavcev postaje milice Jesenice izvedeli, da se je nekaj neodgovornih planincev, med njimi nekdo celo z otrokom, kljub prepovedi vzpenjalo proti vrhu Stola. S tem so seveda pokazali skrajno neodgovoren odnos do organizatorjev, ki so dva dni opozarjali, da je pot na vrh preveč nevarna, hkrati pa tudi sami do sebe, do svoje varnosti. Izvažili so nesrečo na pobočjih Stola, ki v tem času skriva v sebi najrazličnejše pasti. Še dobro so nam v spominu nesreče na nekaterih zadnjih pohodih, ki so tudi v širši javnosti vzbudile precej razmišljanj o zimskem pohodu na Stol. Vsako oddaljevanje od začrtane in utrjene poti je v zimskih mesecih na tem pohodu nevarno, lahko pa tudi usodno. Žal se je tudi letos pokazalo, da imamo med planinci »junake«, ki se poživljajo na vsa opozorila in sami silijo v nesrečo. S svojim »junakstvom« se potem še celo hvalijo v dolini, češ bi bil sem na Stolu, čeprav je bilo prepovedano. Marsikdo je tudi v dnevi pred pohodom govoril, da je vzpon na vrh varen. Morda je bil res za posamezne resnično izkušene planince, ne pa za več tisoč ljudi.

To »junakstvo« posameznikov se je letos srečno končalo, lahko pa bi bilo tudi drugače ... Sicer pa moramo tokrat z zadovoljstvom ugotoviti, da je bila pot po planinah zelo dobro pripravljena in zelo varna. Dokaz za to je, da oba dneva ni bilo nobene poškodbe. Kot smo že zapisali, so bili vsi pohodniki dobro opremljeni in primerno obuti.

ZAHVALA ŠTEVILNIM, KI SO POMAGALI PRI IZVEDBI POHODA

Da je letošnji pohod resnično lepo uspel, gre zahvala številnim organizacijam in posameznikom, ki so poskrbeli, da je ves čas pohod potekal brez večjih zapletov. Zahvala velja članom postaje gorske reševalne službe Jesenice in Radovljica, ki so skrbeli za pot in za varnost vseh udeležencev. Pri pripravi poti so sodelovali tudi člani Lovske družine Stol in vojaški vojne pošte Radovljica. Za red na parkiriščih v Zirovnici so skrbeli delavci postaje milice Jesenice in ves čas tesno sodelovali z organizacijskim odborom pri Valvasorjevem domu pri zagotovitvi varnosti na pohodu.

Tudi člani Planinskega društva Radovljica so v svojem domu pod Stolum nudili vse pogoje za delo organizacijskega odbora.

Pohoda se je oba dneva udeležilo 4630 planincev in drugih ljubiteljev gora. Na vseh dosedanjih 17 pohodih je skupaj s šolsko mladino sodelovalo že kar 35.380 udeležencev. To je vsekakor številka, ki najbolj zgovorno pove, da je pohod na Stol resnično ena največjih planinskih in družbenopolitičnih manifestacij v jeseniški občini, na Gorenjskem in v Sloveniji.

Janko Rabič

OBČNI ZBOR FOTO KLUBA

Odbor foto kluba Andrej Prešeren Jesenice vabi vse ljubitelje fotografije na redni letni OBČNI ZBOR, ki bo v TOREK, 2. MARČA, OB 17. URI v zgornjih prostorih restavracije Kazina. Po občnem zboru bo Marko Pogačnik predvajal film »DIVJAD V KARAVANKAH«.

Vabi odbor

Nedeljska spominska proslava pred Valvasorjevim domom (Foto J. Rabič)

SLOVENSKO PRVENSTVO V SLALOMU IN VELESALOMU

V soboto, 13. in v nedeljo, 14. februarja, je smučarski klub Jesenice pod pokroviteljstvom železarne Jesenice organiziral tekmovalno prvenstvo v veleslalomu in slalomu za mlajše pionirke in pionirje za slovensko prvenstvo. Prireditelj je bila vzorna organizacija, zato se klub zahvaljuje vsem, ki so mu pri tem pomagali.

Cepprav se je klub potrudil z obveščanjem, na prvenstvo niso uspeli privabiti večjega števila občinstva – toda tisti, ki so si prvenstvo že ogledali, so bili lahko zadovoljni. Kranjska gora se je oba tekmovalna dneva kopala v soncu, kar je med tekmovalce pa tudi gledalce vneslo prijetno razpoloženje, ki je vplivalo tudi na rezultate.

Tokrat so se med seboj pomerili mlajši pionirji in pionirke in deset najboljših cilicibanov iz Slovenije. Iz drugih republik in pokrajin je pravico nastopa izrabila samo BiH, ki se je s svojimi najboljšimi tekmovalci uspela približati prvi tretjini uvrščenih, kar je nedvomno uspeh.

Prvi dan je bil na sporedu veleslalom, ki je kot prednostna disciplina v tej starostni kategoriji bolj kvaliteten. Najboljši tekmovalci in tekmovalke so pokazali veliko tehnično znanje in tekmovalne vloge, o čemer pričajo tudi naši rezultati. Od prvga do sedmega mesta v veleslalomu je pri fantih komaj pol sekunde razlike, Jesenčani pa smo za šestnajst stotink sekunde izgubili zlato odličje.

Pred našim Potočnikom, ki je ta veleslalom izpeljal izredno dovršeno, je zmagal Jani Grašič iz Škofje Loke, ki je letos v izjemno dobri formi. Sandi Potočnik je s to razvrstitvijo prijetno presenetil vse. Poznavalci smučanja so prebrani, da po Sandi pod primernim strokovnim vodstvom še napreduje. Na tretje mesto se je uvrstil domačin Grega Gosar, ki je letos zelo napredoval v obeh disciplinah in je že stalni član občinske selekcije. Zelo dobro peto do šest mesto je osvojil naš tekmovalci Igor Svetina iz Blejake Dobrave. Svetina je že v lamski sezoni opozoril naše z dobrimi rezultati, zato taki in še boljši rezultati tudi letos ne smejo izostati.

Takega uspeha pri fantih v veleslalomu pred prvenstvom seveda nismo pričakovali, zato smo ga toliko bolj veselili. Če bi v tej kategoriji lahko nastopil tudi naš najboljši mlajši pionir Bor Rojnik, ki se je že na treningu težje poškodoval, bi bil morda naš uspeh še večji.

Nasa dekleta, ki so sicer nastopila pred fanti, so bila po prireditelju odlična. Domačinka Romanova Kotnik, ki je pred enim tednom osvojila gorenjsko prvenstvo, je zmagala tudi tokrat. Uspeh domačink je potrjela z odličnim tretjim mestom tudi Vesna Dolžan, ki je za zmagovalko zaostala samo za 87 stotink sekunde.

Drugi dan smo z velikim optimizmom pričakovali nastop naših v slalomu. Kotnikova se je v drugem teku prebila s petega na drugo mesto, zlato je z dvema najboljšima časoma osvojila Nataša Matičič iz ljubljanskega kluba Valentin Vodnik. Za presenečenje je tokrat pokrbel domačinka Mojca Novak, ki se je uvrstila na odlično peto mesto. Očitno je, da po poškodbi ponovno prihaja v formo. Dolžanova je bila tokrat dobra štirinajsta. Skrilcova pa devetajsta.

Pri fantih smo na tistem pričakovali zmago Gosarja, ki je tudi res prečipljivo zmagal v obeh tekih in tako potrdil visoko formo v tej sezoni. Favorit Jani Grašič iz Škofje Loke je izpadel že v prvem teku, enaka smola pa je doletela tudi našega Potočnika, ki je verjetno hotel preveč. Uvrstitve Svetina na deseto mesto je sicer

solidna, vendar pa njegovo smučanje obeta še veliko več.

Nastop naših najboljših tekmovalcev bi lahko ocenili z najvišjo oceno, medtem ko ostali tekmovalci, ki še nimajo možnosti vadbne selekcije, preveč zaostajajo. Njihovi zaostanki so preveliki, zato bo potrebno dosti več podpore delu v klubih, saj je jasno, da samo z dobro voljo in minimalnimi sredstvi ni mogoče doseči trdnih povezav z najboljšimi.

REZULTATI V VELESALOMU ZA MLAJŠE PIONIRKE (na startu): 1. Romana Kotnik KRG, 54,18, 2. Saša Lesjak APT, 54,30, 3. Vesna Dolžan KRG 54,85, 4. Polona Hafnar, APT 54,92, 5. Nataša Matičič VVD 56,20, 6. Anja Stemberger OLI 56,73, 7. Tanja Žemva BLE 56,87, 8. Alenka Jesenšek BRM 56,98, 9. Elizabeta Basile RUD 57,17, 10. Tina Žmitkec RAD 57,39.

REZULTATI V VELESALOMU ZA MLAJŠE PIONIRJE (na startu): 1. Jani Grašič APT 52,12, 2. Sandi Potočnik JES 52,28, 3. Grega Gosar KRG 52,52, 4. Borut

DRUGE ZIMSKE ŠPORTNE IGRE DELAVCEV SOCIALNIH ZAVODOV GORENJSKE

Letos so se delavci gorenjskih domov upokojencev že drugič zbrali in se pomerili v nekaterih zimskih športih. Prve zimske športne igre so bile organizirane lanske leto na Pokljuki v organizaciji doma dr. Janka Benedika iz Radovljice. Tokrat so se udeleženci iger domeni, da organizacija drugih iger prevzame dom upokojencev dr. Franceta Berglja iz Jesenice.

Delavci doma so to zadolžitev vzeli resno in se z vso vmo pričeli pripravljati na igre. Tudi oskrbovalci doma so prispevali svoj delež, saj so v delovni terapiji izdelali značke za vsakega udeleženca iger in zelo lepe medalje iz lesa, zbrane s pirotegrafom. Naredili so tudi precej nagrad za udeležence.

Predlogov glede kraja, kjer naj bi se igre organizirale, je bilo večje. Odločili so se za Pristavo, ki je po mnenju organizatorjev najprimernejša za tako srečanje.

Tudi vodstvom osnovne organizacije zveze sindikata doma dr. F. Berglja so pripravili potekale zelo dobro. Vabilo za udeležbo so bila poslana desetim socialnim zavodom, in sicer: domu dr. Janka Benedika, domu upokojencev Kranj, domu Petra Ujarja Trzin, centru slepih in slabovidnih dr. Antona Kržanika Škofja Loka, domu oskrbovalcev Albina Drolica Preddvor, domu upokojencev Kamnik, domu upokojencev Domžale, domu počitka Tisje – Smartno pri Litiji, domu upokojencev Menges in domu upokojencev dr. F. Berglja Jesenice.

Od vseh povabljenih domov se samo predstavniki iz Preddvora in Mengesa niso udeležili iger. Ostali pa so se vabilu odzvali.

TEKMOVANJE PROSVETNIH DELAVCEV V SMUČANJU

Osnovna šola 18. december Mojstrana je organizirala že petič zapored tekmovalno prvenstvo v veleslalomu in slalomu za učence. Tekmovalna sta se udeležila 102 tekmovalci iz 13 TOZD. Po razglasitvi rezultatov je bila maskarada s plesom.

REZULTATI:
VELESALOM – (Zenske (do 30 let): 1. Ana Hajdinjak 38,44 – zdravstvena šola, 2. Meta Pazlar 40,88 – OS Tone Cufar, 3. Darinka Čurnar 42,36 – OS Tone Cufar.

ZENSKE OD 30 DO 40 LET: 1. Marica Ravnik 43,71 – ZIC 2. Doroteja Klinar 44,68 – Koroska Bela, 3. Silva Šimic 47,18 – OS Prežih Voranc.

ZENSKE NAD 40 LET: 1. Marica Udir 46,96 – OS Tone Cufar, 2. Vera Gartner 50,50 – OS Mojstrana, 3. Milena Mlačnik 59,33 – OS Koroska Bela.

MOŠKI DO 30 LET: 1. Borut Bergant 37,23 – OS Žirovnica, 2. Vlado Kovac 38,87 – OS Žirovnica, 3. Igor Stepec 38,88 – ZIC.

MOŠKI OD 30 DO 40 LET: 1. Franci Rabič 33,04 – OS Mojstrana, 2. Vinko Straus 33,12 – OS Kranjska gora, 3. Zdravko Kavčič 37,02 – Center srednjih šol.

MOŠKI NAD 40 LET: 1. Marko Pogačnik 36,73 – ZIC, 2. Janez Lupše 38,86 – OS Kranjska gora, 3. Ivo Borštnik 39,39 – ZIC.

TEKI – ZENSKE – (do 30 let): 1. Sonja Rožanc 9:57,0 – OS Žirovnica, 2. Brigita Mark 10:08,3 – VVO, 3. Danica Uršelj 11:31,8 – OS Polde Strazišar.

ZENSKE OD 30 DO 40 LET: 1. Slava Mlakar 9:53,3 – OS Kranjska gora, 2. Marica Ravnik 10:51,5 – ZIC, 3. Marija Slamnik 11:24,7 – OS Žirovnica.

ZENSKE NAD 40 LET: 1. Ivanka Rožanc 11:25,1 – OS Žirovnica, 2. Regina Reziner 15:27,8 – ZIC.

MOŠKI DO 30 LET: 1. Borut Bergant 8:05,3 – OS Žirovnica, 2. Andrej Metek 8:44,8 – ZIC, 3. Bojan Brun 9:12,7 – Zdravstvena šola.

MOŠKI OD 30 DO 40 LET: 1. Franc Rabič 8:58,7 – OS Mojstrana, 2. Drago Fon 9:04,1 – ZIC, 3. Stanko Justin 9:29,5 – OS Žirovnica.

ŠOLSKO PRVENSTVO V VELESALOMU

Osnovna šola 18. december iz Mojstrane je organizirala šolsko prvenstvo v veleslalomu. Tekmovanja se je udeležilo 100 učencev ali 57 % vseh učencev.

REZULTATI:
Mlajše cilicibanke: 1. Jana Potočnik 59,16, 2. Alina Telalović 1:02,84, 3. Teja Trifković 1:04,43.

Cilicibanke: 1. Klavdija Mlekus 49,45, 2. Monika Strazišar 51,32, 3. Monika Springer 54,80.

MOŠKI NAD 40 LET: 1. Milan Uličar 9:43,2 – ZIC, 2. Edi Rakovec 10:17,3 – OS Prežih Voranc, 3. Jože Daskofer 12:18,9 – OS Prežih Voranc.

EKIPNE UVRSTITVE:

VELESALOM: 1. Osnovna šola Jesenice-bobinskega odreda Kranjska gora 1:59,08, 2. Železarsko izobraževalni center Jesenice 1:59,32, 3. Osnovna šola Tone Cufar 2:00,88.

TEKI: 1. Osnovna šola Gorenjskega odreda Žirovnica 27:31,8, 2. Železarsko izobraževalni center Jesenice 28:00,4, 3. Osnovna šola 18. december Mojstrana 30:50,3.

SMUČARSKI TEČAJI MED ZIMSKIMI POČITNICAMI

Počitnice – beseda je povezana z radostjo, z veseljem, rekreacijo, pa naj bo to na snegu ali ob morju. Po razigranih zimskih počitnicah smo spet sedli v šolske klopi, pogovorov ni bilo ne konca ne kraja. Pripravili smo o svojih doživljajih z ledenih ploskev, z zamrznjenega blejskega jezera in s snežnih smučač Vogla, Zatrnik, Kranjske gore in Črnega vrha.

Šolsko športno društvo in temeljna telesnokulturna skupnost Jesenice sta organizirali smučarske tečaje, v katerih je sodelovala kar ena tretjina učencev osnovne šole Gorenjskega odreda Žirovnica in 38 cilicibanov in vzgojno-varstvene enote.

Tečaj v Črnem vrhu, ki so ga vodili: Janez Kovac, Jože Peterneš, Mato Grčar in Srečo Kavčič, je obiskalo 42 učencev. Učenci smo bili zelo navdušeni nad potekom tečaja in lepih vremenom. Našo navdušenost pa je zvečala še tekma v veleslalomu. Kljub temu, da smo se nekateri tekme branili, smo vsi prišli skozi cilj. Tekmovali smo skupaj z učenci

Kern VVD 52,58, 5. Robert Blažević VVD 52,69, Igor Svetina BLD 52,69, 7. Primož Treven RAD 52,73, 8. Samo Borovinskič ETA 53,16, 9. Matej Jovan RAD 53,37, 10. Janez Podlipnik BOH 53,55.

REZULTATI V SLALOMU ZA MLAJŠE PIONIRKE (na startu 55): 1. Nataša Matičič VVD (42,17, 42,13) 1.24,30, 2. Romana Kotnik KRG (42,98, 42,61) 1.25,59, 3. Alenka Jesenšek BRM (42,59, 43,05) 1.26,63, 4. Pia Golob VVD (42,83, 44,18) 1.27,01, 5. Mojca Novak KRG (43,58, 43,72) 1.27,30, 6. Tanja Žemva BLE (43,25, 43,36) 1.27,52, 7. Vanja Napotnik MEZ (44,33, 43,28) 1.27,61, 8. Saša Lesjak APT (43,81, 43,91) 1.27,72, 9. Elizabeta Basile RUT (43,80, 44,01) 1.27,81, 10. Suzana Holzbauer DOL (42,83, 45,53) 1.28,37.

REZULTATI V SLALOMU ZA MLAJŠE PIONIRJE (na startu 72): 1. Grega Gosar KRG (40,08, 41,48) 1.21,56, 2. Darjan Čekon FUZ (41,81, 41,49) 1.22,51, 3. Robert Blažević VVD (41,07, 41,63) 1.22,70, 4. Samo Borovinskič ETA (41,27, 41,59) 1.22,86, 5. Tomo Bremec VVD (41,61, 41,46) 1.23,06, 6. Matevž Dolenc OLI (41,50, 42,80) 1.24,30, 7. Gregor Grlic TRG (42,09, 42,32) 1.24,41, 8. Gašper Blejcek OLI (42,40, 42,61) 1.25,01, 9. Dejan Dodig VVD (42,00, 43,43) 1.25,42, 10. Igor Svetina BLD (42,06, 43,49) 1.25,55.

Edi.

v velikem številu. Saj je bilo vseh udeležencev kar 71. Tekmovali so v štirih disciplinah: veleslalomu, tekmu na smučeh, sankanju in postavivni snežaka. Za prve tri discipline so bile proge dobro pripravljene, klub precej slabim snežnim razmeram. Predvsem delavke doma dr. F. Berglja zaslužijo vse pohvalo, saj so velikokrat morale stati tudi po lopatah, da so bile proge pripravljene tako, kot za tako tekmovalce morajo biti.

Kljub velikemu trudu organizatorjev pa se primerne proge za sankanje ni dalo pripraviti, zato so udeleženci tekmovali v spustu z zračnico čez oviro, kar je na koncu pokazalo kot zelo zabavna in prijetna rekreacija.

Tudi postavitev snežaka, kjer so bili pogosti zaradi pomanjkanja snega precej zahtevni, saj je moral biti velik 120 cm, narejen pa v šestih minutah, je lepo uspela. Prvo mesto v tej panogi so osvojili predstavniki doma upokojencev dr. F. Berglja. Poudariti je treba, da je bil namen teh iger predvsem rekreacijski in pa seveda srečanje delavcev socialnih zavodov, vpisovanje prijateljskih stikov in izmenjava delovnih izkušenj.

Vendar pa so delavci – udeleženci iger vzeli tekmovalne precej zares in so bili temu primerni tudi rezultati.

Ob tem velja zahvala tudi tovarišu Jožu Zidarju in njegovim skupini, ki je pomagala organizatorju z nasveti, še več pa z delom, saj so pri vseh disciplinah merili čas, tako da ni bilo nobenih pritožb, saj je bilo vse res brezhibno.

V skupni uvrstitvi je ponovno osvojil prvo mesto in s tem prehodni pokal center slepih in slabovidnih dr. Antona Kržanika iz Škofje Loke. Dobro pa so se uvrstili tudi delavci doma dr. F. Berglja in prav tako ponovno osvojili drugo mesto v skupni uvrstitvi. Tretji so bili predstavniki doma Petra Ujarja iz Trzin.

Od četrtega do osmega mesta pa so se uvrstili: 4. dom dr. J. Benedika Radovljica, 5. dom upokojencev Kamnik, 6. dom upokojencev Kranj, 7. dom počitka Tisje in 8. dom upokojencev Domžale.

Kot je bilo že omenjeno, je bilo pripravljenih tudi precej nagrad. Prvi trije uvrščeni domovi so dobili pokale, ki jih je pripravljal občinski svet zveze sindikatov Jesenice. Nagrade so dobili tudi posamezniki za prve tri, za srednjo in predzadnjo uvrstitve. Tudi prva tenka v posamezni disciplini je bila deležna posebne nagrade.

Tako je bilo vsem zadosteno in vsi udeleženci so bili zadovoljni z organizacijo drugih zimskih iger. Tretje igre pa so sprejeli pod svoje okrilje delavci doma Petra Ujarja iz Trzin.

Ob koncu pa se pristrana zahvala vsem, ki so organizatorju – domu dr. F. Berglja na kakršenkoli način pomagali. Predvsem se zahvaljujemo občinskemu sindikalnemu svetu Jesenice, ki je prevzel pokroviteljstvo nad igrami, poklonil pa je tudi pokale in nekaj nagrad. Zahvala gre tudi Lesno galerijski skupini obratu Jesenice, lesni obrti Višnar Jesenice, Državni založbi Jesenice in drugim za uspešne nagrade.

Veliko zaslug za uspešno organizacijo iger imata tudi oskrbnika doma na Pristavi, ki sta pridno skrbela za prijetno počutje udeležencev.

K.P.

REKREACIJA – ALPSKO SMUČANJE: OTROCI IN SMUČANJE

NEKATERE SMERNICE

Alpsko smučanje je podobno drsanju, predvsem v boju za ravnotežje. S tega vidika ga obravnavamo tudi pri otroku. Navajamo nekaj nasvetov, odrejenih in enostavnih. Pri preiskovanju pa moramo biti potrpežljivi, kajti lov za ravnotežje zahteva vajo, čas.

Povsem razumljivo in naravno je, da prične otrok najprej hoditi na smučeh po ravnini, sprva brez pomoči palic, nato se s palicami. Hodi in trudi naj se sam, le te vidite, da ima težave, mu hodite ob strani z njim v korak. Med hojo počasi spreminjajte smer: okoli dreves, ali vzhodnik, če dreves ni. Če je ravnina gladka, brez ovir, potem ovire postavite: uporabite lahko optričnik, vetrovke, vejice in podobno. Tako se otrok privaja na ravnotežje pri hoji in pri podraščanju na smučeh, na težo smuči in čevljev in se pri tem tudi krepi.

Najprej hodimo v krogu, da se otroku ni treba obračati, nato pa se pred otrokom s kratkimi prestopnimi koraki obračamo na mestu počasi za 180 stopinj. Otroku bo poizkušal posnemati.

Prvi smuk navzdol izvedemo iz navadne hoje po ravnini po zelo kratki, komaj zaznavni višini. Otroka spremljamo ob strani. Če ima strah, ker drsi, ga vodimo za roko, ali pa naj se oprime palice, ki jo trdno držimo vodoravno pred njim.

V nadaljevanju izberemo samo nekaj daljšo, toda še vedno zelo blago veeino. Vzpemamo se peš in vlečemo otroka za seboj tako, da se drži smučarske palice, ki služi kot sidro, ali kroglič pri vlečnici. Pred otrokom se spustimo po bregu, otrok naj tesno sledi. Če mu ujamemo, zaviramo toliko, da lahko sledi. Tako smučamo pred njim brez vsakih besed in po nekaj urah vadbne v nekaj dneh že lahko zastavimo na daleč razpotegnene loke. Ne pozabimo: vadimo samo tako dolgo, dokler se otroku zdi prijetno. Če se dolgo ne utruji, ali naveliča, potem lahko opravimo vse to že prvi dan. Iz dolgih lokov preidemo počasi na krajše loke.

Otrok naj vedno tesno sledi in dela z očetom ali mamo vrsto zavojov po spadnici terena v tisti tipični otroški drži, nekoliko razklenjenih smučih, v nalahnem polplužnem nastanku, ki naredi vtis, da obrača otroka kar samo od sebe naokoli. Po nekaj dneh spreminimo te dolge zavoje v kontrolirano krmarenje po daljšem delu smučišča.

Otrok, ki smuča v nalahnem pluznem nastanku, kaj hitro dojamemo, da mu pomaga nalahen cion na zunanjo nogo zavijanje v začetnem smer. Nalahni polplužni nastavek je otroku zelo priroden drži. Dopolni mu, da vsaj nekoliko upogne kolena. Otroku se navadno že kar sam takoj v začetku svoje smučarske postavi v to drži. Tisti starši, ki privajajo otroka v širok plug, zelo greše. Otroku se drži izrodi v trdno zvrzanenogo ob širokem plugu. Gornji trup je nagnjen prijeljivo močno naprej in otrok se zaradi ravnotežja obesi v čevlje, če ima specialne smučke oklopnike. Specialni čevlji so mu v tem primeru potuha, da se lahko v tej izrojeni drži obesi nazaj na stero čevlja ter tako v prijeljivi drži lovi ravnotežje. In še to, ko pride tak otrok v roke smučarskemu učitelju, ima ta z njim največje težave preden ga priuči lepega polplužnega nastanka v prirodi drži.

V tem času se je otrok že tudi privadil na žičnico – vlečnico. Če je to vlečnica za odrasle, saj postavite med noge, če vam podajalec sicer to dovoli, ali pa ga vlečete za roko, če to vzdržite.

Za nadaljnjo vadbo piščemo del smučišča, ki je nekoliko bolj strmo. Smučamo še vedno pred otrokom in mu pokazemo, kako se zavira, če odrinemo, odpremo spodnjo, zunanjo smučko v odklon, v nalahnem pluzni nastavek, pluzno oporo. To zaviranje izvajamo, delamo, se preden začnemo zavijati, nato zavijamo in pustimo, da nam pri tem smučki drse, tečejo. To nalahno zaviranje z na pol pluzni nastankom navzdol ni tveganje, ki bi vodilo otroka v napake pri smučanju. Nasprotno, to mu preprečuje, da ne zaide v širok plug, ki je nevaren gib, ker priuči navado blokiranja mišic na nivoju bokov.

Medtem ko krmarimo počevno po vesini, se spustimo lahko nekaj hitreje in spreminimo smer najprej nalahno k bregu, da s tem hitrost zmanjšamo, preden obrnemo po bregu navzdol. Pri tem ne pozabimo, da se vse to dogaja še vedno na relativno zelo položnem smučišču in da so odkloni od vpadnice majhni in da se odvijajo v raztegnjenih lokih ob relativno majhni hitrosti.

Tako na televiziji kot na fotografijah vidimo dostikrat največje mojstre slaloma, ko izvajajo ta način zaviranja, ali tudi začetnega startnega odziva v kristijeno. Na otroka ne smemo vplivati z nobenimi posebnostmi, niti z besedami niti s silueto, ali z izraznimi gibi. Vse prikazujemo sproščeno zadržani, nalahno upognjenih kolenskih narepih in vstran od telesa, da igrajo svojo vlogo uravnavanja ravnotežja drže telesa. Vedeti moramo, da občutek za ravnotežje pri otroku še ni tako razvit, kot pri odraslem človeku, zato otrok po svojem

občutku takoj zakrvari v bolj široki drži in vasko nalahno privziranje na drži sklenjenih smučih mu dela samo velike težave. Zato poudarimo prikaz gibov do skrajnosti, nalahno potegnjene zavoje izvajamo samo z nogama. Smučni vodimo vedno plosko po snegu. Nikakršnega giba rok, prsnega koša, niti nog, niti, kar bi izstopalo kot opazno. Smučarska vadbna, vzgoja, učenje otroka prične z delom nog. To je tudi povsem logično, kajti glavno delo pri smučanju opravljajo noge. Potem avtomatično, ko nogi že dobro opravljata svoje delo, pridejo na vrsto še prsni koš, boki ter roki z vžadanjem palic. Toda delo z vsem tem zahteva več let. Čimbolj je otrok umirjen, zadržan, bolj sigurna je njegova smučarska prihodnost, morda tudi tekmovalna.

Francosi imajo za starše, ki nimajo časa, da bi se ukvarjali s svojim otrokom, še eno možnost: v okviru smučarskega centra imajo organizirane posebne otroške domove, ki prevzamejo otroke v času šolskih počitnic. V nekaterih od teh domov so zelo dobro razšli problem poučevanja otrok. Otroke okoli sedmih let starosti, ki jih imajo za starejše, zaupajo navadno lokalni smučarski šoli, najmlajše pa učijo diplomirane učiteljice smučanja.

Mlade učiteljice se trudijo pri vzgoji otrok tako v domu kot na snegu in dobro poznajo tiste, ki smučajo in tiste, ki ne smučajo. Tako jih laže vpeljejo v smučanje.

Pri nas poteka to drugače. Najmlajši od dveh let starosti najprej so prepuščeni predvsem staršem. Tiste od šestih, sedmih let starosti prevzamejo izločeni smučarski učitelji in vadijeli pri klubih. Večina naših klubov se naerto ukvarja z vzgojo cilicibanov od približno šestih, sedmih let starosti naprej. Prav tako poteka masovna akcija vadbne osnovnošolskih otrok v času zimskih šolskih počitnic. Prihodnosti za vključitev otroka v vadbo je dovolj.

OPREMA NAJMLAJŠIH

Najmlajši so na snegu občutljivi predvsem za mraz, sonce in dehidracijo. Nekateri zdravniki opozarjajo na kvamni vpliv višine nad 1500 m za otroke mlajše od desetih let in višine nad 2000 m za otroke mlajše od 14 let, toda novejša izkušnja dosti višjih smučarskih centrov ne potrjujejo teh opozoril. Vsekakor so za otroke najbolj primerna smučašča godni cene med 1200 in 1700 m višine, kajti tu je nek veter in viharjev manj neprijeten. Otroci ne sme prebati, toda tudi oblačje ne sme biti preveč. Idealno je, da je otroku toliko toplo, da se še ne znoji.

OBLEKA

Oblačilo naj ne bo niti pretesno niti pretirano ohlapno. Hlače preko spodnjega perila, ne smejo biti prek trebuha preveč stisnjene, ker otroka mučijo in hitro povzročijo utrujenost. Ne tesnuje naj ima majico in preko nje puli z ovratnikom, volnen pulover in vetrovko. Dolge volnene spodnjice in hlače iz volnene blage so prijetne za mraz do minus 15 stop. Celzija. Pri še nižjih temperaturah je boljše, da otrok ne gre na smuko. Če pa že gre, potem največ za eno uro s tveganjem, da bo zasovražil smučanje in gore. Če ete z otrokom visoko v gorah v smučarskem centru, se v takem premrzlem ali viharnem vremenu odpeljite z žičnico v dolino na potep. Če ima center visoko v gorah na razpolago telovadnice, pokrita igrišča in bazen, potem nadomestite smučanje z igrami ali kopanjem. Predvsem mora otrok obraniti najljubši spomin na bivanje v smučarskem centru.

Pri temperaturah od nič do minus pet stopinj, zamenjamo volnene spodnjice z bombažnimi, pri temperaturah iznad nič stopinj (proti plus stopinjam) se odloži pulover. Nepremišljive vetrovke naj otrok ne obleče, ker kondenzira na notranji strani vlagu. Ta vlažnost je nevarna za odmrza. Prav tako kot je otrok občutljiv na mraz, mu je odveč tudi prevelika vročina, ki pri gibanju nastane, če je opremljen s puhovko in vetrnimi hlačami. Nemotno obostane in takoj opazimo, da nekaj ni v redu. Tu morajo biti starši zelo pazljivi. Rokavice naj bodo tople in nepremišljive, volnene, na primer, se premočijo, tako tudi tiste, iz slabega usnja. Najbolj topli so palčniki, izbrati je treba voljne, mehke. Za najmlajše je primerno, da jim privežemo rokavice med seboj z vrvice, ki teče preko ramen, ko nastakejo palčnike na roke.

Tako jih niti ne izgubijo, niti ne pozabijo. Če se rokavice premočijo, jih moramo otroku zamenjati. Zato ni odveč, če je rezerva vedno pri roki.

Nogavice naj bodo volnene, ali mešane iz volne iz sintetične. Mešane so sicer manj tople, toda posuše se hitreje. Mokre nogavice so tudi poziv, da vadbo z otrokom prenehamo. Pokrivalo je nujno. Pokriti mora ušesa in pri vadbah v mrazu moramo tudi paziti, da ima otrok ušesa tudi resnično pokrita. Pokrivalo mora toliko oprijeti glavo, da ne pada z glave. Volneni šal okoli vratu preprečuje prehlad, v ta namen je koristna že tudi najtanjša ruta. (se nadaljuje)

LIKOVNA ŠOLA DOLIKA – RAZPIS

Likovni klub DOLIK pri DPD Svoboda Jesenice v naslednjih treh mesecih organizira likovno šolo za mlajše, nad 15 let starosti in tudi ostale, ki kažejo določene dispozicije ob ustreznem veselju in volji za likovno ustvarjalno dejavnost. Šola bo potekala pod mentorstvom akademskega slikarja Jaka TORKARJA po urniku in programu, ki bo predložen na prvem srečanju.

Interesenti naj pisne prijave pošljejo na naslov: DPD Svoboda Tone Cufar, likovni klub DOLIK, Jesenice, Cesta železarjev, kandidati iz Železarne pa lahko tudi na uredništvo Železarja. V prijavi morajo biti čitljivo navedeni naslednji podatki: ime, priimek, starost, zaposlitev – delo in organizacija, naslov stanovanja, rojstni podatki in šolska izobrazba.

Prijave pošljite do 3. marca.

Kandidati bodo o prvem srečanju,

IZJEMEN USPEH TUDI ZAVEZUJE

Zadnje kolo letošnjega XXXVI. državnega prvenstva je bilo še najbolj zanimivo za moštvi Kranjske gore in Medveščaka, kajti odločilo je, katero izmed teh dveh moštvo bo skupaj s Spartakom zapustilo družbo najboljših. Ko so Jesenice v soboto v dvorani v Podmežakliji premagale Medveščak s 8:1, tretjine 1:0, 5:1 in 2:0, Kranjska gora pa v Subotici Spartak s 5:4, tretjine 2:2, 1:0 in 2:0, po natančni izračuni količina doseženih in prejetih zadetkov Kranjske gore in Medveščaka pokazali, da so Kranjskogorci boljše za štiri tisočinke. Tako Medveščak zapušta prvo zvezno ligo skupaj s Spartakom.

Mesto Jesenice torej ostaja najuspešnejši hokejski kraj v Jugoslaviji, ki ima dva prvotna, eden izmed teh pa je osvojil že dvajseti naslov državnega prvaka. To je seveda velik uspeh športnega kolektiva, za kar je treba vse posameznike in moštvo, kot tudi tistim, ki so zanj skrbeli, iz srca čestitati. Vsi skupaj bi se v teh trenutkih slavlja morali spomniti in se zahvaliti tudi jeniški družbi, ki je prispevala potreben denar, brez katerega moštvi Jesenic in Kranjske gore ne bi moglo doseči to, kar sta.

Zadnje državno prvenstvo je žal pokazalo, da hokej v Jugoslaviji sploh ne napreduje, prej bi lahko rekli, da nazaduje. Za to sicer najmanj krivi prav hokejski izvajalci, vendar ne bi upali zanikati, trditve, da tudi jeniški in ljubljanski hokej stagnira.

Državno prvenstvo, takšno kot je, seveda ne daje možnosti napredka najboljšim ekipam, ki od srečanj s Spartakom, Medveščakom, Partizanom, kot tudi s Kranjsko goro in Crveno zvezdo, nimajo skoraj ničesar. Če vnaprej se ve, da Jesenice in Olimpija proti večini ekip lahko dosežeta visoko zmago, ker je kvaliteta razlika precej velika.

To je dejstvo in tega bi se se zlasti v prvem moštvi Jesenic morali še kako zavedati. V situaciji, v kakršni je trenutno jugoslovanski hokej, in ki ne zagotavlja nikakršnega napredovanja, bi morali predvsem na jeniških iskati različne možnosti, da bi napredovali.

Naslov državnega prvaka je nedvomno velik uspeh, toda če resnično pogledamo v oči, se kvaliteta hokeja na jeniških ni dvignila. Saj se tudi ni mogla, kajti le nekaj resnejših tekem z Olimpijo v vsaj sezoni, ne more pogojevati kvalitete nastopa. Zaradi tega bi se v teh trenutkih slavlja morali zavedati, da je za napredek potrebno veliko več. V mislih imamo predvsem iskanje stika s kvalitetnimi tujimi ekipami v Italiji, Avstriji, ZR Nemčiji in na Češkoslovaškem. Le na ta način bi bile dane možnosti zelo nadarjenim sedanjim generacijam jeniških hokejistov, da se razvijejo. Kajti če ostane tako, kot je bilo v letošnjem državnem prvenstvu, lahko pride do okrnosti. Še slabše bi bilo, če bi hokejske tude tudi pešice funkcionarjev, ki jih vodi, upaval naslov državnega prvaka. To bi bilo sila varljivo, kajti biti prvak v državi, katere reprezentanca je v C skupini svetovnega hokeja, je sicer čast, vendar s stališča kvalitete to ni poseben uspeh.

Gre torej za neizogiben prispevek jeniške hokejske k družbi kvalitete jugoslovanske reprezentance, to pa pomeni imeti veliko več stikov s kvalitetnejšimi tujimi ekipami. To je tudi smoter športa, neke zaveze se proti enemu ali boljše, da pa v visokim zmagami proti kvalitetno mnogo slabšim ekipam.

O tem pri HK Jesenice tudi razmišljajo, kajti nekateri klubi v ZR Nemčiji in Italiji kažejo interes, da bi se povezali z jeni-

niškim klubom, ki naj bi že v avgustu in septembru odigral nekaj predsezonskih tekem na turneji po teh dveh deželah. Seveda se je potrebno zavedati, da je hokej v ZR Nemčiji veliko kvalitetnejši kot pri nas in da bo predvsem dobro pripravljena in uigrana ekipa Jesenic zanimiva za tamkajšnje moštvo. To je tembolj pomembno, kajti ko v tujini enkrat zapraviš ugled, si ga težko spet prioboriš. Gre torej za višje cilje, za hitrejši napredek, ki mu letos zaradi nekvalliteta državnega prvenstva žal nismo bili priče. Trener Boris Svetlin je prepričan, da bi sedanja generacija jeniških hokejistov lahko dosegla veliko več, kar mu seveda verjamemo.

Pred jeniškimi hokejski in pešice funkcionarjev je po dvajsetem naslovu dilema: ali se zadovoljiti s tem, kar imamo v državi in igrati poprečni hokej ali pa iskati možnosti, da bi se z bolj trdim delom in srečanji s tujimi kvalitetnimi moštvi dvignili iz sivega poprečnosti.

Ob resnično velikem in izjemnem uspehu – dvajsetem naslovu prvaka Jugoslavije – jeniškim hokejistom čestitamo iz srca tudi v imenu naših bralcev.

Tudi Kranjska gora se je obdržala v družbi najboljših in je v povsem drugačnem položaju. Seveda so Kranjskogorci na čelu s trenerjem Cirilom Klinarjem upravičeno zaupanje. Pomembno je, da si je nekaj nadarjenih mladih posameznikov v letošnjem prvenstvu nabralo precej izkušenj. Kombinacija med starejšimi in povsem mladimi hokejski je vsekakor posrečena, saj mladi – torej tisti, ki bodo v naslednjih letih oblekli jeniški dres – hitreje nabirajo potrebne znanje. V letošnji sezoni se je v vrstah Kranjske gore še posebej izkazal mladinec Kvečelj, ki ima vse možnosti, da se v kratkem razvije v zelo dobrega hokejista. Seveda ima enako možnost še nekaj mladih, ki so se nastopili v majici z državnim grbom, bodisi v mladinski ali pa mladi reprezentanci Jugoslavije.

Jeniški hokej torej ostaja najboljši v Jugoslaviji, seveda pa bi bilo zelo narobe in nespametno, da bi zaspali na lahorikah, kajti v športu in v življenju morajo biti vse silnice usmerjene k boljšim dosežkom, ki se jih ne da doseči, čež noč, temveč s trdim delom, resnostjo in disciplino. Upamo, da bo tako tudi z jeniškim hokejem, kajti dvajseta zvezdica jih tudi obvezuje.

Zadnja prvenstvena nastopa Jesenic in Kranjske gore.

JESIENICE – MEDVEŠČAK 8:1 (1:0, 5:1, 2:0). Sodila sta Dremelj in Ulčar, strelci pa so bili: za Jesenice D. Horvat 3, Šuvak in M. Horvat po 2 ter S. Štap, za Medveščak pa Šuligoj.

SPARTAK – KRANJSKA GORA 4:5 (2:2, 0:1, 2:2). Sodili so Rus, Aljmasi in Dvornič, strelci pa so bili: za Spartak R. Vereš 2, Sabadoš in Koša, za Kranjsko goro pa: Medved in Kozar po 2 ter Potočnik.

Končni vrstni red XXXVI. državnega prvenstva:

Jesenice	28	25	2	1	268:	99	52
Olimpija	28	24	2	2	315:	62	50
Cinkarna	28	16	4	8	179:	127	36
Crvena zv.	28	11	3	14	144:	166	25
Partizan	28	10	1	17	123:	177	21
Kr. gora	28	8	4	16	120:	200	21
Medveščak	28	9	2	17	99:	166	20
Spartak	28	0	0	28	86:	344	0

D.

»TOČA« PO KATASTROFI

Državno hokejsko prvenstvo se izteka in razplet kaže, da bomo prvi na svetu v zgodovini hokeja dvajsetkratni državni prvaki. Na straneh Železara (»Po toči zvoniti bo prepoznavno«, št. 3, z dne 21. januarja 1982 in »Katastrofa v Ljubljani«, št. 5, z dne 4. februarja 1982) in v radiu Triglav Jesenice v oddaji Stop Zelena luč, z dne 3. februarja 1982, je Dušan Dragojević objavil prispevek o tekmah našega moštva. Prispevki so enostranski in tendenciozni, oddaja v radiu pa je bila še posmehljiva žaljiva.

Dušan Dragojević nije plat znanja zaradi »katastrofalnega« poraza naše ekipe z Olimpijo in še zlasti ne more pozabiti tega, da nismo dosegli častnega zadetka. Ne želimo opravičevati poraza proti večnemu tekmeču. V športu je že tako, da so večni zmagovalci zelo redki, če sploh obstajajo. Tudi boljše moštvo mora poraz znati prebiti in se iz njega tudi kaj naučiti. Vzroki za ta poraz niso samo v moštvi samem, ampak denimo, da tisti tudi v celotnem klubu in ne nazadnje v odnosu okolja do moštva. Kadar dosegamo uspehe, se le-ti upravičeno pripisujejo ne samo igralcem ampak tudi funkcionarjem in vsem ostalim dejavnikom, ki so na kakršenkoli način povezani s hokejem. Če pa pride do poraza, se ta prevlači samo na igralce in trenerje, ostali dejavniki pa se poskrbijo kot miši v luknje. Igralci smo skupaj s trenerjem skušali najti vzroke tega neuspeha in naj navedemo le nekaj ugotovitev:

Ni bilo skupnih priprav na derbi z Olimpijo zaradi odsotnosti polovice moštva na tekmah državne reprezentance v Sarajevu. Že desetletje opažanja dajejo slutiti, da vodstvo Hokejske zveze Jugoslavije v Ljubljani namerno pred vsakim derbijem organizira tekme državne reprezentance in glavno breme sloni vedno na jeniških igralcih. Poleg tega vodstvo reprezentance z nami celo eksperimentira. Ni problem fizične vzdržljivosti zaporednih zahtevnejših tekem, ampak je potrebno pred derbijem v moštvo izvesti daljša skupne priprave s podrobno izdelanim programom in skozi njega ustvariti ustrezno sociopsihološko klimo, ki je nepogrešljiva in se vedno masčuje njeno podcenjevanje. Skrhane drsalke je možno dobro nabrusiti tik pred tekmo in bodo odlično zarezale v led, toda igralcev ni mogoče pripraviti zadnje minute pred tekmo, kot se je to zgodilo pred zadnjim derbijem. Ne smemo niti za trenutek pozabiti, da so igralci osebnosti z vsemi svojimi odlikami in hibami, ne pa avtomati, ki se jih pošlje v igro, kadar to zahteva razpored tekmovalcev. Igralci so vodstvo kluba na to opozorili v minulnem letu, vendar se je to opozorilo sprejelo v obsočno.

2. Igralci smo ugotavljali, da smo po novem letu drseli v krizo, vendar ni bilo nikogar, ki bi nam z ustreznimi sociopsihološkimi pristopom pomagali najhitreje prebiti krizno situacijo. Daljša odsotnost sociologov, ki nam je bil vedno ob strani s svojimi spodbudami, je prispevala k poglabitvi krize in k njeni zakasneli razrešitvi. To celotno breme je tako obviselo na trenerju, ki pa tudi ni imel ustreznih podpor pri funkcionarjih.

3. Pogoj treniranja so sicer ustrezni, toda niso ravno najboljši, kot se trdi in to ima tudi svoje posledice v celotnem moštiku negativnih vzrokov, ki so vodili k

neuspehu (treniranje pri – 15 stopinj C, mrzli tuši, še vedno odprta dvorana, več kot polovica moštva je že skoraj kronično prehlajena, neurjen status itd.).

4. Ugotavljamo potrebo po večji družbeni širini vodenja hokejskega društva Jesenice, ki je sedaj preveč zoženo na pešico funkcionarjev, kar vzbuja pri igralcih občutek odlojenosti in družbene nezainteresiranosti kljub formalni deklarativni opredelitvi hokeja kot prioritete športne dejavnosti na jeniških.

Navedli smo samo nekaj vzrokov, ki naj opozorijo, ne pa opravičilo poraz v Ljubljani.

Mislimo, da za ceno zmage ne moremo biti v mednem odnosu, v katerega nas potiska Dušan Dragojević. Kljub porazu z Olimpijo smo se na tekmi borili, toda ni in ni nam šlo. Ne ustreza resnici navedba Dragojevića, da se nismo niti pošteno branili, in dostojno zastopali jeniško rdečo barvo. Da nam borbenosti ni manjkalo, potrjuje tudi dejstvo, da so zvesti navijači prvi v zgodovini jeniškega hokeja kljub porazu po zaključnem živžgu sodnika skandirali »JESENI-CE« in tako pokazali razumevanje in nam niso obrnili hrbta v težkih trenutkih, kot to hoče prikazati Dušan Dragojević. Njegova grožnja z združenim delom, da naj temeljito premisli o smotnosti sredstev, ki jih daje za hokej, je zelo neumestna in razdiralna, saj tudi uspešne delovne organizacije, ki se je znašla v trenutni nelikvidnosti, ne ukinito takoj, ampak se ji priskoči na pomoč in tudi izdele temeljiti sanacijski načrt. Vprašujemo se tudi, kako je Dragojević poročal o tekmi, na kateri ni bil navzoč. Takšen način obveščanja vsekakor ni sklad s kodeksom novinarstva etike. Njegovi komentariji in vloži v glasbeni oddaji radija Triglav Jesenice pa niso izraz duhovitosti in kritike, ampak prej znamenje netaktnosti in nizke kulturne ravni avtorja.

IGRALCI HK JESIENICE

JESIENIŠKI SANKAČI USPEŠNI NA SVETOVNEM PRVENSTVU

Trije člani sankakega kluba Jesenice so se kot člani državne reprezentance udeležili svetovnega prvenstva v sankanju, ki je bilo tokrat v turističnem kraju Feld am see v Avstriji.

Med 42 tekmovalci iz številnih držav so precej opazen uspeh dosegli tudi naši tekmovalci. Najboljši je bil Teodor Kalnik iz Trzica, ki je zasedel 16. mesto, jeniški tekmovalci pa so se uvrstili: Marjan Meglič je bil 21., Mirko Klinar pa 24.

V dvosedihi je bil od jugoslovanskih tekmovalcev najboljši par Česen-Kalnik iz Trzica, ki je zasedel 8. mesto, par Kraovec-Klinar z Jesenic pa je zasedel 11. mesto.

PRVENSTVO ŽELEZARNE V KEGLJANJU NA LEDU V LETU 1982

Tekmovalci za prvenstvo Železarn v kegljanju na ledu bo v moški in ženski konkurenci. Ekipa pri moških šteje pet tekmovalcev, pri ženskah pa tri tekmovalke. Tekmuje se po pravilih zveze za kegljanje na ledu. Število tekmovalcev je neomejeno.

Prijave sprejema vodja tekmovalstva na tekmovališču v hali v Podmežakliji. Tekmovalci morajo pokazati izkaznico za vstop v Železarno.

Tekmovalci bo potekalo od 1. do 5. marca, in sicer 1. 3. in 4. marca od 9. do 12. ure, 1. in 2. marca od 15. do 18. ure, 3. marca od 15. do 17. ure in 4. ter 5. marca od 15. do 19. ure.

TRIPLATOVA REPUBLIŠKA PRVAKINJA

V Mariboru je bilo v nedeljo, 14. februarja, republiško prvenstvo v judu za ženske. Na prvenstvu je sodelovalo 55 judoški iz devetih slovenskih klubov.

Judo sekcijo pri TVD Partizan Jesenice so zastopale: Erika Cerin, Irena Volf in Marija Triplat. Čeprav sta Cerinova in Volfova še mladinki, sta uspešno nastopili med članicami. V kategoriji do 42 in 48 kg sta zasedli peto mesto potem, ko sta vstop v polfinalne izgubili s kasnejšima prvakinja. Triplatova je v kategoriji do 72 kg prijetno presenetila. Že v prvem dvoboju je premagala lanske prvakinja Radosavljevičeva (Maribor) z 10:0 in potem je bila pot do prvega mesta in naslova republiške prvakine lažja.

Triplatova si je s prvim mestom priborila tudi pravico do nastopa na državnem prvenstvu, ki bo v soboto, 27. februarja, v Novem Sadu. Konkurenca na prvenstvu bo zelo huda in zato bo njena uvrstitev med prvih pet velik uspeh za jeniški in slovenski judo. Želimo ji čimveč športne sreče na vročih novosadskih blazinah.

SAVA (LJUBLJANA): ŽELEZAR (ŽIROVNICA) 3:0 (—15, —10, —7)

Ljubljana, telovadnica na Taboru, sodnik Glob (Ljubljana), gledalcev 50.

Sava: Kumer, Grah, Skofic, Plešej, Oblak, Strgar, Bombač, Dragozet, Kladovnik.

Železar: Legat, Černe, Langus, Prešeren, Knežević, Pogacar, Strnad, Mežek, Rajgelj.

V uvodni tekmi spomladanskega dela v prvi slovenski odbojarski ligi sta obe ekipi pokazali dokaj povprečno igranje. Ekipa Železara je igrala v nekoliko spreminjeni postavi, zato tudi ni bila dovolj uigrana.

Zmaga domačih je bila zaslužena, rezultat pa bi bil lahko drugačen, če bi Železari kljub neugnanosti zaigrali bolj borbeno. Sodnik ni bil dober srečanju in je z nerazumljivimi odločitvami oskodoval obe ekipi.

Naslednja tekma bo v soboto v telovadnici osnovne šole Gorenjskega odreda v Žirovnici, gostovala pa bo solidna ekipa iz Izole.

I.M.

PRVENSTVO DELOVNE SKUPNOSTI ETKRN V KEGLJANJU NA LEDU

Sodejavnici delovne skupnosti ETKRN so se v četrtak, 18. februarja in ponedeljek, 22. februarja, pomerili v kegljanju na ledu. Nastopilo je 34 tekmovalcev, od tega 25 moških in devet žensk. Rezultati kažejo, da je v tem športu potrebno precej sreče, saj je nekaj let dosegajo najboljša rezultate tekmovalci, ki so prvič nastopili. Želimo, da bi bila udeležba na prvenstvu Železarn, ki bo od 1. do 5. marca, vsak dan od 15. do 19. ure v športni hali v Podmežakliji, še večja.

REZULTATI:

Ženske: 1. Milena Lužnik – RO – 34 točk, 2. Branka Rebolj – RO – 26, 3. Olga Milnar – OTK – 24, 4. Sonja Lotrič – RO – 21, 5. Jozica Setinec – OTK – 21, 6. Diana Azman – SEO – 18, 7. Anka Langja – OTK – 18, 8. Veronika Korošec – SEO – 15, 9. Leda Štern – SEO – 13 točk. Moški: 1. Zare Lozar – SEO – 57 točk, 2. Alojz Babnik – NG – 47, 3. Anton Rebolj – SEO – 45, 4. Janez Znidar – OTK – 45, 5. Aleš Lajga – RO – 45, 6. Zoran Rozman – SEO – 44, 7. Božo Černe – NG – 41, 8. Marjan Bernot – SEO – 39, 9. Igor Logar – SEO – 39, 10. Martin Pazlar – RO – 39, 11. Janez Babic – NG – 37, 12. Sašo Pernuš – NG – 35, 13. Franci Milakar – SEO – 34, 14. Milos Ferk – NG – 33, 15. Milan Klinar – SEO – 33, 16. Zvonko Kalan – SEO – 31, 17. Roman Kolman – SEO – 31, 18. Alojz Kerstan – SEO – 30 točk, 19. Stane Oblak – RO – 28, 20. Boris Benčina – SEO – 28, 21. Mirko Podgoršek – RO – 27, 22. Valentin Zupan – OTK – 26, 23. Sašo Sodja – OTK – 26, 24. Vili Ferk – NG – 24, 25. Franci Pukl – RO – 23 točk.

hai

15. TRADICIONALNI SLALOM ZA »SVINJSKO GLAVO«

Precej mrzla, toda zelo lepa pustna nedelja je privabila nekaj tisoč gledalcev v Črni vrh nad Jesenicami, da si ogledajo 15. tradicionalni veleslalom za »svinjsko glavo«. Po pustnih šegah in običajih je Črni vrh samostojna občina z glavnim mestom Španov vrh. Ima svojega župana, statut, svoj prapor, pač prav vse, kar je po predpisih potrebno za samostojno občino.

Po uvodnem segavem govoru se je začelo tekmovalstvo. Najprej so bile igre brez meja ob meji. Prvo mesto so osvojili rovtarji pred bajtariji in Španovim vrhom. Sledilo je pravo tekmovalstvo za trofejo svinjske glave. Po veleslalomski progi, dolgi 50 m, z dvojimi vrati se je spustilo preko dvajset tekmovalcev. Pravojo, da pri nas kave ni. Pa naj še sedaj kdo reče, da je ni! Maska »šverc komerc caffe« je mimo carine iz Italije in Avstrije priveržala toliko kave, da je občini Črni vrh celo leto ne bo zmanjkalo, zato je dobila prvo nagrado – svinjsko glavo – z limono v gobcu. Limono na zato, da bo najboljši maski do drugega

MNOŽIČNA UDELEŽBA NA DESETIH ZIMSKIH ŠPORTNIH IGRAH V MOJSTRANI

Svet za šport in rekreacijo ter izrabo prostega časa pri občinskem svetu zveze sindikatov Jesenice je v sodelovanju s športnim društvom Mojstrana izvedel desete zimске športne igre v veleslalomu in smučarskih tekih. Tudi tokrat je bilo za obe tekmovalni veliki zanimanje, kar je dokaz več, da se v delovnih kolektivih jeniške občine mnogi ukvarjajo prav z zimsko rekreacijo, to je s smučanjem. Obeh tekmovalcev se je udeležilo več kot 300 članov osnovnih organizacij ter konferenc sindikatov iz številnih TOZD in OZD iz jeniške občine.

REZULTATI:

VELESALOM ženske do 25 let: 1. Saša Kofler (Železarna) 47,60, 2. Neva Habjan (Iskra Blejska Dobrava) 49,74, 3. Renata Peternel (Kovinaka oprema Mojstrana) 53,49.

Ženske od 25 do 35 let: 1. Majda Papler (Emona Market Jesenice) 28,89, 2. Jelka Rakovič (Zdravstveni dom Jesenice) 29,04, 3. Alenka Luks (Iskra Blejska Dobrava) 30,93.

Ženske od 35 do 45 let: 1. Tilka Cerkovnik (Bolnica Jesenice) 31,86, 2. Alenka Mencinger (Zdravstveni dom Jesenice) 32,47, 3. Marica Ravnik (ZIC Jesenice) 33,37.

Ženske nad 45 let: 1. Cilka Benedičič (Emona Market Jesenice) 32,03, 2. Ljilka Praček (Društvo upokojevcov Jesenice) 33,89, 3. Rafaela Čop (Center srednjih sol Jesenice) 34,43.

Moški do 25 let: 1. Mirko Teraž (LIP Mojstrana) 39,85, 2. Bogdan Razinger (Železarna) 39,99, 3. Anton Milonik (LIP

Mojstrana) in Marko Razinger (Železarna) 40,16.

Moški od 25 do 35 let: 1. Jani Kovac (Železarna) 37,15, 2. Boris Pešjak (Železarna) 38,02, 3. Tomaž Lesjak (Ljubljanska banka Jesenice) 38,66.

Moški od 35 do 45 let: 1. Mirko Klinar (Železniško gospodarstvo TOZD Promet Jesenice) 25,87, 2. Alojz Čop (SGP Gradbince Jesenice) 27,01, 3. Bogo Por (SGP Gradbince Jesenice) 27,15.

Moški nad 45 let: 1. Anton Vidic (Gradis Jesenice) 28,77, 2. Franc Gasperin (Društvo upokojevcov Kranjska gora) 28,86, 3. Vinko Not (Železarna) 29,14.

Ekipno veleslalom: 1. Železarna Jesenice 3:01,97, 2. Osnovna šola Tone Čufar Jesenice 3:34,20.

SMUČARSKI TEKI – ženske do 25 let: 1. Boža Černe 9:12,0, 2. Bojana Kobentar 9:13,3, 3. Saša Kofler 9:40,5. (vse Železarna Jesenice).

Ženske od 25 do 35 let: 1. Majda Papler (Emona market Jesenice) 9:58,80, 2. Ljilka Vučela (Zdravstveni dom Jesenice) 10:28,20, 3. Julijana Smolej (Železarna) 10:29,00.

Ženske od 35 do 45 let: 1. Marija Kajzer (Postaja milice Ratče) 10:09,80, 2. Marica Ravnik (ZIC Jesenice), 3. Tilka Cerkovnik (Bolnica Jesenice) 11:02,90.

Ženske nad 45 let: 1. Ivanka Rožanc (OS Gorenjski odred Žirovnica) 12:10,50, 2. Mima Petrič (ZIC Jesenice) 12:40,80, 3. Cilka Benedičič (Emona market Jesenice) 13:04,10.

Ekipno smučarski teki: 1. ZIC Jesenice 1:02:23,41, 2. Postaja mejne milice Ratče 1:03:07,25.

J. Rabič

KOŠARKARJI ZDAJ DRUGI

Clansko moštvo se je iz Kopra vrnilo poraženo. Domačini so bili tokrat pretrd oreh za jeniščane, ki doslej v Kopru še niso uspeli zmagati, odkar se ti dve moštvi srečujeta v prvenstvenih tekmah.

Jeniščani so slabo pričeli, saj je bil rezultat po nekaj minutah srečanja 8:2, čeprav so poskušali s počasno in organizirano igro ustaviti protinapade domačega moštva, ki je v prijetnem kolu doseglo 116 točk. Predvsem je jeniščanem manjkalo ritmičnih igralcev, saj je domači center, dvometraž Zaro, gospodaril pod obema košem. Tokrat so ujeli premalo odbitih žog v obrambi, še slabše pa so skakali v napadu. Prvi polčas so tako dobili domači igralci s tremi točkami, čeprav so jeniščani dobro zadrževali odaleč z bekovskih in krilnih mest.

V drugem polčasu so jeniški košarkarji poskušali s hitrejšo igro, v kateri pa so delali preveč napak, doseči ugodnejši rezultat. Izvedli so mnogo nesprotnih napadov, vendar pa so bili predvsem v končnici premalo zbrani in tako je večina žog spet končala v rokah nasprotnikov.

Tudi pri metih z razdalje so bili manj učinkoviti, medtem ko so koprski košarkarji, predvsem pa Zaro odlično zadrževali. Predvsem so zatajili pri zapiranju poti do svojega koša po metih Koprčanov in pri skoku za odbito žogo, saj se je zgodilo, da so jim pobrali tudi po več odbitih žog zapored.

V zadnji minuti srečanja je bil rezultat še vedno tesen, razlika je znašala le štiri točke. Po dveh neuspešnih hitrih protinapadih so Koprčani še dvakrat zadeli in tako zmagali s osmimi točkami, kar je najvišji poraz jeniščanov v tem prvenstvu.

V naslednjem kolu bodo jeniški košarkarji spet igrali doma proti vedno neugodnim koprskim AET iz Tolmice, ki so lanske sezone uspeli zmagati tako na svojem igrišču kot tudi na jeniških. Tudi v letošnjem prvenstvu so Tolminci v Tolmini premagali jeniščane, ki se bodo za zmago doma morali pošteno potruditi. Tekma bo v soboto v dvorani železarskega izobraževalnega centra ob 18.30.

ZANIMIVA ZABAVNO-REKREACIJSKA PRIREDITEV NA JESIENICAH

V splošno znanem izredno slabem zabavnem življenju na jeniških se nam v soboto, 27. februarja, obeta zanimiva prireditev. V telovadnici osnovne šole Tone Čufar na Plavžu se bo ob 17. uri pričela zabavno-rekreativna prireditev »REKREACIJA ZA VSE«. Prireditev bo imela resnično rekreativno-zabavno-glasbeni in humoristični program.

V desetih rekreativnih vajah, ki jih je sestavil znani televizijski reaktor Mito Trefalt, se bosta pomerili ekipi ISKRE z Blejske Dobrave in najuspešnejšega kolektiva v športni rekreaciji jeniške železarn, delovne skupnosti SEO-TKR-NG. Ekipi sta v tem tednu opravili še tudi trening, tako da bosta dobo pripravljena na tekmovalstvo.

Vsako ekipo sestavlja šest moških in šest žensk. Vaje so izredno preproste, vendar pa zanimive za vse, tako tekmovalce kot za gledalce. Organizatorji upajo, da bo v dvorani pravo tekmovalno vzdušje, čeprav cilj prireditve ni dobiti zmagovalca, temveč približati rekreacijo še širšemu krogu gledalcev. Obenem vabimo v telovadnico vse, ki se v jeniških delovnih organizacijah ukvarjajo z rekreacijo, ozi-

roma je organizirajo, da si prireditev ogledajo in če jim bo všeč, naj se prijavijo na ZTKO Jesenice, Ledarska 4, da jim pomagajo organizirati prireditev tudi pri njih.

Tekmovalci pa bodo z glasbo popestrili znana jeniška glasbena skupina, humorist, pa morda še kakšno presenečenje za obiskovalce se obeta.

Organizatorja radio Triglav Jesenice in ZTKO Jesenice vabita vse, da si prireditev ogledajo in želita tako tekmovalcem kot gledalcem obilo zabave in spro

(Nadaljevanje z 32. strani)

lju, v današnji Beli krajini. Nekatere prafare, ki so večinoma nastale iz nekdanjih misijonskih postojank, so imele v začetku izredno velik obseg (Sentvid pri Stični, Sv. Peter v Ljubljani, Stara Loka itd.). Nadzorstvo nad temi farami so po letu 1100 imeli tako imenovani arhidijakoni (gorenjski in dolenski). V svoji prvi fazi so imeli velik vpliv na organizacijo verskega življenja, a so se sčasoma vse bolj omejevali pretežno na upravne zadeve in je duhovna ter organizacijska pobuda prešla na različne redovniške organizacije.

Med temi so bili na prostoru kasnejše ljubljanske škofije pomembni cisterjanci v Stični (l. 1136) in v Kostanjevici na Krki (l. 1234) ter kartuzijani v Bistri (l. 1260) in Pleterjah (l. 1406). V 13. stoletju so se jim pridružili nekateri viteški redovi (predvsem križarski in templarski), frančiškani (v Ljubljani l. 1250), dominikanke (v Velešovem l. 1238), avguštinci (v Ljubljani od l. 1314) in dominikanke (v Škofji Loki l. 1358, v Mekinjah l. 1300).

Oglejski patriarhi so dolgo časa imeli poleg cerkvene jurisdikcije na ozemlju južno od Drave tudi politično oblast. Z nastajanjem velikih fevdalnih posesti, predvsem pa zaradi širjenja in jačanja moči in oblasti Habsburžanov, so vedno bolj izgubljali vpliv na slovenskem ozemlju, kar je oteževalo tudi njihovo cerkveno upravo. Zato so za kraje, ki so bili pod Habsburžani, imenovali posebnega generalnega vikarja, ki je bil vsakokrat eden izmed škofov, habsburških podanikov. Sedež so imeli v Ljubljani.

Ze patriarh Berthold II si je leta 1238 prizadeval za ustanovitev posebne škofije med Dravo in Sočo in konkretno predlagal papeški stolici, da bi prenesli sedež piške škofije v opatijo Gornji grad. To je kasneje izvedel cesar Friderik III., ko so Habsburžani po izumrtju celjskih grofov prevzeli njihovo dediščino. Pri tem ga je podprl papež Pij II (1458-64), njegov nekdanji tajnik in tržaški škof. Cesar je ustanovno listino za novo škofijo v Ljubljani izdal 6. 12. 1461, papež pa je ustanovitev potrdil z bulo 6. 9. 1462.

Sprva obseg ljubljanske škofije ni bil velik. Teritorij nove škofije je bil precej neenotno organiziran zaradi različnih fevdalnih gospodstev in razdeljen v sedem različnih delov. Drugi ljubljanski škof Krištof Rauber, ki je že nosil naslov knezoškofa, je ozemlje škofije nekoliko povečal. Dokončno pa je vse ozemeljske spore, zlasti one z oglejskim patriarhatom, rešil v svojo korist devet ljubljanski škof Tomaž Hren.

Prvo stoletje življenja ljubljanske škofije je potekalo v nenehni turški nevarnosti. Ze leta 1415 so Turki prodrli do Ljubljane. Njihovi stalni vdori in pohodi so trajali vse do bitke pri Sisku leta 1593. Tudi sicer so bili to težki in nesigurni časi za cerkveno organizacijo pri nas. Močan pritisk reformacijskega gibanja, zanesenjaške družbe bičarjev, zamaknjencev in prekrševalcev ter nenazadnje odpadništvo duhovščine v lastnih vrstah je močno omajalo mesto cerkve v tedanji družbi.

Sele odločna in dobro organizirana akcija protireformacije pod vodstvom škofa Tomaža Hrena, ki je bil z današnjih Jesenic, je začela vžgati cerkvi njeno nekdanjo moč in vpliv.

To odločno obračunavanje s starimi vrednotami je povzročilo tudi razne druge reforme in spremembe v 17. stoletju. Te so zajele vsa področja človeških aktivnosti in so povzročile, da se je slovenski človek duhovno odtrgal od mračnega srednjega veka in zamaknjenosti v vrednote, ki so prihajale od osvajalskega severa in se odprli ter postal dovzeten za prosvetljenjske ideje zahodnega sveta.

Na našem obravnavanem prostoru nam je znana iz listinskega grádiva prafara na Rodinah. V zvezi s cerkvenim shodom, ki ga je ob svojem vizitacijskem obhodu sklical oglejski patriarh Ulrik II (1161-62).

Sentrupertu na Dolenjskem, je ohranjen na listini. Iz nje izvem, da so na tem

shodu bili prisotni poleg patriarha še škof iz beneške Concordije, Trsta in Tržica, opat Vincencij iz Stične, Jonata, prošt iz Ogleja, Henrik, dekan iz današnje Ivančne gorice (Sentvid) in pa župnik od Sv. Petra v Ljubljani, Engelbert z Rodin, Arnold iz Šmartina pri Kranju, Ulrik od sv. Petra pri Komendi, Dietmar iz Devina, Ruthhard iz Trebenj, Weranda iz St. Ruperta in drugi. Za Rodine listina pravi: „Engelperto S. Clementis...“ (F. Schummi, Urkunden und Regestenbuch des Herzogtums Krain, 1882/83, 120 ss.).

Rodine so bile tedaj edina fara na področju visoke Gorenjske in so zato pokrivala precej veliko področje. Obatoj te prazupnije je dokumentiran tudi z ustinim izročilom, ki poroča o pokopavanju mrličev na Rodine iz široke okolice (pripovedka o napačni krsti). Listina je datirana v leto 1163.

Ohranjena je tudi listina, ki omenja naslednika rodinskega plebana Engelberta, Herwiga. Iz nje izvem, da je svetoval plemiču Nantwinu, na čigar zemljišču v Lescah je stala lesena kapela posvečena Mariji, naj kapelo podre in sezida cerkev: „Et Herwigo plebano qui plebem S. Clementis regebat suadente quod prefatam capellam destruerem et aliam ibi de lapidibus fabricarem...“ (F. Schummi, o. c., 123 s.). Listina je stavljena v leto 1173 in se nanaša na davno predhodnico današnje leske cerkve, ki je bila že tedaj romarska postojanka. Istočasno je ta listina tudi dokument, ki nam da vedeti, da je bila preneka naših najstarejših cerkva v svoji najzgodnejši fazi lesena.

Zgodovinski razvoj je zahteval, da so Rodine koncem 13. stoletja izgubile sedež fare. Ta je bil prenesen v utrjeno Radovljico, ki je bila varnejša od Rodin, ki stoje na nezavarovanem odprtem zemljišču. Glavni vzrok pa je bil nedvomno prisotnost Ortenburžanov v Radovljici in njihov patrovat nad župnijo. Ta prenos se je izvršil najkasneje leta 1296. Sicer se okoli leta 1300 fara omenja pod obema imenoma (Rodine-Radovljica), nato pa ime Rodin za tri stoletja izgine. Patronat nad radovljiško faro so nato imeli, kljub temu, da je v cerkveno-pravnem smislu spodala pod Oglej, do leta 1424 Ortenburžani, nato do leta 1456 grofje Celjski in končno Habsburžani, ki so jo po ustanovitvi ljubljanske škofije vtesali njeni prostiji. Skupaj z župnijo so pripadle ljubljanski škofiji tudi podrejene župnije (lokalije): Bled, Mošnje in Zasip ter vikarijati Dobje, Kranjska gora in Srednja vas v Bohinju. Rodine se ne omenjajo nikjer.

Na začetku 17. stoletja pa je bil na Rodinah ustanovljen vikarijat in s tem so zopet začele postajati pomembnejše. Leta 1601 (26. 7.) je namreč ljubljanski škof Hren na novo posvetil rodinsko cerkev sv. Klemenca in ob tej priliki, ko je bil v tem delu Gorenjske val reformacije v glavnem zatrt, hiral 5000 oseb. Vikarijat na Rodinah omenja v II. delu (str. 784) Slave vojvodine Kranjske tudi J. V. Valvasor.

Ohranjena je celotna vrsta imen kuratov, ki so prihajali iz Radovljice oskrbovat rodinski vikarijat. Vseh jih je bilo v času od leta 1601 do 1783 šestindvajset. Velika večina jih je bilo rojenih Radovljčanov in okoličanov, nekaj iz Kranja in Škofje Loke in le eden iz Ljubljane. Vseškozi so vikariji zbirali in nalagali denar za ustanovitev samostojne duhovniške službe na Rodinah. Zadnji kurat in obenem že benediktinac Jeseničan Jakob Nebojš (1778 do 1783) je že prebival stalno na Rodinah. Za čas njegove službe je glavica narasla na vsoto 3000 gld. in to je omogočilo ustanovitev stalne samostojne župnije na Rodinah. Najprej so postale samostojen vikarijat (l. 1783) in nato tudi uradno župnija (l. 1788). Vikarijat je poleg vasi, ki jih je kasneje obsegala župnija, vključeval še Hrače, Hlebece in Lesce. Med drugimi podružnicami kasnejše fare je v sklop vikarijata spadala tudi podružna cerkev sv. Martina iz Zirovnice.

Prvi in zadnji župni nanovo ustanovljene rodinske fare je bil Frančišek Salezij Christian (1757-1830). Po rodu je bil

Ljubljčan, sin premožnih staršev. V jezuitski šoli je bil sošolec Jurija Vege in A. T. Linhart. Na Rodinah je služboval 38 let in nato še 9 let na Breznici, kjer je tudi pokopan. On je Rodinam vrnil po skoraj pol stoletja faro, a jo jim je kasneje tudi ponovno odvzel. Sedež župnije je prenesel na Breznico, v sredino fare. To mu je prineslo nemalo neprilik in težav, vendar je le dosegel, da so sezidali novo farno cerkev žalostne Matere Božje, ki je bila posvečena leta 1821. Rodine pa so ponovno postale navadna podružnična cerkev.

Ce na koncu povzamemo navedena dejstva, vidimo, da je žirovniška cerkev sv. Martina v svoji najzgodnejši fazi spadala, kakršnakoli že je bila (kapela, prvotno morda tudi lesena), pod prafaro Rodine, od 14. do konca 18. stoletja pod radovljiško župnijo, med leti 1783-1821 ponovno pod rodinsko faro in odleži pod breznico. Vrhovno cerkveno nadoblast je do leta 1462 imela nad njo oglejska cerkev in nato ljubljanska škofija. Vseškozi do zemljiške odveze leta 1848 pa je imela nad njo poseben direktni patronat brixenska cerkev, na katere ozemlju in verjetno tudi pristavi (»Pristava«) je stala. Stala je sama na robu savske terase sredi polja.

Namen pričujočega zapisa je bil podati na enem mestu pregled vedenja o problematiki, ki je podana v naslovu, prikazati stanje raziskav in predstaviti in ovrednotiti nekatere, zlasti novejšje rezultate, ki se tičejo predvsem starejših obdobij človeške preteklosti. Precej dejstev in zaključkov je bilo prvič zapisanih v tem zapisu.

(Konec)

SONJA FRELIH

Le štiri črke

Le kočček poti
bi rada hodila
po njegovi poti.
Le delček srca
bi obdržala
v svojem srcu.
Le nekaj besed
bi si rada vtisnila
v spomin.
Le štiri črke
črke, ki ne bodo izumrle

TITO

V 54. številki LISTOV sodelujejo s svojimi prispevki: Marjan Čufar, dr. Tone Ferenc, Sonja Frelih, Ivan Jan, Sonja Koranter, Janez Meterc, Ana Staze, Janez Svotlšak, Črtomir Sinkovec.

Slike so prispevali Tehnični muzej Železarna, Janez Meterc in Janez Svotlšak.

LISTI izhajajo kot priloga tednika Železar - glasila delovnega kolektiva SOZD SŽ ŽELEZARNA JESENICE. Ureja kulturno umetniški klub pri DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice, glavni in odgovorni urednik Joža Varl.

KDO IZ MENE POJE:

LIUDJE, LIUDJE, LIUDJE...

ČRTOMIR ŠINKOVEC

»VEŠ, POET, SVOJ DOLG?«

Ko je aprila 1941 italijanska vojska zasedla Ljubljano in njene pokrajine: Notranjsko, Dolenjsko in Belo krajino, je kvestura fašistične policije najprej naperila svoje kremplje proti komunistom, španskim borbem in drugim politično osumljenim protifašistom, ki so jih že imeli na svojih seznamih. Prav posebno pozornost pa je ta policija obračala proti kulturnikom in umetnikom, zlasti književnikom. Kvestura jih je začela zapirati že v maju. Seveda so se mnogi že takoj umaknili v ilegalo in pozneje odšli med partizane. Vsakogar, ki so ga aretirali in ga stlačili v zapore, so nekaj dni zasliševali in nato izpustili, razen tistih s Primorskega, ki so bili že prej pred fašizmom pribežali čez mejo. Le-te so kar zadržali v zaporu in jih pozneje odgnali v internacijo, konfinacijo ali ječe v notranjost države.

Najhujši trn v peti pa so bili italijanskim oblastnikom književniki, zakaj najbolj so se bali resnice, ki naj bi jo izražala ilegalna tiskana beseda. K temu je književniška silila močna ogroženost narodovega obstoja, ki je bila tako grozljiva, kot doslej še nikoli v njegovi zgodovini. Književniki, velika večina se je bila pridružila kulturnemu molku, ki ga je oklicala Osvobodilna fronta, so se zato tembolj udeleževali v ilegalnem tisku. Z ostrimi in odločnimi besedami so obtoževali in obsojali okupatorjevo barbarsko početje in ravnanje s še pred nedavnim svobodnim slovenskim človekom. Seznanjali pa so javnost tudi z gnilih vladajočim vodstvom stare države, ki se je umaknilo v tujino, a je v znatni meri nosilo krivdo za nastali položaj. In končno se je za prvo izpovedjo ilegalne besede skrivala upravičena slutnja o oboroženem uporu.

Ljubljana je bila osrednje mesto za književno delovanje v prvem obdobju narodnoosvobodilnega boja. Prve idejne osnove takemu delu je dal program Osvobodilne fronte. Pobudo za to je dal Boris Kidrič. Iz nje se je septembra 1941 izoblikovala pri izvršnem odboru Osvobodilne fronte kulturniška organizacija. Tako so bile plenumu slovenskih kulturnih delavcev zaupane naloge bodočega literarnega ustvarjanja. V tem plenumu so bile zastopane vse vrste umetniškega udejstvovanja. Plenum je vodil akcijski odbor, ki ga je spopetka vodil znani komunist in pisatelj Prežihov Voranc, za njim Ignac Koprivec, nato pa Filip Kumbartov.

Italijanski oblastniki so dobro vedeli, kje se narodu izpodrežejo korenine. Prežihov Voranc, ki je že od začetka okupacije živel v ilegali, je postal žrtev izdajstva. Zaprl so ga v ljubljanske zapore, od koder je romal v nemška koncentracijska taborišča. Nad pisateljem Francem Finžgarjem, avtorjem romana Pod svobodnim soncem, je visela grožnja talatva. Jezikoslovec Fran Ramovž je na italijanski komandi, kamor so pozvali kakih petdeset kulturnih delavcev in jim s hinavskim zavijanjem dali razumeti, da jih imajo pravzaprav za talce, vrgel pred italijanskega oficirja rokavice,

razpel suknjo in dejal: »Kaj pa uganjate to komedijo? Postrelite nas! Ako nam pobijete sto najboljših kulturnih delavcev, ste narodu odsekali glavo!«

In narodu so hoteli odsekati glavo. Nad trideset slovenskih kulturnih delavcev, moč in žena, je plačalo svoje prepričanje in ljubezen do domovine z življenjem. Padli so kot partizani, kot talci ali shirali v taboriških smrti. Ko je padel v roke sovražnikom partizan in pesnik Ivan Rob, rojak s Primorskega, jim je še pred ustrelitvijo v Dantejevem jeziku pogumno izrekel prezir nad lastno usodo: »Kdor umre za domovino, je živel dovolj!« Pri znanem slikarju, grafiku in karikaturnistu Hinku Smrekarju so ob raciji našli Slovenskega poročevalca. To je bil zanje zločin in smrtni greh. Odpeljali so ga naravnost na pokopališče in ga ustrelili.

Slovenski poročevalec je bil med številnimi ilegalnimi tiski osrednje glasilo Osvobodilne fronte. V njem je 6. septembra 1941 izšla prva slovenska odprnitiška pesem neznanega pesnika VEŠ, POET, SVOJ DOLG? Pesem je vzbudila splošno pozornost in ugibanje, kdo je njen pravi avtor. Morda je po stilu pesmi komu dalo slutiti pravega avtorja Otona Župančiča, ki je bil kot pesnik dosegel evropski sloves. Toda Župančič je bil tih, dokaj vase obrnjen človek, ki doslej kot pesnik ni imel vidnejšega političnega posluha. Ljudje so sicer poznali njegove socialne motive, kot, na primer, Kovaško, Zehljarsko, pa Dumo, v kateri je hodil po naši zemlji in pil nje prelesti, prav tako so poznali njegovo nacionalno bolečino, ki jo je izrazil v pesniški zbirki Zarje Vidove. Toda v zadnjih letih pred vojno ni mnogo pisal za javnost, sicer pa je na tihem pripravljval zbirko Ostrnice, pa ga je prehitela vojna in kot taka ni bila nikoli objavljena.

Pesem Veš, poet, svoj dolg od verza do verza kaže silno pesnikovo bolečino ob temni usodi svojega naroda, hkrati pa sveto jezo, da je z žolčnim gnevom kriknil v svet obtožbo in protest in poziv: »Zob za zob in glavo za glavo!«

Bolečina, ki jo je Oton Župančič nosil v sebi, bolečina ob prostaskem in barbarskem okupatorjevem nasilju, je seveda morala na papir in v ilegalni tisk. Pesnik je bil ob tem, ker ga je opazovala in zasledovala policija, razumljivo, previden. Ko je poleti 1941 napisal pesem, jo je najprej dal prebrati svoji ženi Ani, ki mu jo je morala prepisati s svojo spremenjeno pisavo. Ta prepis je na skrivaj položil na mizo Josipa Vidmarja v pisarni Slovenskega narodnega gledališča. (Župančič je bil upravnik tega gledališča. Vidmar pa dramaturg in hkrati predsednik izvršnega odbora Osvobodilne fronte). Tako je pesem prišla v prave roke in seveda tudi v Slovenski poročevalec.

Pesem Veš, poet, svoj dolg je, kot že rečeno, vzbudila veliko pozornost. Zato ni prešla le v železni repertoar partizanskih mitingov, temveč je bila mnogokrat ponatisnjena. Drugič je izšla v Slovenskem zborniku 1942. Če pa primerjamo ponatis v

LISTI

Uredil kulturno-umetniški klub TONE ČUFAR

Štev. 54/XII

Jesenice, 25. februarja 1982

zborniku 1945, zlahka ugotovimo, da je imel prvotni natis precej tiskovnih napak ter da je pesnik dal pesmi šele zdaj dokončno obliko. Tako dopolnjeno pesem tudi objavljamo.

Župančič je skril svoje avtorstvo tudi za nekatere značilnosti. To je storil v četrtem verzu zadnje kitice, kjer je uporabil tožilnik »pojde lovec klat«, namesto roditeljskega »pojde lovec klat«, kakor je delal običajno, po navadi v svoji rodni Beli krajini. Zaradi tega verza je tudi potožil svoji ženi, češ da je misel pesnika nevedna, da pa v teh časih ne more drugače ravnati.

V pesnikovi zapuščini je ostalo izredno veliko osnutkov, zapiskov pa tudi pesmi, kar vse kaže, da je pripravljval zbirko, ki naj bi izšla ilegalno kot Borova Previharimo viharje. Literarni zgodovinarji so šele po vojni ugotovili, da je Župančič prvi pisal odprnitiške pesmi, pred Borom in Kajuhom. Dušan Pirjevec, urednik Župančičevega Zbrana dela, pa med drugim pravi: »Leta okupacije in vojne so bila za pesnika nenavadno plodna. Napisal je izredno veliko število pesmi. Reči bi smeli, da ni v nobenem obdobju svojega življenja ustvaril hkrati takšne množine stihov. Vse, kar se je v tem času dogajalo izven njega in v njem, je bilo tako silno in boleče, da je kljub težki in mučni boleznini nenehoma pisal.«

OTON ŽUPANČIČ

Veš, poet, svoj dolg

Veš, poet, svoj dolg!
Nimaš nič besed?
Kaj zagrinjaš se v molk!
Vrzi pesem v svet,
pesem za današnjo rabo;
vsi jo bomo povzeli za tabu.

Vem, o vem svoj dolg,
v prsih tu me žge;
naj se mi grlo odpre,
bom zavajal ko volk,
na vse štirih bom stal vrh planine,
škrilpal in hlupal med pečine.

Vrh Možaklje bom stal,
pesem svojo rjul,
Blegaš jo bo čul,
Krim odmev bo dal;
v vse vetrove jo bom tresel,
eden jo bo na Pohorje nesel.

Gozd in gora poj,
silen ženim hrup;
boga gmajna, le ukup
le ukup, le ukup z menoj
staro pravdo v mrak tulimo,
da se pretulimo skozi to zimo.

Še bo kdaj pomlad,
še bo napočil zor;
tákrat volčji zbor
pojde lovec klat:
plani čez Savo, plavaj čez Dravo
zob za zob in glavo za glavo!

DR. TONE FERENC

MNOŽIČNA VSTAJA NA GORENJSKEM DECEMBRA 1941

Množična vstaja na Gorenjskem decembra 1941 spada med tiste dogodke, ki že pritegujejo pozornost zgodovinarjev in jo bodo tudi še v prihodnje. Vendar pa o njej nimamo celovitejših in popolnejših zgodovinskih prikazov, temveč le krajše pregledne sestavke izpod peresa zgodovinarjev (1) in še zlasti samih udeležencev (2). Zato sem se ob tridesetletnici vstaje slovenskega naroda pomenil, da v tem članku pregledneje, celoviteje in natančneje prikažem množično vstajo na Gorenjskem, ta v zgodovini našega osvobodilnega boja prav gotovo zelo pomemben dogodek.

I. ZAMISEL O MNOŽIČNI VSTAJI NA GORENJSKEM

Zelo malo ali skoraj nič ni bilo napisane o začetnih zamislih o množični vstaji na Gorenjskem decembra 1941. Verjetno je temu vzrok pomanjkanje sodobnih podatkov, saj poročila centralnega komiteja KPS in izvršnega odbora OF, ki jih je od srede novembra 1941 do začetka januarja 1942 ohranjenih kar sedem (3), zamisli o množični vstaji na Gorenjskem in njenega poteka skorajda ne omenjajo. Izjema je le poročilo CK KPS z dne 5. decembra 1941, ki pri podatkih o razmerah na Gorenjskem pravi skopo: »Načrt po predlogu Tita bomo skušali z vsemi silami realizirati. Vse je ugodno, razen snega.« (4)

Kakšen je bil predlog vrhovnega komandanta partizanskih odredov Jugoslavije Josipa Broza-Tita?

Zal nam njegova vsebina ni natančneje znana, ker se Titovo pismo iz prve polovice oktobra 1941 verjetno ni ohranilo.

Kot bomo videli, je omenjeni, sedaj naš tanejši, v zvezi z obravnavo narodno-osvobodilnega boja na Slovenskem na sestanku predstavnikov pokrajinskih poveljstev partizanskih čet v Stolichah pri Krupnju 26. septembra 1941 in tudi še po tem sestanku.

Takratni politkomisar glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet Miha Marinko, ki se je s komandantom Francem Leskoškom-Luko udeležil posvetovanja v Stolichah pri Krupnju, ki ga je vodil vrhovni komandant narodnoosvobodilnih partizanskih odredov Jugoslavije Josip Broz-Tito, v svojih nedavno izšlih spominih odkrito, pošteno priznava, da sta bila z Leskoškom zelo presenečena nad velikim obsegom vstaje v nekaterih drugih predelih, s katerim je bilo le težko primerjati obseg vstaje v Sloveniji, da sta se s svojim poročilom slabo odrezala, da verjetno nista znala dovolj dobro obrazložiti pojava Osvobodilne fronte in njenega pomena, za kar navzoči tudi niso imeli posluha. »Nebogljenost sva se počutila, ko so drugi poročali o velikem obsegu vstaje v Liki, Bosni, Črni gori, ko sva sama doživljala osvobodeno ozemlje zahodne Srbije... Midva sva lahko govorila le o toliko in toliko četah, o posameznih spopadih, ne pa tudi o kakem osvobodjenem ozemlju. Pred očmi sva imela požgano Rašico pred nosom Ljubljane. Nisva si mogla predstavljati možnosti spontane vstaje in osvobodjenega ozemlja, branjenega s frontalnim bojem. Prvo zbiranje naših sil na Dolenjskem, okrog Kočevja, na Rogu, spopadi posameznih čet okrog Ljubljane, na Notranjskem, Gorenjskem, okrog Kamnika, v Zasavju, v Savinjskih hribih, na Pohorju — vse to je bilo malo nasproti obsegu vstaje, ki je vzplamtela na jugu.

Težko je bilo pojasniti, da so prilike v Sloveniji ta čas bile take, da so zahtevale najprej mnogo političnega dela in organiziranje terena, preden je bilo mogoče preiti na ohorožene spopade z okupatorskimi silami.

Za politični pomen organizirane Osvobodilne fronte, ki ga midva najbrž tudi nisva znala dovolj dobro razložiti, pa tam tisti hip niso imeli posluha. Nisva znala predložiti pomena tega, da je Osvobodilna fronta v kratkih mesecih organiziranih naporov postala homogena sila slovenskega naroda, da je bila dosežena enotnost, ki je celo leto onemogočala formiranje kakršnekoli kvilinske sile iz vrst bivših meščanskih strank, katerih vodstva so bila pri množicah do kraja razkrinkana.« (5)

Ni torej samo krivda vrhovnega štaba narodnoosvobodilnih partizanskih odredov Jugoslavije, da je v njegovo 7-8. številko Biltene prišla za Slovenijo tako neugodna ocena:

»Partizanom v Sloveniji še ni uspelo, da bi slovensko ljudstvo uspešno povedli v boj. Umaknili so se v gozdove, namesto da bi bili zaščitniki ljudstva, ki ga nemški okupatorji neusmiljeno izganjajo z njegovega imetja in z njegovih domov, ki so mu vzeli vse in ga izropali. Neusmiljeno iztrebljanje in izganjanje slovenskega ljudstva iz njegove domovine je ustvarilo vse pogoje za vse-ljudsko vstajo, vendar slovenski tovariši tega niso znali izkoristiti. To napako je treba takoj odpraviti.« (6)

Ta ocena, ki jo danes nekritično prevzemajo celo nekateri zgodovinarji (7), ni bila samo neugodna, temveč tudi napačna. V njej drži samo ugotovitev, da nemški okupatorji neusmiljeno izganjajo in ropajo slovensko ljudstvo. Napačna pa je trditev, da so se slovenski partizani umaknili v gozdove, namesto da bi zaščitili ljudstvo. Resda ni bilo do konca septembra 1941 kakšnega večjega poskusa z neposredno ohoroženo akcijo napasti okupatorjeve ohorožene oddelke pri izganjanju slovenskega življa ali varovati določen kraj ali celo območje pred izganjalci, vendar je ravno ohorožena vstaja na Gorenjskem za 14 dni popolnoma zavrla nacistično izganjanje ljudi na Štajerskem, kmalu pa so nemirne razmere ne samo v Sloveniji, temveč tudi v drugih jugoslovanskih pokrajinah (tu smo bili takrat jugoslovanski narodi usodno povezani bolj, kakor smo se tega takrat lahko zavedali) popolnoma ustavile nacistično izganjanje Slovencev na Gorenjskem (8). V glavni štab narodnoosvobodilnih partizanskih odredov Jugoslavije, ki je bil v Užicu, še ni prispela tretja številka »Dela« iz septembra 1941, v kateri je Edvard Kardelj objavil članek »V partizane« in v njem ugotavljal, da je partizanska akcija v Sloveniji oslabilila in deloma povsem ustavila izseljevanje slovenskih družin v Srbijo in na Hrvaško in da je okupator celo predlagal, ustavitev izganjanja, če partizani prenehajo z bojem. (9) Verjetno je tudi, da sta Marinko in Leskošek odšla v Srbijo prej, kot pa je izšla ta številka »Dela«.

Napačna je tudi trditev, da je nacistično neusmiljeno izganjanje Slovencev »ustvarilo vse pogoje za vse-ljudsko vstajo« (podčrtal T. F.), ki jih pa slovenski komunisti niso znali izkoristiti. Nacistično izganjanje Slovencev se je začelo prej kakor vstaja slovenskega ljudstva. Ko se slovenski komunisti po svoji konferenci v Ljubljani 1. junija 1941 šele začno pripravljati

na vstajo, ima nemški okupator že vse ječe in tudi taborišča natrpana z izgnanci. Ko, nek julija 1941, ko se pravzaprav začne vstaja v Sloveniji, je nacistom uspelo odpeljati v Srbijo, Bosno in Hrvatsko že okoli 14.000 oseb ali večino tistih, ki so jih izgnali v t. i. prvem in drugem valu. Nemško izganjanje Slovencev je torej bilo časovno korak pred vstajo in tudi številčna in udarna moč prvih slovenskih partizanskih skupin in čet je bila premajhna, da bi mogla dati začetni zagon za vse-ljudsko ali vsaj široko vstajo. Kakor je res, da je bilo z gledišča velikega svobodnega ozemlja v zahodni Srbiji nerazumljivo, kako se slovenski živeli pusti brez odpora izganjati s svojih domov, tako je res tudi to, da samo nacistično izganjanje Slovencev še nikakor ni ustvarilo pogojev za vse-ljudsko vstajo. Slovenski komunisti in partizani torej niso mogli izkoristiti nečesa, česar sploh ni bilo. Kot bomo videli na primeru dogodka, ki je predmet te obravnave, tj. decembrske vstaje na Gorenjskem, za vse-ljudsko vstajo v razmerah, kakršne so bile v Sloveniji, nikakor ne bi bil dovolj en sam pogoj, temveč bi jih moralo biti več.

Prav gotovo je največja napaka oz. pomanjkljivost ocene narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem, objavljene v Biltenu, da ni priznala slovenskim komunistom oziroma narodnoosvobodilnemu gibanju niti enega uspešnega elementa, saj je poročilo vseskozi negativno. Niti z eno samo besedo ne omeni nastanka in pomena Osvobodilne fronte, ki je vsaj v Ljubljani že začela postajati »država v državi« in ne da niti malo priznaja slovenskim komunistom, ki jim je kljub nekaterim neugodnim pogojem vendarle uspelo formirati partizanske čete in bataljone.

Neugodno in napačno oceno narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem so v vrhovnem štabu narodnoosvobodilnih partizanskih odredov Jugoslavije začeli odpravljati šele po Kardeljevem prihodu v Užice. Edvard Kardelj je namreč zaradi pripetljivosti na poti zamudil posvetovanje v Stolichah in šele v začetku oktobra 1941 prispel na osvobodeno ozemlje v Srbijo. V razgovorih s Titom in na seji vrhovnega štaba narodnoosvobodilnih partizanskih odredov Jugoslavije ali politbiroja CK KPJ v prvi polovici oktobra 1941 je pojasnil vojaške in politične razmere v Sloveniji. (10)

Verjetno je pod vplivom kritike, izrečene na posvetovanju v Stolichah in na predlog vrhovnega komandanta Tita (11) nastal v glavnem poveljstvu slovenskih partizanskih čet v drugi polovici oktobra 1941 načrt z večjimi partizanskimi akcijami ustaviti nacistično izganjanje Slovencev iz Posavja in Obsočja. Ta velikopotezno zamišljeni načrt napada na Bučko in pohoda štajerskega bataljona na Kozjansko, ki so ga začeli uresničevati nekako 26. ali 27. oktobra 1941, ni bil uspešen (12). Mislim, da pa ni točno, da bi že takrat nastali tisti širokopotezni načrti osvoboditve Gorenjske (13), temveč je ta nastal verjetno kar cele štiri ali celo pet tednov pozneje. (14)

Učinek Kardeljevega pojasnjevanja vojaških in političnih razmer na Slovenskem v vrhovnem štabu in politbiroju CK KPS v Užicu je opazen v treh dokumentih iz srede oktobra 1941, od katerih nam je vsebina enega za sedaj skoraj popolnoma neznan. CK KPS in glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet sta 25. novembra 1941 sprejela Kardeljevo pismo z dne 17. oktobra 1941 in nedatirana navodila vrhovnega štaba narodnoosvobodilnih partizanskih odredov Jugoslavije, pismo CK KPJ z dne 30. oktobra 1941, medtem ko nista prejela Titovega pisma, ki je bilo napisano še pred 17. oktobrom 1941. Treba je povedati, da je to bil po 2 mesecih, odkar sta Leskošek in Marinko odšla iz vrhovnega štaba oziroma CK KPJ, prvi stik med jugoslovanskim in slovenskim vodstvom narodnoosvobodilnega gibanja. (15)

8. sv. Tadeja kamenjajo in 9. klečečemu sv. Janezu rabelj seka glavo.

Prostor na stenah prezbiterija med tlakom in pravkar opisanimi nizi prizorov zapolnjuje rdeče rumeno slikana zavesa in nad njo patronirana hordura, ki loči zaveso od zgoraj potekajočih prizorov.

Za oltarjem je na tristranem zaključku prezbiterija nad pravkar omenjeno zaveso, ki poteka vzdolž celotnega prezbiterija, upodobljena vrsta svetnikov in svetnic, ki jih loči navaden okvir. Ozadje za posameznimi podobami je zeleno ali rdeče. Podobe so doprane in imajo zase značilne mučeniške attribute. Zastopani so: škof z žeblija za nohti, sv. Ahacij, sv. Ožbolt, sv. Apolonija, svetnica s krono in mečem v roki, sv. Lucija, svetnica z zobom v kleščah in nekaj nejasnih figur. Na tem mestu je bil pred zadnjo vojno še razporena čitljiv, čeprav okrnjen napis: Hic Christophorus Schwartz tunc temporis rector... ecclesiae... Ratmanstorf. Če obravnavamo ta napis kot podpis donatorja, moremo predpostaviti, da so podobe mučencev za oltarjem, morda pa tudi celotna poslikava prezbiterija in slavaloka nastala tedaj, ko je bil župnik oz. upravitelj cerkve (rector ecclesiae) v Radovljici Christophorus Schwartz, kar je bilo verjetno v 1. pol. 15. stoletja.

Tudi rebrasti zvezdasti obok je kompozicijsko harmonično poslikan z angeli in zvezdastimi motivi.

Na splošno velja za celotno poslikavo prezbiterija in slavalokne stene, da so konture likov skicirane. Prevladujejo rdeča, zelena, rumena, modra in črna barva. Oblike so, predvsem pri osrednjih svetopisemskih likih, patronirane (iz vzorci). Stilno opredelitev nam omogoča kompozicija posameznih likov. Tako nam angel na prednji steni slavaloka z napisom Ave Maria, ki kleči na levem kolenu in je precej graciozno komponiran, izpričuje »mekhi slog« idealistične lepote iz prve polovice 15. stoletja. V določenem smislu lahko našo kompozicijo »Marijinega oznanjenja« primerjamo z ono pri Sv. Janezu v Bohinju.

Tudi donatorjevo kompozicijo na slavaloku (znotraj, levo spodaj), ki predstavlja hčo s stolpom, obdano z obzidjem, ki je utrjeno s stolpi z linami, moramo staviti v isti stilni in časovni okvir. Na oknih hiše in linah obzidnega stolpa je več glav. Pri odprtih vratih stolpa so ljudje, ki prihajajo iz njega in molijo — predstava nebes. V ospredju kleči mož, oblečen v črno suknjo, z dolgimi lasmi in kratko črno brado ter sklenjenimi rokami. Za njim stoji angel, ki ga pokroviteljsko drži za glavo. Poleg moža stoji žena s sklenjenimi rokami in bržkone njegova žena. Da je slikarja iz 1. polovice 15. stoletja, nam dobro kažejo posamezni tipi likov, način obdelave, konture, slabo gubanje obleke in senčenje ter barve (rumena, zelena, ki prevladuje, umazano roza, in rdeča).

Iz cikla prizorov o mučeništvu apostolov je v tem smislu najbolj zgovorna likovna predstavitev desnega spodnjega rahlja v prizoru krizanja sv. Andreja z značilno severnoitalijsko držo, na kar smo že opozorili. Časovne in stilne paralele za ta cikel najdemo v Mošnjah in v pokopališki cerkvi v Ratečah.

Freske iz podružne cerkve sv. Martina torej pripisujemo tako imenovani idealistični lepoti smeri kranskega gotikega slikarstva, in sicer tistemu krogu, ki se je opiral na bližnje koroške ideale in vzore. Mojstra, ki jih je naslikal, imenujemo Mojster apostolskih mučeništev v Mošnjah (E. Cevc, Slovenska umetnost, 1966, 55 s.). Časovno jih stavljamo v čas proti koncu prve polovice 15. stoletja.

Ta vrst srednjeveške slikarske umetnosti ni služila zgolj okrasu sakralne stavbe, ampak v precejšnji meri verskemu pouku. Z likovnim videzom je oživljala tedanjim vernikom pojme in nauke, ki jim jih je posredoval govorna beseda. Te slike so bile tako imenovane »biblija pauperum« (sveto pismo preprostih ljudi), v slikah ponazorjen krščanski nauk. Pri nas so lepi primeri za to ohranjeni še pri Sv.

Petru nad Begunjami, Bodešah in pri Sv. Marku v Vrbi.

Poleg stenskih gotških slikarjev je pomemben spomenik v cerkvi sv. Martina tudi njegov glavni oltar, ki sodi v sklop »zlatih« baročnih oltarjev in je zamenjal starejšega gotskega. Oltar ima kapljčaste rozete in je dobro ohranjen. Zada je na deski ohranjena letnica 1639 in podpis Kragul. Domenna se, da je bila umetniška delavnica, ki ga je izdelala, v Radovljici. Iz iste delavnice sta izšla tudi oltarja iz Vrbe in Brega.

Poudariti je treba izredne vrednote ambienta, ki jih je ustvarilo 17. stoletje s temi zlatimi oltarji. To je bil višek obvladovanja prostora, kajti ponavadi so ti oltarji bili dobesečno pomereni v prostor, v katerem so živeli in postali njegovo nerazdružljivo lepoto dopolnilo.

Zirovniški oltar so nameravali ob obnovitvi cerkve na začetku tega stoletja zamenjati z novim, kar se na posredovanje škofijskega ordinariata na srečo ni zgodilo. Vendar je tedaj oltar vseeno doživel nekaj sprememb oz. dopolnitev. Sliko sv. Martina, patrona cerkve, ki je služila pred tem kot antipendij oltarne mize, so tedaj (l. 1907) prenesli v ladjo cerkve, na oltar pa so postavili dva nova kipa (sv. Martin in Brezmadežna) in nov oltarni križ. Kipa je izdelal Andrej Rovšek, križ pa Ivan Kregar. Korpus križa iz slonovine je bil narejen v Parizu.

Na lesu slikana podoba sv. Martina z beračem v pokrajini z drevjem ob straneh in z gorami v ozadju je, kot smo že omenili, nekdanj služila kot oltarni antipendij. Avtor je neznan. Gre za nekoliko poljudnejšo, vendar živahno kompozicijo likov v pokrajini. Velja kot »dober primer ek prelitja italijanskega barvnega in svetlobnega bogastva v dekorativno pogojeno alpsko slikarstvo poljudnejše vrste v drugi polovici 17. stoletja« (E. Cevc, o. c., 100 s.). Danes visi na južni (desni) strani ladje.

Stranska oltarja, ki sta bila pri zadnjih obnovitvenih delih odstranjena, sta bila postavljena in urejena leta 1907. Izdelal ju je skupaj z okviri za slike patronov Vurnik iz Radovljice. Posvečena sta bila sv. Mariji Magdaleni in sv. Janezu in Pavlu. Obe sliki je leta 1906 naslikal M. Stern. Predtem sta bila na obeh oltarjih namesto slik lesena kipa, ki so ju odstranili.

Pred 1. svetovno vojno so bili v naši cerkvi trije bronasti zvonovi s premerom 76, 76 in 62 cm in glasovi cis-ha-e. Ulila jih je Samassova delavnica v Ljubljani. Veliki je bil ulit leta 1745, srednji leta 1806 in mali leta 1808. V 1. svetovni vojni sta bila v vojne namene odvzeta veliki in srednji zvon, ki ju je po njej nadomestil zvon s premerom 113 cm, glas g, ki je bil leta 1922 izdelan pri KID na Jesenicah. Še omenjeni mali bronasti zvon se je leta 1930 ubil in ga je bilo treba preliti. Novi zvon, ki ga je ulila livarna v Sentvidu pri Ljubljani, je bil nekoliko večji (premer 86 cm, teža 356 kg). Bil je ulit leta 1931 in je bronast.

Kot smo že v predhodnih nadaljevanjih tega zapisa videli, ima sakralni pomen tega prostora starodavno in dolgo tradicijo. Svoje korenine ima že v zgodnjem obdobju na naših tleh in se nato nadaljuje preko kasnoantičnega, zgodnjekrščanskega v zgodnji srednji vek (staroslovanska nekropola) in nadalje v srednji in visoki srednji vek do današnjih dni. Seveda so prehodi iz kasnoantičnega obdobja v zgodnji srednji vek (problem stika romaniziranih staroselcev z novodošli Slovani) in zgodnjega srednjega veka v zgodovinski srednji vek oziroma prisotnost in pojav romanske arhitekture na tem mestu.

Na mestu današnje cerkve sv. Martina najdemo sledove romanske cerkvene stavbe v prvem nadstropju zvonika, na njegovi severni notranji steni in na zunanji strani južne stene današnje cerkve ob vhodu v zvonik. To so sledovi najverjetneje romanske kapale, katere del je bil verjetno, podobno kot je bilo ugotovljeno pri stari blejski farni cerkvi (F. Gornik, Bled v fevdalni dobi, 1967, 171 s.), tudi spodnji del današnjega masivnega zvonika. To stavbo,

bi vsekakor morali postaviti vsaj v 14. stoletje. Nastala je nedvomno pod patronatom briksenske cerkve, ki ji je to področje na levem bregu Save, kakor je izpričano v darovnici iz leta 1185 (glej 4. nadaljevanje tega zapisa), pripadalo že v 12. stoletju, če ne že prej. Na to kaže tudi patrocini cerkve sv. Martin iz Toursa, ki je german-skofrankovski svetnik in je eden najstarejših patrocinijev, ki se pri nas pojavljajo.

V prvi polovici 14. stoletja je bila prvotna romanska stavba predelana v gotško cerkev. Prvotno kapelo so deloma spreminili v ladjo nove cerkve, nekdanji, verjetno vhodni del kapele pa so nadzidali in ga spremenili v stolp zvonika. Na vzhodni strani so prizidali tristransko zaključen prezbiterij s tremi značilno šiljastimi gotskimi okni. Ta cerkev je bila skoraj v celoti poslikana s freskami. Poleg že predstavljenega slikarja je bila pomladi leta 1980 odkrita tudi v ladji cerkve (gotška ladja je bila precej krajša od današnje) na severni steni freska s prizorom obiska treh Modrih. Zal ta freska ni preživela svojega odkritja.

V 17. stoletju so cerkevno ladjo podaljšali za polovico in napravili nova štirikotna okna. Če so istočasno zgradili tudi lopo s pevskim korom, je težko reči. Takrat so tudi zvoniku dali današnjo baročno obliko.

Pod patronatom blejskega gospodarstva briksenskih škofov je bilo sedemnajst cerkva, ki so se nahajale na njihovem posestvu (F. Gornik, o. c., 170 s.). Kot zanimivost velja povedati, da so iz Briksne leta 1562 naročili tedanjemu oskrbniku blejskega gospostva Hebartu Turjaškemu, naj da v vseh cerkvah, ki so pod patronatom briksenske cerkvene oblasti, naslikati grb tedanjega upravnika te južno tirolske škofije kardinala Kristofa, da bi s tem potrdili njihovo pripadnost briksenski cerkvi. To se je naslednje leto zgodilo v cerkvi Sv. Janeza v Bohinju, kjer je še danes ohranjen na severni steni ladje grb briksenskega škofa z napisom. Kako je v naši cerkvi, ne vemo, kajti severna stena ladje razen slučajne najdbe omenjene freske še ni bila raziskana.

Tudi v ljudskem izročilu je cerkev sv. Martina našla svoje mesto. Le-to pravi: »Drva, kar jih pogori v vaseh, ki so spadale k svetemu Klemenču na Rodinah, so bila že od nekdaj in so še danes posekane za vrhom. Domov so jih vozili že v starih časih večidel na Moste naokrog in jih vozijo še dandanes. Pozimi jih vozijo, ko vleče včasih za vrhom tako strupeno mrzla burja, da je še medvedov kožuh ne drži. Prav do Most pride jutraj naproti živini in ljudem, se ves božji dan suče okrog njih in jih pod noč spremi proti domu do mosta v Mostah, od koder odvižga proti Sumu. Burja, strupena, da je ne volna ne kožuh ne drži. Zato v Zirovnici niso postavili cerkve v vas. Zunaj vasi so jo, tam, preden cesta okrog Peči v burjo zavije. Svetemu Martinu so jo posvetili. In že več sto let sveti Martin na konju sedi in z ostro nabrušenim mečem tistim, ki hodijo pozimi Za vrh po seno in drva, svoj plašč deli. Že več sto let ga deli in vselej vsakemu pol, pa mu ga ni še zmanjkalo in mu ga ne bo, dokler bo kaj lesa in sena za vrhom...« (po J. Jalnu, Ovčar Marko, 1973, 189 s.).

Za zavetnika zoper nezgode, hud veter in neugodno vreme veljata tudi patrona stranskega oltarja sv. Janez in sv. Pavel. »Vedernika« ali »vedernici« ju imenujejo ljudje, kajti oba »delata« lepo vreme.

Po naselitvi in ustalitvi Madžarov v srednjem Podonavju, po njihovem porazu leta 955 pri Augsburgu in po njihovem pokristjanjenju ok. leta 1000 sta oglejski patriarhat južno in solnograška nadškofija severno od reke Drave začela obnavljati cerkveno organizacijo in upravo na tedanjem slovenskem ozemlju. Na ozemlju kasnejše Kranjske je prišlo do organiziranja mreže prafer (na Gorenjskem in Dolenjskem med l. 1063 in 1074, na Notranjskem okoli Cerknice l. 1040), ki jo je oglejski patriarh Berthold II leta 1228 dopolnil z ustanovitvijo županij.

(Nadaljevanje na 32. strani)

(Nadaljevanje z 29. strani)

da v tem obdobju prednjači v veliki ineri arhitektura pred slikarstvom in kiparstvom.

Se nekoliko kasneje se začena uveljavljati kiparstvo in se to običajno v povezavi s stavbarstvom. Slikarstvo (freske) nam je znano le v skromnih sledovih iz posameznih samostanskih ustanov.

Okrog sredine 13. stoletja, ko je bila romanika še povsem živa in je obvladovala vso stavbarsko dejavnost in likovna hotenja, je začela v tedanje umetnostno zatišje prva gotika. Te nove prvine so ponovno prispale k nam s posredovanjem samostanskih redov, ki so vzdrževali stalne zveze s svojimi centri na zahodu. Kmalu se je sprožil pravi plaz, ki je v naslednjih stoletjih preplaval vse naše dežele z gotičnimi stavbami in likovnimi umetninami in se je začel počasi umirjati šele po treh stoletjih, ponekod, kjer so bile zakoreninjene gotične oblike najbolj trdožive, pa so se še nadalje vedno znova pojavljale celo v času, ko je drugod že povsem novi slog popolnoma stopil v veljavo.

V naši umetnostni preteklosti pomeni gotični slog prvo veliko obdobje, katerega ohranjeni umetnostni spomeniki gredo v tisoče primerkov in so najrazličnejših vrst in zvrsti. V stavbarstvu, podeželskih cerkvah, ki so najštevilnejše in je prišla v njih domača zgradba z vsemi svojimi posebnostmi najbolj do izraza, je gotika ustvarila tip vaške podružnice, za katero je značilna pravokotna, večinoma ravno krita ladja, oltarni prostor pa je bil redno obokan in ponavadi tristrano zaključen. V njem so živlele najrazličnejše oblike rebrastih obokov: od zgodnejših križnih preko zrelih zvezdastih do poznih mrežastih in drugih geometričnih oblik.

Pomembno skupino tvorijo tudi nekatere večje cerkvene stavbe, ki jih je gotični slog v 15. stoletju izobilnoval kot trilateralne dvorane in s tem v razvoju stavbarstva dosegel prvi veliki uspeh, ko je v razliko s prejšnjimi, prostorsko še razdeljenimi bazilikami, ustvaril enotno prostornino (Kranj, Radovljica, Škofja Loka itd.).

Kot celota morda še pomembnejše od stavbarstva so gotične stenske slikarje, katere je vse svoje življenje proučeval dr. F. Stele. Časovno segajo od sredje 13. stoletja pa noter v 16. stoletje. Najstarejše freske so nam znane iz danes uničene ptujske minoritske cerkve (ladje) iz časa okoli leta 1260.

Iz 14. stoletja so poleg številnih drugih znane predvsem slikarje iz Cngroba, Svete Janeza v Bohinju, Gostec, Bodeč, Brega pri Predvorju, Turnišča in drugod. To je čas dejavnosti skupine potujočih slikarjev, ki jih glede na poreklo označujemo za »furlanske« in v vzhodnih predelih današnje Slovenije delujočega Janeza Aquile.

15. stoletje velja za zlato dobo naših fresk. To je čas delovanja Janeza Ljubljanskega, ki je eden od redkih umetnikov, ki nam je znan po imenu. Njegova dela so nam znana zlasti iz Muljave in Cngroba (Sveta Nedelja). Med najpomembnejšimi spomeniki velja predvsem omeniti še Suho pri Škofji Loki, Mače nad Predvorjem, Goropč nad Ihanom, Srednjo vas pri Kranju, Mirno na Dolenjskem, Sv. Duh v Slovenj Gradcu, Krizno goro nad Škofjo Loko, Sv. Primoža nad Kamnikom, Hrastovlje itd.

To slikarstvo je začelo hirati in je končno tudi shiralo v 16. stoletju, ko je pred tem še doživelo svoj višek v stiku z renesanso (Sv. Primož nad Kamnikom), z obrtniškim delom Jerneja iz Loke in njegovih vrstnikov.

Turški vpadi in nemirni časi kmečkih puntov ter reformacije, ki likovni umetnosti tudi idejno ni bila naklonjena, so bili vzrok, da se pri nas renesansa, ki v evropskem zaporedju umetnostnih slogov sledi gotiki, v cerkveni umetnosti 16. stoletja ni tako izrazito uveljavila, kakor v tistih deželah, kjer je ta slog, zlasti v njeni domovini Italiji, tako močno in odločno prekinil s srednjim vekom in na široko odprl nova

obzorja, ki pomenijo v umetnosti vračanje k naravi in k človeku, ki je merilo vsega, zato pa tudi v umetnosti začetek novega veka. Renesansa v pravem – italijanskem pomenu besede poznamo pri nas v Primorju zaradi vplivov sosedstva, sicer pa je začela k nam na celino po raznih ovinkih in pri stranskih vratih večinoma že severnjaško predelana. V 16. stoletju zato lahko bolj upravičeno govorimo le o renesančnih odmevih kot pa o polnokrvnosti tega sloga pri nas.

Z zmago protireformacije in katoliške verske obnove pod ljubljanskim škofom Tomažem Hrenom in nekaterimi močnimi vplivi s severa (Gradec) je umetnost na naših tleh vse bolj pozabljala na srednji vek in njegove zadnje odmeve, ni pa se še mogla hitro živjeti in razmahniti, saj ji duhovno vzdušje in gospodarske razmere tega niso dopuščale. Zato pomeni 17. stoletje pri nas čas, ko je likovna umetnost še vedno iskala svoj pravi način izpovedovanja in se je zato novi široki umetnostni slog – barok, ki je tedaj preplaval druge dežele, le postopoma in počasi uveljavljal. Cerkveno stavbarstvo je še vedno črpalo iz gotične tradicije.

Takratno vzdušje in stanje zlasti podeželskih cerkva nam najbolj ilustrirajo zapisi škofijskih vizitatorjev, ki so ponekod, posebno v vzhodnih predelih, ugotavljali popolno razdejavanje cerkva in njihovo zanemarjenost kot posledico turških pohodov in verskih bojov. Ti nadzorniki so naročali srednjeveška okenca zamejavati z večjimi, da bi v cerkev prišlo več svetlobe, odstranjevali srednjeveške kostnice na pokopališčih in stenske slikarje, ki novemu pogledu na svet niso bile več razumljive, vsaj prebeliti, oltarje pa prilagajati liturgičnim zahtevam tridentinskega koncila. Potreba po novih oltarjih je omogočila silen razmah rezbarstva in podobarstva. Tako so nastajale razne delavnice, ki so v svojem sklopu imele rezbarje, slikarje, kipe, mizarje in ustvarile nepregledno število oltarjev, ki jim je ljudstvo zaradi pozlate na rezbarijah vzdalo ime »zlati oltarji«. Le-ti so s svojo razkošnostjo oblik in številnimi plastikami predstavljali poglaviti izdelek v obdobju med renesanso in barokom.

Ob koncu 17. stoletja je prišlo do usodnega preobrata za našo domačo umetnostno usmeritev. Če je dotlej barok kot povsem novi slog prihajal k nam le pri stranskih vratih in se zaradi konservativnosti le počasi uveljavljal, so se mu z duhovno in kulturno preusmeritvijo v Italijo namesto proti severu, kamor so bili zagledani skozi ves srednji vek, zdaj na stečaj odprle glavne duri. Ljubljana je postala močno kulturno središče in zgled ostalim predelom. Ker doma za nove gradbene in umetnostne zglede in naloge ni bilo primernih moči, so naročali arhitekta, kipe, slikarje iz Italije. Tako je zraslo precej odličnih in pomembnih umetnostnih spomenikov predvsem v Ljubljani. Poleg tujih prišlecev pa je zrasel tudi domači rod slikarjev – podobarjev, ki so s svojim delom pustili širok in globok pečat, ko so krasili notranjost tedaj nastalih cerkva in drugih stavb (Jelovšek, Bregant, Čebelj, Metzinger in drugi). Med najvidnejšimi spomeniki velja omeniti zlasti ljubljansko stolnico, uršulinsko in križevsko cerkev v Ljubljani, Gornji grad, Groblje pri Domžalah, Šmarno goro, Tunjce pri Kamniku, Velevo pri Kranju, Limbarsko goro in Dobrovo pri Ljubljani, Olimlje pri Podčetrku itd.

Vrnimo se k žirovniški cerkvi. Iz lope se je še do nedavnega vstopilo skozi glavni vhod, katerega kamnit portal (tuf) z haročno okrašenima lepima konzolama je danes odstranjen (pri še omenjenih delih), v notranjost cerkve sv. Martina. Pogled se nam takoj zaustavi na glavnem oltarju in zatem preskoči na poslikano prednjo steno pred prezbiterijem (prostor za duhovščino). Ta stena je poslikana tudi na notranji strani, kakor tudi vse ostale površine prezbiterija.

Vrnimo se k žirovniški cerkvi.

Iz lope se je še do nedavnega vstopilo skozi glavni vhod, katerega kamnit portal (tuf) z haročno okrašenima lepima konzolama je danes odstranjen (pri še omenjenih delih), v notranjost cerkve sv. Martina. Pogled se nam takoj zaustavi na glavnem oltarju in zatem preskoči na poslikano prednjo steno pred prezbiterijem (prostor za duhovščino). Ta stena je poslikana tudi na notranji strani, kakor tudi vse ostale površine prezbiterija.

Kot v toliko drugih primerih so bile tudi te freske v 17. stoletju z uveljavitvijo baroka prebeljene in tako »odstranjene«. Iz beleške domačina dr. Ivana Svetina iz Žirovnice »Poprave in nabave v podružniški cerkvi sv. Martina v Žirovnici od leta 1900 do 1907« in njegovega zapisane govora ob ponovni otvoritvi cerkve po opravljenih delih 2. aprila 1907 moremo povzeti, da so leta 1902 slučajno pod beležem odkrili sledove fresk. O najdbi so obvestili Društvo za krščansko umetnost v Ljubljani in Centralno komisijo za preiskovanje in ohranjanje umetnin in starin (Zentral-Kommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale). Ta je poslala slikarja Mateja Sternena, da je na državne stroške leta 1906 te freske odkril in očistil. Zal pa so danes po toliko letih te slikarje, ki tudi sicer niso bile najbolj strokovno odkrite, precej obledeli in bi bile potrebne temeljite restavracije.

Na spodnji strani slavaloka, na loku, ki povezuje v cerkvi ladijski prostor s prezbiterijem, je naslikano Marijino oznanjenje. Na desni strani obokanega prehoda je upodobljen angel v tako imenovani patronirani obleki (z velikimi vzorci) in trakom v roki, ki ima napis Ave Maria. Na levi strani je upodobljena Marija v belem plašču, ki je zeleno podšit, z vzorci. Pred njo stoji gotičski pult z odprto knjigo. Nad Marijo je Bog Oče z nimbo in dvignjeno desno roko. Pred njim plava v zraku goli Jezus z nimbo in križem preko ramen in pred tem še golob – sv. Duh s križnim nimbo. Spodnji del ozadja tvori zeleno polje. Na vrhu loka, med pravkar opisanimi poljema, je upodobljen Veronikin potni prt. V loku so predstavljeni preroki: Izaija, Jeremija, Ezekiel, Daniel, Jozua in drugi. Več kot polovica jih je obrnjenih na svojo levo stran. Pod vsakim je zapisano njegovo ime. Obdajajo jih gotičski stilizirane rastline, tako da tvorijo za vsakega poseben medaljon.

Na notranji strani slavaloka, ki je obrnjena proti oltarju, je naslikana poslednja sodba. Na vrhu je upodobljen Sodnik na tronu z mečem in lilijsko palčko, da deloma sega v kapo oboka. Ob straneh dva angela trobita navzdol, na levi kleči Marija, na desni pa sv. Janez. Na levi je na stiliziranem oblaku upodobljen šest apostolov, na desni pa le pet, kajti sv. Janez kleči spodaj.

Spodaj na levi je naslikan utrjen grad – nebesa in klečeč donator (naročnik tukajšnje slikarje), ki ga opira angel. Na desni strani spodaj je upodobljena cerkev z obzidjem. Iz obzidanih grobov prihajajo goli ljudje, ki jih hudič vodi pogubljene in vključene v peklensko žrelo, ki je upodobljeno na dnu. Po pokrivalih je mogoče spoznati stanove pogublencev.

Na stenah prezbiterija je v dveh, z borden ločenih pasovih na severni in dveh na južni steni, naslikano mučeništvo apostolov v dvanajstih prizorih.

Na severni steni so v gornjem frizu naslednji prizori:

1. rabelj prebada sv. Matevža poleg oltarja, 2. sv. Tomaža, sedečega pred hišo, prebadata dva rablja s sulico in mečem na zapoved kralja, ki je na levi, 3. trije rablji pribijajo in privezujejo sv. Petra na križ po zapovedi kralja, ki je na levi. Na severni steni, v spodnjem frizu, si slede od leve proti desni naslednji trije ločeni prizori: 4. sv. Simon se zgrudi pred oltarjem pod udarci batov dveh mučiteljev, 5. v pokrajini z gorami in drevjem leži zvit na tleh Jakob ml., ki mu rabelj seka glavo, na levi pa sedi žena in v začudenju in grozi širi roke, 6. trije rablji pribijajo na križ sv. Andreja in desni spodnji rabelj ima značilno nazaj nagnjeno severnoitalijsko držo.

Od sedmega prizora dalje se nahajajo ostali prizori prav tako v dveh vzporednih nizih na južni steni prezbiterija, vendar so bili na tej strani zaradi kasnejše narejenega velikega pravokotnega okna uničeni trije prizori. Ohranili pa so se nam sledeči prizori: 7. rabelj s sekuro pobija sv. Juda Tadeja,

Maks Krmelj

Od vseh teh dokumentov nam je bil do nedavnega v celoti znan le eden, tj. nedatirana navodila vrhovnega štaba o obrambi osvobodjenega ozemlja. (16)

Ko je vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji 25. novembra prebralo Kardeljevo pismo z dne 17. oktobra in priložena navodila vrhovnega štaba, je menilo: »Sprejeto pismo od sodruha B (evca – tj. E. Kardelja – op. T. F.) in navodila od Starega (tj. Tita – op. T. F.) so za nas zelo dragocena.« (17) To mnenje je bilo upravičeno, saj je Kardeljevo pismo vsebovalo novo oceno narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem, popolnoma nasprotno od tiste v Biltenu, navodila pa so bila prva vojno-taktična navodila, ki jih je prejelo od vrhovnega štaba in to se prej, kot se je dokopalo do podobnih, navodil na temelju lastnih izkušenj. Dotedanji komandant kamniškega bataljona dr. Marijan Dermastia je namreč ravno tedaj po nalogu glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet na temelju izkušenj španske državljanske vojne in prvih partizanskih enot na Slovenskem sestavljal »Kratek tečaj za partizanske poveljnike«. Vsebinska primerjava obeh navodil in izdelka dr. Dermastie pokaže, da je obe navodili smiselno uporabil pri sestavi svojega izdelka, tj. v poglavju o naseljenih mestih (1. borba za naseljena mesta, 2. obramba naseljenih mest, 3. obramba osvobodjenega ozemlja). (18)

Celotnega besedila Kardeljevega pisma do nedavnega nismo poznali. Do svoje aretacije 10. decembra 1941 ga je hranil organizacijski sekretar CK KPS Tone Tomšič in ga je pri njem zaplenila italijanska policija. Kje je izvirnik, še ni natančno dognano; poznali smo le krajši povzetek italijanskega prevoda v gradivu sodnega procesa proti T. Tomšiču in soobtoženim, (19) sedaj pa že poznamo italijanski prevod celotnega pisma. (20)

Zaradi pomembnosti navajamo njegov začetek:

»Na seji vodstva, na kateri se je ocenjeval položaj v Sloveniji, so se ugotovila naslednja dejstva: a) da je politična linija slovenskega vodstva pravilna, b) da je bila osnovna linija razvoja partizanstva pravilna (glej Titovo pismo o vaših nalogah, ki ste ga prejeli nedavno), c) nagel tempo razvoja zlasti glede nastajanja partizanstva, d) popustljivo stališče do dezertirjev, skrivajcev in simulantov v partiji in zunaj nje itd.

Da je ta ocena pravilna, sem se pričel že prve dni po svojem prihodu v Srbijo, ko sem opazil, da je srbsko partizansko gibanje prešlo enake faze razvoja kot v Sloveniji, toda hitreje, povezujoč se s široko ljudsko vstajo, ki je mobilizirala vsa naselja. Slabost Slovenije torej ni v os-

novni liniji, pač pa v premalo skladnem in prepočasnem uresničevanju te linije in zlasti tistega, kar je v 2. številu »Dela«.

Obstajajo torej vse subjektivne in objektivne možnosti za širši razvoj partizanskega gibanja v Sloveniji. V mnogih zadevah stojite bolje od naših tovarišev tukaj: v pogledu organizacije in enotnosti. Sedaj, ko gledam uspehe slovenske Osvobodilne fronte iz Srbije, kjer našo borbo ovirajo vseh vrst junaki divjega zahoda, se mi naši uspehi zdijo še bolj pomembni, kakor pa so se mi zdeli v Ljubljani. Glejte, da boste ohranili Osvobodilno fronto! Ona pomeni za nas bazo, kakršne nima nobeden zatiran narod, glede na njeno proletarsko avantgardo. Kolikor bolj se bo razvijalo partizansko gibanje, toliko bolj go boste morali ceniti kot pomembno poročilo za čistočo zaledja – ki je npr. v Srbiji najhujša točka. Če poleg te zdrave politične baze, ustvarjene v Sloveniji z Osvobodilno fronto, znate uporabiti izkušnje judovite partizanske akcije v Srbiji (ali bolj srbske narodne vstaje), izkušnje, ki ste si jo mogli pridobiti vi sami, prvič, z vašim obiskom teh krajev in na sestankih, drugič, ki so vam dane v Titovem pismu o vojaških nalogah, tretjič, ki so vam dane v priloženem pismu z navodili vrhovnega štaba, in četrtič, iz teh mojih vprašanj, torej ni mogoče nič drugega, kakor da se partizanska akcija v Sloveniji razvija uspešno.«

V tem pismu gre torej za povsem pozitivno, glede nekaterih zadev, zlasti OF, pa naravnost odlično oceno narodnoosvobodilnega gibanja na Slovenskem in slovenskemu vodstvu očita le popustljivo stališče do dezertirjev, skrivajcev in simulantov. Kot nekakšen moto pa lahko razumemo težnjo, naj bi se zdravi politični bazi – Osvobodilni fronti – pridružila intenzivnejša ali celo množična partizanska akcija.

Kot že rečeno, bi vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji ali vsaj glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet moralo še pred tem Kardeljevim pismom prejeti Titovo pismo o vojaških nalogah v Sloveniji, vendar ga do 25. novembra še ni prejelo in je vprašanje, ali ga je tudi pozneje, (21) njegova usoda je še sedaj neznana. Zato lahko iščemo odgovor na vprašanje, kakšne so bile osnovne vojaške naloge narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji v pozni jeseni 1941, iz drugih dokumentov.

V pismu, ki smo ga deloma že navedli, se je E. Kardelj dotaknil tudi tega vprašanja. Kaže, da je bila osnovna vojaška naloga ustvariti svobodno ozemlje, za kar so bili odločilni politični in taktični motivi. V vrhovnem štabu so namreč menili, »da je pametno po načrtu čistiti določen teritorij in tu koncentrirati večje sile, a na ostalem teritoriju pustiti manjše partizanske oddelke, ki se bavijo predvsem z diverzantsko delavnostjo in onemogočajo sovražniku, da bi koncentriral svoje moči na eno mesto.« (22)

E. Kardelj, ki je v izbojevanju osvobodjenega ozemlja gledal tudi politični smoter, je, oslanjajoč se na navodila vrhovnega štaba o obrambi svobodnih ozemelj, celo svetloval »kako začeti«:

»Za sami smo opetovano poudarjali, da je napačno ostajati skriti globoko v gozdu. Vendar smo se motili v bistveni zadevi. Težili smo k zasedbi posameznih vasi in mest, k izvajanju posameznih diverzantskih akcij, a nismo postavili vprašanja postopnega čiščenja ozemlja. Ta izkušnja se mi zdi nadvse pomembna. Vsaka partizanska enota mora že od vsega začetka širiti ozemlje, na katerem se giblje, in ukrepati vse potrebno, da sovražnik ne bi ponovno zavzel tega ozemlja, postavljati zasede na cestah in prehodih, prekopavati ceste, rušiti mostove, hitro uničiti vse prometne poti, po katerih bi se mogel sovražnik približati osvobodjenemu ozemlju. Korak za korakom je treba skrbeti za osvobodjene terene. Treba se je izogibati frontalnih bojov. Bistvena oblika boja je zaseda. Kar se tiče zased, glej priloženo

pismo z navodili (vrhovnega štaba – op. T. F.). Menim, da je za vas najpomembnejše za začetek, da očistite teren, ki vam ga je v poslednjem pismu določil Tito.«

Ta Kardeljeva navodila so globlja in tudi konkretnjša, kakor pa omenjena navodila vrhovnega štaba, saj v njih govori tudi o tozadevnih pomanjkljivostih v Sloveniji. Konec navedenega odlomka pa priča, da je vrhovni komandant Tito v svojem pismu določil teren, ki ga je treba najprej očistiti. Za kateri teren gre, je razvidno iz poročila CK KPS 5. decembra 1941 CK KPJ, v katerem v odstavku o Gorenjski piše, da »na Gorenjskem stvari v dolini (Part. in OF), dobro teko, partizani (60 mož) pa (so) pasivni, in da so postavili nov štab, in sicer Staneta Žagarja in Jožeta Gregorčiča. (23) In dodaja: »Načrt po predlogu Tita bomo skušali z vsemi silami realizirati. Vse je ugodno, razen snega.« (24) Osvobodeno ozemlje bi bilo torej treba začeti ustvarjati na Gorenjskem.

Za našo razpravo je pomemben še en odstavek v Kardeljevem pismu, namreč tisti, ki govori, kako začeti čistiti teren. Takole pravi:

»Razoroževanje: Prvo orožje boste dobili od patrolj in orožniških postaj. Okrepite borbo za orožje, ker orožja obično primanjkuje celo v Srbiji, kjer imamo svojo tovarno pušk. Ko govorim o orožniških postajah, poudarjam, da smo tudi v tem pogledu delali brez sistema in brez načrta. Treba je razoroževati orožniške postaje in uničiti posadke tako, da se ne bodo mogle vrniti. To je začetek čiščenja ozemlja. Treba je uničiti postajo za postajo in očistiti teren, da bi zagotovili čimbolj osvobodno gibanje.« (25)

Vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji je v pozni jeseni 1941 leta vključilo to nalogo tudi v svoj taktični politični program. Boris Kidrič je v imenu CK KPS decembra 1941 poročal CK KPJ, da se začena tretja perioda Osvobodilne fronte in da bo v njej taktika partije sledeča: še naprej gojiti narodno enotnost in boj proti okupatorjem, neusmiljeno razkrinkovati stare in nove izdajalce, širiti in utrjevati OF v njeno množično globino, nobenih nadaljnjih političnih koncesij, še večja popularizacija Sovjetske zveze in komunistične partije, »f) okrepite z vsemi sredstvi – in to je najvažnejše – oboroženo akcijo proti okupatorjem – zasedati teritorije« (podčrtal T. F.). (26)

Sedaj, ko poznamo najpomembnejšo vojaško nalogo narodnoosvobodilnega gibanja na Slovenskem v pozni jeseni 1941 in vemo tudi za območje, kjer naj bi jo začeli uresničevati, se nam zastavlja vprašanje, kdaj so v vrhovnem štabu narodnoosvobodilnih partizanskih oddelkov Jugoslavije določili, da je treba osvobodeno ozemlje najprej ustvariti na Gorenjskem in zakaj.

Iz Kardeljevega pisma z dne 17. oktobra 1941 izvemo, da naj bi območje, ki ga je treba najprej očistiti, določil Tito v svojem pismu o vojaških nalogah v Sloveniji in tudi poročilo CK KPS z dne 5. decembra 1941 govori o »načrtu po predlogu Tita«. Zanesljivo pa vemo, da vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji tega Titovega pisma še ni prejelo do 25. novembra 1941, saj tega dne v svojem poročilu, ko našteva prejeto pošto, pravi: »Nismo ga prejeli Titovega pisma, ki ga Janez (Ivan Maček – op. T. F.) omenja, kar je velika škoda, in prosimo, da jo nekako nadomestite. Vaša pisma so za nas zelo dragocena in smo težko prenašali dolgo (dvomesečno) pavzo. (27) Morda bi lahko zato sodili, da Titov predlog o osvobojanju ozemlja, na Gorenjskem vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji do samega začetka priprav na množično vstajo in osvobojanje ozemlja na Gorenjskem, ni dobilo v pisemni obliki, temveč ustni. Kolikor sedaj poznamo stike med vodstvom narodnoosvobodilnega gibanja v Jugoslaviji in Sloveni-

(Nadaljevanje na 4. strani)

(Nadaljevanje s 3. strani)

ji, pa med tem časom ni bilo drugih osebnih stikov, razen že nekajkrat omenjenega sodelovanja obeh najvidnejših funkcionarjev glavnega poveljstva slovenskih partizanov, ki sta se v Stolicah pri Krupnju in njunega nekajdnega bivanja na osvobojenem ozemlju v Učicu. Kaže torej, da je Titov predlog glede osvobodene ozemlja na Gorenjskem nastal že tisti čas in da sta ga v Slovenijo prinesla omenjena slovenska predstavnika.

Tisti čas, tj. septembra 1941, je bil v Sloveniji narodnoosvobodilni boj najbolj razgiban v Ljubljani in na Gorenjskem. Na Gorenjskem je narodnoosvobodilni boj s svojo širino in udarnostjo začel ogrožati številna okupatorjeva prizadevanja in le-ta je bil primoran, da za zasledovanje zelo aktivnih partizanskih enot in zavarovanje za vojno pomembnih gospodarskih objektov ter prometnih poti pripelje sem številne nove policijske in vojaške enote, saj se je samo število policijskih enot od konca julija do konca septembra 1941 povečalo za štirikrat. E. Kardelj je v svojem članku »V partizane!«, objavljenem septembra 1941 v tretji številki »Delavca«, pisal: »Danes je že ves teritorij Slovenije postal torišče partizanske akcije. Ponekod, zlasti na Gorenjskem, so partizani že v veliki meri potisnili okupatorske oborožene oddelke proti centrom ter si s tem olajšali gibanje... Partizanske akcije so se vse do zadnjih dni omejevale na tisti del Slovenije, ki je pod nemško okupacijo. Zaostajanje take akcije na teritoriju, okupiranem po Italijanih, je izredno škodljivo...« (2-). Razumljivo je torej, da so jeseni 1941. leta, ko se je postavljalo vprašanje, kje začeti z ustvarjanjem osvobodene ozemlja, najvišji partizanski funkcionarji kazali na Gorenjsko.

Poleg razloga, da ima Gorenjska najbolj udarno partizanstvo, so bili pri takšni odločitvi pomembni tudi politični motivi, tj. začeti z uresničevanjem nove naloge tam, kjer jo bo sovražnik najbolj občutil. Nastajanje partizanskega svobodnega ozemlja v tisti pokrajini, ki so jo nacisti takrat (tj. 1. oktobra in nato 1. novembra 1941) nameravali priključiti k rajhu, na območju, kjer je nekaj močnih delavskih središč itd., bi gotovo imelo velik političen odmev. Kot bomo še videli, je imela Gorenjska takrat med vsemi območji, razen Ljubljane, tudi najmočnejšo politično bazo partizanstva, tj. Osvobodilno fronto.

Verjetno je, da takrat v vodstvu osvobodilnega gibanja v Sloveniji še ni bilo dileme: ali ne bi bilo lažje ustvariti svobodnega ozemlja kje drugje, npr., na Dolenjskem in Notranjskem ali natančneje na Kočevskem. Znano je namreč že, da si v vodstvu narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji niso bili enotni v tem, kje je več možnosti za nastanek svobodnega ozemlja. V razgovoru s predstavnikoma uredniškega odbora Zbornika dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, dne 26. oktobra 1951, je nekdanji načelnik štaba glavnega poveljstva slovenskih partizanov dr. Aleš Bebler povedal: »Stvar je v tem, da nisem soglasal s Kardeljem o tem, kje mora biti središče slovenskega partizanskega gibanja. V polnem vojaškem pomenu besede – politično je vsekakor to bila Ljubljana – torej s polnoma vojaškega gledišča sem menil, da bi najjužnejši del moral biti središče, tj. Kočevska in Bela krajina, in sicer zaradi naslonitve na Hrvaško in oblike terena, gozdov in kaj vem, zaradi česa vse drugega. To je bilo iz ozkega vojaškega pogleda verjetno pravilno in je bila zato (Bela) krajina vedno baza, ali njemu (tj. Kardelju – op. T. F.) je bil pomembnejši politični moment, in je v svojem pismu branil gledišče, da mora biti središče Gorenjska. In mogla je biti. Zaradi težke industrije, Jesenice itd., je imela res pogoje, da bi imela politično vlogo, vendar so bili naši tam strašno razbiti.« (29) Tako naj povemo, da lahko iz celotnega razgovora »posnamemo«, da je E. Kardelj pisal dr. A. Beblerju omenjeno

pismo, ko je le-ta bil v tretji grupi odredov, tj. zgodaj spomladi 1942, ko je glavno poveljstvo slovenskih partizanov čet pripravljalo načrt za spomladanske operacije partizanske vojske v Sloveniji. (30) Če je E. Kardelj celo takrat, ko na Gorenjskem ni bilo več tako ugodnih razmer, menil, da mora biti tam izbojevano svobodno ozemlje, je razumljivo, da se je za to potegoval jeseni 1941, ko je bilo tam partizanstvo najbolj udarno, močna pa tudi Osvobodilna fronta na terenu. Zato je razumljivo tudi to, da je vrhovni komandant Tito po Kardeljevem prihodu v vrhovni štab v svojem pismu o vojaških nalogah v Sloveniji ponovno določil Gorenjsko kot območje, kjer naj partizanske sile začno ustvarjati osvobodeno ozemlje.

Zelo malo je znano, kako si je osvobodjanje terena na Gorenjskem zamišljalo glavno poveljstvo slovenskih partizanov čet. Njegov načelnik štaba dr. A. Bebler je v svojih spominih (31) zapisal, da je komandant F. Leskošek prinesel iz Srbije »fantastične novice o masovni vstaji, obsežnem osvobodjenem ozemlju, fabrikaciji orožja in svobodnem Učicu, o četniški izdaji itd... Glavni pouk za partizanstvo je bil – osvobodjanje ozemlja kot ena najvažnejših nalog. Sklicevali smo posvetovanja najodgovornejših partizanskih funkcionarjev.« Pravi, da sta prišla na posvetovanja tudi Stane Žagar in Franc Rozman-Stane. Podatek, da so klicali tudi slednjega, ki je bil dotlej komandant partizanskega bataljona na Stajerskem in ga določili za komandanta snujočega se bataljona na Dolenjskem (tj. II. Stajerski bataljon), bi upravičil sklepanje, da glavno poveljstvo slovenskih partizanov čet ni mislilo samo na zahodni del Gorenjske, temveč tudi na njen vzhodni del in na zahodni del Stajerske. V svojem poročilu z dne 5. decembra 1941 je CK KPS res zapisal, da je zaradi okupatorjevih vdorov v organizacijo in neuspehov partizanskih enot na zahodnem delu Stajerske »naš načrt za zasedanje ozemlja v sektorju Kamnik-St. Pavel-Trbovlje neizbežno odgojen.« Po redkih podatkih, ki so nam na voljo, torej sklepamo, da naj bi začeli z osvobodjanjem terena v Poljanski dolini (Cankarjev bataljon in druge gorenjske enote) in v trikotniku Kamnik-St. Pavel-Trbovlje (stajerske in dolenjske partizanske čete), vendar so konec novembra ali v začetku decembra 1941 načrt za osvoboditev ozemlja v omenjenem trikotniku odložili za konec decembra 1941. Kot bomo videli, so bile politične in vojaške razmere v zahodnem delu Gorenjske za osvobodjanje terena in množično vstajo res ugodne.

II. SKLEP O ZAČETKU VSTAJE IN POLITIČNE TER VOJAŠKE RAZMERE NA GORENJSKEM

Po nekaterih podatkih naj bi bil razgovor glavnega poveljstva slovenskih partizanov čet z njegovim odposlancem za Gorenjsko Stanetom Žagarjem prve dni decembra 1941; nekateri menijo, da med 1. in 5. decembrom 1941. Dne 5. decembra, po drugih, novejših podatkih pa že 2. decembra, je namreč Stane Žagar pri Kocjanovih v hiši Zdravka Tomažina v Bukovščici (v bližini Mohorja, kjer je bil že pol-druhi mesec Cankarjev bataljon) vodil širše posvetovanje političnih in vojaških delavcev, na katerem so sestavili natančnejši načrt za vstajo. Ker bi naj vstaja zajela zlasti Poljansko in Selško dolino, so bili navzoči tudi sekretar rajonskega komiteja KPS Skofja Loka Maks Krmelj in predstavniki partijskih organizacij iz Medvoda, Skofje Loke in Selca. (32) Žal ne vemo nič kaj bolj konkretnega o vsebini načrta, ki so ga sestavljali na tem posvetovanju. Menim, da so sklenili, da se bo množična vstaja začela sredi decembra 1941 in da bo njeno žarišče v Poljanski dolini. Za to govori namreč dejstvo, da so vse partizanske enote na Gorenjskem usmerili tja,

kar je ustrezalo tudi navodilom, da je treba zbrati glavino partizanskih sil na partizanskem ozemlju. Nekateri menijo, da so se odločili za Poljansko dolino zato, ker so predvidevali, da bodo nacisti izgnali tamkajšnje obmejno prebivalstvo, pa bi jim z množično vstajo ta zločin onemogočili. (33) Sedaj, ko natančneje poznamo osnovne naloge narodnoosvobodilnega gibanja v tistem času, lahko sodimo, da so bili nameni mnogo širši. Poleg tega tudi ni neposrednih podatkov o nacistični nameri izгона tamkajšnjega prebivalstva v tistem času, in vprašanje je seveda še, ali bi lahko partizanska stran za to vedela najmanj teden ali celo deset dni prej.

Kaže, da so se organizatorji vstaje odločili za Poljansko dolino zaradi zelo razvitega narodnoosvobodilnega gibanja. Osvobodilna fronta je bila v dolini močno zasidrana in pri ljudeh je bilo tudi borbeno razpoloženje, saj so domači aktivisti že sami izvedli nekaj diverzantskih in sabotažnih acij in po vaseh je bila že organizirana tudi Narodna zaščita. Ko se je na drugih območjih Gorenjske krepil sovražniški pritisk na partizanske enote, jih je vodstvo pošiljalo v Poljansko dolino, kjer bi lažje kljubovale pritisku in si ustvarile nujno potrebno zaledje za prezimovanje in razširitev vstaje. Tako je oktobra prišla tja večja partizanska enota, nastala je iz I. kranjske, kranjsko-triške in moravske čete, ki pa je kmalu odšla čez mejo na Babno goro v Polhograjskih Dolomitih. (34)

Organizatorji množične vstaje na Gorenjskem so predvidevali, da lahko dvignejo množično vstajo tudi na drugih območjih. Zato so za pripravo vstaje v bohinjskem in jesenijskem kotu poslali tja iz Cankarjevega bataljona Staneta Bokala z 10 borci in nekaj dni za njimi je tja odšel še sekretar SKOJ za Gorenjsko Stane Žagar mlajši. (35)

Politične in vojaške razmere za množično vstajo na Gorenjskem so bile v prvi polovici decembra 1941 ugodne. Bilo je več dejavnikov, ki so vplivali na odločitev ljudi za vstajo in za vstop v partizanske enote.

Partiji in Osvobodilni fronti je poleti in jeseni 1941 uspelo vzpostaviti na Gorenjskem trdno mrežo odborov OF v mestih in trgih in še bolj na podeželju, ki ga okupator ni mogel uspešno nadzirati. Kot že rečeno, je bila Gorenjska poleg Ljubljane tisto območje, ki sta ga poletna vstaja in narodnoosvobodilni boj najbolj vzbujala in do novembra 1941 ni utrpela kakšnih večjih okupatorjevih vdorov v organizacijo. Tako je mogel CK KPS, dne 5. decembra 1941, poročati CK KPJ, da se na Gorenjskem Partija in OF dobro razvijata, čez kakšnih 14 dni pa, da je na Gorenjskem po »zadnjih poročilih 108 terenskih odborov« in velik ugled KPS. (36) Na Gorenjskem je Osvobodilni fronti uspelo podobno kot v Ljubljani za 1. december organizirati množično demonstrativno akcijo. (37)

Osvobodilni fronti je tudi že uspelo večini slovenskega ljudstva na Gorenjskem dokazati – in ob okupatorjem nasilju se je v to lahko prepričalo tudi samo – da fašistična okupacija prinaša slovenskemu narodu smrt in slovenskemu prebivalstvu fizično iztrebljenje. Postajalo mu je tudi vedno bolj jasno, da je poročstvo za obstoj slovenskega naroda le njegov splošni ljudski odpor proti okupatorjem.

Zlasti geslo, da bodo nacisti slej ko prej izgnali večino Slovencev z Gorenjskega in da je to zločinsko nakano treba onemogočiti s čim močnejšim in čimbolj množičnim odporom, je bilo zelo pomembno pri odločanju ljudi na odpor. Verjetno nacistom avgusta 1941 ni uspelo prepričati Slovencev na Gorenjskem, da jih ne bodo več izganjali. Če je morda septembra in oktobra nastalo glede tega večje pomirjenje, pa so nacistične deportacije Slovencev iz obsotelškega in obsavškega pasu ponovno vznemirile tudi Slovence na Gorenjskem. Tako je npr. vodja blejske podruž-

JANEZ METERC

NEKAJ PRISPEVKOV IN MISLI O NAJSTAREJŠI PRETEKLOSTI MOST IN ŽIROVNICE

5

Podružna cerkev sv. Martina, med ljudmi bolj znana kot »žirovniška cerkev«, je do začetka tega stoletja stala osamljena na polju med Žirovnico in Mostami. Danes stoji na osnovni katastrske razdelitve na področju zaselka Moste. Nekdanjo situacijo nam lepo prikazuje t. i. franciscejski kataster, ki je bil prvi in je nastal v sredini 19. stoletja za celotno tedanjo Avstrijo. Na prehodu iz 19. v 20. stoletje, predvsem pa tik pred I. svetovno vojno, ko se je pričela gradnja HC Završnica, se je začelo polje v ožji in širši okolici sv. Martina vedno bolj zadržavati in je danes v smeri proti staremu jedru zaselka Moste že skoraj povsem zazidano. Pri tem je bila tudi odkrita že omenjena staroslovanska nekropola okoli cerkve. Prav tako je bila v prejšnjem stoletju zgrajena v neposredni bližini cerkve tudi proga Jesenice-Ljubljana. Vsa ta intenzivna urbanizacija je močno spremenila podobo nekdanjega prostora med Mostami in Žirovnico. Kot je bilo že večkrat omenjeno, se je na tem prostoru razprostiralo obdelano polje z ledinskim imenom »V tlakah«. Prostor, kjer se nahaja podružna cerkev sv. Martina, se imenuje »Pristava«. Ker je omenjena urbanizacija prvotno funkcijo tega področja, razen dela zahodno od današnje Žirovnice, povsem uničila, danes ta ledinska imena poznajo le redki starejši ljudje.

Pomen in vsebino obeh ledinskih imen moramo nedvomno razumeti v povezavi z v tem zapisu že obširneje obravnavano fevdalno srednjeveško posestjo blejskega gospodstva briksenskih škofov in proštov na tem prostoru in odvisnostjo domačinov od nje. Pri tem je zlasti zanimiv toponim »Pristava«. V izvor te besede se ne bomo spuščali, ampak bomo poskušali razjasniti njeno vsebino v našem in sličnih primerih.

Pojavlja se kot krajevno ime (npr. Pristava pri Trzinu) in kot ledinsko, večkrat pozabljeno ime za manjše, često glede na lego obrobne, vendar dominantne parcele današnjih ali nekdanjih travniških in poljskih površin. Ta imena običajno odkrivajo le s pomočjo natančne topografije in katastra. Označujejo največkrat upravne točke oz. ekspozitive na posameznih, predvsem oddaljenejših zaključenih posestnih enotah v okviru določene večje, često razčlenjene fevdalne posesti. Na levem bregu Save Dolinke gre v tem primeru za dve večji zaokroženi celoti: Koroška Bela z Javorniškim Rovtom in področje današnje Žirovnice, Most in Potokov. Pri tem mislimo le na najožje področje v bližini, na tem mestu obravnavanega prostora. Mikrostruktura uprave, v tem primeru briksenske posesti z Bleda, je bila doslej takorekoč neproučevana s tega stališča in zato o posameznih posestnih enotah na tem področju brez dodatnih raziskav skoraj ne moremo govoriti. Naše izvajanje je torej le prizadevanje v tej smeri. Poleg »Pristave« na mestu podružne cerkve sv. Martina pri nas poznamo na jugovzhodnem vogalu današnjega Belškega polja tik nad Savo (jez HC Moste) na najnižji terasi parcelo z ledinskim imenom »V pristavi«. Materialnih ostalin, razen toponima, za zdaj ne poznamo. Podobno velja tudi za Pristavo v Javorniškem Rovtu. Vsekakor se nam zdi potrebno na ta fenomen opozoriti in s tem

istočasno poskušati pojasniti pomen tega toponima.

Podružna cerkev sv. Martina leži na prostoru z ledinskim imenom Pristava. Omejen je z obzidjem (t. i. »svingerjem«) nepravilne štrikotne oblike (36 x 36 x 46 x 34 m), ki je zidano iz kamna. Zaradi razpadanja so ga pred dobrimi pedesetimi leti v gornji polovici obnovili in mu napravili betonsko krono. Tudi glavni in stranski vhod sta bila tedaj na novo narejena. Glavni vhod v prostor znotraj obzidja (parc. št. 9, k. o. Žirovnica) je na jugozahodni strani. Cerkev sama leži tako, da je njena jugozahodna stranica približno v osi tega prostora, kar pomeni, da ni orientirana v ortodoksni smeri vzhod – zahod. Cerkevna stavba je v celoti dolga 20 in široka 8 m. Masivni stolp zvonika na južni strani stavbe, ki je pravokotnega tlorisa, ima stranico dolga 8 m. Cerkevna ladja in lopa sta pokriti z ravno dvokapno, s skodlami krito streho, ki se na vzhodni strani nad prezbiterijem stožčasto oz. piramidalno zaključuje. Zvonik ima baročno čehulasto oblikovano kapo, ki je nastala v prvi polovici 17. stoletja. Tedaj so podaljšali tudi ladjo cerkve in ji dodali lopo z lesenim pevskim korom v nadstropju. Zvonik je masivno gotski, če ne še celo romanski.

Okna v prezbiteriju so značilne, na vrhu zašiljene (suličaste) oblike. Prvotno je bilo troje takih oken; na vsaki strani trostranskega zaključka prezbiterija, vendar so okna, ki je bilo v osi cerkve, zaradi postavitve baročnega oltarja sredi 17. stoletja zazidali. Istočasno so na južni steni prezbiterija napravili novo pravokotno okno zaradi dodatne svetlobe. Taka pravokotna okna so tudi v ladji cerkve (prostor za vernike) in to v delu, ki je bil v obdobju baroka prizidan. Na severni steni sta dve taki okni, na južni pa le eno.

Lopa, ki se nahaja na zahodni strani cerkve, je bila pred nedavnim ob obnovitvenih delih v cerkvi na žalost uničena – podaljšana v cerkevno ladjo, ker so s tem

želeli razširiti prostor v cerkvi. Pri teh delih so nadomestili tudi nekdanji leseni strop in kor z betonskim. Prvotni vhod v cerkev je bil na zahodni strani v osi cerkve in ga je nadkrijevala lopa.

Lopa se je nekoliko razlikovala od sicer običajnih znanih primerov (Vrba, Bodešče, Sv. Katarina na Homu idr.) lop odprtega tipa, ki so na prednji strani opre na stebre. Pri sv. Martinu je prednji del enostavno zaprt s steno in je bil možen dohod vanjo skozi dva polkrožna okna na južni in severni strani. Na jugozahodnem vogalu na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite oltarne mize tudi v lopi desno od vhodnih vrat (npr. Vrba, Muljava itd.). Kasneje je cerkevna oblast na zunanji strani lope je še danes ohranjena kamnita prižnica okrogle oblike. To prižnico so uporabljali občasno ob večjih praznikih, ko se je zbralo mnogo ljudstva in je bila cerkev premajhna, da bi vse sprejela. V takih primerih so masevali in pridigali kar pod lopo in so imeli čisto še danes ohranjene kamnite

(Nadaljevanje s 27. strani)

Zažvižgala je. bikovka. Nekaj dobro pomerenih udarcev s pestmi pod brado.

Druschke čez čas:

»Ste vi pomagali zažgati most čez Belco?»

Janez:

»Seveda. Jaz sem ga zažgal.«

Druschke:

»Našim orožnikom ste 16. decembra lani tudi podkurili pod petami, ko so se spravljali k večerji?»

»Seveda.«

Druschke:

»Pa pri napadu na karavlo na Velikem bregu ste bili tudi zraven, kajne? Vi, Janez Skumavec?»

»Samo trikrat sem ustrelil.«

Druschke:

»Enkratno:

Ob istem času na isti dan pokasirate naše orožnike na Dovjem, zažgete most čez Belco in jurišate na karavlo v Mojstrani! Se vam zdim cepec?»

Ne, Druschke ni bil cepec. Gestapovec je bil. In ko so Šurkovega Janeza pretepli do nezvesti, je še vedno mrmral:

»... orožniki ... most ... karavla ... jaz ... jaz sem to storil ...«

Trije Janezi Skumavci so preživeli vojno. Dva od njih sta še danes živa. Pričata o pogumu četrtega, ki je prevzel na svoja pléča krivdo za vse štiri Janeze Skumavce z Dovjega in z Belce. Pričata o pogumnem fantu, ki mu kljub mučenju do zadnjega diha ni zmanjkalo poguma, ki je med pretepanjem kričal:

»... Nehajte! Nehajte! Priznamam ... Pobral sem zelence pri Blažju ... Zažgal sem most ... Streljal sem na graničarje ... Dosti ... Ubijte me!»

To so storili 12. februarja 1942. leta. Ubili so ga.

PRIPOMBE

(1)

Tole pripombo mi bo najbrž kdo zameril, ogniti pa si je ne morem, če hočem ostati pošten do sebe in do ljudi.

Gemeindemeister der Gemeinde Lengfeld und Meistern Phillip Winzig je 12. februarja 1942 zvečer zvedel, da so v Dragi ustrelili devet mož in fantov iz njegove občine.

Vse je poznal. Med njimi jih je bilo nekaj, ki so delali v mojstranski cementarni, dokler je on kot direktor vodil. Dan poprej je telefoniral v Bégunje:

»Kaj boste storili z mojimi ljudmi?»

»Seihen Sie ohne Sorge, Herr Gemeindemeister! Ze jutri jih boste dobili vse domov!»

Phillip Winzig se je zadovoljen vrnil v svoje stanovanje k Tiležu. Svoji ženi Pavli je zaupal:

»Nič se jim ne bo zgodilo!»

Drugi dan so mu na pisalno mizo postavili zajeten kup plakatov z masnim naslovom

... waren erschossen;

JOŽE KRIŽNAR

ANDREJ LINDAU

JANEZ MRK

Phillip Winzig je tajniku naročil, naj ga slehernemu obiskovalcu za ta dan opraviči. Odšel je k Tiležu. V stanovanje, kjer se nas je rodilo enajst Svoljšakovih otrok.

Žena Pavla je hodila prisluškovat pred vrata njegove sobe, pa je slišala vedno samo-obupan glas:

»Mein Gott, mein lieber Gott, Du lieber Gott ...«

Celo popoldne, ves večer, vso dolgo noč je koračil sempatja po sobi.

V jutru 13. februarja 1942 je žena zbrala pogum. Vdrila je v možovo sobo.

Phillip Winzig je ležal na tleh mrtev. Zadel od kapi.

Med njimi sta bili tudi talci gestapovcev iz Bégunj.

(2)

Tu se razhajamo. Pred dvajsetimi leti so mi vsi pripovedovalci zatrjevali, da gre za TRIGLAVSKO ODREDO, Ivan Dolžan pa po štiridesetih letih meni, da so na Vrseh ustanovili samo TRIGLAVSKO ČETO. Menim pa, da bi se nobena vojaška enota ne mogla imenovati četa, pa bi v taki četi potem mogli ustanoviti še tri čete. Kvečjemu bi bili lahko vodi. V dovo pa na Vrseh 17. decembra 1941. leta niso ustanavljali.

Utegne pa imeti prav Ivan Dolžan, ko se mu zdi, da je bil za prvega poveljnika TRIGLAVKSEGA ODREDA izbran dr. Miha Potročnik pa da je Janez Mrak začel poveljevati tej partizanski enoti šele naslednjega dne, ko se je za Borovljami preuredila.

Vsemu zapisanemu še na rob:

Za točnost pogovorov ne morem jamčiti. Življenje pa je ubitim talcem potekalo tako, kot sem zapisal. Kakšnih bistvenih napak v biografijah ni. (Vsaj ena se mi je vrnila: Pri Mlakarjevih je bilo rojenih dvanajst otrok. Eden je takoj po rojstvu umrl.)

Te zapise sem pripravljal pred dvajsetimi leti. Tedaj sem bil tajnik borčevske organizacije v naših vaseh. Vse svoje poletne počitnice z nedeljami vréd sem porabil zato, da sem poslušal matere, žene, sestre in brate talcev, borcev in internirancev iz naših krajev. Poslušal sem njihove pripovedi, jih zapisoval, potem pa jih jim čez dneve spet prebiral in popravljal, kadar se mi je kaj narobe zapisalo.

Tako sta mi leta 1962 minila počitniška julij in avgust ...

Ljudje navadno kažejo s prstom na učitelja:

»Glej ga, kako mu gre lepo! Najlepša dva meseca v letu lahko prežvižga.«

Tisti julij in avgust pred dvema desetletjema sem dobesedno pregaral. Ob ponedeljkih zjutraj se je oglasil pri meni Ivan Dolžan. Preletela sva spisek padlih, ubitih in umrlih in se dogovorila, kdo naj v tistem tednu pride k meni. In kdaj.

Ljudje so se po cele dneve dolgo pripravljali na te pogovore. V njih ni nič izmišljenega. Kak podatek morda res ni docela trden, toda to bom še popravil o pravem času.

Življenjepisem sem dal prebrati nekatere živim udeležencem decembrske vstaje na Dovjem, v Mojstrani in na Belci. Bil sem srečen, ko sem videl, da so se jim oči ob branju zarosile.

Štirideset let je mimo.

Marsikdo je na tih devet mož in fantov že pozabil.

Jaz nisem.

Njihovih življenjepisov nisem napisal zategadelj, da bi si preganjal dolgčas, temveč zato, da bi v naših vaseh nikoli ne pozabili nanje.

Da bi se jih ob obletnici ne spominjali samo s praznimi publicami, ampak da bi spomin nanje nosili vedno v svojih srcih. Zato, da mi danes še lahko živimo, je moralo tih devet fantov, mož.

12. februarja 1942. leta
ob kolih v Dragi pasti...

Tomaž Godec

nice državnega propagandnega urada NSDAP za Koroško Lothar Weber 7. novembra poročal v Celovec sledeče: »Razmere na zasedenem ozemlju so se v poslednjih dveh tednih na jugovzhodnem delu zaostriale zaradi izseljevanja v sosednjih predelih Spodnje Štajerske. Ta novica je tukaj, zlasti še v obmejnem predelu Litije, povzročila pravi hromeč strah in pripeljala do tega, da je en del delavcev zapustil svoja delovna mesta, da so kmetje v svojem obupu začeli klati svinje in teleta, da so bili trdno prepričani, da je odbila njihova ura ... Vsekakor je jasno razvidno, da je prebivalstvo zaradi nenehnih nasprotujočih si odredb izgubilo zaupanje v vodstvo in je zelo skeptično.« (38) Tudi 14. novembra je poročal enak: »O razpoloženju med prebivalstvom je treba na splošno povedati, da ni popustilo nezaupanje, ki ga prebivalstvo čuti do Nemcev iz časa preseljevanja. Tudi Koroška ljudska zveza do sedaj ni mogla vzpostaviti skupnih vezi s Slovenci in si pridobiti njihovega popolnega zaupanja. Razpoloženje je torej treba še naprej označevati kot slabo.« (39) Novo vznemirjenje je prav gotovo povzročil izgon 35 slovenskih družin iz Dobrave pri Kropi dne 4. decembra, torej tik pred začetkom neposrednih priprav na množično vstajo. Nekaj so jih odpeljali v taborišče Sentvid nad Ljubljano, druge pa v begunjske zapore. (40)

Na odločitev ljudi za vstajo so prav gotovo vplivale tudi vojaške in politične razmere na Gorenjskem. Konec novembra in v začetku decembra je bilo na Gorenjskem manj nemške policije kot npr. od avgusta do novembra, in ker so vojaški oddelki predvsem stražili za vojno pomembne industrijske objekte in prometne zveze, okupator ni mogel v dovoljni meri nadzirati terena. Poleg tega je pri okupatorju zaradi manjše aktivnosti partizanskih enot v drugi polovici oktobra in v začetku novembra nastal vtis, da mu je uspelo pomiriti Gorenjsko. Sam šef varnostne policije in varnostne službe v Berlinu, SS-obergruppenführer Reinhard Heydrich je npr. 7. novembra 1941 poročal zunanjemu ministru Joachimmu von Ribbentropu, da »se je vzdušje v uporiških vrstah iz tedna v teden slabšalo in so se med člani tolpe pojavila nesoglasja, zaradi česar se je tudi zmanjšala njihova udarnost. V okrajih Dravograd, Kranj, Radovljica in Škofja Loka je v 2. polovici septembra nastala znatna pomiritev.« (41) Tudi 4. decembra mu je poročal, da se je število partizanskih akcij v zasedenih slovenskih pokrajinah še naprej zmanjšalo. (42) Seveda pa je aktivnost Cankarje-

vega bataljona v drugi polovici novembra in v začetku decembra pri okupatorju razblinila ta napačni vtis. Akcije in zmage Cankarjevega bataljona ter brezuspešni okupatorjevi načrti, da ga uniči, so še bolj dvignili moralno ljudstva, kar je opazil tudi okupator. Tako je npr. v poročilu orožniškega okrožja Radovljica komandantu orožništva za Gorenjsko zapisano tudi tole: »Napad komunistov na oddelek zaščitne policije na območju Blegaša, ko je padlo 45 policistov, je prav pri vsem prebivalstvu (podčrtal T. F.) izzval pravo veselje. Na obrazih ljudi se je opazilo, da ljudje privoščijo Nemcem ta poraz.« (43) Podobno je vodja državnega propagandnega urada NSDAP za Koroško, Ottokar Druml poročal v Berlin: »Vsekakor Slovenci triumfirajo zaradi umora 45 policistov in sedaj čakajo, v kakšni obliki se bodo pojavile nemške represalije. V obmejnih vaseh so možki že napolnili nahrbtnike, iz strahu, da bo sedaj vse izseljeno.« (44) Če je dotedanji potek partizanskega boja zlasti na desnem bregu Save na Gorenjskem prebivalstvu dokazoval, da partizanstva ni mogoče uničiti, pa mu je zmaga Cankarjevega bataljona v Rovtah pokazala, da je mogoče tudi nemški oboroženi sili prizadeti zelo hude udarce in velike izgube. To, kar se je ravno tisti čas zgodilo nemški oboroženi sili na vzhodni fronti, se je zgodilo tudi na Gorenjskem. Oba dogodka sta imela močan odmev.

Medtem ko je prebivalstvo Gorenjske od srede novembra opazovalo vedno večjo aktivnost Cankarjevega bataljona in okupatorjevo nemoč, so se širile vesti o nezadovoljstvu med nemško oboroženo silo na Gorenjskem, o čemer je tisti čas celo dvakrat poročal Slovenski poročevalec. 22. novembra je zapisal: »Na okupiranem slovenskem ozemlju se pojavljajo zanimivi znaki naveličanosti in utrujenosti nemških vojakov. Nemški vojaki se trudijo, da bi pozdravljali v slovenskem jeziku. Odkrito godrnjajo in zabavljajo nad vojno, nad nemškim vodstvom, pritožujejo se, da so slabo opremljeni za zimo, da nimajo dovolj zimskih plaščev itd.« (45) Sredi decembra je poročal celo o velikem številu samomorov, med 150 možmi posadke ob Bohinjskem jezeru, naj bi bilo samo v poslednjem času kar 11 samomorov; pisal je o primerih vojaškega begunstva v Škofji Loki itd. (46) Najbolj pa so bile tisti čas razširjene novice o nezadovoljnih in upornih Luksemburžanih, o katerih je poročal CK KPS 5. decembra 1941 celo CK KPJ. (47)

V zgodnji jeseni (september) 1941. leta so morali nacisti za boj proti partizanskim enotam na Gorenjskem pripeljati nove enote, med njimi tudi 93. rezervni policijski bataljon iz Weimarja. Del bataljona so namestili v Škofji Loki, drugega pa v Sentvidu nad Ljubljano. Menda je bil že november 1941, ko so drugi del premostili iz Sentvida v Litijo. V tej četi so bili v glavnem sami Luksemburžani, ki jih je bil nemški okupator mobiliziral v nemško policijo. Ti policisti so potem, ko so dobili stik s slovenskim prebivalstvom in ko so se seznanili z bojem slovenskega naroda, začeli izjavljati nemškim oficirjem, da se ne bodo vojskovali proti jugoslovanskim partizanom. Te izjave so pri nacistih vzbujale jezo in ogorčenje. Do še bolj odkritega izražanja protifašističnega duha in razpoloženja pri Luksemburžanih je prihajalo v skupinah v javnih lokalih in so bili nekateri zaradi tega kaznovani z zaporom. Slovenski ljudje so jim preko ječarjev – Slovencev pošiljali v zapore hrano. Če smemo verjeti dodatkom, ki jih je nekdanji policist Emile Peters posredoval predsedniku litijske občinske skupščine, naj bi decembra 1941 prišlo celo do srečanja med nekaterimi Luksemburžani in partizani. (48) Kaže, da so bili Luksemburžani tudi v drugih četah omenjenega policijskega bataljona, o čemer bi lahko sklepali po podatkih, ki jih je objavil Slovenski poročevalec o »nemških vojakih« v Škofji Loki: »V Škofji Loki je že nekaj

vojakov pobegnilo z nočne straže in se obleklo v civilne obleke. Vedno večje število vojakov se trudi priti v stike s civilnim prebivalstvom zaradi civilnih oblek, pripravljeni pa so dajati tudi različne informacije.« (49)

Omenjeni rezervni policijski bataljon so nacisti konec oktobra 1941 poslali v spodnje Posavje (Krško) in ga skupaj z drugima dvema policijskima bataljonoma (72. in 71.) zaposlili pri izganjanju Slovencev. Decembra je nameraval Himmler poslati bataljon v vzhodno Evropo in neki dokument omenja, da na Štajerskem »zaradi neljubih dogodkov« niso več zainteresirani zanj. Vendar je zaradi poslabšanja razmer na Gorenjskem ostal tam še do jeseni 1942.

Kaže, da je vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji pri sestavljanju načrta za množično vstajo na Gorenjskem računalo tudi na protifašistično razpoloženje med Luksemburžani in celo pričakovalo, da bodo ti v akcijah proti partizanom udarili nacistom v hrbet.

K odločitvi ljudi za množično vstajo je nedvomno pripomogel tudi takratni vojaški in politični položaj v svetu. Na vzhodni fronti je sovjetski armadi uspelo ustaviti prodiranje nemške vojske proti Moskvi in je kmalu sama prešla v ofenzivo. Tiste dni so tudi Združene države Amerike vstopile v vojno. Ljudje so se bolj kot dotlej zavedali, da je konec fašističnega mita o bliskoviti vojni, o Molohu na glinastih nogah, ki bi se naj ob prvem nemškem sunku sesul v prah, o skorajšnji zmagi nemške vojske na vzhodni fronti itd. Vendar pa se je hkrati pri ljudeh pojavila tudi iluzija o skorajšnjem koncu vojne in o hitri zmagi zaveznikov nad silami osi.

Vsi ti, in morda še drugi dejavniki, so vplivali na razpoloženje ljudi in na njihovo odločitev za udeležbo v množični vstaji oziroma za odhod v partizane. Kot že rečeno, je bil eden od teh dejavnikov izredna aktivnost Cankarjevega bataljona in zlasti njegova velika zmaga v Rovtah. Kaže, da je ravno to dalo množični vstaji začetni zagon. Ker je delovanje Cankarjevega bataljona decembra 1941 tesno zvezano z množično vstajo na Gorenjskem oziroma sestavni del vstaje same, je ustrezno, da si ga ogledamo natančneje.

III. AKTIVNOST CANKARJEVEGA BATALJONA V PRVI POLOVICI DECEMBRA 1941

Bataljon na Mohorju

Cankarjev bataljon sicer ni bil edina gorenjska partizanska enota, je pa bil v začetku decembra 1941, ko so sklepali o množični vstaji, edina partizanska enota na območju Gorenjske, saj je enota, ki se je formirala iz ostankov drugih čet (I. kranjska, kranjsko-tržiška, moravska in rašiška četa) še bila na Samotorici v Ljubljanski pokrajini. Potekel je že poldrugi mesec, odkar se je bataljon nastanil v gozdnem taboru na severovzhodni strani Mohorja, ki leži 948 m nad morjem in je od njega mogoče zelo hitro priti do Kranja, Škofje Loke, Kroke itd. Da je imel kraj res neko osrednjo lego, kaže to, da sta se poprej pod njim kratek čas zadrževali kranjsko-tržiška in I. kranjska četa. (50) Okrog 70 partizanov Cankarjevega bataljona je svoja ležišča v taboru na robu Besniškega boršta prekrilo s smrekovim lubjem, nekateri so si razpeli šotore, postavili straže itd. (51) Nekaj manj kot mesec dni je bil bataljon malo aktiven, kar je vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja kritiziralo, (52) proti sredini novembra pa je začel z akcijami, med katerimi so najpomembnejše izpraznitev Resmanovega mлина v Zapužah pri Begunjah 13. novembra, požig cestnega mostu v Praprotnem 18. novembra, napad na osemčlansko posadko obveščevalne čete iz Celovca v Lotričevi gostilni v Češnjah 19. novembra, justifikacija 8 ali 9. narodnih

(Nadaljevanje s 5. strani)

izdajalec — okupatorjevih sodelavcev od 1. do 3. decembra. (53) V tem času si je bataljon preskrbel tudi nekaj orožja, celo tri ali štiri strojnice, kar je zelo povečalo njegovo bojno moč. (53)

Kljub temu da je bil tabor Cankarjevega bataljona dobro skrit in okoliški kmetje zelo zanesljivi, (54) ga je nemška policija vendarle odkrila. Dne 7. decembra je bataljon zažgal leseni most v Praprotnem v Selški dolini in čez dva dni je patrulja nemških policistov prispela skoraj do tabora. Stražarji so jo pravočasno opazili in bataljon ji je pripravil zasedo. V spopadu sta bila ranjena dva partizana; medtem ko naj bi po nekaterih podatkih na drugi strani padlo 6 policistov. (55) pa poročilo komandanta orožništva za južno Koroško na Bledu za 9. december navaja, da sta bila v gozdnati pokrajini severno od vasi Knapa ranjena dva pripadnika nemške zaščitne policije. (56)

Odhod bataljona z Mohorja in njegova zmaga v Rovtah

Sovražnikov vdor do bližine bataljonskega tabora je bil neposredni povod za sklep bataljonskega štaba, da ves bataljon takoj odide z Mohorja v Selško in naprej v Poljansko dolino. To, da bo bataljon odšel v Poljansko dolino, je bilo določeno oziroma dogovorjeno že prej in sovražnikova akcija 9. decembra je odhod le pospešila. Na pot je odšel 9. decembra pozno popoldne skozi Mohor, Zabrekve in Topole. Borci so šli peš, kuhinjsko in drugo opravo pa so peljali na saneh, ki jih je vlek el vol. (57) Na poti skozi Mohor je bataljon mobiliziral nekaj ljudi, v Zabrekvah, kamor je dospel okrog osmih zvečer, je mobiliziral celo 17 moških, in čez tri ure čez Topole prispel na glavno cesto in odšel naprej po njej proti Dolenji vasi. Med Selci in Dolenjo vasio, ko je nameraval zaviti proti goškimu mostu, je naletel na policijsko patruljo 10 mož in se z njo spopadel. (58) Najbolj natančno je do sedaj ta spopad opisal Pavel Kern:

»Drugi dan po tej akciji (misli na akcijo nemške policije 9. decembra pri Mohorju — op. T. F.) okrog 14. ure smo zapustili tabor in odšli v kraj Mohor, kjer smo dvignili nekaj kmetov, za katere smo sumili, da so vohunili nemških oblasti, in od tam smo šli po cesti, ki vodi v Selško dolino. V bližini zadnje vasi ob tej cesti smo se srečali z oddelkom nemških vojakov, ki je štel verjetno okoli 16 mož. Njegov poveljnik je glasno vprašal po nemško, kdo smo in kam smo namenjeni. Po tem vprašanju smo se na dogovorjeni znak našega komandanta bliskovito vrgli na tla na rob ceste v raztegnjeni vrsti in smo takoj začeli streljati s puškami in strojnimi. Na sovražnika. Ta je najprej odgovoril s streljanjem, ko pa je začutil našo premoč, se je umaknil v bližnji gozd in je na kraju spopada pustil ročne bombe, ki smo jih pobrali. V tem spopadu so imeli Nemci tri ranjene, to nam je drugi dan sporočil domačin, ki ga nisem poznal. Mi nismo imeli nobenih izgub.« (59)

K tej pripovedi je treba pripomniti to, da se policijska patrulja ni samo umaknila, temveč celo razbila, saj je 7 policistov zjutraj prispelo v Škofjo Loko, vodja patrulje je bil dvema policistoma pa v Selca. Pač pa je ostanek policijskega voda iz Selc, ko je slišal streljanje, zasledoval bataljon do Praprotnega, kjer se je ustavil, ker se je za bataljonom izgubila vsaka sled. Popoldne se je v Selcah pod vodstvom orožniškega glavarja za Gorenjsko kapetana Ludwiga Bergerja zbral oddelke orožništva zaščitne policije in gestapa, da bi nadaljeval zasledovanje. Tam je neki kmet z Mohorja, ki mu je skupaj z nekaterimi drugimi kmeti, mobiliziranimi v Zabrekvah, med spopadom uspelo zbežati iz bataljona, izjavil, da je bataljon odšel proti Golici, kar je tudi bilo res. Zato se je sovražni oddelke napotil tja, ker pa je med potjo zvedel, da je bata-

ljon odšel v smeri Javorja in morda proti Poljanam, so pred Poljane poslali iz Sentvida pri Ljubljani policijsko četo. Oddelke iz Selc je prišel do Golice, nakar se je moral zaradi mraka vrniti v postojanko. (60)

Cankarjev bataljon je po omenjenem spopadu neovirano nadaljeval pot čez Spodnjo in Zgornjo Golico. Po naporni nočni hoji po visokem snegu je do jutra prispel v Stirpnik, tj. v vasico kakih dva in pol kilometra južno od Dolenje vasi. Tam je ostal ves dan 10. in dopoldne 11. decembra. Potem ko se je v dolini Luše pojavila večja skupina nemških policistov, je štab bataljona sklenil, da odide naprej. Proti večeru so prišli v vasico Rovte pod cesto, ki drži na Blegaš. Ustavili so se pri kmetu Debeljaku in pri njem prenočili. 12. decembra dopoldne je stražar z opazovalnice v zgornji lini Debeljakovega hleva, odkoder je bil dober razgled po okolici, sporočil, da je opazil kolono, ki se premika. K njemu sta odhitela komandant Jože Gregorčič in komandir Jakob Bernard ter z daljnogledom ugotovila, da je na pohodu 52 nemških policistov. To je bil vod 2. čete 181. rezervnega policijskega bataljona.

Prejšnji dan, tj. 11. decembra, je kapetan Blank s svojim oddelkom pri zasledovanju Cankarjevega bataljona prišel prav v njegov izpraznjeni tabor na Mohorju. Poročal je, da je tabor v neposredni bližini kote 941, tj. kakih tisoč korakov severovzhodno od Mohorja. Poročal je tudi, da se je od tam partizanska enota premestila v predel južno od Selške doline. (61) Zato je orožniški komandant za Gorenjsko, polkovnik Rudolf Handl 12. decembra izdal 181. rezervnemu policijskemu bataljonu v Kranju naslednje akcijsko povelje:

»Glede na svoje povelje z dne 3. decembra 1941, dnevnik št. 59/41 tajno, in glede na dejstvo, da se je neka pomembna tolpa premestila s predela severno od Selške doline v predel južno od nje, ukazujem, da morajo do nadaljnjega vse razpoložljive sile v primerni moči in ob ustreznem zamenjavanju s patruljami nenehno vdirati na območje med obema Sorama do črte na vrhovih Blegaša (k. 1362) — Koprivnika — Mladega vrha — Mlake in tudi na planine severne in južne od njih. Pri tem je treba zelo upoštevati poizvedovalno službo. Inicijativnost in samostojnost sta pri tej nalogi samo po sebi umevna in nujna pogoja. Pri tem je treba kar se da stanovitno vplivati na podoficirje. V vseh teh zadevah pričakujem posebno živahnost.« (62)

To povelje je postalo kar kmalu usodno za ves vod 2. čete 181. rezervnega policijskega bataljona, ki ga je komandir čete še isti dan, tj. 12. decembra zjutraj, poslal na območje, določeno v prej omenjenem povelju. Vod je šel po blegaški cesti od Zaprevalj proti Rovtam.

Poveljstvo Cankarjevega bataljona je takoj, ko je opazilo bližajočo se patruljo, odpeljalo borce v zasedo na levo stran blegaške ceste. Ko se je predhodnica približala zasedi, sta njena policijska psa splašila divjega zajca, ki se je najprej pogнал po cesti in se nato poganjal po snegu desno od ceste. Ko sta psa podila zajca, so se policisti začeli zabavati, čelo kolone se je ustavilo in opazovalo lov, ostali pa so šli za čelom in se zbrali v skupino, ki je kazala zasedi hrbet, kar je bilo usodno. Borci so udarili z vsem orožjem skupini v hrbet in jo kmalu uničili. Le predhodnici je uspelo skočiti pod cesto in streljati na partizansko zasedo. Toda tudi ona je morala kmalu utihneti. V desetminutnem boju je padlo 46 policistov, enega ranjenega so ujeli, ga obvezali in izpustili. Tako se je rešilo le pet policistov, verjetno tistih, ki so bili v predhodnici. Bataljon je imel le dva mrtva in dva ranjena, od katerih je eden pozneje umrl.

Z novim, boljšim in tudi avtomatskim orožjem okrepljeni borci so se pod večer

premaknili na Martinj vrh, tam nekaj ur prenočevali in nadaljevali pot čez Črni kal v Poljansko dolino. Pri Srednji vasi so prekoračili cesto in Soro ter preko Zabaj vasi prispeli v Vinharje, kjer so dobili zvezo z rajonskim komitejem KPS Poljanska dolina. Ker je bataljon zvedel, da je na Polhovcu partizanska četa, ki je prišla iz Polhograjskih Dolomitov, je odšel tja in 14. decembra že vzpostavil zvezo z borci tržiško-kranjske in I. kranjske čete in tistih čet, ki so bile prej v sestavi kamniškega bataljona. Vključili so se v bataljon, ki se je utaboril pri kmetu Presečniku na Polhovcu in se začel pripravljati na nove akcije. (63)

Verjetno je imel centralni komite KPJ v mislih predvsem te uspehe Cankarjevega bataljona, ko je za Novo leto 1942 pisal centralnemu komiteju KPS:

»Razveselila so nas poročila o znatnih uspehih partizanskega gibanja v Sloveniji. To je dokaz, da obstojajo v Sloveniji tudi vsi subjektivni pogoji za razmah partizanskega gibanja vse do široke ljudske vstaje. Ti uspehi so tudi dokaz, da vaši argumenti o snegu niso tako pomembni, kakor mislite. Sneg imamo tudi mi, toda menimo, da koristni nam ne sovražniku, ki zaradi njega ne more uporabljati motorizacije in aviacije. Smatramo, da bi razvoj partizanstva bil hitrejši, če bi poslali na to področje močnejše partijske kadre (in jih s tem hkrati rešili pred uničenjem); če bi odločneje mobilizirali delavce iz tovarn, a na samem terenu kmete, zlasti siromašne; če bi, dalje, odločneje delali na organizaciji Narodne zaščite, ki bi, prvič, zelo pomagala partizanom v njihovih bojih, in, drugič, držala bi zaledje ter bila neizčrpen rezervoar ljudskih moči za partizanske oddelke; če bi končno okrepili politično delo v samih partizanskih oddelkih. Da imate težave v komandnem kadru, vam verjamemo, kajti iste težave imamo tudi mi... Kljub pomembnim uspehom, ki ste jih imeli v borbi proti okupatorjem, so vendarle vaši oddelki še vedno premalo številni, da bi mogli uspešno izvršiti naloge, ki ste jih dobili od Vrhovnega štaba, naloge, ki bi edine dale partizanom v Sloveniji čvrsta oporišča: čiščenje terena, potiskanje okupatorjev k osnovnim prometnim žilam ter njihovo razbijanje ob teh žilah. Dejansko se partizansko gibanje — razen deloma na Gorenjskem (podčrtal T. F.) — še vedno nahaja v prvotni fazi. Toda vi morate iti dalje...«

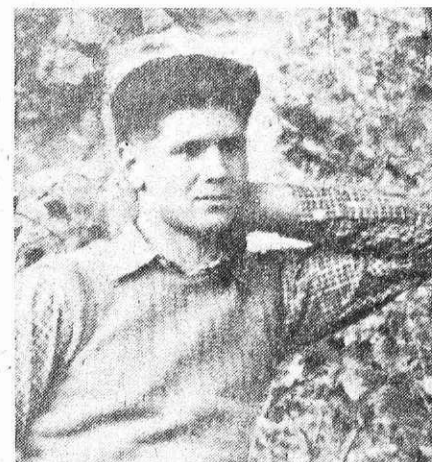
Kot kaže, CK KPJ takrat, tj. ob Novem letu 1942, še ni vedel, da se je Gorenjska že dvignila v množično vstajo, ni pa seveda tudi mogel vedeti, da so se razmere glede okupatorjevih oboroženih sil na Gorenjskem začele temeljito in hitro spreminjati, kar je predmet našega nadaljnjega razpravljanja.

Okupatorjeva reakcija na partizansko zmago v Rovtah

Na partizansko zmago v Rovtah, največji vojaški uspeh narodnoosvobodilnega gibanja na Gorenjskem v letu 1941, je nemški okupator hitro reagiral. Najprej mu je šlo seveda za to, da s hitro akcijo napade bataljon in se mu maščuje za poraz. 13. decembra so z dvema bataljonoma — verjetno sta to bila 322. in 857. bataljon deželnih strelcev iz Domžal in z Bleda, (64) okrepljenima z dvema »težkima četama« (65) napravili hajko proti Rovtam in Mlademu vrhu. Seveda niso mogli naleteti na Cankarjev bataljon, niti niso ugotovili, v kateri smeri je odšel iz Rovt. »Za časa očiščevalne akcije se je komunistična tolpa razdelila na tri skupine, ki so se napotile v sledeči smeri: prva skupina, ki je šla okoli 100 mož, proti prelazu Sluga, druga ki je šla 60 mož, proti Železnikom, tretja, ki je šla 30 mož, proti Poljanam,« so poročali nemški oficirji italijanskim. Ker se jim je zdelo najnevarnejša in najpomembnejša t.i. prva skupina sto mož, ki naj bi se »utrdila v nekdanjih jugoslovan-skih utrdbah na Blegašu, v trikotniku med

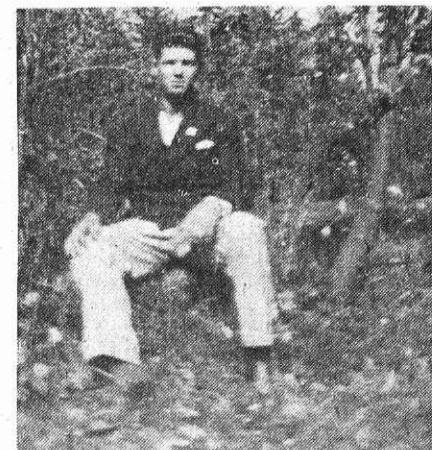

Mirko Rabič-Mlkarjev
Premlad in prešibak je bil, da bi mogel zdržati morijo v Mauthausenu.

Janez Skumavec-Šurkov
Postal je tak fant, da bi gore premikal. Nikdar se ni klicu svobode izmikal. Tako si mu segla poslednjič v roko. In v tebi je tlelo; Da! Vrnil se bo!

Zdaj... veter raznaša besede njegove. Prislukni natanko, da čuješ glasove. Lepo je, veš, mama, lepo je živeti. Toda: za kar sem umrl, bi hotel še enkrat umreti!

Janez Skumavec — Šurkov Janez
Ne bo me strlo to, da ni te več ob meni. Še više dignil sem glavó. Še bolj mi v prsih je zavrelo, še bolj po žilah zakipelo...

Pa so prišli ti preleteti hudiči. Koder so šli, so za njimi mrlíči. Meni so mater in sina ubili. Ženó so... kaj naj bi z ženo storili?

Nisem več vzdržal. V meni je tlelo, v pésti skelelo — pa sem udaril!

Zdaj me bijó kakor črno živino. Moje oči plamenéce poglejte, tovariši, in mi povejte:

Še vidite v njih domovino?

JANEZ SKUMAVEC

Šurkov Janez je bil pogumen fant. Je ni bilo stvari na tem svetu, ki bi se je on ustrašil.

Šurkova kajza ni mogla prerediti treh otrok, kolikor jih je možu Martinu rodila žena Jožefa, doma iz Lučen nad Škofjo Loko. Oče je pohajkoval po njivicah, po košeninicah, malo zraven mizaril, mati pa je hodila v dneve k dovškim kmetom, da so se nekako prebili iz dneva v dan.

20. avgusta 1918 je rodila svojega drugega sina, Janeza. Njegov starejši brat France je tedaj štel že deset let. Najmlajši, Martinček, je zagledal heli dan tri leta za Janezom.

Kdor je pri Šurkovih hotel biti sit, se je moral poprijeti dela. Rék da »brez dela ni jela«, se je pri Šurkovih na Dovjem malodane učlovečil. Delati karkoli, kjerkoli in za kogarkoli — samo da bi bil zvečer želo-dec poln! Fantje so znali pasti živino, kositi seno, pobirati krompir, zasipati koruzo, na samotnih sanéh voziti pozimi senó v dolino z Vrs, z Ráven, z Visokega, iti po zgubljeno živino na Rožico ali pa smukat brusnice v Žakelj. Ni ga bilo dela, ki bi se ga ne lotili.

Janez je končal petrazredno osnovno šolo na Dovjem, potem pa si je služil kruh, kjer so mu ga pač dali. Najdalj je ostal pri Josipu Zupanu. V njegovi delavnici se je priučil mizararski obrti.

Leta 1940 bi si skorajda ustvaril družino. Rodila se mu je nezakonska hči. Pa ni bilo več časa.

Na Dovjem in v Mojstrani smo imeli pred vojno »orle« in »sokole«. Janez se je pridružil slednjim. Sokoli pa so bili tisti, ki so s komunisti sprožili osvobodilno gibanje. Janez je bil torej od vsega začetka zraven.

V avgustu 1941 so na Dovjem ustanovili odbor Osvobodilne fronte. Šurkov Janez je storil vse, kar je bilo v njegovi moči, da bi njegova vas kot strnjena celota stopila v boj proti okupatorju.

V začetku septembra 1941 naj bi razstrelili most na Tabrah (med Podkužami in Rutami). Jaka Rabič, Franc Pečar in Miha Kunčič so ob železniškem mostu vsi živčni čakali, kdaj jim bo Šurkov Janez prinesel obljubljeni plastik.

Janez je prišel, kot so bili dogovorjeni, ampak brez plastika... Odpovedale so zveze. Plastik se je izgubil neznano kam. Ves čas je bil prepričan, da bodo v vstaji 16. decembra 1941 doživeli popoln uspeh. 15. decembra 1941 se je nekaj dovških fantov posedlo v Blažjevi gostilni. Naročili so si pivo. Med njimi je bil tudi Šurkov Janez. Pa je prineslo v gostilniško sobo nemške orožnike. Prišli so na večerjo. Janez pa meni nič tebi nič zažene vrček z ostankom piva v steno. Črepinje so po tléh zažvenketale. Razlito pivo se je steklo prav orožnikom pred noge.

Nemi so obstali. Kaj pa je nocoj stopilo fantom v glavo? Saj so bili drugače prijazni v družbi. In orožniški komandir Kazianka je znal zaviti tudi po vindišarsko, po svojini. (1)

Fantje so jih zadržali gledali. Kazianka se je obrnil k Janezu:

»Jutgi se boste zagadi tega pgišli na našo postajo opgavičiti!«

»Kdaj pa, gospod komandir? Dopoldne bo prezgodaj, popoldne pa prepozno!«

Kazianka opozorila ni razumel. Skomignil je z rameni, se vsedel k mizi ter popospravil svoj golaž s polento, oboje pa zalil s pivom.

Naslednjega dne, 16. decembra 1941, so nemški orožniki prišli večerjat k Blažju v prazno sobo. Da bi vsaj ena domača duša sedela notri! Vsi stoli so bili prazni. Zelenci so se spogledali. Večerja pa je že prihajala na mizo. Kaj bi? Jejmo!

Samo žlice so utegnili pomočiti v juho, ko so se na stečaj odprla vrata v gostinski prostor. Na pragu je stal Šurkov Janez z naperjeno puško, za njim pa še nekaj fantov.

Nasmejal se je prestrašeni orožniški posadki:

»Vam nisem rekel včeraj, da bo danes dopoldne prezgodaj, zvečer pa prepozno? Róke kvišku! Pobje, poberite jim orožje! Vse jih imam na muhi!«

Ko je bilo vse opravljeno, je orožnike oddal tovarišem: Srakarjevemu Janezu — soimenjaku Janezu Skumavcu, Ivanu Dolžanu, Janezu Mraku in Raznovemu Kristlnu. Peljali so jih na Urbasovo Zamlino, drugo jutro pa so jih odgnali na Vrse.

Ampak tega dne, 16. decembra 1941, so na Dovjem nekako zvedeli, da Bohinjci oklevajo s spalno ljudsko vstajo. Ljudi se je polotila malodušnost.

Toda med njimi je bilo veliko Šurkovih Janezov, mož in fantov, ki so bili pripravljeni iti do konca. Magari sámi.

Po aretaciji orožnikov 16. decembra 1941 je zbral Janez Skumavec okrog sebe nekaj prijateljev, odšel z njimi v Mojstrano, tam pa so napadli bivšo jugoslovansko graničarsko karavlo na Velikem bregu. Zamenjala je stanovalce:

Leta 1941 so se v njej nastanili koroški Slovenci in vindišarji, oblečeni v zelene nemške graničarske uniforme. Resnici na ljubo pa je treba reči, da so bili prijazni fantje. V stricevi delavnici pri Tiležu — pa so prečepeli v njej doberšen del dneva — smo se pogovarjali vedno po svoenje.

Vse trivasi so bile že dolge dneve polne govorice. Tudi graničarjem so prišle na ušesa. Pod večer so nameščali strojnice okrog poslopja, s puškami ob ramenih so pričakovali napadalce na strelnih linah in ob oknih.

Enega od domačinov so ubili. Mlkarjevega Lojza.

Šurkov Janez se je umaknil na Vrse. Tam so ga imenovali za komandirja čete. (2)

Triglavske odred je v zadnjih decembrskih dneh leta 1941 razpadel. Štirje Janezi Skumavci z Dovjega in z Belce so se vrnili v rojstne hiše:

Janez Skumavec — Šurkov Janez z Dovjega

Janez Skumavec — Srakarjev Janez z Dovjega

Janez Skumavec — Pétrov Janez z Dovjega

Janez Skumavec — Jurčev Janez z Belce

Druschke se je s svojimi pomočniki znašel v zadregi. Domačih hišnih imen na Dovjem, v Mojstrani in na Belci niso poznali. Iz aretirancev pa so le iztisnili, da je — pri pospravljanju nemških orožnikov pri Blažju na Dovjem dne 16. decembra 1941 sodeloval tudi Janez Skumavec.

— v grmado z bencinom politih butar pod mostom čez Belco pritaknil svojo vžgalico Janez Skumavec,

— med napadalci na graničarsko karavlo na Velikem bregu bil tudi Janez Skumavec.

Druschke Šurkovemu Janezu:

»Ste vi Janez Skumavec?«

Šurkov Janez:

»Seveda. Že od rojstva.«

(Nadaljevanje)

Odpeljali so jih na Vrse, kjer so tedaj že ustanavljali Triglavski odred. Po dolgotrajnem posvetu so sklenili, da je treba orožnike izpustiti. Edina možnost, da bi rešili vse tri vasi pred požigom.

Kristel Ražen se je vključil v Triglavski odred, ki se je čez nekaj dni razšel. Z drugimi vred se je tudi Kristel vrnil domov ter spet začel delati v žičarni na Jesenicah. Silvestrovo 1941.

Ražnov Kristel in Mlakarjev Maks žagata drva na Mlakarjevem dvorišču.

»Ausweise! Schnell!«

Fanta sta naščeprenemu gestapovcu oddala osebni izkaznici. Morala sta oditi z njim. Zaman so ju mučili v Bégunjah.

Skupaj so ju umorili z drugimi vred. 12. februarja 1942. leta v Dragi.

MAKS RABIČ

Rojen 3. februarja 1913 pri Mlakarju na Dovjem šte. 57 — umorjen ob kolu v Dragi 12. februarja 1942, star devetindvajset let

Rosno otroštvo je preživel med prvo svetovno vojno, ki je prinesla s seboj stisko, kakršne že rodovi nazaj niso pomnili. V Mlakarjevi družini je vsako jutro potrkal glad na okno. Deset lačnih ust se je stegovalo po kruhu. Kruh — če je bil — je bil zaklenjen. Otroci so ga dobivali samo po kosčkih. In najstarejši fant je dotlej preživel še šestnajst pomladi.

Maks je osnovno šolo končal na Dovjem. Tri leta je potem prebil kot mizar-ski vajenec na Bledu, potem pa dobro leto delal pri svojem mojstru kot pomočnik. Nato ga je na delo sprejel podjetnik Josip Zupan v Mojstrani. Čudno, da naselje ob nekdanji železniški Dovje — Mojstrana nima svojega imena. Mojstrančani trdimo, da gre za del naše vasi, Dovžani ga štejejo za svojega, Belčani si ga pa sploh laste. Navadno se sporazumemo za Vatiš. Ampak pravi Vatiš se začne šele tam, kjer se naselje že konča. Svoje dni smo tistim petim hišam ob nekdanji železniški postaji rekli »Pri Zupanu«.

Leta 1935 je odslužil vojaški rok. Dali so mu delo v železniški mizar-ski delavnici na Hrušici. Nekaj časa je delal tudi pri Slogradu na Jesenicah.

V teh letih se je veliko družil s svojim starejšim bratom Jakom, izkušenim in doslednim revolucionarjem. Jaka je oblikoval Maksov pogled na svet. Nič čudnega potem, če se je Maks pridružil Sokolom in v njihovi organizaciji predstavljal najbolj levo krilo. Rad je nastopal na odru. Bil je uspešen amaterski igralec. To je bilo (in je še danes) vsem Mlakarjevim v krvi. Vsi po vrsti so se poskušali in se še poskušajo na odru.

Dolga leta je nastopal tudi v sokolski telovadni vrsti.

Prišlo je leto enainštirideseto. Na Boriču, na travniku malo nad Savskim mostom, so ustanovili odhod Osvobodilne fronte. Z Jakom vred se je tudi Maks vključil vanjo.

Julija 1941 je dvakrat zaporedoma prišel na Dovje Preželj iz jeseniškega komiteja ter vodil prva dva sestanka vaše organizacije. Sestankovali so v čevljar-ski delavnici Viktorja Janša (Potokarja), prenočeval pa je Preželj obkraj pri Mlakarju.

Maksu so v odboru naložili neprijetno nalogo: zbira naj denar.

Skoraj ob istem času je bila na Dovjem in v Mojstrani na predlog njegovega brata Jaka ustanovljena Narodna zaščita. Ustanovili so nekaj trojk. V eni izmed njih sta bila tudi brata Maks in Alojz Rabič.

Najbolj jih je skrbelo, kako priti do orožja. Maks je bil iznajdljiv. Po čudnih poteh se je prikopal do pušk in nabojev pa celo do razstreliva.

16. decembra 1941 je bil med redkimi oboroženci. Z dvema drugima je moral zaščititi fante, ki so podirali drevje na cesto

v Kamnjah. Pota na uporniško področje je bilo treba na vseh straneh zapreti. Kdo pa naj ve, odkod in kdaj bi se lahko s kakšnega konca prikazali Nemci?

Pa so se res prikazali.

Namesto oblikovane partizanske pomoči se je pred žagarijo in njihovo zaščitnico nenadoma znašel močan oddelek nemške vojske. V svitu reflektorjev in pod varstvom strojnice na tovornjakih so skušali razžagati debela ter odstraniti vse ovire s ceste.

Tedaj so fantje s tremi puškami užgali po zelenicah. Med divjim streljanjem so se Nemci umaknili. Sredi noči se jim ni sanjalo, kako lahko bi s tremi fanti opravili. Raje so se obrnili in se spravili na varno.

Toda tudi dovški junaki so se v jutru 17. decembra 1941 odpravili na Vrse, na skupno zbirališče vseh vstajnikov z Dovjega in z Belce. V novoustanovljenem Triglavskem odredu je postal Maks komandir ene izmed čet. Šele takrat je zvedel, da je njegov brat Lojz ob napadu na graničarsko karavlo na Velikem bregu padel.

Vse vojaške poveljnike Triglavskega odreda, ustanovljenega 17. decembra 1941 na Vrseh, so Nemci 12. februarja 1942 pobili v Dragi. Komandanta Janeza Mraka, komandirje Jožeta Križnarja, Janeza Skumavca in Maksa Rabiča.

Po štirinajstih dnevih se je odred razšel. Maks se je vrnil domov. Verjel je nemški obljubi, da bodo izpustili sedemdeset-letnega očeta, če se bo on vrnil iz gozdov. Na Silvestrovo 1941 so ga skupaj s Kristlom Ražnom aretirali na domačem dvorišču.

Zadnje dneve svojega življenja je prebil v Bégunjah skupaj z ostarelim očetom in bratom Mirkom. Do 12. februarja 1942. ... Druga žrtev iz Mlakarjeve družine.

FRANC SKUMAVC

Rojen je bil v kmetki družini pri Jurču na Belci 17. julija 1909 (zdej Belca 23). Njegov oče Franc si je ženo poiskal na Ostrm vrhu nad Škofjo Loko. Franc je bil njun prvorojenec. Starši so poskrbeli, da mu ni utegnili biti dolgčas. Se dva brata in sestro je dobil.

Kmetija meri osemindeset hektarjev. Od tega je treba odšteti na desetine hektarjev, kar jih merijo Jurčevi gozdovi. Njiv je bilo malo, pa še to so pečene. Pljuni v roke, fant, če si hočeš prislužiti svoj vsakdanji kruh in poln mošta!

Lačen res ni bil nikoli, toda njegov delavnik je bil dolg od jutranje zore do zgodnje teme.

Učil se je rad. Iz dovške osnovne šole se je poslovil kot dober učencec. Potem je ostal doma. Kak dinar si je mimogrede prislužil s prevažanjem lesa k žagi na Belci. Saj so si bili sosedje — Jurčevi in žaga.

Vojsko je služil le devet mesecev. Vrnil se je na domačijo ter se 1935. leta poročil. Žena mu je rodila dve hčerki. Brat in sestra, ki sta ostala doma, sta mu rada pomagala pri delu na kmetiji.

Bil je s srcem in z dušo slovenski kmēt. Občinski odbornik, delavec pri gradnji kulturnega doma na Dovjem, prostovoljni gasilec. Kmēt, ki je dohajal čas. Rad se je družil z delavci. S proletarci.

Bil je prvi, ki so se nanj obrnili, ko jim je šlo za nohte. 22. julija 1941 so ga poklicali na ustanovni sestanek Osvobodilne fronte slovenskega ljudstva na Boriču nad Savskim mostom. Mošt, kakor je bil, si je poiskal kamen ter se vsedel nanj. Poslušal je pozornost, kaj so imeli Janez Pavlovčič in drugi povedati. Nazadnje so se vsi zazrli vanj. Kaj bo le na vso to rekel Jurč?

Malč je zamežikal, potem pa spregovoril:

»Takole, možakarji: Jurčeva kmetija vam je vsak dan odprta.«

Zavedal se je, da gre za priprave na oborožen odpor proti okupatorju. Sklenil

pa je, da bo vse kmečke ljudi na Belci pridobil za vstajo, o kateri so že mimogrede šušljali.

Pogosto se je začel sestajati z ilegalcem Jakom Rabičem. Obiskovali so ga Jože Križnar, Franc Luks in Andrej Lindau ter se z njim na dolgo in široko pogovarjali — kako naj bi žena vedela, o čem? Nikdar ji ničesar ni omenil. Le to se ji je čudno zdelo, da je živina na planini začela nenadoma tako skrivnostno izginjati. Včeraj se je zgubil bicek, ki ga kljub vsemu iskanju ni bilo mogoče najti, danes ni jarche več na dvorišču, jutri se bo izgubila Šeka.

»Človek božji, kam bomo pa prišli?«

Ti kar potpi, žena! Še veš ne, kaj hudega nas čaka!«

Zmeraj bolj pogosto se je pri Jurču oglašal Anton Sifer. Po njegovih obiskih je v hiši zavladal molk. Gospodar se je najraje odpravil v hlev k živini. Izognil se je sitnim ženinim vprašanjem. Krave, voli in telčki ga niso ničesar spraševali.

Popoldne 16. decembra 1941 so si ljudje pri Jurču kar naprej podajali kljuko. Z Dovjega je prišla pošta, da je treba ob tej in tej uri zažgati belški most.

V temi so začeli prinašati z žage butare pod most. Polili so jih z bencinom. Prebivalci iz hiš okrog mostu so se zatekli k Jurču. Toliko butar, politih z bencinom, in lesen most — bog pomagaj, saj bo vsa Belca zgorela!

Stisnjeni v kup so družina in Belčani pri Jurču čakali na gospodarja. V mrzlo decembrsko noč je tedaj buhnil mogočen plamen. Ženske in otroci so se stresli. Most gor!

Z mogočnim plamenom je oznanil vsej Dolini, da se to ljudstvo tod nikoli ne bo nikomur pokorilo.

Zenskam so se ob spoznanju stisnili srca. Otroci so ob velikem kresu živj poskakovali in ploskali. Nedožni otročiči, ki se jim še sanjalo ni, kaj vse jih bo zaradi tega doletelo.

Jurč se je vrnil z Vrs, kamor se je umaknil z drugimi vstajniki, šele tri dni po požigu mostu.

Molčal je. Čakal. Kmēt, kot je bil, je verjel, da za grehom mora priti kazen.

Znamenito Silvestrovo leta 1941.

S konjem sta pripeljala polno »trugov gramoza za na cesto. Za kratek čas sta se ustavila pred domačo hišo, ki stoji tik ob cesti. Prav tedaj pa se je ustavil pred njima črni mercedes. Gestapovci!

Kar s ceste, so ga sneli. Še toliko časa mu niso dali, da bi se poslovil od domačin, ki so objokani zrlj skozi okna, kako jim moža in očeta vlečejo v črni avtomobil.

Na Dovjem, na Belci in v Mojstrani so Nemci na Silvestrovo 1941. leta pripravili množično racijo. Polovili so vse tiste, ki so imeli količjak opraviti z vstajo. Med drugimi tudi Jurča.

Postopek na Belci je bil za vse aretirance enak.

Najprej kratko zaslišanje na graničarski karavli, potem na »zborno mesto« v dovško šolo, od tam pa v Bégunje, odkoder ni bilo več vrnitve.

V šestih tednih, kolikor jih je preživel v bégunjskih zaporih, je kmēt Jurč popolnoma osivel. Prestal je vsa zasliševanja. Mrtvaške glave so ga prinašali v sobo napol mrtvega. Ničesar niso mogli izsiliti iz njega.

12. februarja 1942 so ga s Križnarjem, Luksom, Lindauom — z vsemi sosedji, ki so se zatekali k njemu — v Dragi umorili. Pesnik Karel Destovnik Kájuh bi mu pred smrtjo povedal svojo

KMETOVO PESEM

Moje telo pretepeno poglejte!

Lica otekla,

usta nabrékla —

moje dlani krvaveče ...

Moje oči plamenče!

Bil sem zemljak.

Vsak svoj korak

svoji sem zemlji podaril.

Stane Bokal

jugovzhodnimi pobočji sedla Sluge — Leskovic — Hotavlje, so najprej prosili za pomoč italijanskega okupatorja in ta je okrepil mejo na omenjenem območju. Okoli polnoči pa so mu sporočili, da pomoč ni potrebna, češ da so se partizani premaknili »proti vzhodu na južno podgorje Blegaša v smeri Škofje Loke.« (66) Tudi drugi dan so nemške sile hajkale za partizani, ki pa so bili že južno od Poljanske Sore. Nemški oficirji so imeli ta dan celo dva sestanka s italijanskimi: ob 9. uri v Žireh in ob 10. uri na mejnem prelazu v Podlanišču. Povedali so jim, da bodo hajko nadaljevali ves dan 14. decembra. »Če izid ne bo dovoljen, se mora akcija po ukazu nemškega višjega poveljstva v Mariboru ustaviti.« (67) Kaže, da so hajko tisti dan res ustavili, vendar le za dva dni, kajti že 17. decembra so ponovno iskali Cankarjev bataljon in tudi to pot na nepravem kraju.

Druga večja posledica partizanske zmage pri Rovtah je bil prihod novih okupatorjevih sil na Gorenjsko. Prišli so najprej s slovenske Štajerske, nato pa še iz rajha.

V prvi polovici decembra 1941 je imela Gorenjska dosti manj policijskih sil kakor pa v katerem koli času od začetka avgusta dalje. 17. rezervni policijski bataljon je bil udeležen pri veliki izselitveni akciji v obzavskem in obsoletskem pasu, Endlerjev policijski polk pa je sredi novembra dokončno odšel z Gorenjske: najprej 93. rezervni policijski bataljon v izselitveno akcijo v obzavskem in obsoletskem pasu, 325. policijski bataljon pa v Krakov na Poljskem. Tako je bil na Gorenjskem le 181. rezervni policijski bataljon, ki je bil po partizanski zmagi pri Rovtah zelo okrnjen. Zavedajoč se resnosti položaja, so nemška policijska povelja storila vse, da bi prišlo na Gorenjsko čimveč policijskih sil. Najbolj pri roki so jim bile seveda policijske sile na slovenskem Štajerskem, ki so bile zaposlene z izganjanjem Slovencev. Najprej, vsekakor pa že do 12. decembra zvečer, se je vrnil na Gorenjsko 93. rezervni policijski bataljon, s katerim so imeli štajerski nacisti celo neveselosti. Po vrnitvi na Gorenjsko se je nastanil v Škofji Loki. Poveljniku redarstvene policije polkovniku Helmutu Mascusu pa je šlo predvsem za vrnitev 171. rezervnega policijskega bataljona, ki je bil že preizkušen v bojevanju s partizani na Gorenjskem, zlasti še v kamniškem okrožju, medtem ko 93. rezervni policijski bataljon, ki bi ga že novembra morali poslati v vzhodno Evropo, ni imel takšnih izkušenj. Zato je 15. decembra popoldne v Celovcu izdal naslednje povelje svojemu namestniku za slovensko

Štajersko, orožniškemu polkovniku Hugu Nowotnyju:

»Nujno potrebno je takoj poslati 171. rez. pol. bataljon v Kranj. Vojaškega poveljnika je treba takoj prisiliti, naj ima za morebitno podporo policiji pripravljene vse vojaške enote, ki so na južnem Koroskem (beri: na Gorenjskem — op. T. F.). Prosim, da takoj izvršite, ker je zadeva skrajno nujna.« (68) Kako zelo se mu je mudilo, priča tudi to, da mu je čez dve uri poslal novo brzojavko:

»171. rezervni policijski bataljon ima navodilo, naj takoj odide v Kranj. Vpeljavo in nastanitev mu mora zagotoviti 181. rez. pol. bataljon.« (69)

Mascusov namestnik za slovensko Štajersko polkovnik Nowotny je to povedal še bolj jasno: »171. rez. pol. bataljon je treba takoj poslati v Kranj. Tiste njegove sile, ki so udeležene pri preseljevanju, morajo takoj zamenjati sile 72. rez. pol. bataljona in jih je nato treba poslati v Kranj. Kolikor preseljevanja ni mogoče izvajati s silami, ki še ostanejo, je treba izselitveni štab obvestiti, da izselitev izvaja le v okviru možnosti.« (70) Iz naslednje brzojavke pa je razvidno, da so predvidevali, da bo akcija na Gorenjskem trajala 8 dni. (71) Bataljon je res 16. decembra odrinil v Kranj in sta tako imela polkovnik Mascus in Handl že tega dne zvečer na Gorenjskem tri policijske bataljone: 181. v Kranju, 171. v Radovljici in 93. v Škofji Loki, pripravljena pa je bila tudi vojska.

Prva naloga vseh treh bataljonov oziroma njihovih delov, naj bi bilo zavarovanje obiska novega šefa civilne uprave dr. Friedricha Rainerja na Gorenjskem in večja hajka v Besniškem borštu.

Po prvotnem programu, ki ga je 6. decembra izdelalo pokrajinsko propagandno vodstvo NSDAP za Korosko v Celovcu, naj bi dr. Rainer obiskal Gorenjsko od 11. do 13. decembra, tj. še preden bi ga ustoličili za šefa civilne uprave. Med 6. in 9. decembrom so začetek obiska odložili za en dan, po novem programu z dne 9. decembra pa naj bi obiskal Gorenjsko v dneh od 17. do 19. decembra tj. po umestitvi, ki je bila 16. decembra v Celovcu. Na osnovi dosegljivih virov ni mogoče odgovoriti na vprašanje, zakaj so Rainerjev obisk kar dvakrat odložili. (72) Nov program obiska so že privedli novim razmeram na Gorenjskem: k sprejemu v posameznih krajih namreč niso vabili prebivalstva, kot so to v začetku predvidevali, temveč poleg nemškega okupacijskega aparata le »delegacije lojalnih Slovencev«. Zelo so tudi okrepili zavarovanje: namesto orožnikov in delov enega policijskega bataljona so uporabili orožnike in dele treh policijskih bataljonov in polkovnik Handl je še posebej naročil: »Pri tem še posebej opozorjam, da se je politični položaj v južni Koroski zelo poslabšal in je treba vsak čas pričakovati napade na kolono avtomobilov. Zato je treba v vsakem zavarovalnem predelu imeti pripravljeno rezervno.« (73) Imel je prav: novega šefa civilne uprave je gorenjsko prebivalstvo pričakovalo z množično vstajo, barikadami in strelji.

Tisti del policijskih sil, ki ni sodeloval pri zavarovanju Rainerjevega obiska, so 17. decembra uporabili za hajko v Besniškem borštu. Tudi za to akcijo je polkovnik Handl izdal povelje 16. decembra. Povod zanjo je dala novica, da naj bi se v Besniški boršt vrnili Cankarjev bataljon. Dve četi 181. rezervnega policijskega bataljona sta pod poveljstvom kapetana Blanka prodrali iz Selške doline, in sicer ena iz Bukovščice čez Sevlje, k nape in Strmico na severozahod pri Jančnem vrhu (vzhodno od Mohorja), druga pa iz Selc čez Topolje na Kuril vrh, združili sta se pri Potoku v bližini Mohorja. Dve četi 93. rezervnega policijskega bataljona pod poveljstvom majorja Kleina, ki je tudi vodil vso akcijo, sta po prihodu čez Podnart in Spodnjo Besnico zaprli položaje Čepulje — Nemlje. Akcija je seveda udarila v prazno, saj je bil

Cankarjev bataljon že v hribih južno od Poljanske doline. (74)

Partizanska zmaga v Rovtah je našla odmev tudi v samem Hitlerjevem glavnem stanu. To je povedal dr. Rainer pred »odposlanci lojalnih Gorenjcev« v mestni hiši v Kranju 18. decembra. Tedaj je dejal: »Že v pričetku mojega uradnega poslovanja sem pa prejel žalostno vest. Dne 1. decembra so razbojniški morilci na najostudnejši način umorili Slovence, ki so bili voljni sodelovati pri obnovi in ki so bili za Führerja ... Pri zasledovanju teh tolp pa so dne 12. decembra padli nemški policisti. Napadli so jih in tudi one, ki so bili ranjeni, umorili na najostudnejši in najbolj prostaki način. Danes sem stal na njihovih grobovih, javil sem tudi to morilstvo Führerju in Führer mi je naročil, da moram skrbeti za najostrejši sredstvi za to, da se ne ponovijo več taka grozovita dejanja. Prisiljen sem torej storiti izredno ostre ukrepe ... Poklical sem sedaj ujačanje v to deželo. Prebivalstvo bo to v nekaj dneh ugotovilo.« (75) (Podčrtal T. F.)

Po vojni je dr. Rainer na zaslišanju v ljubljanskih zaporih povedal: »Že v decembru 1941 sem telefoniral državnemu vodji SS Himmlerju za okrepitev policijskih enot. Zahteval sem take enote, ki bi bile izurjene za bojevanje v gorah. Take enote sem od Himmlerja tudi dobil ... Dne 17. decembra sem govoril s polkovnikom Mascusom, ki je bil poveljnik redarstvene policije, in s polkovnikom Swiatkom, poveljnikom vojske. Zahteval sem poročilo o položaju. Mascus mi je dejal, da ozemlje ni več v naših rokah in da je zato treba uvesti obsedno stanje. Vsa civilna uprava naj bi odšla in ozemlje naj bi imeli spet pod vojaško upravo. V Kranj so ravno tedaj poslali Dalugejevega namestnika generala Schreyerja. Govoril sem tudi z njim.« (76)

Toda ni bil samo dr. Rainer tisti, ki je zahteval pomoč iz rajha. Polkovnik Mascus je po vojni na zaslišanju izjavil: »Po spopadu s partizani dne 12. decembra 1941 sem pri šefu redarstvene policije v Berlinu zahteval, naj bi nekoga posebej zadolžili za nekdanje jugoslovanske predele in so nato najprej poslali v Salzburg generalajntnanta Schreyerja. O zadevi je govoril z mano in z Rösenerjem, ki je medtem postal višji vodja SS in policije v Salzburgu.« (77)

Večina ukrepov, ki so jih nacisti izdali sredi decembra 1941, je spadala v pristojnost šefa nemške policije Heinricha Himmlerja. Ta je 12. decembra, verjetno v zvezi s partizansko zmago pri Rovtah, izdal povelje, v katerem pravi: »Nam določena naloga, da zagotovimo varnost, mi in red na območjih, ki so nam zaupana, predvsem za fronto, zahteva od nas, da brezobzirno odstranimo vako žarišče upora in da sovražnike rajha v najostrejši obliki kaznujemo s smrtno kaznijo.« Tega povelja Himmler namreč ni naslovil samo na svoje zastopnike v zasedenih ruskih pokrajinah, temveč tudi za zastopnika za alpske dežele, ki je to povelje ukazal razmnožiti in je z njim seznanil podrejane ustanove in enote. (78) Dne 17. decembra 1941 je Himmler izdal naslednje povelje, ki ga zaradi pomembnosti navajam v celoti:

»Generallajtnantu policije Schreyerju na Bledu. Poverjam Vam vodstvo celotne policijske-vojaške akcije v nemirnih območjih južni Koroski in južni Štajerski. Pri izpolnjevanju svoje posebne naloge ste podrejeni višjemu vodji SS in policije, SS-Gruppenführerju Rösenerju in ga morate čim boljše obveščati o načrtih in o izvajanju Vaše posebne vojaške naloge in morate upoštevati njegove želje, če je to službeno mogoče. Obveščanje pristojnih gaulterijer Rainerja in dr. Uiberretherja je stvar višjega vodje SS in policije. Za vso vojaško akcijo ste mi odgovorni osebno sami. O tem povelju je treba takoj obvestiti višjega vodjo SS in policije. On pa mora

(Nadaljevanje s 7. strani)

obvestiti oba gauleiterja. Prejem tega povelja je treba takoj potrditi. Šefu redarstvene policije. Podp. H. Himmler, državni vodja SS in šef nemške policije v notranjem ministrstvu. (79)

Šef redarstvene policije v Berlinu, general Kurt Daluge, v čigar štabu je bil generalallajtnant Schreyer generalni inšpektor zaščitne policije, je poslal Schreyerju na Bled naslednjo brzojavko:

»Generalallajtnantu policije Schreyerju na Bledu. Kot dopolnilno brzojavko vojaškega vodje SS glede Vaše naloge v južni Koroški in južni Stajerski odredam sledeče:

Polkovnika Handl in Nowotny sta vam podrejena s svojima štaboma in z vsemi svojimi silami vred, prav tako doslej v južni Koroški in južni Stajerski angažirani pol. bataljoni in čete. Poleg tega vam bodo podrejeni v akciji in poslani k vam:

325. pol. bataljon (zdaj v Krakovu)
44. rez. pol. bataljon (zdaj v Leipzigu) in tudi posamezni izurjeni gorski vodniki ter smučarji.

Trije od angažiranih bataljonov bodo motorizirani.

Na razpolago boste dobili tudi težke in lahke minomete.

Za izvedbo Vaše naloge vam bodo podrejeni podpolkovnik Russel, major Mann in kot I a (operativni oficir – op. T. F.) major Blöcher.

Prosim, da mi čimprej predložite akcijske načrte. Podp. Daluge. (80)

Himmlerjeva brzojavka je sicer datirana s 17. decembrom 1941, vendar je Himmler ustrezno ustno povelje izdal že nekaj dni prej, in sicer med 12. in 15. decembrom, tj. med partizansko zmago v Rovtahn in Schreyerjevimi prihodom v Maribor. Dne 15. decembra popoldne je bil namreč Schreyer že v Mariboru, in se je drugi dan zjutraj odpeljal z avtomobilom čez Celje v Kranj, kjer je imel posvet s komandantom 181. rezervnega policijskega bataljona, 17. decembra je bil navzoč pri pogrebu v Rovtahn padlih nemških policistov, medtem ko je 18. decembra obiskal policijske enote na Gorenjskem, se udeležil večerje pri dr. Rainerju na Bledu ter imel tam konferenco s policijskimi in orožniškimi oficirji o predvidenih akcijah na Gorenjskem. (81)

Generalallajtnant Schreyer si je v drugi polovici decembra 1941 v Grand Hotelu na Bledu uredil svoj štab, ki je obstajal do 10. februarja 1942 in se je imenoval policijski akcijski štab Jugovzhod (Polizei – Einsatzstab Südost). Kaže, da mu je bilo mogoče dokončno vzpostaviti štab šele do 28. decembra 1941, kot so pač prihajali na Bled policijski oficirji, ki jih je urad šefa redarstvene policije v Berlinu pošiljal tja iz raznih delov Nemčije in kot so tja prihajale tudi policijske in druge enote.

Komandant štaba je bil generalallajtnant Schreyer, njegov namestnik polkovnik Handl, adjutant poročnik Weidig, načelnik štaba in operativni oficir podpolkovnik Blöcher, oficir za zaledje major Mann (pozneje kapetan Rumler), personalni referent poročnik Bleiweis, referent za upravne zadeve policijski inšpektor Otto Biella, referent za zveze major Schall in prometno-tehnični referent poročnik Scheer. Orožniškega podpolkovnika Russla je Schreyer imenoval za »vodjo za posebno uporabo« in ga zadolžil za izvajanje tistih nalog, v katerih bi nastopilo več samostojnih enot, za adjutanta mu je določil poročnika Kunscha. (82)

Komandant štaba, generalallajtnant Schreyer, je bil za izvedbo naloge odgovoren neposredno samemu Himmlerju, podrejen pa je bil višjemu vodji SS in policiji v XVIII. vojnem okrožju generalallajtnantu Ervinu Rösenerju. Ker do tedaj višji vodja SS in policije v XVIII. vojnem okrožju ni imel glede partizanskega bojevanja v Sloveniji nobenih operativnih pristojnosti, verjetno tudi Himmler ni zadolžil Rösenerja za neposredno vodenje operacij proti

gorenjskim partizanom, temveč je za to, ker je to bila predvsem naloga redarstvene policije, zanjo zadolžil Schreyerja in je bil ta podrejen Rösenerju le kot Himmlerjevemu zastopniku. Vendar pa se je v obdobju, ki ga obravnava razprava, spremenil odnos višjega vodje SS in policije do protipartizanskega bojevanja. Ta namreč začne po novem letu podpisovati lepake o usmrtnitvi talcev na Gorenjskem, ki jih je do tedaj podpisoval šef civilne uprave, in se začne udeleževati tudi posameznih, večjih protipartizanskih akcij ali pa jih celo vodi. Zanimivo je tudi vprašanje, zakaj niso v štab vključili polkovnika Mascusa. Kot je izpovedal po vojni, mu je Rösener pripisal krivdo za poraz pri Rovtahn in ga poslal v Salzburg, kjer je do februarja 1942 čakal, da so ga premestili v Stuttgart.

Ko so ustanavljali policijski akcijski štab Jugovzhod, je še naprej vodil protipartizansko bojevanje na Gorenjskem polkovnik Handl. Od 21. do 29. decembra 1941 se je imenoval »vodja akcijskih sil v južni Koroški« (Führer der Einsatzkräfte-Süd-kärnten).

Tisti čas, ko se je ustanavljal, je policijski akcijski štab Jugovzhod začel dobivati nove policijske enote, in sicer tiste, ki mu jih je bil obljubil šef redarstvene policije Daluge, in tudi drugi.

325. in 44. policijski bataljon sta bili tisti policijski enoti, za kateri je Daluge že 15. decembra izdal povelje, naj odrineta na Gorenjsko. (83) Podpolkovnik Blöcher, ki je bil načelnik štaba poveljnika redarstvene policije v Mariboru, je še isti dan prosil generala Winkelmanna pri šefu redarstvene policije v Berlinu, naj oba pripravljena bataljona takoj pošljejo v Kranj in naj jima dajo gorsko opremo, brez katere nima smisla, da prideta na Gorenjsko. (84) Odgovorili so mu, da ju bodo opremili z gorsko opremo in za vsak bataljon pripravili v Gradcu po 1050 smučk. (85) Preden so ju poslali na Gorenjsko, so ju še dopolnili s policisti iz raznih krajev. (86) 44. rezervni policijski bataljon (10 oficirjev, 5 upravnih uradnikov in 468 policijskih stražmojstrov) pod poveljstvom majorja Wallescha. (87) 325. policijski bataljon pod poveljstvom majorja Auscherja pa so poslali iz Krakova dan ali dva pozneje in je prispel v Škofjo Loko 21. ali 22. decembra. Za bataljonom so čez nekaj dni poslali tudi kolone tovornih avtomobilov, ker je Daluge v Berlinu odredil, da bodo trije od angažiranih bataljonov motorizirani. Kolono za 325. pol. bataljon, v kateri je bilo 12 tovornih avtomobilov in 3 protitankovski topovi, so 26. ali 27. decembra poslali iz Kolna in je 30. decembra zvečer prispela v Kranj. (88) Kolono za 44. rezervni pol. bataljon, v kateri je bilo 31 avtomobilov in 18 motornih koles z 2 oficirjema in 80 policisti, pa so 30. decembra poslali iz Tabora na Češkem ter je čez dva dni prispela v Kranj.

Ko sta bataljona prispela na Gorenjsko, je »vodja akcijskih sil« polkovnik Handl 22. decembra »za izvedbo splošnih varnostnih ukrepov« določil bataljonom nova operativna območja: 44. rez. pol. bataljonu (štab v Škofji Loki) območje nekdanjega Škofjeloškega okraja, 181. rez. pol. bataljonu (štab v Kranju) okrožje Kamnik, 325. pol. bataljonu (štab v Kranju) kranjsko okrožje brez nekdanjega škofjeloškega okraja, 93. rez. pol. bataljonu (štab na Bledu) del radovljanskega okrožja na severu do Radovne, na vzhodu do Save Dolinke, na jugu do Save Bohinjske vključno z Bohinjsko dolino in na zahodu do italijanske meje, 171. rez. pol. bataljonu (štab v Radovljici) ostali del radovljanskega okrožja. Kaže, da je večji del 181. rez. pol. bataljona ostal v Kranju in na Bledu za krajeno zaščito, čeprav je bilo bataljonu dodeljeno kamniško okrožje. (89)

Hkrati s to razmestitvijo enot je Handl napovedal skorajšen prihod »specialnih enot (tankov in protitankovskih topov)«.

Že sredi decembra so v Berlinu predvidevali, da bodo poslali na Gorenjsko za 44. rezervnim policijskim in 325. policijskim bataljonom še tretji policijski bataljon, in sicer 323. policijski bataljon iz Tilsita. (90) Toda tega bataljona niso odposlali, pač pa so okrog 9. januarja 1942 pripeljali v območje severovzhodno od Kranja, tj. v Senčur, 10. rezervni policijski bataljon iz Berlina pod poveljstvom majorja Woytewitza. Namestili bi ga radi v Kranju, a so imele vse razpoložljive prostore zasedene že druge enote. (91)

S posebnim ukazom šefa redarstvene policije v Berlinu z dne 22. decembra 1941 so na Bledu sestavili poseben policijski smučarski patrolni oddelek (Polizeiski-streifenabteilung), za katerega so policiste – smučarje zbirali v raznih pokrajinah v Nemčiji; prvih 25 ljudi so npr. poslali iz Dresdene, Salzburga in z Dunaja. Ko so oddelek prve dni januarja 1942 formirali, so ga podredili majorju Nannu. Oddelek, ki je bil najprej v moči ene čete, se je sčasoma uredil tako, da je imel njegov štab položaj štaba bataljona, ki je poveljeval dvema četama. (92)

Tiste dni so na Gorenjsko poslali tudi nekaj tankov. Bili so prvi tanki, ki so jih nacisti uporabili v boju proti narodnoosvobodilnemu gibanju v Sloveniji. Šef redarstvene policije v Berlinu je 20. decembra 1941 ukazal, naj jih pošljejo iz Dresdene. Še isti dan se je t.i. »tankovski vod« (Panzerkraftwagenzug) odpeljal z železnice do Gradca, nato pa po cesti do Kranja. Poleg treh tankov tipa »Tatra« sta bila v koloni tudi srednjeveliki tovorni avto in osebni avto. (93) 1. januarja 1942 so – spet na povelje šefa redarstvene policije v Berlinu – poslali za njim iz Dresdene 15 motornih koles (od tega 9 s prikolicami) in 33 policistov. (94) Ko so ta motorna kolesa 2. ali 3. januarja 1942 prispela na Gorenjsko, je generalallajtnant Schreyer v Sitarjevi vili na Bledu formiral iz tankov in motornih koles »tankovski ogledniški vod« (Panzerpähzug), ki je imel tri »tankovske ogledniške oddelke« (Panzerpähtrupp). Vsak tankovski ogledniški oddelek je imel tank-oglednik in skupino motoristov. Tankovski ogledniški oddelki naj ne bi sodelovali v bojih, temveč le pri ogledovanju terena in odstranjevanju ovir. Medtem ko bi tank-oglednik ob stiku s sovražnikom le-tega vezal nase, naj bi skupina motoristov odstranjevala morebitne ovire in skrbela za prenašanje sporočil drugim enotam. (95)

Za potrebe policijskega akcijskega štaba »Jugovzhod« so poslali na Bled še nekaj manjših specialnih oddelkov. Konec decembra ali prve dni januarja 1942 so z Dunaja poslali 12 motornih koles s prikolicami in 6 brez prikolic z 18 policisti, ki so štabu rabili za »motorizirani kurirski oddelek« (Kradmeldestaffel). (96) Iz Recklinghausena pa so 20. decembra poslali na Bled oddelek za zveze (Nachrichtenbereitschaft), ki je imel oficirja in 36 policistov ter eno srednjeveliko radijsko postajo v avtomobilu ter 10 manjših prenosnih radijskih postaj. (97) Z Dunaja pa so prve dni januarja 1942 poslali okoli 150 koles. 6000 svetlobnih nabojev itd. (98)

Potem ko se je poanimal, ali so na Gorenjskem možnosti za pristajanje in vzletanje letal in je dobil pritrdilen odgovor, je šef redarstvene policije v Berlinu 23. decembra ukazal, naj iz Krakova odleti v Radovljico letalo »Storklja« in naj bo tam na razpolago policijskemu akcijskemu štabu »Jugovzhod«. (99) To je, kot kaže, bilo prvo letalo, ki so ga nacisti uporabljali v boju proti narodnoosvobodilnemu gibanju v Sloveniji. In končno so ves čas iskali primerne policijske oficirje, da bi jih poslali na Gorenjsko. Med njimi so nameravali poslati tudi polkovnika Franza, ki je v glavnem uradu redarstvene policije v Berlinu preučeval uporabo policijskih sil v goratih predelih. Postaviti so ga nameravali za komandanta policijskega polka planinskih lovcev, kar kaže na to, da

Takle je bil videti Mlakarjev Lojz kot mornar v jugoslovanski vojni mornarici

Lojz Rabič

Zadaj je napisal svojemu dekletu (Mrakovi Jerci, sestra talca Janeza Mraka, zdaj poročen s Cirilom Ražnom, bratom talca Kristijana Ražna):
»Preziram smrt in smejem se ji – v boj! Lojz.«

Maks Rabič-Mlakarjev

V Mlakarjeve fante se dekletom ni bilo težko zagledati ...

in nepopisne revščine. Otroci so morali kar se je dalo hitro vzeti pot pod nogo ter iti v svet za kruhom. Doma ga ni bilo. Póta, po katerih so se prebijali skozi življenje, jim niso bila z rožicami poslana.

Miha je dovško osnovno šolo spoznaval samo v prvem razredu. Potem so ga na občinske stroške poslali v sirotišnico v Šentvid nad Ljubljano. Tam je dokončal ne le osnovno, ampak tudi tri razrede meščanske šole. Z zadnjim se je spopadel na Jesenicah. Dokončal ga je kot dober učenec.

Po končanem šolanju je začel skrbeti zanj njegov brat Lojz, ki je tedaj živel v Kruševcu. Tam se je Miha izučil za elektricarja. Leta 1936 se je vrnil domov. Dobil je delo pri Markežu na Jesenicah. Ostal je pri njem vse do okupacije 1941. leta.

Kaj ga je takrat nagnalo, da si je poiskal delo pri železnici, nihče ne vé. Nekaj časa je delal v kurilnici na Jesenicah, nato pa se je nenadoma znašel v Beljaku.

Bil je sam v vase zaprt fant. Ni iskal družbe. Ljubil je goré. Ne sténe – teh se je ogibal, kajti bil je samohodec. Po uhojenih poteh ob koncu tedna na vršace – da, toda brez družbe.

Tako resnega ga je dohitela okupacija. Kam zdaj, človek, ko nisi ne tič ne miš? Naključno je zašel med delavce, ki so pripravljali oboroženo vstajo proti okupatorju.

Decembra 1941. leta je bil doma na dopustu. Iztekel se mu je prav 16. decembra 1941. Moral bi se vrniti v Beljak.

Pa se ni odpeljal v Beljak. Stopil je čez cesto do sosedu Antona Šiferja. Skupaj z drugimi je čakal na uro, ko naj bi se začela splošna vstaja.

Mihova sestra je v večernih urah šla po mleko na Dovje. Vsa zgrožena je opazovala, kako so domačini aretirali komandirja dovške nemške orožniške postaje Kazianko. Doma je v naglici postavila kanglico z mlekom na mizo, potem pa z novico pohitela k Šiferju. Nikogar ni presenetila. »Gremo, fantje!« je ukazal Anton Šifer. »Zdaj smo mi na vrsti.«

Treba je bilo zapreti vse dohode na Dovje, v Mojstrano in na Belco. Delo je bilo natančno razporejeno:

Ti boš podiral drevje v Kamnjah, ti bôre v Ledinah, vi boste zažgali most na Belci ... Miha je moral kot strokovnjak prerezati vse električne in telefonske napeljave.

V jutranjih urah se je z drugimi vred umaknil na Vrse nad Dovjim.

Po treh ali štirih dnevih, prebitih na zasneženih senožitih v svilih, se je vrnil domov. Odpeljal se je v Beljak na delo. 22. januarja 1942 so ga Nemci v Beljaku aretirali. Kot priporočeno posliljo so ga poslali v Bégunje.

Zasliševali in mučili so ga dolge dneve, da bi izlekli iz njega, česar še niso vedeli. Od nekoga pa so med nečloveškimi mukami vendarle iztisnili, da je bil Mihā tisti, ki je zvečer usodnega 16. decembra 1941 prerzal električne in telefonske vóde.

Sam jim tega nikoli ni priznal.

Nemcem pa je zadostovalo, da so ga 12. februarja 1942 privezali ob kol v Dragi. In ustrelili.

KRISTIJAN RAŽEN

23. decembra 1912, Dovje štev. 84 (zdaj 62) – 12. februarja 1942, Draga.

Oče Jakob je bil doma s Studorja pri Srednji vasi v Bohinju. Še pred letom 1900 se je preselil v Mojstrano, kjer je dobil delo v cementarni. Leta 1907 se je poročil z Marijo Dovžan. Pri Erjavcu na Dovjem, kjer je bila žena doma, sta si uredila stanovanje.

Cementarna in kmetija nista šli vstric. Zato je oče od leta devetnajst sto četrtega do devenajst sto enajstega na Dovjem kmetoval. Bil je pač kmečki človek. Zrušil

se je ob spoznanju, da kmetije ni mogoče več rešiti. Morali so jo prodati.

Spet je tri leta pri peceh v Mojstrani požiral cementni prah.

Potem je Gavril Princip počil v Sarajevu avstroogrškega prestolonaslednika. Začelo se je vsesplošno evropsko klanje. Za Jakoba Ražna je to pomenilo Galicijo. Tirolsko in soško fronto. Živ, cel in zdrav se je 1918. leta vrnil k družini na Dovje. Zaposlil se je v jeseniški Kranjski industrijski družbi ter tam delal vse do prezgodnje smrti leta 1934.

V srečnem zakonu so se kar na tekočem traku rojevali otroci. Pet jih je umrlo kar po rojstvu, štirje pa so preživeli. Najmlajši, Jože, je bil kar za dvanajst let mlajši od svojega najstarejšega brata Kristijana. (Za nas je bil Kristel in kot Kristlna ga bomo tudi ohranili v spominu.)

Doma ni bilo kruha. Otroci so si ga morali že zgodaj iti služiti h kmetom. Eden v Rateče, drugi na Posavec pri Otočah, tretji kar doma na Dovjem.

Ko je Kristel odbrenkal petrazredno ponavljalsko dovško osnovno šolo, je že začel služiti kot pastir in hlapčič pri Ščetu na Dovjem. Zatem so ga poslali na Posavec pri Otočah, odkoder je odromal v Rateče k Jurčelnu (Jože Oman). Tam je zdržal cela tri leta. Preden so ga »vpoklicali v vojsko (1933/34, današnji Titov Veles v Makedoniji), je nekaj časa hlapčeval še pri Janšu (Pezdirnik) na Dovjem.

1936. leta je zadel tombolo: Postal je žičar v predelovalnih obratih KID na Jesenicah.

Privrskal je domov, skočil v kuhinjo in po vrsti objemal vse domače ter prešerno poskakoval:

»Delo sem dobil! Dobil sem delo! Zdaj bomo lahko brez skrbi jedli!«

Njegov najmlajši bratec Jože je tedaj štel komaj dvanajst let ... Vsak dan je bil bolj lačen kakor sit. Potegnil se je, vendar če si je slekel srajco, si mu lahko preštel vsa rebra.

Zvestó je prebiral Domovino. Med delavci si je izbral levico. V javnem življenju se ni udeleževal. Za kaj takšnega se ni mogel odločiti. Če imaš za seboj samo petrazredno ponavljalsko osnovno šolo – koliko pa veš? Še jezik ti ne steče gladko. In če si se deset let pogovarjal največ s kravami, biki, volli in ovcami – moj bog, kaj pa naj bi počel v sindikatu?

Rad je zahajal v goré. Tam se je srečeval z Mlakarjevimi fanti. Té pa je vse po vrsti prevela ena sama misel:

»Proč z Nemci! V boj za svobodo, pa četudi bodo padale glave!«

Nič čudnega, če je Kristel pri pripravljanju decembrske vstaje tako živo sodeloval in se je nazadnje nadvse aktivno udeležil.

Ob polomu stare Jugoslavije so ga mobilizirali. Prišel je le na Dolenjsko, odkoder se je srečno vrnil domov. Nekaj časa je delal v kamnolomu na Lešnikovem klancu (tam sva se spoznala, op. p.), potem pa je spet dobil svoje staro mesto v jeseniški žičarni.

Že jeseni 1941. leta je postal član trojke, ki jo je na Dovjem vodil Ivan Dolžan. Na večer splošne ljudske vstaje, 16. decembra 1941, si je pripravil nahrbtnik.

»Brez skrbi!« je krepil domače. »Nocoj bomo nagnali Švabe čez Milnco in čez Kepo!«

S tovariši je aretiral nemška orožnika, ki sta večerjala v Blaževji gostilni, potem pa ju je pod šolo stražil, dokler niso prignali še zloglasnega Kazianke, komandirja orožniške postaje. Kakšna pot je čakala nemško dovško žandarmerijo! Skozi celec v Milnco in potem na Urbasovo ... V hrbeč so jim merile vstajniške puške. Eno od njih je trdno držal v rokah Kristijan Ražen.

Napočilo je jutro. 17. december 1941. Kam z orožniki?

(Nadaljevanje na 26. strani)

(Nadaljevanje s 23. strani)

val, potem pa pojasnjeval, čemu potrebujejo denar, ki ga je zbiral.

Mater je pustil v miru. Mati je bila samo gostiteljica. Kljub temu pa ji je včasih razlagal svoje sanje, kako bo lepo na tem božjem svetu, ko si bodo ljudje v resnici enaki med seboj, ko bo ta hiša, v kateri zdaj ponižno živitarji kot hišnica, v resnici njena, ko njenega »gospoda Lukmana« sploh ne bo več na spregled, ko bodo enake pravice veljale za vse ljudi. Govoril ji je o času, ko besede SVOBODA, BRATSTVO in ENOTNOST ne bodo več le papirnata gesla, sen številnih človeških pokolenj, temveč bodo postala živa resničnost.

Janez Mrak je bil sanjač, dober in pozoren sin, neutrujen alpinist, zvest prijatelj, trden tovariš in neizprosni sovražnik vsemu, kar se je postavljalo po robu slovenstvu in delavcem.

Zanimivo pa je, da sta se z Lukmanom kar dobro razumela. Janezova brat in sestra trdita, da ta mogotec nasproti njim zlepa ni pokazal kakšne oblastiške narave, ampak se je obnašal do njih kot človek do človeka. Samo enkrat je nagnal hudo rč:

Ob decembrski vstaji sta bila Janez in Viktor praznih rok, brez orožja. Pa sta si »sposodila« Likmanovo karabinko in revolver...

16. decembra 1941 je Janez Mrak kot eden vodilnih organizatorjev splošne ljudske vstaje na Dovjem, v Mojstrani in na Belci sodeloval pri aretaciji nemških žandarjev na Dovjem. Na Višu nad Dovjem je bratu izročil pisalni stroj, ki so ga vstajniki zaplenili na orožniški postaji. Naročil mu je, naj ga odnese na Vrse. Sam pa je s Kristijanom Ražnom in drugimi odpeljal ujetje žandarje v globokem snegu skozi Mlinco na Urbasovo.

Svital se je dan. Kam z ujetimi orožniki?

Spet so zagazili v sneg. Z ujetniki so odšli na Vrse, kjer so se že zbrali vstajniki iz vseh treh vasi.

Na Vrséh so Janeza izvolili za komandanta na vrat na nos ustanovljenega Triglavskega odreda. Komisar je postal Anton Sifer, komandirji čet pa Jože Križnar-Mrakov, Maks Rabič-Mlkarjev in Janez Skumavc-Surkov.

3. januarja 1942 so gestapovci prišli po Janezovega brata Viktorja. Janeza tedaj še ni bilo doma.

Toliko da se je vrnil, so ga Nemci že pobrali. 10. januarja se je že znašel v Bégunjah. Kakšno naključje!

Pripeljali so ga prav v trenutku, ko so gestapovci zasliševali njegovega brata Viktorja! Spogledala sta se... Janez je ponudil bratu roko, pa ga je stražar sunil v prsi, da je odletel v kot... Skupaj z bratom Viktorjem so ga zaprli v sobo številka tri. Petkrat so ga odgnali na zaslišanje. Petkrat so ga pretepli do nezvesti. Morda se je hotel kdo od udeležencev vstaje rešiti? Nemcem je nekako prišlo na uho, da je bil prav Janez Mrak na Vrséh izvoljen za komandanta na novo ustanovljenega Triglavskega odreda.

Dovolj, da so ga ob vsakem »zaslišanju« živinsko pretepali. Pomagalo jim to ni. Nobenega priznanja mu niso izsilili. Nasitili so le svoj živalski pohlep po nedolžni krvi.

10. februarja 1942 so bégunjski zapor vrtrepotali. Nihče ne ve, kdo je razšepetal novico:

»Spet bodo streljali!«
Zaporniška govorica je na svoj način sporočila iz sobe v sobo:

»Dovžane... Belčane... Mojstrančane...«

Janez se je obrnil k bratu.

»Veš, Viktor, kar nam je še ostalo, so naša mati. Nikoli ne pozabi skrbeti zanje! Sestre bodo že kako preživele. Za mater se bojim. Prišezi, da jim boš ostal zvest do smrti!«

Mlajšega brata so oblike solze. Zaporniki v sobi so jima molče prepustili kot.

»Zdaj ni čas za solze, fant moj! Zbéri se! Tebe bodo pustili v miru, ker si še mlad... Mene pa...«

Slutil je, da so ga že izbrali za jutranji pokol v Dragi.

12. februar 1942.

Vrata v sobo številka tri se odpró. Na prag se razkorači gestapovec s črno knjigo v roki. Prebere tri imena. Ihté se zaporniki posloviyo od mrtvih. Zadnji so, ki jih vidijo še žive...

Smrt se je umaknila iz sobe. Moreča tišina se je razlezla po njej. Upanje, da so trije za ta dan dovolj. Strah, da bi se vrata še enkrat ne odprla. Stráh pred mrtvaško glavo s črno knjigo v roki.

Pet minut... Osem minut... Deset minut...

Ključ je zaškrta v ključavnici. Mrtvaška glava s črno knjigo v rokah se je razkoračila na pragu:

»MRAK JOHANN, geboren...«

Sobni starešina Rihtaršič je komaj še utegnil izdaviť svoj »Achtung!« in zaporniki se še niso utegnili postaviti v stoji »MIRNO!«, ko se je že Viktor pognal čez mizo, se strumno postavil pred okostenelega prinašalca in oznanjevalca smrti ter zaprosil:

»Pustite brata! Vzemite mene!«

Preden se je krvnik znašel, je že stal Janez ob svojem bratu.

»Jaz sem Janez Mrak! Tega pustite pri miru!«

Bil je dovolj krepak, pogumen in močan. Pripravljen na obračun z življenjem. Njegov enajst let mlajši brat mora zaradi matere živeti!

»Ne joči, bratec! Pomni, kaj sem ti zabil...«

»Raus aus dem Stube!«

Janez Mrak je stopil na hodnik. Ključ v ključavnici je spet zaškrta. Zunaj pred esovcem je stala samo številka, ki jo je bilo treba prerešeti s krogli.

Se enkrat je videl Viktor brata skozi rešetke:

Zvezanega so vrgli Janeza Mraka na tovrnjak. In ta je poznal samo eno pot:

Na morišče v Drago...

O čem je premišljal talec Janez Mrak pred smrtjo?

12. februarja 1942 so se zanj končale vse sanje o materi, o bratu in sestrah, o prijateljih in gorah, o tovariših, o življenju, ki bo nekoč prišlo, pa ga ne bo učakal.

*Tako umiramo zdaj mi,
ki v nas življenje se poraja,
in vsak mrtvak v ta MRAK
kriči: Upri, upri se, raja!*

*Teško, teško nam je umreti,
ker čas je v nas, ki zdaj ga ni še,
ker slišimo otroka, ki že diše.*

*Zato nam je tako težko.
A vendar je vsakdo kot mati
pripravljen sebe žrtvovati.*

(Karel Destovnik Kajuh,
Pred Velikim rojstvom)

MIHA PREZELJ

Ko je bil 25. julija 1918 rojen Miha Prezelj, je imela njegova mati Marija Prezelj že pet let staro hčerko. Oba otroka sta bila nezakonska. Mihov oče je padel v prvi svetovni vojni. Deček ni nikoli zvedel za očetovo ime.

Se huje:
Niti matere ni poznal.
Štiri mesece po njegovem rojstvu je umrla.

Skrb za petletno vnukinjo in komaj rojenega vnuka je prevzela njuna stara mati, tedaj že drugi poročena. Leta 1926 ji je umrl še drugi mož ter ji zapustil komaj petnajstletnega sina ter vnukinjo in vnuka.

Za Boštjančevo družino, ki je stanovala v skromni hišici blizu mojstranske železniške postaje, je tedaj nastopil čas stradeža

Jaka Rabič - Mlkarjev, 15. II. 1937

Jaka Rabič-Mlkarjev

Alojz Rabič-Mlkarjev

Edini, ki je 16. decembra 1941 z življenjem plačal vstajo v Mojstrani, na Dovjem in na Belci

Ivan Brtoncelj-Johan

so že tedaj nameravali posamezne policijske bataljone združevati v policijske polke, kar so v glavnem storili šele poleti leta 1942. (100)

Ce sem do sedaj nekoliko natančneje navajal policijske enote in tehnična sredstva oziroma orožje, ki so jih po Himmlerjevem povelju poslali na Gorenjsko, tega pač nisem storil zaradi naštevavanja samega, temveč zato, da bi videli, kakšen je bil Hitlerjev in Himmlerjev odgovor na partizansko zmago pri Rovtah, in da bi bilo jasno, v kakšnem položaju so se združile partizanske enote na Gorenjskem, zlasti Cankarjev bataljon, v drugi polovici decembra 1941 in v januarju 1942. Kot bomo videli iz nadaljnjih izjav, to, kar sem naštel, ni bilo vse. Treba je poudariti, da pošiljanje vsega tega na Gorenjsko ni bila samo posledica partizanske zmage pri Rovtah, temveč tudi nove zaostritve političnih in vojaških razmer, ki jo je v drugi polovici decembra povzročila množična vstaja v zahodnem delu Gorenjske.

IV. POTEK MNOŽIČNE VSTAJE

Množična vstaja na Gorenjskem decembra 1941 je zajela zlasti tri predele: Poljansko dolino, bohinjski kot in jeseniški kot (območje Dovje-Mojstrana in območje Jesenice-Javornik-Stol). Čeprav je potekala v vseh treh predelih istočasno, jo bomo zaradi preglednosti opisali v vsakem predelu zase.

Poljanska dolina

V Poljanski dolini so bile razmere za množično vstajo najbolj ugodne. Tega se je prav gotovo zavedalo tudi vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja na Gorenjskem, ko se je odločilo, da bo Poljanska dolina žarišče množične vstaje in ko je tudi sklenilo, da se bodo v njej zbrale vse gorenjske partizanske enote. V Poljansko dolino je 13. decembra prišel Cankarjev bataljon z več kot 65 v bojih prekaljenimi borci in izvrstnim poveljniškim kadrom. Utaboril se je na desnem bregu Sore na območju Polhovca. Takoj sta se mu priključili četica, ki je dan prej pod vodstvom svojega komandirja Matije Blejca prišla iz Polhograjskih Dolomitov (borci nekdanje rašiške, moravske, kranjsko-tržiške in I. kranjske čete) in se je utaborila na Ožboltu pri kmetu Presečniku, in skupina partizanov iz Poljanske doline, ki so se že od 6. decembra dalje zbirali v Vinharjih pri kmetu Kalanu. (101)

Prav dejstvo, da so že 6. decembra, takoj po že omenjenem posvetovanju v Bukovici, začeli prihajati iz Poljanske doline

(iz Gorenje vasi, Hotavelj in Poljan) prvi prostovoljci v partizane (npr. 6. decembra 8, dne 8. decembra 9 itd.), kaže na to, da je bil teren dobro organiziran in da je bila med ljudmi velika pripravljenost sodelovati v množični vstaji. (102) Toda samo zaradi tega, da so se uporniki začeli zbirati 6. decembra, še ni mogoče reči, da se je vstaja začela ta dan. (103) Naslednje dni je prišlo v bataljon še 18 prostovoljcev iz Kranja in okolice. (104) Vendar se je množična vstaja v Poljanski dolini začela šele v drugi polovici decembra, ko je Cankarjev bataljon začel z akcijami in ko se je začelo vanj vključevati večje število ljudi. Oboje je potekalo vzporedno in povezano.

V prvo večjo akcijo v Poljanski dolini je Cankarjev bataljon stopil na Črnem vrhu 16. decembra zvečer ob 21. uri. Napadel je nemško graničarsko postojanko v Koširjevi gostilni. (105) Dva graničarja sta bila ranjena, enega pa so ujeli in je ostal v bataljonu za kuharja. Iz postojanke so odnesli opremo, napravili revizicijo v Koširjevi gostilni ter odvedli župana Koširja. (106)

Dne 18. decembra zvečer pa je bil bataljon kar v treh akcijah. Njegov vod je pod vodstvom Franca Bička vdrl v poslopje orožniške postaje Poljane. Orožnikov ni bilo v postojanki, ker so jih poklicali na sestanek v Kranj. Partizani so razdejali orožniško postajo in poleg druge opreme odnesli tudi 8 ali 10 popolnih orožniških uniform. (107) En del bataljona je iz bližnjega skladišča kmetijske zadruge odpeljal kakih 2000 kg žita in 600 kg sladkorja, pripravljenega za čebele. Tretji del pa je zažgal in porušil cestna mostova v Trebiji in Hotovljah. (108)

Kranjski orožniški glavar, kapetan Ludwig Berger, je še isti večer po telefonu ukazal, naj začasno ukinejo nekatere izpostavljene orožniške postaje in z njihovim moštvom okrepijo druge. Kranjski orožniški okrožni vodja, poročnik Isepp, je to storil naslednji dan in poročal: »Delovanje tolp se je v poslednjih dneh zelo povečalo. Majhne orožniške postaje niso več zmorne, da bi se uspešno branile. Zato sem začasno opustil orožniške postaje Križe, Jezersko, Cerklje, Smlednik, Šmartno pod Šmarno goro, Zabnica, Zali log, Gorenja vas in Sovodenj. Z njihovim moštvom sem okrepil sosednje postaje. Potemtakem so sedaj zasedene naslednje orožniške postaje: Kranj - 12 orožnikov, Golnik 12, Predvdor 6, Medvoje 8, Sentvid nad Ljubljano 11, Škofja Loka 14, Železniki 12, Poljane 10 in Ziri 4.« (109) Naj pripomnim, da so orožniško postajo Sovodenj ukiniteli že 13. decembra. (110) V kranjskem okrožju so torej zaradi množične vstaje decembra 1941 opustili kar devet ali polovico orožniških postaj, tj. enako število, kakor v radovljiskem okrožju. Komendant orožništva polkovnik Handl pa je 18. decembra ukinitel dopuste za vse policijske in orožniške ustanove in enote. (111)

Za dvema manjšima akcijama, ko sta borca Cankarjevega bataljona 21. decembra zvečer vdrla v škočjeloške zapore in iz njih rešila pred tremi dnevi aretirana in zaprta brata Kavčiča iz Škofje Loke, (112) in ko so borci obkolili farmo srebrnih lisic na Osojah in odpeljali opremo, surove kože in živino, (113) je 24. decembra sledil kratek spopad z enoto 44. rezervnega policijskega bataljona v Gorenji vasi, v kateri je bil hudo ranjen nemški policist. (114) Nato pa je prišlo do prvega večjega boja Cankarjevega bataljona v Poljanski dolini.

Dne 24. decembra je Cankarjev bataljon zvedel, da nameravajo nacisti naslednji dan izgnati večje število ljudi iz Hotavelj pri Poljanah. Verjetno zaradi tega, ker je iz vasi odšlo v partizane 33 oseb. Partizani so zasedli položaje nad cesto od Loga do Poljan. Boj se je začel 25. decembra zgodaj zjutraj, ko so deli 44. rezervnega policijskega bataljona nameravali prodrati proti Poljanam. Tega dne je okupator začel tudi večjo akcijo proti Cankarjevemu bataljonu. Že pred

božičem je generallajtnant Schreyer napovedal, »da je v kratkem računati z zelo resnimi spopadi in da bo treba še dolgo čakati na pomiritev«. Povedal je tudi, da so se morale pred kratkim nemške sile umakniti z območja zahodno in jugozahodno od Škofje Loke, da pa so že prispele okrepitve, tako da so od 25. decembra zjutraj v teku akcije v povečanem obsegu. (115)

Partizani Cankarjevega bataljona so sovražnika, ki je s kamioni prodiral proti Poljanam, prisilili, da se je moral ves dan braniti in ostati na mestu. Popoldne pa mu je le uspelo z oklepnimi avtomobili vdreti v Poljane, da bi zaščitil kamione s policijo in preseljevalno komisijo. Kaže, da so bili ta dan tudi boji na Črnem vrhu. O njih poročata Slovenski poročevalec in nemška krajevna kronika za Črni vrh, medtem ko pisci spominskih člankov bojev na Črnem vrhu ta dan ne omenjajo. Glede nemških izgub so podatki različni. Slovenski poročevalec je poročal o 62 mrtvih in ranjenih, (116) poveljstvo grupe kraljevih karabinjerjev Ljubljana pa, »da je nemška četa, ki je prišla kot ojačenje iz Škofje Loke, padla v zasedo, ki so jo postavili uporniki, ter je utrpela znatne izgube (35 mrtvih in 43 ranjenih)«, (117) medtem ko v nemški krajevni kroniki za Črni vrh piše: »Za božič so bili hudi boji na Črnem vrhu in okolici, trije graničarji so bili ranjeni, en policist je padel, nekaj pa jih je bilo ranjenih. (118) O partizanskih izgubah poroča le Slovenski poročevalec! Gorenjski bataljon naj bi imel le enega mrtvega in 4 ranjene. (119)

Tako imamo lahko 25. december za poslednji dan ofenzivnosti Cankarjevega bataljona in obenem za prvi dan ofenzivne dejavnosti nemškega okupatorja na Gorenjskem.

Ob vseh teh uspešnih napadih in akcijah so cankarjevci pridno novačili številne prostovoljce v Poljanski dolini. Patrulje, ki so jih »vodili največkrat domačini iz Poljanske doline, ki so se še pred prihodom bataljona zbrali v Vinharjih, so pridno obiskovale vasi in hiše v dolini in hribih. Medtem ko je na primer od 17. decembra zvečer prišlo v bataljon 43 novincev, jih je v dneh bataljonove največje aktivnosti, tj. od 18. do 24. decembra, prišlo 243. Največ jih je prišlo 22. decembra, in sicer 128. Verjetno je, da je tudi opustitev nekaterih orožniških postaj v tem času ugodno vplivala na odločanje ljudi za odhod v partizane. Po 23. decembru je prišlo do velikega upada števila novincev, saj jih je 24. decembra prišlo le 6 in čez dva dni še trije. (120) Skupno je od 6. do 26. decembra 1941 iz 41 vasi in zaselkov v Poljanski dolini odšlo v partizane 245 ljudi, iz Škofje Loke 9, iz drugih vasi v okolici 44,4 novi borci pa so prišli iz drugih krajev Gorenjske. Skoraj vsi borci so se vključili v Cankarjev bataljon. Ta je postal največja partizanska enota na Slovenskem v letu 1941. (121)

Vzrok, zakaj od 23. decembra dalje ni bilo več tako množične prihoda prostovoljcev v partizane, čeprav sta do nemške hajke manjkala še dva dneva, mislim da je v ponovni okupaciji dela Poljanske doline. Neko nemško poročilo v fondu blejske podružnice državnega propagandnega urada NSDAP za Koroško pravi: »V teku 23. 12. 1941 so v raznih krajih Poljanske doline, npr. v Gorenji vasi in Trati, člani tolp rekrutirali moške. Te osebe se deloma prostovoljno priključujejo tolpam, deloma pa jih te z orožjem prisilijo, da gredo z njimi. V številnih kmečkih dvoriščih so zaklali živino in meso so odnesle tolpe. Granični komisariat v Škofji Loki je prosil za okrepitev nekaterih graničarskih postaj, ker se boji, da jih bodo napadli. Za ogled in zavarovanje območja so proti Gorenji vasi in Trati poslali močnejše policijske sile, ki so istočasno prodrle do graničarske postaje Lučine. 24. 12. 1941 ob pol sedmih zjutraj je bil v Gorenji vasi kratek spopad med silami

(Nadaljevanje na 10. strani)

(Nadaljevanje z 9. strani)

44. rezervnega policijskega bataljona in člani tolp. Pri tem je bil policijski deseter Schuhmann hudo ranjen. Izgube nasprotnika niso znane. Za zavarovanje območja Žiri so poslali nove policijske sile. (122) Kaže pa, da enote 44. rezervnega policijskega bataljona, ki so jih 24. decembra zjutraj poslali iz Škofje Loke proti Gorenji vasi in dalje proti Žirem, še niso zasedle vse Poljanske doline, saj je Cankarjev bataljon ta dan zvečer še lahko porušil nekaj mostov v dolini in naslednji dan zasedel položaje ob cesti Log-Poljane ter pri tem ni naletel na sovražne zasede, straže, patrolje itd. Da je okrog 24. decembra res šlo za zasebo dela Poljanske doline, priča tudi poročilo orožniškega okrožja Kranj polkovniku Handlu 22. decembra, da je ukazalo ponovno zasesti pet orožniških postaj, ki so jih pred nekaj dnevi izpraznili, med njimi tudi orožniško postajo Gorenja vas. (123)

O božiču 1941, ko se je v vseh predelih Gorenjske že skoraj docela poleg val množične vstaje, je nemški okupator začel z močnejšo akcijo proti Cankarjevemu bataljonu, ki je bil prav tedaj v ofenzivi. Ofenzivna akcija proti Cankarjevemu bataljonu, ki se je že 23. decembra premetila od kmeta Presečnika na Ožboltu h kmetu Koširju na Valterski vrh, kjer so njegovi borci prisegli, se je začela 27. decembra. Kaže, da je zanj sovražnik uporabil vse sile, ki jih je imel na voljo, zlasti pa 44., 93. in 181. rezervni policijski bataljon, 325. policijski bataljon, 322. bataljon deželnih strelcev, SS-pehotni nadomestni bataljon »Westland« iz Celovca itd.

Misleč, da so partizani razporejeni na širšem območju, so sovražnikove sile počasi stiskale obroč in je zaradi tega do prvih bojev prišlo šele okrog 13. ure. Štab bataljona je le malo prej zvedel za sovražnikovo ofenzivno akcijo in le s pretnemu vodstvu, zlasti pa komandirju 2. čete Jakobu Bernardu, gre zasluga, da so borci še pravočasno zasedli položaje na Pasji ravni, Bukovem vrhu, Kovskem vrhu in na Valterskem vrhu. Posebno hud pritisk je bil na Bukovem vrhu pri Skoblovi kmetiji, kjer je napadal zlasti 93. rezervni policijski bataljon, ki je hotel zasesti položaje nad kmetijo, s katerih bi nato obvladal vse območje, presekati Cankarjev bataljon na dvoje in tako najprej razbiti njegovo obrambo in ga nato po možnosti še uničiti. Omenjeni sovražnikov bataljon je imel samo pri Skoblovi kmetiji 13 mrtvih, medtem ko se za število ranjenih ne ve. (124)

Po nekaterih podatkih naj bi se Luksemburžani uprli. Znano je tudi, da se je tam bojeval tudi del 44. rezervnega policijskega bataljona in 3. četa 181. rezervnega policijskega bataljona pod poveljstvom poročnika Gareisa. Občutne izgube je moral imeti tudi SS-nadomestni bataljon »Westland«, ki se je bojeval vzhodneje, tj. pri Ostrožu. Njegova 5. četa pod poveljstvom SS-oberšturmfiherja Kilkerja je prodirala iz Škofje Loke čez Bodovlje in št. Peter proti Ostrožu. Okrog 15. ure je naletela na Cankarjev bataljon in v boju, ki je trajal približno 28 minut, imela 5 mrtvih in 4 ranjene, med padlimi je bil tudi neki kmet iz Bodovlj, ki je moral četi kazati pot. (125)

Da je imel okupator 27. decembra velike izgube, priznava tudi historiat oborožitvene inšpekcije XVIII. vojnega okrožja, ki pravi: »Resnejši so nemiri na Kranjskem, ker so gorovja brez poti in bližina italijanske meje (dokazano je, da je Ljubljana središče gibanja) ugodna za partizane. Ti se združujejo v manjše tolpe od 40 do 100 mož in tudi v večje od 200 do 500 mož, ki imajo spretno vodstvo in so izdatno oboroženi s težkimi in lahкими strojnimi in tudi zadostno preskrbljene s strelivom. Razmere so zahtevale uporabo močnih policijskih sil in tudi vojske. V poslednjih dneh preteklega leta je prišlo do

večjih bojev, v katerih sta imeli obe strani mnogo mrtvih in ranjenih. Vendar pa ni uspelo, da bi tolpe obkolili in uničili. Vedno najdejo kakšno luknjo, skozi katero uidejo. Boji še niso končani, temveč še trajajo. (126)

Boj je trajal do večera in bataljon je imel v njem 4 mrtve in 7 ranjenih. (127) Ker sovražnik ni dosegel kakšnih pomembnejših uspehov, se je zvečer začel umikati v izhodiščne položaje. Tako glede na položaj, ki ga je Cankarjev bataljon obdržal, kakor tudi na število izgub, ki so bile v primerjavi s sovražnikovimi precej manjše (po partizanskih podatkih naj bi imel sovražnik samo ta dan krog 60 mrtvih, česar pa ni mogoče preveriti), je bil ta spopad uspešen za Cankarjev bataljon. Pokazal je, da se da braniti dobro izbrane položaje kljub veliki sovražnikovi premoči in da sneg, za katerega je vodstvo osvobodilnega gibanja menilo, da je neugoden za širši razmah partizanske vstaje, ni vedno nasprotnik partizanov. Kot bomo videli, je bil verjetno prav ta boj Cankarjevega bataljona vzrok, da je sovražnik potreboval več kot deset dni, da je tvegalo novo ofenzivno akcijo in nov spopad.

Tudi pri tej ofenzivni akciji je bila nemškimi enotam v pomoč italijanska vojska. Poveljstvo divizije sardinskih grenadirjev v Ljubljani je takoj, ko se je začel spopad, poslalo na mejo svojo premočno skupino, ki je pomagala graničarjem zapirati mejo. Z Velikih Blokov so poslali v Idrijo in Cerkno bataljon rušilcev. Italijanska stran je tudi dovolila nemški, da prevaža svoje enote čez Ljubljano in Polhov Gradec Cankarjevemu bataljonu za hrbet. (128)

Štabu je postalo jasno, da bataljon kljub zmagi, ki jo je dosegel ta dan, ne bo mogel še naprej odbijati sovražnikovih napadov. Treba je namreč upoštevati, da vsi novinci niso mogli dobiti orožja in da je bilo mnogo borcev, ki še niso imeli nobenih bojnih izkušenj. Zato je štab sklenil, da se bo bataljon izvil iz obroča proti Selški dolini, da pa se to ne bo zgodilo v severozahodni smeri, temveč v povsem nepričakovani smeri — proti Škofji Loki. Šlo je torej za ukano, ki so jo partizani v času narodnoosvobodilnega boja pogosto uporabljali. Dobra poznavalca terena Pavle Kavčič iz Škofje Loke in Gašper Dolinar sta v noči na 28. december odpeljala bataljon z Valterskega vrha proti Lubniku pri Škofji Loki in od tam na Mohor, kjer je bil že pred tremi tedni. Na pot je odšlo okoli 260 borcev, na Mohor pa jih je prišlo le še nekaj nad dvesto. Med potjo se je namreč iz podobnih razlogov kot drugod vrnila domov večina upornikov iz zgornjega dela Poljanske doline, iz Javorja, Zetina, Brd, Volče in bližnjih vasi. Skupno je tiste dni zapustilo Cankarjev bataljon 156 borcev. (129)

Bataljon se je najprej za krajši čas ustavil na Mohorju. Ker je nemška policija medtem izsledila njegov tabor v bližnjem gozdu, je štab sklenil, da bo bataljon odšel v Dražgoše, prijazno gorsko vasico pod vrhom južne, zelo strme strani Jelovice v Selški dolini. Ob premiku v Dražgoše v noči na 1. januar 1942 je prva skupina, ki je šla 20 borcev, pod vodstvom Franca Bička minirala železniški most pri Besnici, druga, ki je šla kakih 50 borcev, pa je pod vodstvom Ivana Bertonclja izvedla rekvizicijo v zadrugi delavnici Nemške delavske fronte v Zgornji Dobravi ter odpeljala razno blago. (130)

Na novo leto 1942 se je Cankarjev bataljon zbral v Dražgošah in štab, ki se je nastanil pri kmetu Birtu v zaselku Na pečeh, je razporedil moštvo po vasi. Sovražnik je s pomočjo svojih zaupnikov hitro zvedel, da je bataljon prišel v Dražgoše. Že 3. januarja je orožniška postaja Selca poročala vodji akcijskih sil na Bled sledeče: »Po zanesljivem in točnem sporočilu zaupnikov z območja te po-

staje je 28. 12. 1941 okrog 8. ure zjutraj 250–300 oboroženih banditov (komunistov) prišlo verjetno iz Poljanske doline (okrožje Kranj) čez Topole v Zabrekve (občina Selca, okrožje Kranj) in se v tem kraju nastanilo pri šestih posestnikih. Dne 30. 12. 1941 je del teh banditov, bilo jih je približno 150, odšel iz Zabrekov v kraj Dražgoše (občina Selca) in se tam nastanil. V noči na 1. januar 1942 so tudi drugi odšli iz Zabrekov v Dražgoše in se tam priključili tistim, ki so odšli tja že 30. 12. 1941. Tako je sedaj tam okrog 300 banditov, ki so nastanjeni v šestih kmečkih hišah in v Sokolskem domu. ... Banditi so oboroženi s težkimi in lahкими strojnimi in tudi z nemškimi brzostrelkami. (131) Orožniška postaja Selca je o tem obvestila tudi sosednje policijske enote in orožniška poveljstva. Na koncu poročila pa je vodja orožniške postaje Strutz napisal, da zaupnikov niso pisмено zaslislali, ker prebivalstvo ne sme zvedeti zanje, da jih ne bi spravili v nevarnost. To pomeni, da so bili ti zaupniki domačini z območja selške orožniške postaje.

Vendar sovražnik še skoraj cel teden ni udaril na Cankarjev bataljon, čeprav je dobro vedel, kje se je nastanil. Verjetno je, da Schreyerjev policijski akcijski štab »Jugovzhod« po neuspehu ofenzivne akcije v Poljanski dolini 27. decembra 1941 ni upal ponovno tvegati premalo pripravljenega udara. To je storil šele 9. januarja 1942, ko se je začela t. i. dražgoška bitka, ki je prinesla zmago in slavo Cankarjevemu bataljonu.

BOHINJSKI KOT

Že takoj naj povemo, da ne gre samo za bohinjski kot v ožjem pomenu besede, temveč za širše območje od Gorij pri Bledu do Bohinjskega jezera. Kot bomo videli, se je množična vstaja začela kakšen dan prej kakor v Poljanski dolini. Večji del prostovoljcev je prišel že prvi dan vstaje, toda ker je bilo jedro starih partizanov prešibko, je hitro upadla in je v partizanih ostalo razmeroma manj ljudi kot iz Poljanske doline.

V začetku decembra so iz Cankarjevega bataljona poslali na Pokljuko skupino desetih ali dvanajstih partizanov, da bi pripravila množično vstajo v severozahodnem delu Gorenjske. Skupino sta vodila Stane Bokal in Polde Stražičar. Ustavila se je v Slamnkih nad Bohinjsko Belo. Šest članov je ostalo tam, šest pa jih je namerjalo pot pod Stol. Dne 10. decembra se je šest članov skupine iz Slamnkih, ki jih je vodil Stane Bokal, pri Volfu na Slamnkih sestalo s Tomažem Godcem in drugimi domačimi političnimi delavci. Razpravljali so o pripravah na množično vstajo in imenovali štab, ki naj bi vodil operacije (komandant Stane Bokal). Za formiranje večjih enot pa so sklicali širše posvetovanje vseh političnih delavcev z območja Gorje pri Bledu in z Bleda ter zastopnikov z Jesenic in iz Bohinja. Posvetovanje je bilo 13. decembra zvečer na »Stoviču« (gmajni nad zaselkom Zaboršt pri Poljščici). Novica o nameravanem posvetovanju se je hitro raznesla in so se ga poleg političnih delavcev udeležili tudi mnogi prebivalci, skupaj več kakor 200 ljudi. Ko je štab videl, da je pri ljudeh pripravljenost za oborožen upor večja, kakor pa je sam pričakoval, jih je takoj začel pozivati k uporu. Stane Bokal jih je pozval, naj se naslednji dan zvečer udeležijo novega sestanka v Belci pri Slamnkih in naj vsi, ki so pripravljeni vstopiti v partizansko vojsko, pridejo primerno opremljeni in po možnosti z orožjem.

Pripravljenost ljudi na množično vstajo je tudi posledica delovanja političnih delavcev Osvobodilne fronte v jeseniškem okrožju. Člani okrožnega komiteja KPS Jesenice so imeli nalogo, da preko partijskih organizacij na terenu pripravijo rekrut-

Dopolnil je šesto leto. Na vrsto je prišla šola. Uro hodá vsak dan od konca Belce do dovške osnovne šole. Dan za dnem sta ga v njej pričakala stroga učiteljica in črni katehet. Prva je znala usekati z vrbovo šibo po golih nogah, da je zavriiskal in zapel, drugi pa je z ravnilom treščil po stisnjenih prstih desne roke, da je ob blešččem, sončnem dnevu videl ne le Veliki in Mali voz. Kasiopejo in Oriona, temveč vse mirijade zvezd na nebu.

Pride in mine. Minila so otroška leta, mimo je bila šola. Leto dni je presluzil pri kmetih na Dovjem, potem pa so ga vzeli médsé žagarji na Belci. V Rutah je pomagal graditi KOOP hotel, a se je spet vrnil med žagovinarje na Belci.

Jože Križnar, eden izmed organizatorjev upora na Belci, mu je postal prijatelj. Nekaj časa je pri Sedjnikovih, kot se po domače reče pri Luksovih na Belci, celo stanoval. Tako splošna ljudska vstaja v decembru leta 1941 za Franca Luksa ni bila nikakršno presenečenje.

16. decembra zvečer je s prijatelji zažgal in požgal most čez Belco, potem pa so jo skupaj popihali na Vrse. Po nekaj dnevih se je — kot večina drugih — vrnil domov in začel spet delati na žagi.

Na Silvestrovo 1941 v naših krajih ni bilo več človeka, ki bi se veselil prestopa iz starega v novo leto. Šestindvajsetletni Franc Luks je zlagal deske v kašto, ko so prišli ponj gestapovci. Po kratkem zaslišanju v graničarski karavli nad žago so ga strpali v črni avtomobil.

Znašel se je v Bégunjah. Stopiti je moral pred zasliševalce, ki so se ukvarjali z vstajo na Dovjem, v Mojstrani in na Belci. Bil je močan fant. Zdržal je vsa mučenja.

7. januarja 1942 je poslal sestri dopisnico. Prosil jo je, naj mu prinese nekaj nujnih potrebščin. Napisal je med drugim, da »je zdrav«, da pa »ne ve, kdaj bo prišel domov«.

Domov se ni vrnil nikdar več. 12. februarja 1942 je v Dragi ob kolu zdrsnil v Nič, kjer mu tudi gestapovski mučitelji niso mogli več do živga.

JANEZ MRAK

Povest o delu in življenju Janeza Mraka bi dobremu pisatelju napolnila debel roman. Tako pa bo ostala le skromen faktografski zapis o nasmejanem fantu, ki je kljub vsej revščini in stiskam ljubil življenje, svoje najbližje, naše goré, zraven pa sanjal o času, ko »kruh delil bo z bratom brate«.

Rojen je bil 3. februarja 1913 v Mojstrani na šte. 66 (nekdanjem »konzumu«) očetu Francu in materi Ivani, roj. Rozman, kot njun prvorojenec. Oče si je v konzumu uredil svojo revščino in stiskam ljubil življenje, svoje najbližje, naše goré, zraven pa sanjal o času, ko »kruh delil bo z bratom brate«.

Potem pa je v mirno, tiho, zadovoljno družino udarila strela: 1924. leta jim je mož in oče nenadoma umrl. Umrl mlad. Janezu je bilo tedaj šele enajst let. Bil je najstarejši med peterico otrok.

Na materina šibka ramena se je zvalila množica skrbi. Kako, s čim preživeti pet otrok?

»Med nas je usekalo in nas razteplo po sveti,« bi s pesnikom vred lahko zajokali Mrakovi otroci:

Najstarejših hčerk sta se usmili teti, najmlajši je moral v sirotišnico, njen prvec in najmlajša deklica pa sta ostala pri materi, ki je takrat začela nositi svoj težki križ skozi življenje: raznašalka pošte v domači cementarni, dokler je ob gospodarski krizi Trboveljska ni uničila, služki-

nja na Bledu, branjevka s sadjem in zelenjavo v Mojstrani, v »prostem času« pa prešivalka odev, dninarica — ena tistih cankarjevih slovenskih mater, ki jih njih otroci nosimo v svojih srcih kot svetinje. Njih življenje je bilo ena sama neizmerljiva žrtev za njihovo lastno kri, za otroke.

Komaj se je Janez poslovil od dovške šole, se je šel v Kranjsko goro učiti mizararske obrti. Kot pomočnik si je tik pred gospodarsko krizo iskal dela in kruha pri različnih mojstrih. Ostajal je pri njih, dokler so ga pač potrebovali.

Leta 1932 se je najmlajši, Viktor, vrnil iz sirotišnice v Sentvidu spet v materino naročje. Prav tedaj se je Janezu nasmehnila sreča: dobil je delo v Tršanovi delavnici na Jesenicah. Šest let je ostal tam. Osemindesetega leta se mu je posrečilo priti v železarno. Njemu in vsej družini so se ponujali lepši dnevi.

Znani ljubljanski bogataš Lukman je imel tedaj v zakupu lovski revir okrog naših treh vasi. Pod Dovjem si je zgradil vilo v alpskem slogu. Koga si je izbral za hišnico v tèm svojem dvorcu? Nikogar drugega kot Mrakovo Johano, Janezovo, Lenkino, Ivankino, Jeričino in Viktorjevo mater!

Vasi so pele od veselja. Privoščljivca ni bilo med nami. Nazadnje so na vse vetrove raztepeni Mrakovi le našli dom. Gnezdo, v katerem so se kot piščeta ob kokli lahko zbirali ob svoji izgarani materi.

To se je zgodilo leta 1938.

Kako se je za vse Mrakove svet nenadoma obrnil! Janez je imel zagotovljeno delo, Viktor se je že izučil, dekleta so si služila kruh po svetu, mati pa je imela končno dom, v katerem se je zbirala vsa družina.

Ziveli so na najbolj idiličnem kraju, kar si jih je mogoče misliti. Veljaki in denarniki svojih lovskih dvorcev niso postavljali kjersibodi.

Janez se je mogel tedaj posvetiti svoji edini veliki strasti: alpinizmu in goram. Prej je telovadil pri Sokolu, kar pa stricu kanoniku in organistu ni bilo preveč všeč. Zaljubljen se je v goré, v strme in kruljive stene naših Julijcev. Če je le kazalo vreme, se je že ob prvem svitu nedeljskega jutra navezoval z Janezom Brojanom ali Maksom Dimnikom ali z obema v navezo, da so se potem lotili našega kruljivega apnenca v razpokah, kaminih ali pa preskušali svoje moči na previsih.

Jaka Rabič-Mlakarjev, nesojeni prostovoljec v španski državljanski vojni, komunist, vnet amaterski kulturnik, je bil tedaj zaposlen pri Lukmanu kot poklicni lovec. Neverjetno, ampak resnično: ljubljanski mogočnejši si je izbiral svoje delavce prav med domačimi levičarskimi proletarci!

Z Janezom sta si postala kmalu dobra prijatelja. Počasi, počasi, po kapljicah, se je Jakovo prepričanje in njegov svetovni nazor selil v Janezove póre, dokler ga ni vsega prevzel in se zanj navdušil.

Kmalu po okupaciji se je moral Jaka Rabič umakniti v ilegalo. Samo Janez Mrak je vedel za njegovo skrivališče. Tja mu je prinašal hrano in obvestila.

Konec pomladi 1941 je Jaka Rabič začutil, da prihaja čas, ko bo treba poskrbeti za močno, organizirano osvobodilno gibanje. Na Dovjem je tedaj že deloval odbor Narodne zaštite. Jaka je predlagal Stražičarju, naj vanj vključijo še Janeza Mraka.

Kje pa naj bi se sestajal ta odbor? V vseh ni bilo varno. Ljudje so bili še kar zadovoljni. Hitler nas je zasul z živilskimi nakaznicami, še petnajstletni smrkevec je dobil delo na cesti ali pri železnici ter ob mesecu prinesel domov tistih sedemdeset mark — kaj bi? Tako dobro nam vendar revežem na tèm pasjem svetu še nikoli ni šlo...

»Pri Mrakovih!« je odločil Mlakarjev Jaka. »V Lukmanovi vili nas nihče ne bo iskal!«

Kómu bi le útegnilo priti na misel, da se bo v vili Süddeutscherja in kulturbundovca Lukmana sestajal vaški odbor Narodne zaštite?

Janezu Mraku so v odboru Narodne zaštite zaupali dolžnost blagajnika. Kaj hujšega bi mu ne mogli naprtiti. Najprej je poskusil pri svojem bratu in sestrah. Razlagal jim je smisel, pomen in namene organizacije, v imenu katere je terjal denar od njih in v kateri je z vsem srcem sodeloval.

(Nadaljevanje na 24. strani)

Mati Mlakarjevih — Rabičevih fantov in deklet.

Na hrbtno stran fotografije je njen sin Mirko zapisal:

V spomin na prerano umrlo mamo. V starosti 57 let jo je pokrila zemlja. Mirko. Umrla dne 2. XII. 1936.

Franc Rabič — Mlakarjev oče

16. decembra 1941 je padel pred graničarsko karavlo na Velikem bregu v Mojstrani njegov sin Alojz.

12. februarja 1942 so Nemci v Drugi ustrelili drugega sina, Maksa.

21. aprila 1942 si je med junaško trinajstetico partizanov v jami na Okroglem uzel življenje tretji sin Franca Rabiča, revolucionar Jaka Rabič.

10. septembra 1942 je v Mauthausenu umrl četrti sin, Mirko.

Kaj ni to preveč za otrovo srce?

(Nadaljevanje z 11. strani)

vlak na postajo Nomenj in, ker tretji vod še ni likvidiral nemške straže, je vlak odšel naprej proti Bledu in Jesenicam. Komandant Bokal je uvidel, da je zaradi izdajstva in nemške premoči prvotni načrt nemogoče uresničiti, zato je dal komando za umik na Gorjuše. (140)

Kot vidimo, se poročila ne ujemajo popolnoma. Okupatorjevi poročili ne govorijo, da bi okupatorjeve sile prej zasedle nomenjsko železniško postajo, temveč da so, vračajoč se iz Bohinjske Bistrice, kjer so nameravale razbiti zborovanje upornikov, pred Nomenjem trčile na upornike. V tem smislu je opial dogodka v Nomenju tudi Ivan Jan. (141)

Vendar, kot smo videli, ne drži povsem Janova trditve, da je priprave na upor izdal kovač Avgust Dijak iz Koprivnika. Ta je bil vodja SA-šturma in pozneje celični vodja NSDAP ter je zagrešil neko drugo dejanje, ki ga je 23. junija 1942 stalo glavo. (142) Dne 16. decembra 1941 je prišel na orožniško postajo Srednja vas in izjavil, da so mu 15. decembra ob 6. uri zjutraj uporniki – domačini: Franc Sodja, Anton Kovač, Viktor in Anton Beznik odvzeli puško, ga odpeljali v hišo Antona Kovača, kjer je med uporniki videl še Valetina Sodja in Antona Korošca, in ga zaprl v sobo. Tam naj bi mu poveljnik upornikov med drugim tudi povedal, da je povelje za Dijakovo aretacijo dobil iz Nomenja in da bi ga morali zapreti že ob 3. uri zjutraj. Zanimivo je, da naj bi mu povedali tudi to, da morajo vsi ljudje iz Koprivnika na zborna mesto v Nomenj. Dijak so uporniki izpustili še istega dne opoldne. Takoj se je odpravil v Srednjo vas, da bi prijavil dogodek. Vendar kaže, da ga je orožniška postaja Srednja vas zaslila še 16. decembra, ko je zaslila tudi njegovo ženo Margareto, ki so jo imeli uporniki zaprto v noči na 16. december v Koroščevi gostilni v Koprivniku.

Z Dijakovo pomočjo je orožniška postaja Srednja vas že do 17. decembra sestavila seznam vseh upornikov iz Gorjuš (12 oseb) in Koprivnika (25 oseb). Pri štirih imenih je opomba, da so se 16. decembra vrnili, pri dveh pa, da sta bila že aretirana. (143)

Nemški okupator je naglo in kruto odgovoril na spopad v Nomenju. 17. decembra (po nekaterih podatkih že 16. decembra) je četa 93. rezervnega policijskega bataljona »za represalijo na napad, ki je bil prejšnjega dne, zažgala v Nomenju 5 objektov« in vrgla v gorečo Azmanovo hišo trupli dveh ustreljenih upornikov. To sta bila brata Lovrenc in Viktor Beznik iz Koprivnika 5. Bila sta med tistimi uporniki – domačini, ki jih je Dijak naznanil, da so sodelovali pri njegovi aretaciji in v upor. Orožniki ju niso ugnili niti zaslili, ko ju je že 16. decembra prevzel esesovski kapetan Vander in so ju ustrelili ter trupli vrgli v gorečo hišo. Bila sta prva ujeta in ustreljena upornika, vendar ne poslednji žrtvi Dijakove izdaje. (144)

Ob vseljidski vataji v Bohinjski dolini je nemški okupator še posebej prošil za pomoč Italijane. Ukrepi italijanskih vojaških oblasti so se po 12. decembru 1941 nanašali predvsem na zavarovanje meje na območju Cerknega in Idrije, medtem ko je na odseku severneje od Cerknega stanje ostalo še nekaj dni nespremenjeno. Že v noči na 16. december, verjetno takrat ko so poslali policijsko četo v Bohinjsko Bistrico, je okrajni obmejni carinski komisariat v Škofji Loki po telefonu prošil poveljstvo XXI. italijanskega obmejnega odseka v Tolminu, naj glede na to, da se v Bohinjski dolini zbirajo uporniki, okrepi zavarovanje meje in sicer predvsem na območju Cerknega in Podbrda. V Podbrdo se je še ponoči pripeljal poveljnik omenjenega odseka, polkovnik Luigi Masini in ukazal, naj ugodijo vsem prošnjam z druge strani

meje. 16. decembra zjutraj pa je na obmejnem bloku na Petrovem brdu poveljnik nemške graničarske postaje Petrovo brdo (postojanka Pachman) in v imenu okrajnega obmejnega carinskega komisariata Škofja Loka prošil, naj pošljejo čez mejo šest vojakov s tremi strojnimi, da bi zavarovali nemške graničarske postojanke Pachman, Davča in Sorica. Zvečer so res poslali iz Podbrda čez mejo šest financierjev s tremi strojnimi, ki so zavarovali omenjene nemške postojanke. Vse kaže, da je nemška stran te postojanke, ki so imele skupno 53 graničarjev (Pachman 8, Davča 31 in Sorica 14), izpraznila in so italijanski financieri stražili prazna poslopja. Kaže tudi, da so zaradi negodovanj nekaterih italijanskih uradov omenjenih 6 financierjev že do 18. decembra poklicali nazaj čez mejo. Tiste dni je prispelo tudi povelje vrhovnega poveljstva italijanske vojske, da italijanske enote ne smejo čez mejo niti tedaj, če bi nemška stran to izrečno prosila ali zahtevala. (145)

Načrt, da bi se bohinski uporniki polastili jutranjega vlaka v Nomenju, ni uspel. Večji del moštva Prešernovega bataljona je odšel domov in tudi tisti uporniki, ki so že bili zbrani po bohinskih vaseh, so se razšli po domovih. (146) Okrog 80 borcev s štabom na čelu pa se je umaknilo na Pokljuko in se nastanilo v vasi Zatrnik. Pošljali so patrolje v dolino, a so se zaradi novic, da prihaja na Gorenjsko vedno več nemške policije in vojske, vedno bolj redčili. Ko jih je nemška policija izsledila, je kmalu priredila veliko hajko na Pokljuki, o kateri je orožniško okrožje Radovljica poročalo takole: »Dne 21. in 22. 12. je velik policijski oddelek napravil veliko akcijo na Pokljuki, v kateri so ujeli 21 oseb. 1 pa ustrčili.« (147) Med ujetimi je bilo tudi 7 partizanov, doma iz Koprivnika, ki jih je nato Avgust Dijak ponovno obtoževal udeležbe pri njegovi aretaciji in upor. (148) V skupini, ki se je začela imenovati Prešernova četa, je nato ostalo le še okrog 23 borcev, ki so se umaknili na Brjanco. Zadnjega decembra je neki kmet iz Gorjuš sporočil orožnikom, da je popoldne na Brjanci videl okrog 40–50 oboroženih partizanov. (149) 1. januarja 1942 jih je nemška policija izsledila in napadla. Po enournem boju se je četa umaknila na Krnico. Med tistimi, ki so se ta dan vrnili domov, je bil tudi Anton Beznik iz Koprivnika, ki ga je Avgust Dijak obtoževal, da je bil uporniki vodja v njegovem kraju. Čeprav je Beznik poslal Dijaku pismo v hotel »Triglav« v Bohinjski Bistrici, kjer sta Dijak in njegova žena živela že od 16. decembra, v katerem ga je rotli, naj pomaga upornikom iz Koprivnika, ki so zaprti v Begunjah, je Dijak celo razširil obtožbo proti Bezniku, obtožujoč ga komunističnega delovanja že pred vojno, zvez s partizani celo tja do Dovjega, uničenja Hitlerjeve slike itd. Poleg Antona Beznika je orožništvo 5. januarja aretiralo tudi Mihaela Korošca in Ivana Smitka. (150)

Prešernova četa tudi v prihodnosti ni imela sreče, saj je že 3. januarja neki pomožni delavec iz Krnice preko občinskega tajnika v Zgornjih Gorjah sporočil blejski orožniški postaji, da je na neki jasi v gozdu pri Krnici videl okrog sto oboroženih partizanov. (151) Ko je četa zvedela za boj Cankarjevega bataljona v Dražgošah, je sklenila napasti kakšno postojanko v Bohinjski dolini. V ta namen se je premaknila v Podjele. Kaže, da je to bilo 11. januarja, kajti ta dan so trije gozdni delavci iz Koprivnika sporočili orožniški postaji Bohinjske Bistrice: »11. 1. 1942 okrog 16. ure je okrog 30 komunistov, med njimi tudi ena ženska, prišlo v bližino Koprivnika. Vsi komunisti so oboroženi, imajo tudi strojnico in so šli v smeri Podjele.« (152) Iz Bohinjske Bistrice so prošili na Bled za pomoč in šele zvečer je prišlo 12 mož s tankom in avtomobili (več jih verjetno zaradi boja v

Dražgošah, ki je bil ta dan na višku, niso mogli poslati), ki pa so s drugo jutro zgodaj vrnili na Bled. (153) Od Podjele se je četa v zvezi z nalogami po umiku Cankarjevega bataljona iz Dražgoš premaknila proti Lipanjski planini. Toda tudi na tej poti so jo izsledili. 13. januarja sta dva gozdna delavca (eden od njiju je bil isti kakor pred dvema dnevoma) sporočila v Bohinjsko Bistrico, da je tisti dan popoldne ob 1. uri prišlo od Rudnega polja na Javorniško planino okrog 20 partizanov in po krajšem razgovoru z delavci odšlo naprej proti Lipanci, kjer sta dve športni koči. (154) Kakor je predvidevala nemška policija, (155) se je Prešernova četa res nastanila v dveh kočah pri Lipanci in tam 18. januarja doživela močan napad nemškega policijskega smučarskega oddelka. Po hudem boju, ki je trajal ves popoldan in v katerem je padlo 12 partizanov, 1 pa so ujeli, se je četica preko zamrzlih polic Debele peči prebila proti Kleku in od tam na Pokljuko. (156) Pozimi 1942 je narodno-osvobodilno gibanje izgubilo tudi glavna organizatorja vstaje v Bohinjski dolini. Stane Bokal je padel na Lipanci, Tomaža Godca pa so ujeli in čez nekaj tednov ustrelili. (157)

Jeseniški kot

Tretje večje uporniško območje je bilo v prostoru okrog Jesenic, zlasti pa v predelu Dovje–Mojstrana. Tudi tja je Cankarjev bataljon poslal svojo patroljo, da pripravi množično vstajo. Ko je v Slavnih ostalo njenih 6 članov, da pripravijo vstajo v Bohinjski dolini in okoli Bleda, je drugih 6 članov pod poveljstvom Poldeeta Stražišarja odšlo pod Stol in se nastanilo na Cimpkovem rovtu pod Valvasorjem. 14. decembra jih je nekaj odšlo v Potoke, kjer so bila določena posamezna zborna mesta za prostovoljce in mobilizirane. Drugi dan so terenske organizacije OF poslale tja 64 ljudi z Jesenic, Javornika in Zirovnice, vendar je nemška patrolja dvanajstim onemogočila prihod na zborna mesto in je v Potoke prišlo 52 ljudi. Odpeljali so jih v Ratibovec, kraj med Potoki in Mostami pod Ajdno, kjer je bilo glavno zborna mesto. Kmalu jih je prišlo še več, tako da so zbrali več kot sto ljudi. Ker so bili na preveč dostopnem mestu, so odšli na Cimpkov rovt. Ustanovili so jeseniško četo (komandir Polde Stražišar).

S Cimpkovega rovta je Polde Stražišar poslal Franca Konobla in Ivana Vovka v zgornjesavsko dolino z nalogo, da se v Dovjem in Mojstrani povežeta s tamkajšnjimi aktivisti OF, ki so pripravljeni oditi v partizane, in naj skupno izvedejo mobilizacijo ter spetoma opravijo še kakšno vojaško akcijo. Dne 15. decembra sta prispela do Rabiča v Dovjem, takoj sestavila štab za izvedbo mobilizacije in akcij in ta je izdelal načrt za množično vstajo. Najprej naj bi razorožili orožniško postajo Dovje, v kateri so bili le trije orožniki, pridobili orožje, s katerim bi mogli razorožiti graničarje v Mojstrani, požgali naj bi cestni most v Belci, ustavili železniški promet med Jesenicami in Planico ter končno zažgali železniško postajo.

Vstaja se je začela 16. decembra zvečer. Najprej je skupina petih partizanov, ki jo je vodil Ivan Vovk, v gostilni Kristine Abruč na Dovjem iznenadila in napadla dva orožnika. Z naperjenimi samokresi ju je prišla, da sta dvignila roke, izročila orožje in ključne orožniške postaje. Odpeljala ju je na šolsko dvorišče in zastražila. Ivan Vovk in Lojze Rabič pa sta odšla na orožniško postajo. Ko jima je komandir Kazianka, misleč, da prihajata njegova orožnika z novimi tremi orožniki iz Bohinjske Bele, ki naj bi okrepili dovško otrožniško postajo, odprl, sta ga razorožila ter pobrala vse orožje in strelivo na postaji. V tem se je v vasi zbralo že nekaj moških, ki so se bili pripravljali vključiti v partizansko vojsko.

JANEZ SVOLJŠAK

»O, ČE LJUDI BI NE BILO PRI NAS...«

V spomin na mrzli, stokrat objekani 12. februar 1942. leta, ko je Smrt ovila v črtno naše tri vasi: Dovje, Mojstrano in Belco

Belci so, belci so češnje cvetovi, temni, pretemni so talcev grobovi.

Kakor ponosni galebi nad vodo, taki so pali za našo svobodo.

(Karel Destovnik Kajuh, Ljubzenska V)

12. februar 1942.

Kdor ga je na Dovjem, na Belci in v Mojstrani doživel, ga do smrti ne bo pozabil.

Tega dne so v Dragi esesovci s krogami iz brzostrelk preresetali devet ljudi iz naših krajev! Mož in fantov, ki smo dotlej z njimi vsak dan živeli, se z njimi srečevali, se pozdravljali, si ob srečanju kakšno domačo rekli...

Postavili so jih ob kôle. Kar tako. Kot da bi ne bili ljudje.

Ne vem, ne vem, ljudje: Kakšen izmeček, moraš biti, da lahko streljaš na človeka? Naj bo še taka zguba, lahko tudi zločinec – mati ga je rodila na svet v obupnih porodnih krčih. Tako kot mene. Smem potem naperiti cev v človeka, čigar življenje se je ob takih bolečinah pricijazilo iz maternice v beli dan?

Tri fronte so za mano. Vem, da jih je na stotine merilo v moje prsi ali v čelo. Še jim pač ni posrečilo zadeti cilja... Kadar sem sam pritisnil na petelina, je bila krogla samo opozorilo fantu na drugi strani, naj bolje skrije glavo.

(Pazi na glavo! Glava ni žoga!) je napisal France Bevk.

Toda – privezati človeka ob kol, pomeriti v njegovo srce ali v glavo – ga ubiti, umoriti – ne, ne!

Pa naj bi zagrmelo sto povelj – ne mogel bi pritisniti na sprožilec. Ne takrat, ko sem bil še mlad. Danes še manj. Kar sem spoznal orožje, sem ga zasovražil.

Med Nemci (in še dandanes v vsaki vojski) pa je bilo dovolj takih, ki so ubijali ljudi, privezane h kolu.

16. decembra 1941 so šle naše tri vasi v boj proti Nemcem. Med nami ni bilo izdajalca, pa naj ga zdaj kdo še tako pikolovsko išče. Cilj je bil jasen:

Ostati hočemo Slovenci na svoji zemlji! Ali je bila vstaja prežgodnja ali ne – o tem bodo rekli svojo besedo zgodovinarji. Mi, ki o tem pišemo, smo sodobniki. Takih pa je še veliko. In vsakdo od njih nam lahko sleherni trenutek začopati usta.

O vstaji na Dovjem, na Belci in v Mojstrani še ni bila izrečena zadnja beseda. Vendar ni moj namen, da bi ob štirideseti obletnici smrti

JOŽETA KRIZNARJA

ANDREJA LINDAU

FRANCA LUKSA

JANEZA MRAKA

MIHA PREZLIJA

KRISTJANA RAŽNA

MAKSA RABIČA

FRANCA SKUMAVCA

in

JANEZA SKUMAVCA

koga spodbódel. Daleč od tega.

Hotel sem samo spomniti na ljudi, ki so zaradi decembrske vstaje enainštiridesetega prvi dobili krogle v srce in v tilnik.

Pred dvajsetimi leti sem verjel, ko so mi rekli:

»Napišite, prosimo! Vse bo takoj izšlo v knjigi!«

Že ničlikokrat so me ljudje v življenju naplahtali. Takrat so me tudi. Dva meseca pisanja, da so potem življenjepise s fotografijami vréd na Jesenicah zaprli v bunker.

Na meni pa kot mōra leži ta večni dolg. Ne upam si ga z obrestmi izplačati.

Samo malo bi se vam rad oddóžlil. Umrlí ste tudi zato, da moji in jaz lahko v miru preživljamo srečne dneve.

JOŽE KRIZNAR

Rodil se 1911. leta v Naklem kot nezakonski sin Marije Kriznar iz Naklega. Njegov oče ni nikdar pomislil nanj, očim pa ga po poroki z njegovo materjo tudi nikoli ni prepisal na svoje ime. Otroštvo je preživel v novi materini družini s svojim polbratom in obema polsestrama. Njegov krušni oče Janez Mrak, ki je imel v Mojstrani svojo mizarstvo delavnico, je bil sin bivšega dovškega učitelja Matevža Mraaka.

Tudi vzgoja v učiteljski družini ni nič pomagala. Na svojega pastorka se nikoli ni mogel privaditi. Ob vsaki priložnosti mu je dal čutiti, da se je v družini zvalil iz kukavičje-gajca.

Prišla so leta, ko je bilo treba začeti hoditi v dovško šolo. Z lahkoto si je pridobival znanje. Učitelji so ga imeli radi. Toda zjutraj je bilo treba gnati krave past, po končanem pouku pa iskat jarce, ki jih je navsezgodaj zagnal na Žagino brdo in ki so se zalezli bogve kam v Planino! Če jih bo šele v mraku prignal domov, ga bo gospodar odzmerjal...

Še majhen je moral potem iti služiti za pastirja in za malega hlapčiča v Rateče, potem pa v Srednji vrh. Pri Vavčarjevih je ostal precej časa. Smilil se jim je revček pa še priden je bil povrh. Posajali so ga za skupno mizo, za katero je kósila družina in služinčad.

Pot ga je vodila h Grabnarju na Belci. Tu pa se je kar udomačil. Na žagi na Belci je dobil delo, pri Grabnarjevih sobico, domači pa so ga začeli šteti za svojega.

Domov v Mojstrano se ni vračal. Mati se je po smrti svojega prvega moža znova poročila, družina pa je s to poroko prišla z dežja pod kap. Koliko ljudi se je stiskalo v tisti leseni barakici pod Žaginim brdom pred Knezovim rovtom... Streslo ga je ob misli, da bi se jim moral pridružiti!

Nekaj let pred drugim svetovnim požarom se mu je posrečilo dobiti delo v jeseniški KID. Izpolnitev sanj, ki so jih negovali vsi proletarci naših krajev v tistih časih.

Joža Kriznar je bil resda preprost, neizobražen fant. O ljudeh, o svetu in o prekletem življenju pa je znal misliti po svoje. Poskusil se je celo v pesmicah. Bilo ga je preveč sram, da bi jih komu kdaj pokazal, toda v njih je zapisal prenekatero svoje bridko spoznanje:

Človek je zanj postal bitje, ki mu »po sreči, zlobi, hudobiji niti tiger ni enak«. Takole je zapisal v eni svojih pesmic:

»Razni narodi živé na sveti, vsak ga hoče celega imeti... Za mizo sedé ministri, velikaši – ti, revno ljudstvo, pa kanone báši!« (1940)

Andrej Lindau

Ob nemškem napadu na Poljsko leta 1939 so ga poslali v garnizon na Vrhniki. Tam pa je preveč odprl usta, začel udrihati po vojnah in vojskah, zato ga je komandir postavil pred četo ter mu zagrozil z ustrelitvijo, češ da je komunist (podatek mi je posredoval Janez Pavlovčič).

Leta 1941 so ga znova mobilizirali. Privlekel se je do slovensko-hrvaške meje, nato pa se že 11. aprila 1941 prikradel domov. Po kratkem počitku pri materi v Mojstrani je odšel spet na Belco. Polsestri Berti je zaupal, kam je skril revolver, ki da ga bo še krvavo potreboval.

Hitro se je zlaščel v taboru z enako mislečimi ljudi, z organizatorji narodno-osvobodilnega gibanja na Dovjem, v Mojstrani in predvsem na Belci. Od teh je prejemal tedaj še precej redki, ilegalni tisk ter ga dajal naprej ljudem, ki jim je zaupal. Takšni pa so bili pri nas v tistih prvih okupacijskih mesecih skorajda vsi.

Skupaj s Tončkom Hlebanja-Vahovim se je oddóčil za sabotažo:

Poleti 1941 sta pri čuvajnici pod Belco, kjer je sicer s svojo ženo živel železniški desetar Znidarič, obrnila zaklenjeno kretinico. Peskovni vlak je zdrcal na savski prod namesto v Kranjsko goro.

Ponižanja, ki jih je moral preživeti v svojih mladih letih, nekaj mesecev okupatorskega režima, delo v ilegalni organizaciji

(Nadaljevanje na 22. strani)

(Nadaljevanje z 19. strani)

začelo na Jelenščah. Tam je bilo tudi največ tistih domačinov, ki so računali, da bodo Nemci tja prišli najpozneje in so se prejšnjo noč umaknili na Jelenšče. Se preden je bilo bitke konec, je tam izkpravelo devetnajst domačinov; najmlajšemu je bilo enajst let, najstarejšemu čez sedemdeset.

Umik se je začel z nočjo. Vas je večinoma gorela, bataljon pa se je postopoma umikal na Jelovico. Če se niso hoteli postaviti uničenju, je bilo to nujno. Z njimi je šlo tudi nekaj vaščanov. Nekaj jih je bilo v gozdovih že prej, nekaj pa so jih Nemci v vasi zajeli in pozneje odpeljali.

Umik je bil organiziran, toda zima in sneg pred njimi ter požari in razdejano prizorišče tridnevni boj za njimi so delali nogo še težje. Končno je bataljon prišel na Jelovico, na Kališče, del borcev pa je odšel naprej na Mošenjsko planino. Tam je ta del — Pečnikov in Bičkov vod — zaradi izdajstva in hude zime 13. januarja 1942 doživel hud udarec.

Naslednje dni se je bataljon razdelil na več skupin, ki so odšle v razne kraje po Gorenjski.

Po umiku so imeli Nemci odprta vrata v vas. Zažgali so vse hiše, ki jih je bilo 82 — Novakove onstran grape niso — pobili in sežgali še triindvajset drugih vaščanov, da je bilo vseh ubitih domačinov enainštirideset, druge pa odpeljali in razgnali. Čez nekaj tednov — v februarju — so Dražgoše še minirali in jih zravnali z zemljo.

USPEHI IN POUK ZIMSKIH, PREDVSEM DRAŽGOŠKIH BOJEV

Res so bile Dražgoše žrtvovane, res so vaščani trpeli in bili pregnani, res jih je mučeniško padlo enainštirideset. Za domačine so bili ti boji veliko trpljenje, tragedija in nedolžno žrtvovanje, ki ga je vsilil surovi okupator! Toda: tridnevni dražgoški boji so bili najvišji vrh enomesečnih zimskih bojov Cankarjevega bataljona. Prvi podobni vrh je bataljon dosegel 12. decembra v Rovtu, ko je uničil policijski vod; drugega v bojih po vrhovih in globačah Poljanske doline med 24. in 28. decembrom 1941. V vsakem teh spopadov je padlo po 45–60 okupatorjevih mož;

— partizanov je vse tri dni v Dražgošah padlo le devet in le pet je bilo ranjenih. Čez dva dni — 13. jan. — pa je na Mošenjski planini v nekaj urah padlo kar 12 borcev.

— Nemci so imeli vsaj sto mrtvih in še enkrat več ranjenih, kar so vsa leta skrbno prikrivali; (nemških dokumentov o tem še nimamo);

— sovražnik se je lotil golorokih domačinov in tako pokazal svojo nemoč. To z namenom, da bi ljudski bes obrnili proti partizanom;

— partizani so se prvokrat oprijeli taktike frontalnega boja, kar pa so ocenjevali vsak dan sproti. Pokazalo se je, da so v tem trenutku delali prav, zakaj s tem so zlomili propagando, da so Nemci »nepremagljivi«. In to tako blizu njihovega »starega rajha«;

— Cankarjev bataljon je po tem boju dejansko ostal celovit, vendar se je zaradi zime in hudega okupatorjevega pritiska razdelil na več čet oz. skupin;

— končni rezultat teh bojov je bil, da Hitler še ni podpisal ukaza o priključitvi Gorenjske k »rajhu«. To je bilo prenešeno na »čas po vojni«;

— uspeh je bil tudi v tem, da ni prišlo do množičnega izseljevanja, ki so ga pripravljali Nemci. To pa je bilo več, kot je bilo ob nemški moči in načrtih mogoče pričakovati.

Ti boji so torej mejnik po vrsti uspešnih partizanskih udarcev, ki so v tako občutljivi pokrajini spremenili okupatorjeve načrte. Dražgoše so dale odločen odgovor, da ne more priti do mirnega uvajanja novega reda, kar je razglašala nacistična propaganda.

Okupator sam je pomembnost teh bojov in dogodkov skrival in v tistih dneh ni v svojih časopisih prav z nobeno besedo ome-

njal, kaj se je zgodilo v Dražgošah. Ni skrival le svojih zločinov, temveč tudi vojaško-politični poraz. Šele pozneje so v pokrajinskem časopisu Karawanken Bote napisali, da so enote njihove »Wermacht« zasledile ostanke bivše jugoslovanske vojske ter jih v tridnevni bojih okoli Dražgoš uničile. Pri tem pa je treba povedati, da je bil tedaj nemški okupatorski stroj resnično močan, njihove vojaške sile pa v silni številčni in tehnični premoči. Prav zato je bil kljub umiku boj Cankarjevcev v Dražgošah dejansko velika zmaga, ne le velika, temveč tudi legendarna.

Zelo zanimiva je tudi izjava nemškega oficirja, ki je med drugim dejal o partizanskem poveljniku: »... Njegov komandant zasluži najvišje odlikovanje in pohvalo, vendar pa bi mu z veseljem rezal jermene s hrpta!«

Ne glede na število padlih in ranjenih je bil ta boj silno pomemben. O tem poleg naštetega pričča veliko število napadalcev, vso pomembnost pa poudarja tudi sestav nemškega poveljstva. Napad na Gorenjski bataljon v Dražgošah so namreč vodili: dva policijska generalajtnanta — Rösener

in Schreyer, ki sta imela na voljo še enega polkovnika, dva podpolkovnika in celo vrsto drugih oficirjev. A Hitlerjevi oficirji z generali na čelu so na tej dražgoški preizkušnji padli.

Tako je Cankarjev bataljon po vrsti hudih spopadov in zmag dobojeval v Dražgošah največje.

Zato ni čudno, da so nemška poveljstva boje v Dražgošah imenovala kot »Grosseinsatz« — Veliki podvig.

Zato dražgoški boji, ki so potekali od 9. do 12. januarja 1942, sodijo v vrsto tako velikih revolucionarnih dogodkov, kot so bili železniški štrajk 1920. leta, boji z Orjuno 1924. leta, tekstilni štrajki in druge velike stavke ter dogodki med 1935. in 1940. letom. Bili so tudi revolucionarna šola. Če so revolucionarna predvojna dejanja rahljala buržoazno oblast, so decembrski dogodki 1941. na Gorenjskem slabili moč silovitega nacističnega okupatorja. To še posebej velja za zagrizene boje v Dražgošah, ko se je Cankarjev bataljon spoprijel z dotlej nepremaganimi Hitlerjevimi enotami.

ANA STAZE

Cilj

vsak trenutek
znova
vsak trenutek
znova
proti cilju

proti svetli piki
proti svetlemu obzorju

korak naprej
korak nazaj
korak v levo
korak v desno
vrtiš se v krogu
čakaš z iztegnjenimi rokami

povsod svetla pika
povsod svetlo obzorje

deklica prodaja vžigalice
sama sama
premražene roke
žalostne oči
deklica razcapanka
mrtvo telesce zjutraj

vsak trenutek
znova
vsak trenutek
znova
proti cilju

proti svetli piki
proti svetlemu obzorju

obsodili so ga tatvine
nič več prijatelj
prekleti pankrt
vzgojni zavod
obesil se je
ta ubogi zlati fant

korak v levo
korak v desno
korak naprej
korak nazaj

ti četrtinski takt
pleši valček
pleši pleši črni kos
kako bom plesal
če sem bos
če sem bos

proti svetlemu obzorju

za devetimi gorami
ni več gora
za devetimi vodami
ni več voda
nebesa morda
oh kje pa
oh kje pa

proti cilju
vsak trenutek
znova
proti cilju

oj ti šepasti vrag
pil si iz lobanje

kaj res niste vedeli

da vsi pijemo iz lobanj

kaj res niste vedeli

da ne smete kaditi v slaščičarnah
tja zahajajo otroci
z zdravimi pljuči
in zdravimi srci
in zdravimi želodci

kaj res niste vedeli

da je nekoč nekje
živel labod
ki je jedel bisere
vendar ne piškavih
da ne bo pomote
pravljica za bogate otroke morda
oh kje pa
oh kje pa

kaj res niste vedeli

da tam na oni strani obzorja
ne potrebujejo več boga

vsak trenutek
znova
spet in spet

z bolečo hrbtenico
ali objokanimi očmi
ali s ciničnim nasmehom

proti svetli piki
proti svetlemu obzorju

Franc Konobelj-Slovenko

Ivan Vovk-Živan

Vovk in Rabič sta nato odšla v Mojstrano, kjer se je v hiši Jožeta Pezdirnika zbralo že precej upornikov. Odšli so napast graničarsko postajo. Toda nekdo jih je izdal in graničarji so jih pričakali v zasedi za poslopjem postaje. Ko sta Vovk in Rabič naskočila in razorožila stražarja, je vsa posadka planila nanju. Pri umiku je Rabič padel, smrtno zadet.

V osvobojenem Dovju pa so uporniki hiteli požgat cestni most pri Belci in žagat drevje ob železniški progi. Ker ni uspel napad v Mojstrani in ker se je na glavni cesti z Jesenic ustavilo nekaj nemških avtomobilov, na katere so začeli streljati, ni bilo mogoče zažgati še železniške postaje. Proti jutru so se uporniki umaknili iz Dovjega v hrib severno nad vasjo, nato pa naprej proti Vrsam, kjer se jih je do jutra zbralo že več kot sto. Toda izsledile so jih ženske in prinesele novico, da Nemci groze s požigom vasi, če se moški ne vrnejo, nakar se je število upornikov zmanjšalo. Preostali so se umaknili na rovt za Borovlje in se formirali v triglavsko četo. Orožnike, ki so jih ujeli na Dovjem, so en dan vodili s seboj, 17. decembra zvečer pa so jih izpustili. Ena skupina upornikov, ki jih je vodil Ivan Vovk na mojstranski strani, je odšla na Mežakljo. Obe skupini sta se 28. in

29. decembra združili na Zabreški planini. 16. in 17. decembra je iz Dovjega, Mojstrane in Belce sodelovalo v vstaji 124 ljudi, vendar jih je le malo ostalo v partizanih. (158)

Orožniško okrožje Radovljica je 24. decembra 1941 takole poročalo o vstaji v predelu Dovjega in Mojstrane:

»Vstaja naj bi se začela 17. 12. V resnici je od 16. do 18. 12. izostalo z dela v jeseniški železarni 140 delavcev, ki pa so v naslednjih dneh prihajali nazaj, tako da jih je sedaj le še malo odsotnih.

Tisti dan, ko je prišel gauleiter, so bile na cesti od Jesenic proti Kranjski gori na 7 mestih barikade in pretrgani telefonski vodi. Prejšnji večer so likvidirali orožniško postajo Dovje, orožnikom je po 24 urah uspelo pobegniti.

Isti večer so komunisti nameravali likvidirati graničarsko postajo v Mojstrani. Ta pa je bila prej na to opozorjena in je napad odbila. V nočnem obstreljevanju je bil ustreljen neki komunist, graničar pa je bil ranjen.

Kljub temu je gauleiter lahko nadaljeval vožnjo. To je bila v glavnem zasluga orožništva, ki je bilo v spremstvu, kakor tudi orožniških postaj...

Čeprav lahko rečemo, da je vstaja zadušena, pa bojevanje s tolkami še dolgo časa ne bo končano, čeprav so prispele tudi večje enote. (159)

Kot v Poljanski dolini je tudi na območju radovljiskega okrožja okupator na množično vstajo odgovoril najprej z uknitvijo manjših in najbolj izpostavljenih orožniških postaj. Tako je orožniško okrožje Radovljica 17. decembra po ustnem ukazu orožniškega glavarja v Kranju ukazalo opustiti orožniške postaje v Kranjski gori in Dovjem, Zgornjih Gorjah, Bohinjski Beli in Bohinjski Srednji vasi, Breznici in Begunjah, Brezjem in Podnartu ter z moštvom opučenih postaj okrepiti sosednje postaje na Jesenicah, Bledu, v Bohinjski Bistrici, Radovljici in Podbrezju. Ukazalo je tudi, naj bodo orožniška stanovanja ponoči zaprta in posamezne orožniške postaje »tako zavarovane, da lahko vsak čas z uspehom odbijejo vsak napad«.

Orožniki morajo prenočevati na orožniški postaji, njihovi svojci naj takoj zapustijo Gorenjsko itd. (160) Nemški okupator je bil torej prisiljen, da v dveh dneh, tj. 17. in 18. decembra zaradi množične vstaje opusti na Gorenjskem kar 18 orožniških postaj. (161) Poleg orožniških postaj je okupator takrat opustil mnoge šole — na uporniškem območju so nemški učitelji sami prenehali poučevati, v večjih krajih, npr. v Ovsišah, Kropi, Kamni gorici, Lešah, Ljubnem in na Bledu pa so se v šole vselile nemške policijske in vojaške enote. (162)

V. OKUPATORJEVI MAŠČEVALNI UKREPI PROTI UPORNIKOM

Ze v enem od prejšnjih poglavij smo prikazali, kako je nemški okupator odgovoril na veliko zmago Cankarjevega bataljona v Rovtahu in na množično vstajo. V zvezi z opisom poteka vstaje smo sledili tudi akcijam okupatorjevih oboroženih enot, seveda po podatkih, ki so nam že na voljo. Na tem mestu pa nas zanima predvsem to, kako se je okupator vedel do tistih upornikov, ki jih je ujel ali ki so se sami vrnili domov. Lahko bomo podali le splošen pregled, saj bi za natančnejši prikaz potrebovali posebno razpravo.

Ze dogodek v Nomnju, ko so nemški policisti ustrelili dva ujeta upornika iz Koprivnika in njuni trupli vrgli v gorečo hišo, ni napovedoval nič dobrega. Res je okupator takoj začel loviti in zapirati tiste upornike, ki so se vrnili domov. Vsaj za tiste, ki so bili zaposleni in so dan ali dva izostali od dela, je vedel, da so se udeležili vstaje. In samo iz jeseniške železarne je imel registriranih okrog 140 oseb. Kako je

bilo po nekaterih vaseh, smo videli na primeru Koprivnika in Gorjuša, kjer so Dijakove obremenilne izjave spravile za rešetke več kakor 30 ljudi.

Iz nekega poročila komandanta varnostne policije in varnostne službe na Bledu s konca leta 1941 izvem, da je npr. sklenil, da bo iz Dovjega in Mojstrane nasilno izgnal svoje tistih upornikov, ki so prostovoljno odšli v partizane, in da so vsem drugim zagrozili s hudimi posledicami, če bi še naprej verjeli partizanskim novicam o šibkosti nemškega rajha in nameravanem izganjanju prebivalcev z Gorenjskega. »Pretežno s tem argumentom bomo vplivali na prebivalstvo, ki se bolj boji zapustiti posestvo in imetje kakor pa ustrelitve,« pravi to poročilo. (163)

Ker je množična vstaja najprej splahnela v bohinjskem in jeseniškem kotu, ki sta po okupatorjevi ozemeljski razdelitvi Gorenjske spadala v radovljisko okrožje, je lahko seveda najprej obračunal z uporniki iz tega okrožja. V zgoraj navedenem poročilu je o tem okrožju povedal sledeče: »Velik del oseb, ki so zbežale v okraju Radovljica, se je medtem že vrnil. Na Jesenicah, odkoder je v začetku zbežalo 140 oseb, jih manjka še 20, v Bohinjski dolini, kjer je zbežalo nekaj nad 200 ljudi, jih manjka še 30. Del tistih, ki so se vrnili, smo že aretirali in jih zaslišujemo. V splošnem bi lahko ugotovili, da je ljudem predvsem manjkalo potrebno pojasnjevanje. To se sedaj z gauleiterjeve strani vrši z velikim poudarkom. Ustrezne razglase so v veliki nakladi razdelili med prebivalstvo. (164)

Pri poslednjih stavkih tega poročila je treba upoštevati to, da je takrat bil še velik del upornikov v partizanih, in sicer v Poljanski dolini in so jih — spričo vojaških neuspehov v boju proti Cankarjevemu bataljonu — skušali spraviti domov s propagandnimi sredstvi. So pa kljub temu večino upornikov, ki so se vrnili domov, odpeljali v Begunje in po zaslišanju v nemška delovna in koncentracijska taborišča, nekatere pa celo v smrt.

Iz nekaterih okupatorjevih poročil lahko dobimo že natančnejše podatke o številu upornikov in o usodi, ki jim jo je namenil okupator. V poročilu komandanta varnostne policije in varnostne službe na Bledu z dne 20. februarja 1942 piše:

»Z območja občine Gorje se je udeležilo vstaje okoli 100 oseb, in sicer neposredno z odhodom v partizane ali posredno z dajanjem vesti, živili itd. Aretirali smo jih že in tudi zaslišali. Oba že navedena vodja vstaje (Stane Bokal in Tomaž Godec — op. T. F.) sta zbežala. Njiju kakor tudi majhnega števila tistih oseb, ki so se pridružile tolpi, do sedaj nismo mogli prijeti. Pobege osebe smo popisali in za njimi izdali tiralice. Od tistih, ki smo jih aretirali na območju občine Gorje, bo na osnovi zbranih podatkov ostalo za sedaj 45 v zaporu, 16 med njimi, ki so se aktivno udeležili akcij z orožjem v roki ali s sodelovanjem pri postavljanju cestnih ovir ali v boju proti policijskim silam, bomo ob doletenem času usmrtili. Zaplenili smo razno orožje, strelivo, več komunističnih zastav in še drugo gradivo.

Preiskava o aretiranih iz drugih krajev še ni končana. Nujno potrebni so strogi ukrepi, ker se je ponovno izkazalo, da ni nihče od prebivalcev, ki so deloma že pred izbruhom vstaje vedeli za razne priprave, o njih obvestiti oblasti. (Podčrtal T. F.) (165)

Isto poročilo na drugem mestu govori tudi o številu do tedaj aretiranih upornikov v drugih predelih:

»V okraju Škofja Loka smo aretirali kakih 150 oseb, ki so se v času vstaje v škofjeloškem okraju priključile k banditom in se nato vrnile domov.

Na območju Nomnja smo prav tako uspeli zapreti okoli 40 oseb, ki so sodelovale pri postavljanju cestnih ovir in pri napadu na oddelek zaščitne policije. Iz posameznih zaslišanj smo dobili pomembne podatke o (Nadaljevanje na 14. strani)

(Nadaljevanje s 19. strani)
izgradnji in sestavi tolp ter o storilcih ali o akcijah, ki so jih ti storili. (166)

Za namoma podatkov, koliko upornikov, ki so se vrnili domov, je bilo aretiranih na območju občine Dovje in Jesenice. Nemškemu okupatorju je ob množični vstaji postalo jasno, da je skoraj vse slovensko prebivalstvo na Gorenjskem na strani Osvobodilne fronte. Lahko je ugotavljal, da je velik del ljudi vedel, da se pripravljajo množična vstaja, pa vendar ni bilo izdajalcev. Nasprotno pa smo na primeru bohinjskega kota videli, kako je po neuspehu vstaje raslo število tistih, ki so iz strahu ali zavestno naznanjali partizane. Okupator je lahko tudi spoznal, da imajo Slovenci kljub številnim odredbam nemških oblasti o obvezni oddaji orožja in streliva, ki so grozile celo s smrtno kaznijo, doma še orožje in strelivo. Zato je komandant varnostne policije in varnostne službe za Gorenjsko 20. decembra 1941 izdal ukaz svojim izpostavam, naj se povežejo z enotami zaščitne policije, da bi izvedli bliskovite preiskave prizadetih vasi. O samem načinu teh preiskav ni povedal sledeče: »Pri teh preiskavah ni treba aretirati samo kakšnih sumljivih ljudi, temveč je treba tam, kjer bi našli orožje in strelivo – in zadostuje že en sam samcati naboj – krivce ustreliti na kraju samem.« (167) Tisti dan je izdal tudi navodilo, naj »takoj brez izjeme zaplenijo vse radijske sprejemnike, ki jih imajo Slovenci, pustijo jih naj le pri uradih, Nemcih iz raja in popolnoma zanesljivih volka-deutscheryh.« (168) Tako je bila Gorenjska prva slovenska pokrajina, kjer je okupator vsem Slovincem pobral radijske sprejemnike. V Ljubljani npr. je to storil šele v začetku aprila 1942.

VI. SKLEP

Vstaja na Gorenjskem decembra 1941. leta je bila prava množična vstaja, kakršne v letu 1941 ni bilo v nobeni drugi slovenski pokrajini. Po podatkih, ki jih je zbral Ivan Križnar, (169) se je v njej za krajši ali daljši čas z velikega dela Gorenjske priključilo k partizanskim enotam 665 novih borcev. Čeprav je bilo med njimi še vedno 356 de-lavcev, pa je bilo tudi že 175 kmetov. Pestra socialna sestava in raznolik pred-vojna politična pripadnost upornikov do-kazuje, da so organizatorji dosegli širino, za katero sta si Komunistična partija Slovenije in Osvobodilna fronta prizadeva-li že od prvih dni narodnoosvobodilnega boja in še od prej.

Veliko število upornikov dokazuje, da so organizatorji imeli pri pripravi velik uspeh, morda celo večjega, kakor pa so pričakovali. V političnem pogledu so za vstajo izbrali pravi čas, tj. obdobje prvih nemških neuspehov na vzhodni fronti, prehoda rdeče armade v protiofenzivno, vstopa Združenih držav Amerike v vojno itd., razširjenost Osvobodilne fronte in pripravljenost ljudi za uresničevanje nje-nega programa, neuspeh nacistične okupa-cijske politike itd. Tudi v vojaškem pogledu je bil čas dobro izdelan, saj je bilo takrat na Gorenjskem zelo malo policijskih enot, približno toliko kot pred začetkom vstaje julija 1941. Niso pa seveda mogli vedeti, da se bodo razmere na Gorenjskem kmalu in korenito spremenile, saj so zaradi partizanske zmage pri Rovtavi prišle v deželo številne policijske in druge enote.

Tudi načrti posameznih štabov za prvi ofenzivni sunek so bili dobri in so z njimi povsod iznenadili okupatorja. Moral je priznati, da je bila vstaja »bliskovita in dobro organizirana« ter je zaradi tega moral v svoji nemoči naglo in hkrati opustiti 18 orožniških postaj. Toliko hkrati mu jih ni bilo treba opustiti nikdar več, niti takrat ne, ko so na Gorenjskem operale že partizanske brigade. Kaže pa, da posamezni štabi niso imeli načrtov za trajnejše vojskovanje, tj. za primer, če jim ne bi uspelo z enim zamahom osvoboditi celih

območij. Menim, da je bila ravno v tem ena od temeljnih pomanjkljivosti priprave. Dogače namreč ni mogoče razumeti, kako je mogla večina upornikov na nekaterih ob-močjih že po enem ali dveh dneh, tj. še preden je okupator poslal nove sile in jih začel z njimi zasledovati, oditi domov. To kaže tudi na to, da mnogi uporniki niso bili pripravljeni, da se za vedno priključijo partizanom in so jih okupatorjeve grožnje ali obljube, spoznanje, da bo vojna še dolgotrajna, pomanjkanje orožja in opre-me, prihod novih nemških policijskih in vojaških enot itd. demoralizirali, da so odšli domov. Po že zbranih podatkih so se vrnili 403 uporniki. Manj demoralizacije in omahovanja je bilo v Poljanski dolini, kjer je bil Cankarjev bataljon in kjer je vstaja trajala dalj časa. Tam se je vrnila domov dobra polovica ali 156 novodošlih upor-nikov, medtem ko jih je v partizanih ostalo okoli 130. (170)

Množična vstaja na Gorenjskem de-cembra 1941 je pokazala tudi to, da rezul-tati ne morejo biti trajnejši, če ni poskrbljeno za orožje, strelivo, opremo, prehrano, bivališča itd. Na tako izpos-tavljenem območju, kot je Gorenjska, namreč ni mogoče imeti dalj časa večjega števila neoboroženih in neopremljenih partizanov, zlasti velja to za zimski čas in takšne snežne razmere, kakršne so bile pozimi 1941–1942. Menim, da so bili organizatorji vstaje na Gorenjskem de-cembra 1941 premalo pozorni na ta vpraša-nja, ki pa so se že kmalu pokazala kot zelo pomembna. Ni še pojasnjeno, ali so se organizatorji že prej dogovorili, da bodo stopili v akcijo 16. decembra (Cankarjev bataljon z napadom na postojanko Črni vrh, Prešernov bataljon z napadom na vlak in železniško postajo Nomenj in skupina v Dovjem in Mojstrani na tamkajšnji po-stojanki) ali pa so posamezne enote same izbrale čas napada. V vsakem primeru je bilo kljub šibkim sredstvom za zvezo opravljeno odlično. Nepojasnjeno je tudi, zakaj razmeroma močna skupina pod Stolem ni bila aktivna.

Kot smo videli, so organizatorji vstaje računali tudi na nerazpoloženje nemških vojakov, zlasti Luksemburžanov, za vojskovanje proti partizanom. Čeprav je po nekaterih podatkih baje prišlo do upora Luksemburžanov na Bukovem vrhu in pri Dražgošah, pa vendar ta, spričo velikega števila drugih nemških enot na Gorenj-skem, ni bil kdo ve kako odločilen. Po nekaterih zanesljivih podatkih naj bi šele proslava rojstnega dne velike vojvodinje luksemburške v nekem javnem lokalu v Sentvidu nad Ljubljano v drugi polovici januarja 1942 povzročila aretacijo mnogih Luksemburžanov in njihov odgon v kon-centracijska taborišča. (171) Edvard Kar-delj je v svojem poročilu vrhovnemu ko-mandantu Josipu Brozu-Titu 29. marca 1942 kritiziral gorenjsko partijsko vodstvo in partizanski štab, da se nista znašla in pravočasno vključila upornike v partizan-ske enote (to velja samo za nekatera območja) in nista tudi znala izkoristiti upora Luksemburžanov. (172)

Kljub nekaterim pomanjkljivostim je bila množična vstaja na Gorenjskem de-cembra 1941 zelo pomembna. Ostala je v zavesti narodnoosvobodilnega gibanja in tudi okupatorja kot eden najpomemb-nejših dogodkov v vsem času vojne. Ker je zlasti z začetnim uspehom pokazala moč Osvobodilne fronte in partizanstva, je vod-stvo narodnoosvobodilnega gibanja za Slovenijo na njenih izkušnjah začelo pripravljati načrt za osvoboditev Gorenj-ske v spomladanski ofenzivi. (173) Nemški okupator pa je zaradi neugodnega obraču-na svoje dotedanje okupacijske politike v Sloveniji – in decembrska vstaja na Go-renjskem je bila vsekar njegova najbolj neugodna postavka – sklenil ponovno odložiti že dvakrat odloženo priključitev slovenske Štajerske in Gorenjske k nemškemu rajhu. (174)

OPOMBE

(1) M. Mikuz: Pregled zgodovine narodnoosvobo-dilne borbe v Sloveniji, I. knjiga, Ljubljana 1960, str. 255–270 (navajam: Mikuz, Pregled NOB); I. Križnar: Socialna in politična pripadnost borcev partizanskih enot na Gorenjskem in Štajerskem v letu 1941. Pripev-ki za zgodovino delavskega gibanja, 1966, št. 1–2, str. 318–321 (navajam: Križnar, Socialna in politična pripadnost borcev); T. Ferenc: Narodnoosvobodilni boj na Gorenjskem januarja 1942, TV 15, 28. 5.–1. 10. 1988.
(2) Ivan Bertonec-Johan: Ljudska vstaja v zgor-njem delu Gorenjske leta 1941. Pripevki za zgodovino delavskega gibanja, 1961, št. 1–2, str. 371–386 (navajam: Bertonec, Ljudska vstaja); M. Žakelj: Oh dvaj-setletnici decembrske vstaje, Lotki razgledi, VIII, 1961, str. 27 (navajam: Žakelj, Oh dvajsetletnici decembrske vstaje); I. Jan: Dražgoše, Ljubljana 1961, str. 31–50 (navajam: Jan, Dražgoše); F. Dijač: Decembrska vstaja v blejsko-bohinjskem kotu, Gorenjska v borbi za svobodo, Kranj 1961, str. 34–36 (navajam: Dijač, De-cembrska vstaja); isti: Čuvarki slovenskih domov, Boj pod Triglavom, Gorje pri Bledu 1966, str. 92–101 (navajam: Dijač, Čuvarki); I. Jan: Viharji decembra na Gorenjskem, Borec, 1961, str. 655–662 (navajam: Jan, Viharji decembra); F. Konohelj-Slovenko in Ivan Vovk: Zivani: Decembrska vstaja v zgornji savski dolini, Gorenjska v borbi za svobodo, Kranj 1961, št. 6, str. 37–42 (navajam: Konohelj-Vovk, Decembrska vstaja).

(3) Glej Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knj. 1, dok. 77, 85, 86, 94, 103, 104 in 120.
(4) Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knj. 1, dok. 94.

(5) Miha Marinko: Moji spomini, Ljubljana 1971, str. 257–258 (navajam: Marinko, Spomini).

(6) Zbornik dokumenta i podataka o narodnooslo-bodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, tom II, Bilten 1, 10. 1941, str. 71–74. Kolikor vem, je poročilo v Bil-tenu edini ohranjen pisni vir iz tistega časa, ki govori o sestanku v Stolicah. Zato bi bilo treba popraviti Marinkov podatek v Spominih o dokumentih, ki so ostali v arhivu Vrhovnega štaba. (Marinko, Spomini, 258).

(7) Npr. P. Moraca: Vstaja 1941. Komunist 27. av-gust 1971.

(8) Tone Ferenc: Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945. Maribor 1968, str. 363 do 372.

(9) Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knj. 1, dok. 98.

(10) Med Ljubljano in drugimi jugoslovanskimi revolucionarnimi žarišči, Ljubljana v ilegali, I. knj., str. 77 in 84–88.

(11) Da je Tito dal nek tovrsten predlog, bi sledilo iz poročila F. Leskoka konec novembra 1941, v katerem pravi: »Velika napaka je bila, ker smo imeli čete na več krajih po Sloveniji brez stika z Gl. štabom in nismo, kakor piše v našem pismu, koncentrirali večje moči na enem kraju in razdelili terena. Mi smo to pred padcem snega sicer začeli in določili teren, kakor je predlagal Štari. (Podčrtal T. F.) Sneg je pa sovraznik izkoristil za udarec. Naši pa protiidarca niso vrnili, ampak (so) se zasledovali od sovražnika razbežali. Mi sedaj to napako popravljamo in z navodili nam hote pri tem mnogo koristili. Priznati moramo, da smo mnogo zamudili.« (Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knj. 1, dok. 86). Ker v tem poročilu piše, da se niso preleteli Titovega pisma (verjetno iz srede oktobra 1941), gre verjetno za Titov ustni predlog Leskoku in Marinku v Stolicah ali Ljuzi v Srbiji.

(12) Mikuz: Pregled zgodovine NOB, 264–271.

(13) Pr. Marinko, Spomini, 261–262.

(14) Naredba glavnega poveljstva slovenskih parti-zanskih čet štabu I. grupe odredov 29. IV. 1942 o nalo-gah I. grupe v zvezi z načrtom glavnega poveljstva za vstajo na Gorenjskem (Zbornik dokumentov in podat-kov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del VI, knj. 2, dok. 64 – navajam: Zbornik dok. NOB); pismo E. Kardelja Titu 29. III. 1942 (Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knj. 1, dok. 151).

(15) Glej poročilo CK KPS 5. XII. 1941, Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knj. 1, dok. 94.

(16) Zbornik dokumenta i podataka o narodnooslo-bodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, tom II, knj. 2, dok. 24.

(17) Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knj. 1, dok. 86.

(18) Zbornik dok. NOB, VI/1, dok. 81.

(19) Glej Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knj. 1, dok. 86, op. 2.

(20) Archivio Centrale dello Stato, Roma, Direzione generale P. S., Div. aff. gen. e n. a., 1930–1955, anno 1941, busta 8.

(21) Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knj. 1, dok. 86 in 94.

(22) Pismo vrhovnega štaba narodnoosvobodilnih partizanskih oddelkov Jugoslavije 2. I. 1942 izvršnemu odboru OF, Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knj. 1, dok. 110.

(23) Jevoni 1941 je CK KPS imenoval novi pokra-jinski komite KPS za Gorenjsko, ki so ga sestavljali: sekretar Tone Dolinšek-Metod in član Lojze Kebe. Stane Žagar, Jože Gregorčič, Tomo Brej in Mira Tomšič. Novembra 1941 sta CK KPS in glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet imenovala štab gorenjskih partizanskih enot. Komandant tega štaba je postal Stane Žagar, namestnik komandanta Jože Gre-gorčič in politkomisar Lojze Kebe. Jože Gregorčič je bil tudi komandant Cankarjevega bataljona, medtem ko je bil politkomisar bataljona Ivan Bertonec-Johan.

(24) Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knj. 1, dok. 94.

(25) Glej op. 20.

(26) Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knj. 1, dok. 103.

(27) Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knj. 1, dok. 94.

Požgane Dražgoše

imeli v bojih s partizani več izkušenj. Brne-nje kamionov je bilo slišati vsi noč in obveščevalci so našli tudi devetindvajset tih tovornjakov.

Cankarjevci so sicer utrujeni in premra-ženi v glavnem počivali, vendar so skrbeli tudi za varnost. Najbolj pereče je bilo po-manjkanje municije. Nekaj tisoč kosov so je imeli skrite nad Besnico, nekaj pri Mo-horju. Ponjo so šli prostovoljci. Proti jutru so utrujeni in nemški zasledam nakljub prinesli okoli pet tisoč nabojev.

Štab je potihem računal tudi na mož-nost, da Nemci ne bodo dolgo napadali, kajti taka je bila njihova taktika doslej, toda pripraviti se je bilo treba tudi na naj-hujše.

Vaščani so tisto noč večinoma mirno spali po hišah, vendar so nadaljnji razplet pričakovali s tesnobo v srcih. Pomagali so partizanom tudi s hrano, toplim čajem in mlekom, hkrati pa so od partizanov zvede-li, da Nemci niso mogli pregnati upornih branilcev in da so oficirji morali poditi vojske v zasnežene bregove celo z orožjem.

Mrzla januarska noč je bila napeta, ži-vahna in negotova.

NASLEDNJI DAN SE JE ZAČEL STOPOVSKIM OBSTRELJEVANJEM

Komaj se je zdanilo, so v soboto, 10. ja-nuarja, zjutraj že začeli bruhati topovi. Že po glasu je bilo čuti, da streljajo s topovi večjega kalibra. Ponoči so namreč privlekli baterijo srednjih topov. Ko je bilo topniške priprave konec, je začela napadati pehota. Ostanke izstreljenih granat so ljudje našli tam že med vojno in takoj po njej.

Največ granat je bilo usmerjenih na središče, kjer je bil tudi batalonski štab. To jutro so granate povzročile več škode kakor prejšnji dan. Gorelo je tudi več senikov, ki so se vneli od zažgalnih granat. Čuti je bilo, da napadaleci hočejo z merjenjem nad vas razbiti neposredno zaledje. Od drobcev granat so zadoneli tudi zvonovi v cerkvi, kjer je bil v stolpu od časa do časa tudi partizanski mitraljezec. Granata je zadela celo begajočega prašiča, ki je ušel iz goreče-ga hleva. Najzanimivejša pa je bila tista, ki je priletela natanko v sobo hiše, kjer je bil štab in se neeksplozivno zapčila v steno nad pečjo.

Nemci so napadli na vsej »fronti« in ta dan so bili topovi zelo nevarni. Zato je po-veljstvo večini mitraljezcev velelo, naj streljajo na nemške topničarje v Rudnem, če so jim le dosegljivi. V resnici so jih več-krat razgnali in enega celo ranili. To je bil svojevraten dvoboj partizanskih mitraljez-cev z nemškimi topničarji.

ODKRITA SKALA JELENCA – BIČKOVA

Pri Bičkovem oddelku ta dan sicer ni bilo najhujše, toda medtem so Nemci na nasprotni vzpetini na Križu in pri Novaku postavili težke mitraljeze. Odtlej so ti tolkli vzdolž dražgoških položajev in ne-varno oteževali partizanske manevre. Megle so se še vedno vlačile po pobočju, a sredi dopoldneva so se spet razkadle. Tedaj se je nad Bičkovimi borci iz obrašče-nega pobočja pokazala štrleča in vabljiva skala. Tja gor sta brata Bička, Henrik in France, najprej postavila en mitraljez, potem pa še drugega. Od tod se je vnel oster dvoboj z nemškimi težkimi mitraljezi na Slemenu. Toda Henrik je bil v temni obleki in v vojaškem plašču preveč viden, zato je na skali streljal največ njegov brat vodnik France, kajti prikrival ga je bel plašč.

Poslej sta oba partizanska mitraljezca uspešno tolkla po nemških položajih ter po kolonah, ki so se hotele približati Jelen-skam. To je bil največji uspeh in posebnost tega dne. Tedaj je ta skalnati hrbet začel dobivati ime Bičkova skala.

Nemci so tudi na drugih odsekih pritiskali ves dan in tako izvedli še pet, šest ju-rišev. Sobota je bila huda in nevarna. Pri-nesla je tudi prvi dve partizanski žrtvi.

Zaradi varnosti je bila proti Kališniku, to je na rob Jelovice, na pot, ki vodi od Mošenjske planine, poslana desetina s strojnico. Ta naj bi preprečila kak nenaden nemški prodor v hrbet. Lahko bi prišli iz Radovljice čez Mošenjsko planino na Jelo-vici. Sicer je bilo tam veliko snega, toda vozniki so zgazili pot, po kateri so vozili les.

To soboto sta bili vas in njena bližnja okolica ena sama fronta. Pri obrambi je so-delovalo tudi nekaj vaščanov, več pa so imeli dela in skrbi s svojimi družinami, z živino in gorečimi hlevi. Med ropot in splošni trusšč so se mešali klici na pomoč in partizani, so, kolikor je bilo pač mogoče, pomagali prizadetim domačinom.

Nemci so čez dan res prišli do prvih hiš, a so jih partizani spet odbili.

Nemci so imeli proste roke. Poveljstvo jim je obljubilo, da bodo v Dražgošah lahko počeli, kar bodo hoteli. To jim bo na-grada, če prodrejo tja. Na njihovih položaj-jih je dišalo tudi po rumu.

PARTIZANI HUDA DRUGI DAN NISO ŠLI IZ DRAŽGOS

Ceravno je dražgoška »fronta« ta dan le stežka držala, so se vendar tudi ta večer Nemci spet morali umakniti, ne da bi zlomili partizansko obrambo. Tisti večer je

(Nadaljevanje s 17. strani)

nemški oficir v gostilni na Čenčurji razka-čen rekel:

»Saj je huje kot na vzhodni fronti! Tudi na Poljskem in v Franciji nisem doživel kaj podobnega. Takih strelcev še nisem srečal.«

Proti večeru so se v vas vrnili tudi možje, ki so na Jelovici sekali in vozili les. Ko so videli razdejanje ter nevarnost, so nekateri šli ta večer pobrali družine in ne-kaj najnujnejšega ter se vrnili nazaj v gozd, kjer so imeli baje.

Vse to in dejstvo, da so Nemci ponoči spet dobili okrepitev, je govorilo, da bo na-slednji dan morda še hujši.

Zima pa izredno huda, januarska! Nemci so spet odvažali s plahtami pokrite kamione, na katerih so bili mrtvi in ranjeni vojaki in policisti.

Štab bataljona je zvečer pretresal, kaj bi ukrenili: se umakniti ali vztrajati na po-ložajih? Čudilo so se, da jih Nemci ne puste pri miru, ko vendar vidijo, da je njihova obramba trdna. Bataljon pa je bil resnično že precej utrujen in premražen in spet je primanjkovalo municije.

Morali so misliti tudi na umik, zakaj prav nič ni kazalo, da bodo Nemci popusti-li. Nekateri so bili za umik že ta večer, vendar je zmaga misel, da vasi ne morejo pustiti same. Sicer pa bataljon pravzaprav še ni prejel nobenih občutnih udarcev. Bil je še trdna, disciplinirana, dobro razpolože-na vojaška enota. Poskusili pa bodo z enim vodom udariti k cesti in napasti nemške topničarje in kamione desnega boka ter hkrati ugotoviti, če je mogoče preboj na drugo stran proti Poljanski dolini. Na Jelo-vico ne bi šli radi, kajti tam bi bili preveč odrezani od ljudi in prepuščeni mrazu in visokemu snegu.

Tako so ostali v Dražgošah, a poskus skupine, ki se je hotela prebiti do ceste, je propadel. Prezgodaj so naleteli na nemške zasede. Uničili so le njihovo telefonsko zve-zo.

NEDELJA – TRETJI DAN BOJA – PREBITI POLOŽAJI

To je bila po dolgih desetletjih prva ne-delja, da v cerkev ni bilo nikogar. Nemci so spet zgodaj zjutraj začeli z napadom. Naj-prej se je oglasilo topništvo. Granate so padale po vsem pobočju. Ta priprava na napad je bila še hujša kot prejšnji dan. Pri žičnici, ki je bila speljana na Jelovico, je bilo kmalu razbito mitraljezsko gnezdo Vinka Zaklja. Ta dan so padli še štirje drugi borci. Vsi so bili mitraljezci ali njihovi pomočniki. Nemci so najbolj merili nanje. Z veliko luknjo v trebuhu, zadet od granate, je padel tudi mitraljezec Ivan Zajc. Po topniški pripravi se je poglaval na napad pehota. Komaj je bil odbit eden, že je sledil drugi. Veliko Nemcev je obležalo v zasneženih strminah, a to jih ni zadržalo, za njimi so proti vasi pritiskali novi, sveži oddelki.

V tem boju se je odigralo nekaj odločil-nega. Napadaleci so spet izredno močno pritiskali proti Bičkovemu vod. Končno so zabili klin med ta vod in preostali bataljon. Partizanski položaji so bili prebiti. Bičkov vod se je pod tem pritiskom brez vednosti umaknil nad Jelenšče. Nemci so potem pritiskali v levi partizanski bok, proti Pečem. Začel se je boj za vsako hišo.

Ko je bataljonsko poveljstvo ugotovilo, kaj se godi, so z odločnim protinapadom napadalec spet zavrnili. Toda nemška pre-moć in ugodnejši položaji so bili vse očit-nejši. Nemci so vse bolj stiskali partizanske položaje in zasedali hišo za hišo.

Pokazalo se je, da umik ne bo mogoč nikamor drugam kot v zasneženo Jelovico. Toda bil je še dan, zato so morali zdržati do večera. Tolčki so se zagrizeno in zdržali. Nemci pa so vdrali v osvojene hiše, podtikali ogenj, se nalivali z močnim draž-goškim žganjem ter plenili.

Ljudje po hišah, ki jih z napadalci zapo-sleni partizani niso več mogli braniti, so drhteli pred tem divjanjem, ki se je najprej

(Nadaljevanje na 20. strani)

(Nadaljevanje s 17. strani)

ciljel Umakniti se, bi pomenilo več, kot izgubiti vas in bitko!

Medtem so tenenci poročali o vse pogostejših transportih, ki so prihajali z več strani. Eden je prišel tudi iz Celovca in se okrepil s topovi ustavit v Kranju.

NEMCI SO NAPADLI

Čeprav je bilo 8. januarja 1942 še vse mirno, je bataljonsko poveljstvo že vedelo, da bodo Nemci napadli Dražgoše z večjimi silami. Zato so poslali v okolico patrolje in zasede, domačine pa opozorili, naj se v primeru spopada zatečejo v kleti.

Napetost je naraščala.

Navsezgodaj 9. januarja se je s prvimi oddelki napadajočih Nemcev, ki so prodirali od Sela in Česnjice, spopadla partizanska stražarja našelja 95 parov avtomobilskih luči. Če je bilo v vsakem kamionu le po 25 do 30 mož, je bilo v njih 2300–2800 vojakov oziroma policistov. Torej več kot dvajsetkratna premoč. To pa še niso bili vsi. Zato so bile besede nemškega oficirja, ki jih je izrekel v Rudnem pred napadom, da imajo zadosti sil in da bodo z banditi hitro obračunali in da bo to za njihove enote samo nekajurna vaja, oprta na dejansko moč in zato zelo grozeča.

Po prvih jutranjih strelah so Nemci prodirali proti Dražgošam iz več smeri: iz Selske doline, iz Česnjice in Sela, iz Kroke in Jamnika ter iz Kranja in Besnice. Doslej smo v dokumentih zasledili, da so pri napadu na Dražgoše, kar so Nemci imenovali »Grosseinsatz«, sodelovali naslednje nemške enote:

- 181., 171., 44., 93., 325. (prišel iz Kolna) in 10. (na poti iz Berlina) rezervni policijski bataljon, ki so bili v Kranju, v Selskih, v Radovljici, v Strazišču in na Bledu; (policijski bataljoni so šli po okoli 600 mož);

- smučarski patroljni oddelek na Bledu;

- zelo verjetno so v Dražgošah sodelovali tudi 857., 322. in 510. bataljon deželnih strelcev, ki so se tedaj zadrževali na Gorenjskem;

- SS – pehotni nadomestni bataljon »Westland«, ki je prišel iz Celovca;

- 499. pehotni nadomestni bataljon iz Škofje Loke;

- 48. bataljon tankovskih lovcev iz Celja, na razpolago pa so imeli tudi tanke in letalo.

Cankarjevci so še pred zoro zasedli predvidene položaje. Skrili so se v in za hiše, za zidove, v sneg, za kozolet, za drevesa. Kjerkoli je bilo primerno, so postavili strojne in jih razmestili tako, da so obvaldovali ves prostor pred seboj. Tako so dražgoški položaji postali prava fronta, raztegnjena na daljavo kakih 2–2,5 kilometrov. Segali so od visoko ležečih Jelenšč, kjer je bil Bičkov vod, do Razpotja, zahodno od zaselka Pri cerkvi, kjer so bili borci Pečnikovoga voda druge čete. Na vsej črti je bilo poleg drugega orožja še 22 strojnica, predvsem zbrojev, oddelek 15–16 ljudi z dvema strojnicama pa je bil bataljonska rezerva.

Od prvih strelcev zgodaj jutraj dalje je bila okolica polna napetosti. Po nekajurni tišini se je z nemško kolono najprej spopadla desetica Franca Stularja-Ilije, ki je bila na križišču pod Dražgošami. Desetini se je bližala močnejša kolona kakih dvesto policistov.

Takrat je tudi proti Bičkovim položajem z jamniške strani prodirala kolona sto-petdesetih mož, medtem ko je nemška glavnina silila iz Česnjice in Rudnega proti sredini vasi.

Ilijeva desetica je Nemce prehitela in udarila prva. Točke, pomembne za dostop do Dražgoš, so bile tako zavarovane. Napredovanje Nemcev v tej smeri bi grozilo partizanski fronti z razpolovitvijo, zakaj prek Lajša in Jelenšč bi se najlaže zaklinali med partizanske položaje. Že tedaj se je

pokazalo, kje bo najverjetnejše težišče napada. Višavje Jelenšč in hriba pod njimi Nemci niso podcenjevali. In prav tako ne Cankarjevcev!

Pod vasio je bil zadet poveljnik nemške skupine, ki je hotela priti v Dražgoše prek Ilijevih položajev, poleg njega pa je padlo še nekaj presenečenih policistov, zato so se za nekaj ur umaknili od tam. Kmalu za tem je okoli enajstih zapokalo skoraj na vsej fronti, najhujši pritisk pa je bilo čuti proti Jelenščam. Na tako raztegnjenih položajih se Cankarjevci še nikoli niso spoprijeli. Za večino je bil to prvi frontalni spopad. Spočetka je bilo težko zadrževati številne napadalce, a zgled voditeljev, ki se niso pripogibali pred življajočimi krogli, je pripomogel, da so že prve nemške navale odbili. Nemci so se spet morali umakniti. Umik Nemcev v vzhodje je močno dvignil bojno razpoloženje Cankarjevcev.

Tako so se začeli napeti boji za dražgoške strmine, ki zasnežene in premišljeno branjene niso dopustile, da bi »nekajurna vaja« Nemcem zadostovala za uničenje »banditov«. Očitno je postalo, da branijo dražgoške strmine dobro pripravljeni borci.

Ko je bil prvi naval nemške pehote odbit, je nastopilo kratko zatišje, takoj za tem pa so na pobočje prižvižgale prve granate. Nemci so pod Dražgoše pripeljali tudi baterijo 40 mm topov 48. bataljona tankovskih lovcev iz Celja. To je bila nova prvina pri napadanju na partizane. Tedaj so Nemci pravič uporabili topove proti upornikom. Postavili so jih v Rudnem, v vasi pod Dražgošami, zato so streljali v strmino kar z neposrednim merjenjem. To je med branilci sicer povzročalo dodatno vznemirjanje, toda s položajev niso odšli in kmalu so se privadili tudi tega, zlasti, ker prvi dan ni padel nihče. Imeli so le enega ranjenega. Več zmede in strahu so granatne eksplozije vnesle med domačine, a so jih partizani s svojim neomajnim zadrževanjem pomirili.

Več kot hudo je, če v nezaščiten vas in med gorolke ljudi padajo morilske granate!

Spet so sledili napadi pehote, a ta se je vselej morala krvavih glav spet umikati na izhodiščne položaje.

Najbolj vroče je bilo ta dan na položajih Bičkovega voda, ki je bil v polkrogu razporejen na Jelenščah. Borci so bili celo po petdeset metrov vsakebi. Zaradi tega in zaradi megle, ki se je zdaj plazila nizko pri tleh, zdaj se spet trgala, je vod moral nekoliko spremeniti položaje. Nemci so v gručah prihajali prav pred puške, njihovo približevanje pa je odlično prikrivala megla.

Običajno se je dvignila ali razkadila prav takrat, ko bi se morali zaplesti v Bičkovo obrambno črto. Nemci so silili tja gor val za valom. Vodnik je tekal od borca do borca in jim dajal navodila. Streljali so največ v polno in v presledkih tako, kakor se je obnašala megla in kakor so se kazali napadalci. Vod je sicer šel čez trideset borcev, a kmalu je bilo očitno, da hudega pritiska dolgo ne bo vzdržal. Ni bilo težko uganiti, da hočejo Nemci na vsak način prodreti na položaje vrh Jelenšč in potem dražgoško fronto kakor harmoniko stiskati proti zahodu. Zato je Biček poslal v štab kurirja, ki naj bi od tam pripeljal pomoč.

POMOČ JE PRIŠLA V PRAVEM TRENUTKU

Bičkov vod je po kurirjevem odhodu še vedno, a le s težavo zadrževal številne napadalce. Boj je postajal vse hujši. Vodnik Biček je neprestano gledal okoli sebe in usmerjal daljnogled tudi na levo proti Jamniku. Od tam so se v dolgi koloni bližali beli oblečeni smučarji. A tudi pritisk iz smeri Sela ni prav nič popuščal. Obramba je postajala slabotna in brezupna; napadalci je bilo vse več. Še dobro, da so bili branilci ustrezno razporejeni.

Smučarji so bili že blizu Bičkovih: Komandant Gregorčič je po kurirjevem sporočilu hitro ocenil, da Biček upravičeno

potrebuje pomoč. Zato je tja takoj napotil mitralješko desetin, ki jo je vodil Tone Dežman. Zdal je šlo kakor v filmu. Bičkov vod je bil že v nevarnem ognju, ko je z druge strani začela točiti Tončkova desetica. Zaradi megle so nemški smučarji prišli preniko. Zajel jih je križni ogenj. Nemška smučarska kolona je bila popolnoma razbita. Tisti, ki jih ni našla partizanska krogla, so se po strmini in snegu komaj reševali. V okrvavljenem snegu je obležalo veliko mrtvih – na desetine. Oficirji so vojake z orožjem prisilili, da so odvlekli dosegljive ranjence in padli »kamerade«.

Tončkova desetica se je po tem uspehu vrnila k štabu. Bičkov vod pa je proti večeru dobil na bojišču osem pušk, strojni-co, precej municije ter več parov smuču.

Medtem so se od časa do časa oglašali topovi. Ogenj so prenašali zdaj sem, zdaj tja. Streljali so tudi z zažigalnimi granatami in tako sta zgoreli dve poslopji, sicer pa topništvo ta dan še ni povzročilo večje škode. Zato so padci in domačini veliko govorili o sabotiranju municije.

Nemška smučarska skupina v smeri Jelenšč je bila torej razbita.

Na desnem krilu fronte Pri cerkvi je bil s svojim vodom tudi Rudi Robnik, dober smučar iz Poljanske doline. Po položajih se je gibal tudi na smučeh. Ko se je tisto popoldne spustil po strmini pod cerkvijo, je iz brzostrelke kar med vožnjo spustil nekaj rafalov. To je napadalce presenečalo, in čudilo. Smučarski oddelki bi se tedaj sploh dobro obnesli, toda premalo je bilo izurjenih smučarjev.

Pokazalo se je, kako trdna je bataljonska fronta. Njena hrbenica je bila prav dolga vrsta mitraljezcev. Ko se je znočilo, so se Nemci morali vrniti povsem v dolino, ne da bi dosegli kakršen koli uspeh. Malo bliže so pustili le straže. Prav tako so stori-li tudi partizani; glavnina je šla počivat v hiše, zunaj pa so ostala le zavarovanja. Bičkov vod bi se ta večer lahko oskrbel z belimi maskiranimi plašči, a je to storil samo vodnik Biček. To omenjamo zaradi tega, ker se je naslednje dni brez resne nevarnosti zlahka gibal po položajih. Tudi drugi so dobili nekaj orožja, smuču in opreme, med drugim tudi nekaj glicerina, ki je bil tako potreben zaradi mraza. V začetku je namreč bataljonski orožar ogreval strojnice nad majhnim ognjem, kar je bilo sicer počasno, a nujno opravilo.

Poveljstvo bataljona je zvečer ugotavljalo:

- Nemci kljub topovom in najmanj dvajsetkratni premoči niso opravili ničesar in bežali so, kot še nikoli doslej.

- Na partizanski strani ni padel niti en borec in ne vaščan, eden je bil ranjen.

- Nasprotno so imeli Nemci velike izgube, nekaj deset mrtvih in še več ranjenih. To so videli borci in vaščani.

- Najhujši nemški pritisk je bil usmerjen na Jelenšče, kjer je bil Bičkov vod, najhujši topniški ogenj pa proti sredini Na pečeh, kjer je bila prva četa s štabom.

- Dražgoše so se pokazale za obrambo zelo prikladne in domačini so začeli prestati razmeroma dobro.

- Občutno je zraslo samozaupanje branilcev, kar je bilo zelo pomembno.

Čeravno niso predvidevali, da bo spopad trajal dlje kot en dan, se je štab po vsestranski presoji odločil, da bo bataljon še naprej ostal v Dražgošah. Če bodo Nemci spet napadli, bo še naprej branil vas.

ZIVAHNE NOČNE PRIPRAVE

Na obeh straneh so ostale na položajih samo straže in ponoči je prišlo le do streljanja pri drugi četi. Drugače pa so bili vsi napori usmerjeni na naslednji dan.

Ponoči je bio iz doline slišati nemške kamione. Očitno se niso vračali, temveč so iz škofjeljske smeri prihajali še novi. Pripe-ljali so predvsem policijske oddelke, ki so

- (27) Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knj. 1, dok. 94.
- (28) Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knj. 1, dok. 31.
- (29) Stenografski zapisnik razgovora dr. A. Beblerja s podpolk. I. Vojkovičem in maj. Z. Klanjščkom 26. X. 1951, arhiv CK ZKS.
- (30) Pismo, ki ga je dr. A. Bebler 1951. leta hranil še pri sebi, še ni objavljeno.
- (31) A. Bebler: Prvo partizansko leto v Ljubljani in Sloveniji. Spominski sestavek, arhiv CK ZKS.
- (32) Zbornik dok. NOV, VI/1, dok. 78, op. 2; Mikuž. Pregled zgodovine NOR, I, str. 257.
- (33) Zakelj, Ob dvajsetletnici decembrske vstaje, 24.
- (34) Ivan Kriznar: Kranjske partizanske enote v letu 1941. Kranjski zbornik 1970. Kranj 1970, str. 19.
- (35) Zbornik dok. NOV, VI/1, dok. 78, op. 2.
- (36) Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knj. 1, dok. 94 in 104.
- (37) Dare Jeršek: Plebišcitne akcije Osvobodilne fronte v letih 1941–1942. Pripravki za zgodovino delavskega gibanja, 1961, št. 1–2, str. 224–225.
- (38) Wehrborn poročilo Drumblu 7. 11. 1941, arhiv IZDG, f. 1003.
- (39) Wehrborn poročilo Drumblu 14. 11. 1941, arhiv IZDG, f. 1003.
- (40) Bertonec, Ljudska vstaja, 393. Poročilo orožniške postaje Podnart-Kropa 1. 1. 1942, arhiv IZDG, nereg. grad.
- (41) T. Ferenc: Štiri Heydrichova poročila o sabotažnih, diverzantskih in partizanskih akcijah v letu 1941. Časopis za zgodovino in narodopisje, I. letnik, 1965, str. 8–12.
- (42) Prav tam.
- (43) Scherherjevo poročilo Handlu 24. 12. 1941, arhiv IZDG, f. 22.
- (44) Drumbljevo poročilo 25. 12. 1941, arhiv IZDG, f. 1003. O hgu prebivalcev vasi Razhore čez mejo glej poročila orožniške postaje Smartno pri Litiji 15. decembra 1941, arhiv IZDG, nereg. grad.
- (45) Slovenski poročevalec 22. 11. 1941 (SPor., ponatis 1951, str. 195).
- (46) Slovenski poročevalec 15. 12. 1941 (SPor., ponatis 1951, str. 218).
- (47) Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knj. 1, dok. 94.
- (48) Pismo Emileja Petersa iz Luksemburga predsedniku občinske skupščine Litija 14. 11. 1968, kopija v arhivu IZDG. Centralni komite KPJ je v svojem pismu CK KPS 1. 1. 1942 apraševal tudi o prestopu nemških vojakov na partizansko stran: »Poročite nam o prestopu 120 Nemcev na vašo stran. Ker je to prvi slučaj v naši borbi, nam pišite podrobneje o tem.« (Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knj. 1, dok. 109). Iz tega podatka bi morda lahko sodili, da je glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet predvidevalo, da bo toliko Luksemburčanov vstopilo v partizane.
- (49) Slovenski poročevalec 15. 12. 1941 (SPor., ponatis 1951, str. 218).
- (50) Kriznar, Kranjske partizanske enote, 18 do 20; isti: Cankarjev ali gorenjski bataljon do decembrske vstaje, Borec, 1971, št. 10, str. 611–612.
- (51) Bertonec, Ljudska vstaja, 390–392.
- (52) Poročilo CK KPS 5. XI. 1941, Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knj. 1, dok. 94.
- (53) Poročilo orož. postaje Begunje 14. 11. 1941, arhiv IZDG, nereg. grad.; sporočilo orož. okrožja Kranj 20. 11. 1941, arhiv Gorenjskega muzeja Kranj; Bertonec, Ljudska vstaja, 392; Slovenski poročevalec 15. decembra 1941 (SPor., ponatis 1951, str. 217). Glede števila justificiranih so podatki različni. Slovenski poročevalec navaja 9 oseb in tudi njihova imena, razen enega. Bertonec navaja število 7, enako število navaja poročilo komandanta orožništva za Južno Koroško z dne 7. 1. 1942 (Zbornik dok. NOV, VI/2, dok. 130).
- (54) Tako je npr. dr. Rainer 18. 12. 1941 v mestni hiši v Kranju govoril: »Ugotovljeno je, da je imela tolpa v gorah tabornike, da so se v hlinim nabujala selišča, katerih prebivalci so vedeli, da se tam nahajajo taborniki, in ki so podpirali tolpe a tem, da so jim prinášali živila in poročila.« (Karawanken Bote 24. 12. 1941).
- (55) Bertonec, Ljudska vstaja, 394, ne navaja sovražnikovih izgub. Jan pa v svojih »Dražgošah«, str. 19, pravi, da je padlo 6 sovražnikov.
- (56) Zbornik dok. NOV, VI/2, dok. 130.
- (57) Poročilo orožniške postaje Zelenjki 11. 12. 1941, arhiv IZDG, nereg. grad.
- (58) Prav tam.
- (59) Le-ta je bil od 1. decembra 1941 v Cankarjevem bataljonu, a so ga konec decembra 1941 poslali v Polhograjske Dolomite, kjer ga je 27. 12. 1941 na Toškem čelu ujela italijanska patrolja. (Poročilo poveljstva XI. arm. zbora 28. 12. 1941, Zbornik dok. NOV, VI/1, dok. 259). Zapisnik zaslišanja brani arhiv IZDG, f. 656 (i.).
- (60) Glej op. 57.
- (61) Akcijsko povelje namestnika poveljnika redarstvene policije Alpen land na Bledu 16. 12. 1941, NAW, T-175, navitek 10. Takrat so v taboru našli prvo številko glasila glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet »Slovenski partizan«. Polkovnik Handl jo je ukazal prevesti v nemščino in je prevod poslal vsem policijskim enotam in vsem orožniškim okrožjem. (Arhiv IZDG, f. 17).
- (62) Handlovo povelje 12. 12. 1941, NAW, T-175, navitek 10.
- (63) Bertonec, Ljudska vstaja, 395–397; isti: Velika zmaga Cankarjevega bataljona v Rovtjih. Gorenjska v borbi za svobodo, 1961, št. 5, str. 27–28; M. Pavlin: Bilo je 12. decembra 1941. Borec 1961, št. 12, str. 663–665; Jan, Dražgoše, 20–30.
- (64) Poročilo poveljstva XI. arm. zbora na Vrhniki ju imenuje »due battaglioni territoriali«. (Zbornik dok. NOV, VI/1, dok. 205).
- (65) Po nekem drugem italijanskem poročilu naj bi 13. 12. ob 11. uri prišlo na kraj borbe okrepitve vojske in policije iz Škofje Loke, ki so preiskale teren s 4. vojskimi in 3 orožniškimi (beri: policijskimi) – op. T. F.

- (66) Brzojavka poveljstva XI. arm. zbora štabu II. armade 12. 12. 1941 (Zbornik dok. NOV, VI/1, dok. 204).
- (67) Brzojavka poveljstva XI. arm. zbora štabu II. armade 14. 12. 1941 (Zbornik dok. NOV, VI/1, dok. 205).
- (68) Mascuova brzojavka Nowotnyju 15. 12. 1941 ob 16.21 uri, NAW, T-175, navitek 10.
- (69) Mascuova brzojavka Nowotnyju 15. 12. 1941 ob 18.45 uri, NAW, T-175, navitek 10.
- (70) Nowotnyjeva brzojavka 72. in 171. rez. pol. bat. 15. 12. 1941, NAW, T-175, navitek 10.
- (71) Prav tam.
- (72) Program pokrajinskega prop. urada NSDAP za Koroško 6. 12. 1941; Handlovo posebno povelje 9. in 16. 12. 1941, NAW, T-175, navitek 10.
- (73) Handlovo posebno povelje 16. 12. 1941, NAW, T-175, navitek 10.
- (74) Handlovo akcijsko povelje 16. 12. 1941, NAW, T-175, navitek 10.
- (75) Karawanken Bote 24. 12. 1941.
- (76) Zaslišanje dr. Rainerja, arhiv HSNZ SRS.
- (77) Zaslišanje polkovnika Helmuta Mascua v zavezniškem taborišču Vitvorde pri Bruslju 28. 3. 1946. prepis zapisnika v arhivu Muzeja narodne osvoboditve Maribor.
- (78) Dnevno povelje št. 5 pol. ake. štaba Jugovzhod 9. 1. 1942, NAW, T-175, navitek 10.
- (79) Prepis brzojavke s strani inšpektorja redarstvene policije v Salzburgu 13. 1. 1942, NAW, T-175, navitek 10.
- (80) Prav tam.
- (81) Schreyerjeva brzojavka iz Maribora polkovniku Mascuu v Celovce 15. 12. 1941 ob 17.40, NAW, T-175, navitek 10; Karawanken Bote 24. 12. 1941.
- (82) Schreyerjevo dnevno povelje št. 2 z dne 2. januarja 1942, NAW, T-175, navitek 10.
- (83) Brzojavka redarstvene policije Berlin Schreyer-ju 17. 12. 1941, NAW, T-175, navitek 10.
- (84) Blocherjeva brzojavka Winkelmannu 15. decembra 1941, NAW, T-175, navitek 10.
- (85) Brzojavka urada inšpektorja redarstvene policije v Salzburgu poveljniku redarstvene policije Maribor 15. 12. 1941, NAW, T-175, navitek 10.
- (86) Brzojavka urada redarstvene policije Berlin poveljniku in inšpektorju redarstvene policije v Stuttgartu, Hamburgu, Münsteru, Hannoveru, Mariboru in Pragi 18. 12. 1941, NAW, T-175, navitek 10.
- (87) Sporočilo poveljnika redarstvene policije Dresden Schreyerju 19. 12. 1941, NAW, T-175, navitek 10.
- (88) Sporočilo inšpektorja redarstvene policije Salzburg Schreyerju 28. 12. 1941, NAW, T-175, navitek 10.
- (89) Handlovo povelje 22. 12. 1941, arhiv IZDG.
- (90) Brzojavka šefa redarstvene policije Berlin Blocherju 16. 12. 1941, NAW, T-175, navitek 10.
- (91) Blocherjevo dnevno povelje št. 5, z dne 9. januarja 1942, NAW, T-175, navitek 10.
- (92) Brzojavka šefa redarstvene policije Berlin Schreyerju 3. 1. 1942, NAW, T-175, navitek 10. Smučarske oddelke sta policija in orožništvo na Gorenjskem pripravljala že prej. Tako je orožniški vodja za Radovljico podpodročnik Scherher že 10. decembra 1941 začel zbirati po vsej Gorenjski orožniško smučarsko patroljo za hajko po Mošenjski planini 16. decembra 1941. Dne 19. decembra pa je polkovnik Handl sporočil okrožnim orožniškim vodjem v Celovcu, Spitalu, Lienzu in Kranju, da je šef nemške policije z brzojavko dne 17. decembra naročil, naj izurjene smučarje takoj pripravijo za akcijo na Gorenjskem. (Povelje orož. okrožja Kranj 10. 12. 1941, arhiv Gorenjskega muzeja Kranj; Handlovo sporočilo 19. 12. 1941, arhiv Gorenjskega muzeja Kranj).
- (93) Sporočilo poveljnika redarstvene policije v Pragi Schreyerju 21. 12. 1941, NAW, T-175, navitek 10.
- (94) Brzojavka šefa redarstvene policije Berlin Schreyerju 21. 12. 1941, NAW, T-175, navitek 10.
- (95) Schreyerjeva »navodila za akcijo tankovskega ogledniškega voda«, NAW, T-175, navitek 10.
- (96) Brzojavka šefa redarstvene policije Berlin Schreyerju 29. 12. 1941, NAW, T-175, navitek 10.
- (97) Brzojavka šefa redarstvene policije Berlin Schreyerju 19. 12. 1941, NAW, T-175, navitek 10.
- (98) Brzojavka šefa redarstvene policije Berlin Schreyerju 5. 1. 1942, NAW, T-175, navitek 10.
- (99) Brzojavka šefa redarstvene policije Berlin Schreyerju 19., 20. in 23. 12. 1941, NAW, T-175, navitek 10.
- (100) Za adjutanta so mu dodelili kapetana Axa, ki je bil tedaj njegov adjutant v Berlinu. Vendar ni podatkov, da bi polkovnik Franz že januarja 1942 prišel na Gorenjsko, temveč je prišel s svojim polkom šele julija 1942 (Brzojavka šefa redarstvene policije Berlin Schreyerju 8. 1. 1942, NAW, T-175, navitek 10; Hermann Franz: Gebirgsjäger der Polizei. Bad Nauheim, 1963, str. 13–38).
- (101) Zakelj, Ob dvajsetletnici decembrske vstaje, 27; Bertonec, Ljudska vstaja, 397; Jan, Dražgoše, 27–30; Cveto Novak: Rašiška četa v Ljubljani v ilegali, I. str. 375–379.
- (102) Zakelj, Ob dvajsetletnici decembrske vstaje, 25.
- (103) Priem: Kriznar, Socialna in politična pripadnost borcev, 324.
- (104) Prav tam.
- (105) Handlovo poročilo 7. 1. 1942 (Zbornik dok. NOV, VI/2, dok. 130).
- (106) Orts-Chronik der Ortsgruppe NSDAP Schwarzenberg. Muzej ljudske revolucije Slovenije. Isti vir pravi, da so partizani odvzeli tudi Georga Bucha in da so ga ljudje drugi dan našli ubitega.
- (107) Povelje orož. glavarstva Kranj 22. 12. 1941 (Zbornik dok. NOV, VI/1, dok. 211); Zakelj, Ljudska vstaja, 397; Jan, Dražgoše, 35.
- (108) Handlovo poročilo 7. 1. 1942 (Zbornik dok. NOV, VI/2, dok. 130); Jan, Dražgoše, 35.
- (109) Poročilo orož. okrožja Kranj Handlu 19. 12. 1941, arhiv Gorenjskega muzeja Kranj.
- (110) Povelje orož. glavarstva Kranj 13. 12. 1941, arhiv Gorenjskega muzeja Kranj.

- (111) Handlovo povelje 18. 12. 1941; arhiv Gorenjskega muzeja Kranj.
- (112) Telefonsko sporočilo orož. postaje Škofja Loka orož. okrožju Kranj 21. 12. 1941, arhiv Gorenjskega muzeja Kranj; Handlovo poročilo 7. 1. 1942 (Zbornik dok. NOV, VI/2, dok. 130); Vdor partizanov v škofjeljske zapore decembra 1941. Loški razgledi, VIII, 1961, str. 32–48; povelje orož. glavarstva Kranj 22. 12. 1941 (Zbornik dok. NOV, VI/1, dok. 211).
- (113) Handlovo poročilo 7. 1. 1942 (Zbornik dok. NOV, VI/2, dok. 130).
- (114) Poročilo o dogodkih v Poljanski dolini 23. in 24. 12. 1941, fond blejske podružnice drž. prop. urada NSDAP za Koroško, arhiv IZDG, f. 1003.
- (115) Poročilo drž. prop. urada NSDAP za Koroško 25. 12. 1941, arhiv IZDG, f. 1003.
- (116) Slovenski poročevalec 6. 1. 1942 (Zbornik dok. NOV, VI/2, dok. 21).
- (117) Zbornik dok. NOV, VI/2, dok. 215.
- (118) Orts-Chronik der Ortsgruppe NSDAP Schwarzenberg. Muzej ljudske revolucije Slovenije.
- (119) Glej op. 116.
- (120) Zakelj, Ob dvajsetletnici decembrske vstaje, 25.
- (121) Kriznar, Socialna in politična pripadnost borcev, 324.
- (122) Glej op. 114.
- (123) Ispepovo sporočilo orož. postajam 21. 12. 1941; Ispepovo sporočilo Handlu 22. 12. 1941, arhiv Gorenjskega muzeja Kranj.
- (124) Poročilo štabu III. bat. 24. pol. polka, nekdanjega 93. rez. pol. bataljona deželnemu svetniku Kranj 2. 12. 1942, arhiv IZDG, f. 915, imenski seznam padlih v mlinski knjigi vojaškega pokopališča Kranj, prepis v Arhivu Slovenije, fond Komisije za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev za Slovenijo, f. 11. M. Zakelj v svojem članku »Ob dvajsetletnici decembrske vstaje«, str. 28, pravi, da je imel sovražnik pri Škobilvi kmetiji 15 mrtvih, kar je povsem verjetno.
- (125) Telefonsko sporočilo orož. okrožnega vodje Kranj Ispepa 31. 10. 1947, arhiv Gorenjskega muzeja Kranj; dopis poveljstva 44. rez. pol. bataljona 14. 1. 1942, arhiv IZDG, nereg. grad.; dopis orož. postaje Škofja Loka 31. 1. 1942, arhiv IZDG, nereg. grad.
- (126) IV. Teil der Geschichte der R. d. in XVIII. vom 1. Oktober 1941 bis 31. Dezember 1941, S. 45, NAW, T-77, navitek 750.
- (127) Jan, Dražgoše, 49. Prav tam tudi o represalijah nemškega okupatorja na Valterkem vrhu in v Vinhar-lju.
- (128) Poročilo poveljstva XI. arm. zbora štabu II. armade 28. 12. 1941 (Zbornik dok. NOV, VI/1, dok. 222).
- (129) Zakelj, Ob dvajsetletnici decembrske vstaje, 28–29; Jan, Dražgoše, 50; Kriznar, Socialna in politična pripadnost borcev, 325.
- (130) Handlovo poročilo 31. 1. 1942 (Zbornik dok. NOV, VI/2, dok. 137).
- (131) Poročilo orož. postaje Sela 3. 1. 1942, arhiv IZDG, nereg. grad.; Bertonec, Ljudska vstaja, 402, pravi, da je bataljon prišel v Dražgoše šele 31. 12. 1941.
- (132) Dijak, Decembrska vstaja, 34–36; Jan, Vihar-ji, december, 1955–1961; Dijak, Čuvarki slovenskih domov, 139–141. Janovi in Dijakovi podatki glede zbirnega mesta Prečernovega bataljona se nekoliko razlikujejo (Gorjane, šola v Koprivniku, gostilna v Koprivniku), vendar je po takratnih izjavah upornikov na orož. postaji Srednja vns za gotovo bilo v Koroščevi gostilni v Koprivniku.
- (133) Izjava Antona Medje na orož. postaji Srednja vas 17. 12. 1941, arhiv IZDG, nereg. grad.
- (134) Glej op. 132.
- (135) Poročilo orož. okrožja Radovljica Handlu 24. 12. 1941, arhiv IZDG, f. 22; poročilo orož. postaje Bohinjska Bela, 16. 12. 1941, arhiv IZDG, nereg. grad. To poročilo natančneje naštevata sledeče akcije: a) prenekanje telefonskih žic pri Bohinjski Beli 15. 12. med 5.17 in 6.22 ur, b) prenekanje telefonskih žic pri postajališču Soteska 16.

(Nadaljevanje s 15. strani)

(150) Zapisnik izjave A. Dijaka na orož. postaji Bohinjska Bistrica, 4. 1. 1942, arhiv IZDG, nereg. grad.

(151) Poročilo orož. postaje Bled 3. 1. 1942, arhiv IZDG, nereg. grad.; Dijak. Čuvarji slovenskih domov, 97.

(152) Poročilo orož. postaje Bohinjska Bistrica 14. 1. 1942, arhiv IZDG, nereg. grad.; Dijak. Čuvarji slovenskih domov, 98.

(153) Prav tam.

(154) Zapisnik zaslišanja na orož. postaji Bohinjska Bistrica 13. 1. 1942, arhiv IZDG, nereg. grad.

(155) Orož. postaja Bohinjska Bistrica je 14. 1. 1942 menila: »Domnevamo, da se ta komunistična tolpa nahaja v navedenih športnih kočah.« (Glej op. 152!)

(156) Mikuž, Pregled zgodovine NOB, 260; Dijak. Čuvarji slovenskih domov, 98–101. Se pred tem sovražnikovim napadom se je vrnilo nekaj upornikov, doma iz Koprivnika in Gorjuša. Nemška policija jih je aretirala 16. januarja 1942 in jih z Dijakovimi obremenitvami izjavami odposlala v begunjske zapore. (Poročilo orož. postaje Bohinjska Bistrica 17. 1. 1942, arhiv IZDG, nereg. grad.)

(157) Poročilo orožniške postaje Srednja vas 14. 3. 1942, arhiv IZDG, nereg. grad.; objava višjega vodje SS in policije v XVIII. vojnem okrožju 17. 4. 1942 o ustrelitvi 50 talcev (Zbornik dok. NOV, VI/2, dok. 158).

(158) Konohelj-Vovk, Decembrska vstaja, 37–42; Mikuž, Pregled zgodovine NOB, 260; Križnar, Socialna in politična pripadnost borcev, 324–325; Jan. Viharni december, 661; poročilo orož. postaje Dovič 28. 12. 1941 (Zbornik dok. NOV, VI/1, dok. 220).

(159) Poročilo orož. okrožja Radovljica Handlu 24. 12. 1941, arhiv IZDG, f. 22.

(160) Navodilo orož. okrožja Radovljica 17. 12. 1941 (Zbornik NOV, VI/1, dok. 207).

(161) Do sedaj so posamezni pisci govorili le o opustitvi 9 orožniških postaj v radovljiškem okrožju, ker niso poznali enakih ukrepov v kranjskem okrožju.

(162) Poročilo orož. okrožja Radovljica Handlu 24. 12. 1942 (Zbornik dok. NOV, VI/2, dok. 144).

(163) Ereignismeldung UdSSSR des Chefs der Sipo und des SD, Berlin, 2. 1. 1942, NAW, T-175, navitek 234.

(164) Prav tam.

(165) Glej op. 139!

(166) Prav tam.

(167) Handlova okrožnica 25. 12. 1941, arhiv IZDG, f. 17.

(168) Handlova okrožnica št. 582/41 z dne 25. 12. 1941, arhiv IZDG, f. 17. Čeprav imata obe Handlovi okrožnici enako številko delovodnika in ju je Handl izdal isti dan, tj. 25. 12. 1941, sta vendar različne vsebine.

(169) Križnar, Socialna in politična pripadnost borcev, 325.

(170) Prav tam.

(171) Pismo Emileja Petersa iz Luksemburga predsedniku občinske skupščine Litija 14. 2. 1968, kopija v arhivu IZDG.

(172) Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knj. 1, dok. 151.

(173) V svojem pismu Titu z dne 29. 3. 1942 je E. Kardelj zapisal: »Na Gorenjskem je poleg Ljubljanske pokrajine središče naše oborožene akcije. Z njo imamo za prihodnji mesec važne načrte, o katerih bom doli govoril.« (Dokumentirane ljudske revolucije v Sloveniji, knj. 1, dok. 151).

(174) M. Mikuž: Ali je narodnoosvobodilna borba preprečila priključitev Stajerske in Gorenjske k nemškemu rajhu? Zgodovinski časopis 1952/53, str. 733–765; T. Ferenc: Okupacijski sistem v Sloveniji 1941 do 1945. Naša obramba, 1969, št. 5, str. 46–47.

MARJAN ČUFAR

Pokojnemu Plantanu

Spoznan si bil
za votlo oblačilo,
za usmrjen kačji lev –
nevidno sled,
ko si v brezveternem brezpotju
iskal milo,
da drugim bi umil roke –
z jezika med.

Spoznan si bil
za trhlo kri razuma,
čeprav zapolnil prazne
si votline.
A v izgorljivem siju
nenavadno tiho
zapustil spolzkih
si teles divjine.

Morda nekoč zakrnavijo zvezde
ali izginejo sledi
v stepnem snegu.
Navzočnost tvojih pesmi,
ki so v vetru,
bo na pomlad spet
stekla po ledenem bregu.

IVAN JAN

DRAŽGOŠKA BITKA – PLAMENICA UPORA
V PODJARMMLJENI EVROPI

OB 40-LETNICI

KO VSE SE JE BALO IN VSE TREPETALO,
STE VI SE UPRLI, POGLEDALI SREPO SMRTI V OBRAZ!
IN KAR JE LE TLELO,
SE JE RAZGORELO,
ZAJELO V SVOJ PLES JE SLEHERNO VAS!

Z OGNJENIM ORALOM STE RILI V LEDINO
IN TOLKLI, SEJALI Z UPORNO ROKO,
DA V NAS BI ŽIVELI,
NE VEČ HLAPČEVALI,
ZARAŠČENI KREPKO V TO SVOJO ZEMLJO!

Najprej je treba spregovoriti nekaj besed o Cankarjevem bataljonu, o partizanski enoti, ki je bojevala boj v Dražgošah in še prej. Povedati je treba nekaj o trdih razmerah, v katerih je deloval, o silah, s katerimi se je moral spopadati in o času, kraju in zimi, ki so predstavljali trdo ledino, v katero je oral globoke uporniške brazde.

Cankarjev ali tudi Gorenjski bataljon imenovan, takrat največja partizanska enota na Slovenskem, ki je svoj vrh dosegel z dražgoško bitko, je bil že po svoji sestavi izrazito proletarska enota. V njem se je zbral revolucionarni cvet goste naseljene, industrijsko razvite in z gostim cestnim in železniškim omrežjem preprežene Gorenjske. To enoto so sestavljali borci z Jesenic, iz Tržiča, Kranja, Škofje Loke, iz ljubljanske okolice, ki teži proti Gorenjski in njim so se v decembrski vstaji priključili poljanski puntarji, predvsem bajtarji in vaški proletariati. Njegove vojaške akcije so bile zlasti v prvem obdobju hkrati tudi pomembni politični zamahi, ki so po Gorenjski puščali vidne sledi in tudi presegali meje dogajanja. Ta bataljon je že tedaj opustil taktiko zadrževanje le v enem kraju in je številne akcije izvajal skoraj prek svoje možnosti. Med Cankarjevci so bili tudi trije španski borci, vodili pa so jih revolucionarji in junaki: Stane Žagar, Jože Gregorič, Lojze Kebe, Ivan Bertoncelj, Jaka Bernard, Franc Benedičič, Jože Krajc-Žakelj, Matija Udvarc-Vajs in drugi.

Ko se je bataljon, sestavljen iz Jelovške in Jeseniške čete, konec oktobra 1941 zbral na prijaznem Mohorju nad Selško dolino, je začel s številnimi akcijami. Z Mohorja ni daleč do Kranja ne do Škofje Loke. Selška dolina je tik pod vznožjem, Poljanska malo dlje in tudi Jelovico je bilo mogoče naglo doseči. Če bi bila potreba, še nemško-italijanska meja v Dolomitih ni bila nedosegljiva. To jesen je padel sneg že 23. oktobra in v hribih ni več skopnel. To je bila že znatna ovira za partizane, toda Cankarjevci so hodili v akcije ves november, v začetku decembra pa se je vodstvo že pripravljalo na zimsko vstajo, za katero je navodila dal že konec novembra Centralni komite komunistične partije Slovenije. Če se ob tem spomnimo na prvo veliko sovražno ofenzivo na osvobodeno partizansko ozemlje v Srbiji, bomo lažje razumeli, da je bilo to v duhu Titovega povelja in povelja Vrhovnega štaba, naj partizanske enote z različnimi akcijami in vstajo v drugih pokrajinah razbremenjujejo ogrožene osrednje sile, iz katerih je kmalu nato nastala I. proletarska brigada.

Ta zimska mobilizacija in vstaja naj bi razgibali vso Gorenjsko, o čemer so govorili

voditelji upora v začetku decembra pri Tomažinu-Kocjanu v Bukovščici. Namen vstaje je bil, da bi za orožje poprijel večji del Gorenjske, zakaj Nemci so pripravljali nova množična preseljevanja, kar je bilo treba preprečiti. Nekateri nemške enote, kot so bili Luksemburžani, se niso strinjale z nacističnimi načrti. Čeravno je vodstvo sodilo, da nemške sile na Gorenjskem tedaj niso bile majhne, je menilo, da so tla kljub zimi za razvoj vstaje ugodna.

Tako je bataljon po kratkem spopadu 9. decembra 1941 krenil proti Poljanski dolini. Kmalu se je spopadel z nemško patroljo, pri čemer sta bila ranjena dva stražmojstra. Nemci so začutili, da se je bataljon premaknil. Takrat je bilo v njem dvainosemdeset mož, predvsem že prekaljenih prvoborcev, ki so bili potem jedro in hrbenica vstaje in tudi dražgoških bojev.

Cankarjev bataljon, ki se je dotlej zadrževal na Mohorju, je med 11. in 12. decembrom prišel v Rovt v hribovsko vasico nad Škofjo Loko, v kraj, ki je zaslovel po kratkem, a ostrem spopadu, ko je od dvainpetdesetglave nemške kolone 181. rezervnega policijskega bataljona padlo 45 mož, štirje pa so bili ranjeni. Na partizanski strani so tedaj padli le trije borci. Padli so: Jože Saksida iz Lesc, Jože Bizjak iz Begunj in Jaka Šalamon z Jesenic. Cankarjevci so zaplenili 38 pušk, 3 puškomitraljeze, 3 brzostrelke, 6 pištol, okoli 80 ročnih bomb in precej druge municije in vojaške opreme, kar je bil dotlej največji vojaški uspeh in plen slovenskih partizanov. Bataljon je bil poslej odlično oborožen, partizani so dobili tudi prve brzostrelke.

Ugled partizanov je po vsej pokrajini zelo porasel. Vzdušje za začetek vstaje je bilo vse boljše. Namesto pomiritve, ki so si jo Nemci obetali ob prihodu novega gauleiterja dr. Rainerja, ki je zamenjal neizobraženega in surovega Kutschera, so morali priznati, da so ranljivi tudi sredi »Südkärnten« – Južne Koroške, kmalu »Oberkärnten«, ki so ga imeli za svojo pokrajino. Za zmago v Rovtu je bil Cankarjev bataljon odlikovan s slovensko partizansko zastavo, ki mu jo je dodelilo Glavno poveljstvo partizanskih čet, kar je objavil Slovenski poročevalec 30. decembra 1941.

Uspeh v Rovtu je bil nekaj znak za začetek množične vstaje ne le v Poljanski dolini, temveč tudi v Bohinju, v blejski in jeseniški okolici ter v gornjesavski dolini (tega tu in zdaj ne opisujem). Cankarjevci so dvignili na noge vso Poljansko dolino, udarjali po postojankah in tako zbrali v svojih vrstah okoli štiristo novih upornikov, ki pa večinoma niso bili oboroženi. Ves teden so prihajali novinci, bataljonske enote pa so delovale v vse smeri. Skupina Cankarjevcev je vdrla celo v škofjeloške zapore, s čimer je še bolj zrasla vera v partizansko moč.

Požgane Dražgoše

Nemci so se znašli pred odločitvijo: ali popustiti pred razplamtevanjem se ljudsko vstajo in se utrditi v postojankah ali pa to gibanje zadušiti z vsemi sredstvi. Razumljivo je, da v času, ko so ogrožali Moskvo in ko so Japonci že napadli Pearl Harbour, niso smeli popustiti v krajih, ki so jih potrebovali zaradi vojaških, gospodarskih in političnih razlogov. Začeli so se pripravljati na končni obračun s partizani, predvsem s Cankarjevim bataljonom. Nedvomno so bili prepričani, da Gorenjske ne bodo pomirili prej, dokler ta enota ne bo uničena. O tem jih je prepričalo tudi dejstvo, da so uporniki z orožjem prepodili preseljevalno ekipo, ki je hotela iz Poljanske doline izseliti večje število ljudi. Nemci so izgubili celo dva oklopna avtomobila in več policistov.

Zato so iz vseh večjih krajev Gorenjske vozili policijo in vojaštvo ter se z močnejšimi silami zapodili v škofjeloške hribe. V tem času so bile v zasedeni Gorenjski naslednje posadke varnostne policije (Schutzpolizei):

- 182. rezervni in 325. policijski bataljon v Kranju (prišel iz Krakova),
- 171. rezervni policijski bataljon v Radovljici,
- 93. rezervni policijski bataljon na Bledu,
- 44. rezervni policijski bataljon v Škofji Loki (prišel iz Leipziga in Češke) in
- 181. rezervni policijski bataljon v Kamniku.

Dokument, ki govori o varnostnih ukrepih na Južnem Koroškem, kakor so nacisti imenovali Gorenjsko, in ki ga je podpisal poveljnik oboroženih sil za to pokrajino, nadalje pravi:

»Razen tega pridejo v bližnji prihodnosti še posebne formacije (oklopna vozila, kamioni, protitankovski topovi).

Te trenutno neugodne razmere nas sili-jo k širokopoteznim odločitvam in k tem-nemu sodelovanju vseh oboroženih sil ...«

Poleg naštetih so bile takrat na Gorenjskem še enote z naslednjimi oznakami:

- 499. pehotni rezervni bataljon v Škofji Loki,
- 857. bataljon deželnih strelcev s štabom na Jesenicah in s četami na Jesenicah, v Radovljici, na Bledu in v Bohinju,
- 322. bataljon deželnih strelcev, 18. decembra 1941 v Domžalah in
- deli 510. bataljona deželnih strelcev, 30. decembra v Radovljici,
- poleg navedenih pa še druge.

Iz malostevilnih nemških dokumentov tistega časa je nemogoče navesti in ugotoviti natančno število nemških moči, ki pa je bila nedvomno v tem času precej večja, zakaj okrepitve so dovažali tudi iz Avstrije in od drugod.

Prišlo je do večdnevih hudih bojov na Valterskem in Bukovnem vrhu, ki so bili

končani 29. decembra. Pri tem so z zapiranjem polhograjske strani sodelovale z Nemci tudi italijanske enote.

Neoborožena množica upornikov je začela odtekati s hribov, Nemci so planili po hribovskih prebivalcih, Cankarjevci pa so se preuredili in razmišljali o novih načrtih.

Vodstvo Cankarjevega bataljona je spoznalo, da bo treba poiskati drug primernejši kraj, kjer se bo enota odpočila in uredila za nove akcije. Odločili so se za Dražgoše, prijazno hribovsko vas na južnih obronkih Jelovice v Selški dolini. Za ta kraj so se odločili zato, ker je bil po splošnih ocenah zelo primeren za obrambo in tudi za umik.

Ob odhodu iz Poljanske doline so se razdelili v več skupin in to selitev spremenili v bojni pohod. Ena skupina je minirala železniški most pri Besnici blizu Kranja, druga je izvedla obsežno prehranjevalno akcijo na Dobravi pri Kropi.

Natanko na novega leta dan 1942 je bil Cankarjev bataljon končno ves v Dražgošah. Iz Poljanske doline je sicer odšlo okoli 260 upornikov, vendar se jih je med potjo porazgubilo in odšlo spet domov toliko, da jih je bilo v Dražgošah okoli dvesto dvajset.

»DRAŽGOŠKA REPUBLIKA«

Dražgošani, med katere vojna dotlej pravzaprav še ni posegla, so na novega leta dan 1942 navsezgodaj opazili v vasi skupine različno oboroženih in različno oblečenih ljudi. Vsi so imeli na pokrivalih rdeče zvezde, se med seboj tiho pomenkovali ter čakali na razporeditev. Dražgošani so prese-nečeno in radovedno ogledovali partizane in zasliutili, da je zdaj vojna prišla tudi v te bregove.

Ko se je dodobra zdanilo, so se Cankarjevci razdelili po vasi. Dražgoše so sestavljene iz treh delov: na levi, če si obrnjen navzgor proti vasi, ali na zahodu se zaselek imenuje Pri cerkvi, sredino vasi, kjer je zdaj šola, imenujejo na Pečeh, skupina hiš na vzhodni strani, ki se dviguje nad vasjo, pa Jelenšče. Zaselek Pri cerkvi je zasedla 2. četa, na Pečeh 1. četa s štabom bataljona, najvišje ležeče Jelenšče pa samostojni Bičkov vod. Potem so skupine partizanov hodile od hiše ter ljudem dopovedovale, kdo so in kaj hočejo ter da se bodo za nekaj časa naselili v njihovi vasi.

Domačini, sicer dobri in trdni ljudje, so slutili, da bo s partizani prišlo nadnje veliko hudega, zato so jih nekateri celo prosili, naj gredo raje drugam, češ da so Nemci močni in neusmiljeni. Po dogodkih, predvsem v Poljanski dolini, so bili ljudje zaskrbljeni in oplašeni, kar ni bilo nič čudnega. Toda partizani so ostali v vasi, ne-utrudno pripravljali domačine na to, da

bodo ostali in na morebitne dogodke, ki bi lahko sledili.

Dražgoše so postale nekakšna partizanska vojašnica. Bilo je prvič, da se je v neki vasi dalj časa zadrževala tako velika uporniška enota. In še sredi hude zime! Sicer pa prav zato!

Ze prvi dan po prihodu je poveljstvo bataljona s komandirji čet pregledalo vas in teren okoli nje ter za primer napada pripravilo obrambni načrt. Odrejen položaj je dobila vsaka četa, vsak vod in predvideli so tudi mitralješka gnezda. Vsak borec je vedel, kam naj bi legel ali kje zasedel položaj, če bi bili napadeni.

Poleg tega je bil bataljon oborožen tako, da je vsak deseti borec nosil avtomatsko orožje. To so opazili tudi domačini. K boljši pripravljenosti so pripomogli tudi razni mitingi, na katere so prihajali ljudje celo iz sosednjih vasi. Razpoloženje borcev je bilo odlično, kar so vztrajno prenašali tudi na okolico.

Tako je nastala »Dražgoška republika«, kakor jo je krstil Stane Žagar, član Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet in CK KPS. Varovale so jo budne straže, po dolini pa so ljudje zbirali podatke o nemških silah. V okolico so odhajale patrolje Cankarjevcev, skrbela za varnost in zbiralorožje. Nekaj so ga dodali tudi Dražgošani. Vzpostavljene so bile zveze z Železniki, Škofjo Loko, s Kropo, Kranjem in drugimi kraji ter s pokrajinskimi komitejem KP. Tako so Cankarjevci zvedeli, da so okupatorjevi premiki usmerjeni proti Škofji Loki. To je kazalo, da Nemci vedo, kje se je ustavil Cankarjev bataljon.

Bataljon je sklenil, da bo v primeru napada branil položaje in vas, zato je krepil vezi z domačini. Tako so prebivalci usodo partizanov kmalu enačili s svojo, če-razno jih je tudi skrbelo, kako se bo vse izteklo. Očitno je namreč bilo, da se spopad naglo bliža. Obveščevalci so poročali, da se zbirajo nemški vojniki in policija predvsem v Kranju in Škofji Loki in da je tudi drugod po Gorenjskem opaziti njihove premike. To so začutili tudi domačini, partizani pa so se pripravljali na odpor in k temu pritegovali tudi vaščane. Tako so v teh dneh razne razprtije med sosedi postajale nepomembne, zakaj nihče ni vedel, kaj jih čaka naslednji dan.

Dnevi »Dražgoške republike« so bili tudi sicer prijetni in živahni. Zlasti mladina se je rada zadrževala med prijaznimi in dobro oboroženimi borci, ki so napeto in duhovito pripovedovali razne zgodbe in radi prepevali lepe, a dotlej neznane bojne pesmi.

Toda vse je kazalo, da bo tega kmalu konec. Vaščani so postajali zaskrbljeni. Nekateri domačini so še vedno želeli, da bi se partizani umaknili drugam. Te želje zaradi nemškega nasilja in moči niso bile nič čudnega, a vodstvo bataljona je presojalo drugače:

– Kam naj bi šli v tej naraščajoči zimi?

– Kje naj bi našli primernejši, ustrenejši kraj za spopad in obrambo kot tu?

– Mar pri tem ne gre za več, kot za Dražgoše? Za širjenje osvobodilnega gibanja in preprečevanje preseljevanja ter priključitve pokrajine k rajhu?

– Domačini, vsa pokrajina in tudi Nemci naj bi čutili in videli, da partizani niso slabi ali uničeni, kot je tulila fašistična propaganda!

– Tudi bataljon sam, predvsem pa novi borci, naj bi zdaj šli skozi ogenj, ki bo pomagal utrditi in prekaliti nadaljnjo udarnost in vero vase!

– Tu so oni, partizani, izbrali kraj spopada. Na odročni, zasneženi in mrzli Jelovici pa bi jim bili nemški smučarski oddelki zelo nevarni ter bi lomili njihovo moralno in vojaško moč.

– Zato je treba prve nemške valove zaustaviti, oslabiliti in razbiti, šele zatem misliti na premik!

Torej ni šlo toliko za Dražgoše kot kraj, temveč za širše in pomembnejše

(Nadaljevanje na 18. strani)